

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

ХVІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ
НАУКИ ТА ОСВІТИ**

15-16 листопада 2025 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

XVI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

15-16 листопада 2025 року

**Львів
2025**

УДК 005
ББК 94.3(0)

Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 15-16 листопада 2025 року. – Львів : Львівський науковий форум, 2025. – 221 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються концептуальні шляхи розвитку науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за повноту, їх цілісність та дотримання норм академічної доброчесності.

ЗМІСТ

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ	8
<i>Гудзь С.</i> ЕПІГЕНЕТИКА: ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ПЕРЕПИСУЄ НАШІ ГЕНИ.....	8
ВІЙСЬКОВІ НАУКИ	12
<i>Говтва М.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ТАКТИЧНОЇ ЕВАКУАЦІЇ ПОРАНЕНИХ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ	12
<i>Кравченко В.В.</i> ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	15
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ	18
<i>Андросова К.О.</i> ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СЕРЕД ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ТА ГРОМАДЯН	18
<i>Баглай О.Є.</i> ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ	20
<i>Богданов І.О.</i> ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВІЙНИ: СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ.....	22
<i>Галич Н.С.</i> СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ ...	24
<i>Полтораки Л.В.</i> ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	26
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	28
<i>Богдан І.В.</i> ФІНАНСОВІ РИЗИКИ ПІДПРИЄМСТВ КНИЖКОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ	28
<i>Конончук А.С.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У БУХГАЛТЕРСЬКІ ПРОЦЕСИ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ	30
<i>Сулима М.С.</i> ВПЛИВ ВІЙНИ НА СТАБІЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	33
<i>Шуліпенко В.Є.</i> ОЦІНКА РИЗИКІВ І ЗАГРОЗ СТІЙКОСТІ ТА АДАПТИВНОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ.....	35

ІСТОРИЧНІ НАУКИ.....40

Горланов Д.В. РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ООН У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ:
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....40

Кулик Л.Ю. ФОРМУВАННЯ ТОРГОВИХ ВІДНОСИН КУПЕЦЬКОЇ ВЕРСТВИ
НІЖИНА НА ПРИ КІНЦІ ХІХ СТ.....43

МЕДИЧНІ НАУКИ47

Ратушна Д.М., Фесянова І.О. ПСОРІАЗ – ЦЕ НЕ ВИРОК: УПРАВЛІННЯ
ХВОРОБОЮ47

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА.....52

Коц А.А., Наточій А.Д. ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ В
ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ52

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ55

Antonova L., Dmytrenko N. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE EFFECTIVE
IMPLEMENTATION OF THE CLIL METHODOLOGY IN DEVELOPING ENGLISH
WRITING SKILLS OF SENIOR SCHOOL STUDENTS.....55

Бровко К.А. ВИКОРИСТАННЯ ГРИ AIR PİCTIONARY НА ЗАНЯТТЯХ З
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ
СПРЯМОВАНOSTІ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ58

Зарішніак І.М., Тарасенко В.В. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У ЗВО:
ВИКЛИКИ, РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ60

Меркулова А.С. РОЗВИТОК В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ УМІНЬ ГОВОРІННЯ
АНГЛІЙСЬКОЮ МООВОЮ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ «НАВЧАННЯ
НА ОСНОВІ ЗАВДАНЬ»: МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ62

Мостова С. ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ПОЧИНАЄТЬСЯ В
ДОШКІЛЛІ: АКТУАЛЬНІСТЬ І МЕХАНІЗМИ РАННЬОЇ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ..64

Омель Д.В. РОЛЬ ОСВІТИ ТА НАУКИ У ВОЄННИЙ ЧАС69

Островський О.О. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: НОВІ
МОЖЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ71

Смаль О. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО
ВИКОРИСТАННЯ РОЛЬОВИХ ІГОР НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В
ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ74

<i>Смішко М.В.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	79
<i>Федишин М.С., Кривошина Н.М.</i> НАВЧАННЯ МАЛЮКІВ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ РАХУВАННЮ ЗА ДОПОМОГОЮ ДІЄВИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ.....	81
<i>Хома М.</i> ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ	83
<i>Хома М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЧАНТІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	88
ПСИХОЛОГІНІ НАУКИ	93
<i>Гриніна Г.В.</i> ВОЄННИЙ СТАН ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	93
<i>Киричок Є.С.</i> МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ В ПСИХОЛОГІЇ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ЇХ РОЛЬ У СУЧАСНИХ ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	95
<i>Корнута Л.М., Казарян І.С.</i> ПРОФЕСІЙНА СТІЙКІСТЬ ПСИХОЛОГА В УМОВАХ КРИЗИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ	97
<i>Лавриненко С.О.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЛІДЕРСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	99
<i>Помазан О.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВО-СЛУЖБОВЦІВ.....	102
<i>Стукало О.В.</i> НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ	104
СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ.....	108
<i>Прокопенко Л.І., Горбань Ю.І.</i> ГРАНТОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНІЦІАТИВ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ	108
ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....	112
<i>Зубанич І.М., Матей А.А.</i> РОЗРОБКА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ВУГЛЕЦЕВОГО СЛІДУ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ПІЛОТІВ.....	112
<i>Лахтадир С.Л.</i> ВИКОРИСТАННЯ НАНОМАТЕРІАЛІВ У ВИСОКОТОЧНОМУ РІЗАННІ	115
<i>Ходаківський С.В.</i> ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІ АНТЕНИ ДЛЯ ІОТ-ПРИСТРОЇВ	118

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ121

Zhvania V., Skoreiko-Svirska I. THE ROLE OF THE LINGUISTIC COMPONENT IN BRAND COMMUNICATION121

Молнар Є.Р. ЛІТЕРАТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ125

Пусташинський А.В. РОЛЬ СЛЕНГУ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ127

ЮРИДИЧНІ НАУКИ.....129

Tarasov B.O. ECONOMIC CRIMES129

Алексєєва А.О. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ІНДЕКСАЦІЇ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ131

Арабаджі Н.Б., Георгієва Л.І. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ У ЧАС ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ135

Будилін Н.О. МІЖАМЕРИКАНСЬКА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ139

Заверуха С.В. Конончук Б.Р. СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВІДПОВІДАЧА В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ.....143

Казанчук Д.В. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮВЕНАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....148

Конончук Б.Р. СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН У ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРАХ: ПРИНЦИПИ ТА ПОВНОТА ЗАХИСТУ150

Костенюк С.Р., Соловійов О.В. ДОГОВІР ПРО ПОВНУ МАТЕРІАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКА: УМОВИ УКЛАДЕННЯ ТА СУБ'ЄКТНІ МЕЖІ 153

Костюк Д.О. ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА НАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ: ДОСВІД УКРАЇНИ159

Коц А.А., Логінова М.В. ЗНАЧЕННЯ ТА МІСЦЕ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ163

Кравченко В.В. ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ФУНДАМЕНТ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ166

Кравченко В.В. ЗАПОДІЯННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ ШЛЯХОМ ОБМАНУ АБО ЗЛОВЖИВАННЯ ДОВІРОЮ.....169

Куліш В.О. EFFECTIVE CRIME PREVENTION POLICY IN MODERN SOCIETY..	172
Маруніч В.В. СТРУКТУРА, ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ	174
Мосієнко А.А. ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ЕЛЕКТРОННИЙ СУД І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ	178
Мосієнко А.А. ЕЛЕКТРОННІ ДОГОВОРИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	181
Пацула М.О. ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ.....	184
Пацула М.О. МІСЦЕ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ	187
Переверзєв І.С. ПРОБЛЕМИ УЗГОДЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ І СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ	190
Примаєв А.В. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ПРАВА ЛЮДИНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	193
Присяжко Д.О., Логінова М.В. ЗУСТРІЧНИЙ ПОЗОВ ЯК ГАРАНТІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ ТА ЕФЕКТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ВІДПОВІДАЧА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	196
Світличний С. ПІДСТАВИ ТА ВИДИ ОПЕРАТИВНО РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ	198
Таран Н.В., Марченко О.В. КОНТРОЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ ЗА ВИКОНАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ПАКТУ ПРО ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ І КУЛЬТУРНІ ПРАВА	201
Федрак А.М. ПРАВО НА ОПІКУ ТА ПІКЛУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕМІЩЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ РОДИН ЗА МЕЖІ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ..	204
Чеботаренко А.В. ВІДКРИТТЯ ГРОМАДЯНИНОМ УКРАЇНИ БІЗНЕСУ ЗА КОРДОНОМ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ	208
Чмут К.М. ПРОБЛЕМИ ЗБИРАННЯ, ПОДАННЯ ТА ОЦІНКИ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ	211
Шепотько В.М. МОБІЛЬНИЙ БАНКІНГ - ВІЗИТІВКА УКРАЇНСЬКОГО ФІНАНСОВОГО СЕРЕДОВИЩА	214
Шкода А.Р. АНАЛІЗ ЗАМАХІВ НА КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА МЕТОДИ ПРОТИДІЇ	218

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Гудзь Софія

Здобувачка фахової передвищої освіти

Спеціальність 123 Комп'ютерна інженерія

Науковий керівник: Вітюк О.І.

Викладач хімії та біології

Вінницький технічний фаховий коледж

ЕПІГЕНЕТИКА: ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ПЕРЕПИСУЄ НАШІ ГЕНИ

Ще кілька десятиліть тому вважалося, що ДНК — це фіксований та незмінний генетичний код, який визначає всі особливості організму. Проте наука довела, що наші гени — лише «інструкція», тоді як реальну роботу виконують механізми регуляції, які вирішують, коли, де і за яких умов гени повинні активуватися. Цими процесами займається епігенетика — галузь, яка пояснює, як середовище впливає на експресію генів без зміни їх послідовності [2; 4].

Сучасні дослідження свідчать: спосіб життя, харчування, токсини, стрес, психологічні травми, навіть соціальні умови можуть «переписувати» епігенетичні мітки. Більше того — частина цих змін може передаватися наступним поколінням, впливаючи на здоров'я дітей і навіть онуків [1; 3].

1. Що таке епігенетика: сучасне розуміння науки

Епігенетика вивчає зміни в активності генів, що не зачіпають саму ДНК, але можуть істотно впливати на фенотип. У людини близько 20–25 тисяч генів, але кожна клітина організму використовує різні їх набори. Саме епігеном визначає, які гени залишаться «увімкненими» в даний момент.

1.1. Основні механізми епігенетичної регуляції

• Метилування ДНК

Додавання метильної групи до молекули ДНК, що зазвичай «вимикає» відповідний ген. Дослідження LibreTexts пояснює, що метилування — ключовий механізм довгострокового регулювання експресії генів. [6]

• Модифікації гістонів

Гістони — білки, навколо яких обмотана ДНК. Їх хімічні зміни можуть:

- ущільнювати хроматин (ген «вимикається»),
- або розкручувати його (ген «вмикається»). [6]
- Некодуючі РНК (мікроРНК, лнРНК)

Регулюють активність тисяч генів одночасно.

Забезпечують «тонке настроювання» експресії. [2]

- Ремоделювання хроматину

Клітина змінює доступність ділянок ДНК для ферментів транскрипції.

Ці механізми дозволяють клітині реагувати на зміни середовища буквально в режимі реального часу.

2. Вплив середовища на епігеном: наука доводить більше, ніж ми думали

Епігенетика показує, що між середовищем і генами існує двосторонній зв'язок: умови життя «позначаються» на епігеномі, а зміни епігеному — на стані здоров'я.

2.1. Харчування і епігенетика

Харчування впливає на експресію генів ще до народження дитини.

Приклади з досліджень:

- Дефіцит фолатів та вітаміну B12 у вагітних впливає на метилювання ДНК у плода [1].
- Недоїдання під час вагітності призводило до епігенетичних змін у дітей, народжених після голоду в Нідерландах 1944 р. — вони частіше страждали на діабет та ожиріння [1].

2.2. Стреси та психологічні травми

Психологічний стан впливає не лише на ментальне здоров'я, а й на гени.

- Стрес підвищує рівні кортизолу, що змінює метилювання генів, пов'язаних із настроєм і реакцією на небезпеку [3].
- Дослідження вказують, що травматичний досвід батьків може передаватися дітям у вигляді епігенетичних міток (поствоєнний синдром, наслідки війни) [3].

2.3. Токсини, екологія, забруднення

Вплив токсинів залишається одним із найсильніших епігенетичних факторів:

- тютюновий дим,
- важкі метали,
- промислові забрудники,
- радіація.

Їхній вплив може змінити метилювання генів, відповідальних за імунітет, розвиток мозку та канцерогенез [6].

2.4. Фізична активність

Цікаво, що спорт теж змінює епігенетичні патерни:

- під час фізичних вправ змінюється метилювання генів м'язових клітин
- покращується регуляція метаболізму та імунних функцій [5].

3. Епігенетика старіння та здоров'я

3.1. Епігенетичний годинник

Старіння супроводжується послідовними змінами метилювання ДНК.

Наука вже створила епігенетичний годинник Хорвата, який дозволяє визначати «біологічний вік» за станом епігеному.

3.2. Епігенетика та хвороби

Епігенетичні зміни відіграють роль у:

- онкології (вимкнення генів-супресорів) [1],
- серцево-судинних хворобах,
- аутоімунних розладах,
- ожирінні,
- психічних захворюваннях (депресія, ПТСР)

4. Трансгенераційна епігенетика: як досвід передається нащадкам

Епігенетичні мітки можуть переходити від батьків до дітей через статеві клітини.

Доведені приклади:

- діти та внуки людей, які пережили голод, мали інший профіль метилювання ДНК та підвищений ризик метаболічних хвороб [1];
- у тварин стреси батьків призводили до змін у поведінці потомства [3];
- вплив токсинів може передаватися до 3–4 поколінь.

Це свідчить, що середовище формує не лише окрему людину, а й її нащадків.

5. Епігенетична терапія — медицина майбутнього

Епігенетичний підхід дозволяє не просто лікувати наслідки, а відкривати назад шкідливі епігенетичні зміни.

У клінічній практиці вже використовують:

- інгібітори ДНК-метилтрансфераз (при онкології),
- інгібітори гістондеацетилаз (HDAC-інгібітори),
- медикаменти, спрямовані на переключення аномально активованих або пригнічених генів [8].

Епігенетична терапія перспективна для:

- онкологічних захворювань,
- спадкових хвороб,
- нейродегенеративних процесів,
- психічних розладів,
- метаболічних захворювань

6. Що можна змінити у власному епігеномі: практичний погляд

На основі доказів з досліджень [1; 5; 6]:

Позитивно впливають:

- збалансована антиоксидантна дієта,
- фізична активність,
- здоровий сон,
- соціальна підтримка,
- мінімізація стресів та практики релаксації,
- перебування на природі,
- відсутність токсичних впливів (куріння, забруднення).

Негативно впливають:

- хронічний стрес,
- токсини та забруднене повітря,
- неправильне харчування,
- малорухливість,
- хронічне недосипання,
- соціальна ізоляція.

Висновок:

Епігенетика радикально змінює наше уявлення про спадковість та роль середовища. Гени — це лише потенціал.

А середовище, спосіб життя, психоемоційний стан і навіть соціальні умови визначають, які з цих генетичних можливостей реалізуються.

Епігенетичні зміни можуть бути сприятливими або руйнівними, і важливо, що значна їх частина — оборотні.

Це відкриває шлях до нових стратегій лікування, профілактики та усвідомленого ставлення до власного здоров'я — не лише фізичного, а й психологічного та соціального.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ТДМУ – «Епігенетика: як можемо вплинути на наші гени?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tdmu.edu.ua/medychna-akademia/%D0%B5%D0%BF%D1%96%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D1%8F%D0%BA-%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BC%D0%BE-%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%83%D1%82%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%88/>
2. БДМУ – «Епігенетика – наука про наші гени» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/epigenetyka-nauka-pro-nashi-geny/>
3. Fact-News – «Епігенетика війни: цікаві факти і дослідження» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fact-news.com.ua/epigenetika-viyni-istoriya-tsikavi-fakti-i-doslidzhennya-spadkovosti/>
4. Вікіпедія – «Епігенетика» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BF%D1%96%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>
5. eLife Clinics – «Epigenetics and all you need to know» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://elifelifeclinics.com/ua/news/epigenetics-and-all-you-need-to-know-about-it/>
6. LibreTexts – «Епігенетика» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrayinska.libretexts.org/.../9.05%3A_%D0%95%D0%BF%D1%96%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0
7. YouTube – лекція про епігенетику [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=mTJUX4lB-cM>
8. Ukr-Med – «Епігенетична терапія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr-med.net/epigenetychna-terapiya-novyy-metod-borotby-z-vazhkymy-spadkovymy-zahvoryuvannyamy/>

ВІЙСЬКОВІ НАУКИ

Михайло Говтва

здобувач 2-го курсу факультету підготовки

фахівців для органів

досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

*Науковий керівник: **Бардін Є.В.***

к.ю.н., доцент кафедри

тактико-спеціальної підготовки,

Навчально-наукового інституту підготовки

фахівців для підрозділів превентивної діяльності

Національної поліції України

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ТАКТИЧНОЇ ЕВАКУАЦІЇ ПОРАНЕНИХ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

В умовах сучасних воєнних конфліктів та збройних протистоянь питання організації та проведення тактичної евакуації поранених набуває особливого значення, особливо для підрозділів які безпосередньо знаходяться в бойових зонах та виконують завдання у зоні бойових дій. Ефективність евакуаційних заходів безпосередньо впливає на збереження життя та здоров'я особового складу, забезпечення стійкості виконання оперативно-службових завдань і підтримання боєздатності підрозділів. Тактична евакуація розглядається не лише як медичний захід, а й як складова частина тактико-спеціальної підготовки, що вимагає чіткої координації, високої професійної підготовки та знання алгоритмів дій у складних і мінливих умовах бойової обстановки.

Додатково, ефективна організація евакуаційних заходів передбачає створення чітко налагодженої системи командування, взаємодії між підрозділами та раціонального розподілу сил і засобів. Вона має базуватися на попередньому плануванні маршрутів евакуації, визначенні безпечних зон збору поранених, а також забезпеченні необхідного медичного і транспортного забезпечення. Важливою складовою є також підготовка персоналу до дій у надзвичайних ситуаціях, зокрема відпрацювання навичок швидкого реагування, орієнтування на місцевості та надання домедичної допомоги відповідно до стандартів ТССС.

Тактична евакуаційна допомога (TACEVAC) є важливим компонентом тактичної бойової допомоги пораненим (TCCC), яка являє собою набір інструкцій і протоколів, призначених для надання життєво необхідної медичної допомоги військовослужбовцям, пораненим у бойових ситуаціях. Система TCCC була розроблена армією США у відповідь на унікальні виклики та вимоги бойової медицини, і з тих пір її взяли на озброєння військові сили в усьому світі [1].

Термін «Тактична евакуація» (Tactical Evacuation, TACEVAC) є узагальнюючим поняттям, що охоплює два основні типи евакуації постраждалих у тактичному середовищі: евакуацію поранених (Casualty Evacuation, CASEVAC) та медичну евакуацію (Medical Evacuation, MEDEVAC) [2].

Тактична евакуація поранених є невід'ємною складовою системи надання медичної допомоги в зоні бойових дій та передбачає оперативне транспортування постраждалих із району ураження до безпечних зон або медичних пунктів. Евакуація осіб із серйозними травмами повинна здійснюватися якомога швидше, оскільки від своєчасності вивезення поранених безпосередньо залежить їхнє життя та ефективність подальшого лікування. Процес евакуації може реалізовуватися за допомогою наземного, повітряного або водного транспорту, вибір якого визначається конкретними умовами місцевості, доступністю ресурсів та рівнем загрози [3].

Крім того, важливу роль відіграє інформаційне забезпечення евакуаційного процесу, що включає своєчасне повідомлення про кількість поранених, характер отриманих травм, рівень небезпеки та необхідність додаткових ресурсів. Комунікація між медичними та бойовими підрозділами повинна здійснюватися із застосуванням захищених каналів зв'язку для запобігання витоку інформації та забезпечення оперативного прийняття рішень.

Водночас тривалість евакуації може суттєво варіюватися, оскільки у бойових умовах можливі значні затримки, зумовлені інтенсивністю обстрілів, погодними умовами чи логістичними обмеженнями. На етапі медичної евакуації (MEDEVAC) передбачено використання спеціалізованих медичних засобів, маркованих емблемою Червоного Хреста, що дає змогу залучити додатковий медичний персонал і обладнання для надання кваліфікованої допомоги під час транспортування.

Засоби MEDEVAC мають невійськове призначення та використовуються виключно для рятувальних і гуманітарних цілей. Водночас звичайна евакуація (CASEVAC) передбачає використання немедичних засобів і може здійснюватися силами швидкого реагування або найближчою повітряною чи наземною підтримкою. Узагальнюючим поняттям для обох видів є термін «тактична евакуація» (TACEVAC), який охоплює як медичні, так і немедичні форми транспортування поранених, адаптуючись до тактичної обстановки та рівня загрози на місці проведення операції.

Таким чином, тактична евакуація поранених (TACEVAC) є ключовим елементом TCCC, що забезпечує збереження життя та боєздатність підрозділів у зоні бойових дій. Вона охоплює CASEVAC (немедичне вивезення) та MEDEVAC (спеціалізоване транспортування з медичною допомогою), адаптуючись до тактичної обстановки, загроз і ресурсів. Ефективність залежить від швидкості, координації та підготовки. Подальше вдосконалення вимагає сучасних технологій і адаптації протоколів до гібридних загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Евакуаційний етап – Tactical Evacuation Care (TACEVAC). Такмед груп. 2023. URL: <https://ictm.org.ua/tactical-evacuation-care-tacevac> (02.11.2025)
2. Настанови TACEVAC. TCCC - курс тактичної медицини | Tactical Combat Casualty Care. 2024. URL: <https://tccc.org.ua/guide/tacevac-guidelines-enroute#:~:text=medicine%2020.01.23-,Базовий%20план%20надання%20допомоги%20на%20етапі%20тактичної%20евакуації,%27сднаній%20публікації%204-02.> (дата звернення: 02.11.2025)
3. Медична допомога на етапі евакуації. G7 Сили територіальної оборони ЗСУ. Готові до супротиву. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/lesson/medichna-dopomoga-na-etapi-evakuacii> (дата звернення: 02.11.2025)

Кравченко Владислав Валентинович

здобувач вищої освіти 3-го курсу

факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Лопасєва Олена Миколаївна

Старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки.

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вогнева підготовка працівників Національної поліції України є однією з ключових складових їхньої професійної компетентності, особливо в умовах воєнного стану. Вона охоплює комплекс знань, умінь і навичок, необхідних для правильного, безпечного та законного використання вогнепальної зброї під час виконання службових обов'язків. Сучасні умови, у яких діє українська поліція, вимагають від кожного працівника високого рівня готовності до дій у стресових ситуаціях, зокрема під час збройних конфліктів, нападів чи затримання озброєних злочинців. Неконтрольоване поширення зброї серед населення, збільшення випадків її незаконного обігу, а також складна соціально-економічна ситуація в державі призвели до підвищення кількості злочинів, пов'язаних із її застосуванням. У зв'язку з цим питання належного рівня вогневої підготовки поліцейських стає особливо актуальним.

Законодавче забезпечення цієї сфери ґрунтується на положеннях Закону України «Про Національну поліцію», зокрема статтях 43 і 46, де визначено порядок, умови та підстави для застосування вогнепальної зброї [1]. Крім того, Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 50 від 26 січня 2016 року затверджено Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції, відповідно до якого вогнева підготовка є одним із основних видів службового навчання [2]. Також Наказ МВС № 70 від 1 лютого 2016 року встановлює правила безпеки під час поводження зі зброєю [3]. Таким чином, вогнева підготовка має не лише прикладне, але й правове значення, адже забезпечує дотримання принципів законності, необхідності та пропорційності під час застосування зброї працівниками поліції.

Процес формування навичок володіння вогнепальною зброєю має бути поетапним і системним. Початковий етап передбачає вивчення матеріальної частини зброї, правил техніки безпеки, прийомів утримання та прицілювання. Саме на цьому етапі курсанти та

поліцейські формують базові навички, без яких неможливе подальше вдосконалення. Однак значна частина осіб, що навчаються, стикається з психологічними бар'єрами - страхом перед віддачею, звуком пострілу, невпевненістю у власних діях. Тому важливо, щоб інструктори приділяли особливу увагу формуванню впевненості та самоконтролю. Без подолання цього бар'єру перехід до складніших вправ є недоцільним, адже він може призвести до закріплення неправильних рухових навичок [4, с.11].

На наступному етапі навчання поліцейські опановують техніку стрільби з різних положень - стоячи, з коліна, лежачи, у русі або після переміщення. Вони вчаться діяти в умовах обмеженого часу, змінної видимості, а також під час виконання завдань у групі. У сучасній практиці основна увага приділяється стрільбі в русі, оскільки більшість оперативних ситуацій, у яких поліцейський застосовує зброю, пов'язана саме з пересуванням. Це вимагає від стрільця вміння координувати рухи, швидко перемикаючи увагу, поєднувати дії прицілювання та натискання на спусковий гачок із тактичними маневрами. Висока якість виконання таких вправ досягається шляхом систематичних тренувань, коли кожен елемент - від переміщення до пострілу - доводиться до автоматизму.

Не менш важливою є психологічна підготовка, адже саме вона визначає здатність поліцейського ефективно діяти під час небезпечних ситуацій. Вогнева підготовка повинна супроводжуватися психологічним тренінгом, який допомагає виробити стійкість до стресу, адекватність реакцій, самоконтроль і здатність ухвалювати рішення під тиском. Психологічна готовність має бути невід'ємною частиною кожного етапу навчання - від теоретичного ознайомлення до практичних бойових стрільб. Регулярні тренування у змодельованих реальних умовах дозволяють формувати у поліцейських внутрішню впевненість і спокій під час виконання службових завдань, навіть коли ситуація є загрозливою [5, с.15].

Особливої актуальності вогнева підготовка набуває в умовах воєнного стану, коли поліція виконує не лише традиційні функції з охорони громадського порядку, але й бере участь у забезпеченні обороноздатності держави, протидії диверсійно-розвідувальним групам, запобіганні терористичним актам. У таких умовах кожен поліцейський має бути готовим діяти у бойових обставинах, координувати свої дії з військовими підрозділами, володіти знаннями міжнародних гуманітарних норм і чітко розуміти межі застосування зброї. Висока якість вогневої підготовки стає запорукою не лише особистої безпеки працівника поліції, а й ефективного виконання державних завдань із підтримання правопорядку.

Для підвищення ефективності вогневої підготовки необхідно вдосконалювати матеріально-технічну базу навчальних закладів і підрозділів поліції. Стрілецькі тири мають бути оснащені сучасними системами моделювання бойових ситуацій, рухомими цілями, світловими та звуковими ефектами, що максимально наближають умови навчання до реальності. Доцільним є впровадження елементів віртуальної реальності, що дозволяють відпрацьовувати сценарії дій у різних ситуаціях - від затримання злочинця до оборони цивільних під час теракту. Крім того, необхідно підвищувати кваліфікацію інструкторів, які мають володіти не лише технічними знаннями, але й навичками педагогічної та психологічної роботи.

Вогнева підготовка повинна сприяти розвитку у поліцейських аналітичного мислення, здатності оцінювати ситуацію, приймати рішення, контролювати свої емоції

та дії. У процесі навчання необхідно не лише формувати навички стрільби, а й виховувати правову культуру застосування зброї, розуміння принципу пропорційності сили та невідворотності відповідальності за перевищення повноважень. Тільки поєднання високої технічної майстерності з правовою та моральною зрілістю дозволяє створити справжнього професіонала, здатного діяти рішуче, але в межах закону.

Таким чином, вогнева підготовка в системі Національної поліції України є не лише навчальною дисципліною, а важливою складовою професійної ідентичності поліцейського. Вона забезпечує формування компетентності, самоконтролю, дисципліни, психологічної стійкості та правосвідомості. У сучасних умовах воєнного стану значення цієї підготовки зростає в геометричній прогресії, адже від її якості залежить безпека громадян, стабільність суспільства та довіра до державних інституцій. Професійно підготовлений поліцейський, який досконало володіє зброєю і законом, – це не лише захисник правопорядку, але й гарант безпеки та справедливості у воєнний і післявоєнний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 12 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

2. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ М-ва внутр. справ України від 26.01.2016 № 50 : станом на 16 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

3. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю : Наказ М-ва внутр. справ України від 01.02.2016 № 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

4. Атаманенко І., Арабаджі О., Мартинов І. Вогнева підготовка співробітників Міністерства внутрішніх справ на початковому етапі навчання. Молодий вчений. 2019. № 9 (73). С.10-12.

5. Бодирев Д. А., Лопасева О. М. Особливості вогневої підготовки поліцейських на початкових етапах навчання. Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану : мат. Регіон. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 2022. С. 14-15.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

*Андросова Каріна Олександрівна,
магістрантка
кафедри публічного управління та адміністрування
Державний університет
інформаційно-комунікаційних технологій,
м.Київ*

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СЕРЕД ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ТА ГРОМАДЯН

У сучасному цифровому середовищі, де інформація стає ключовим ресурсом розвитку, питання формування культури інформаційної безпеки виходить за рамки технічних і правових аспектів та перетворюється на стратегічний напрям державної політики. Зростання кількості кіберінцидентів, фішингових атак, інформаційно-психологічних операцій проти держави вимагає переходу від реактивного до проактивного підходу у сфері кіберзахисту. Центральне місце у цьому процесі посідає людський фактор – рівень свідомості, обізнаності та культури поведінки державних службовців і громадян в інформаційному просторі [1].

Культура інформаційної безпеки є інтегральним елементом загальної культури особистості та професійної компетентності управлінця. Вона передбачає сформованість знань про інформаційні ризики, навичок безпечного користування цифровими технологіями, розуміння етичних і правових норм у сфері обігу даних. Для державних службовців це означає здатність не лише використовувати цифрові інструменти, а й відповідально управляти інформаційними потоками, дотримуючись принципів конфіденційності, достовірності та законності. Наявність належної інформаційної культури формує довіру громадян до публічних інституцій, знижує ризики витоку службових даних і підвищує ефективність управлінських процесів.

Формування культури інформаційної безпеки серед громадян має не менш важливе значення. У сучасних умовах гібридних впливів та інформаційних маніпуляцій саме медіаграмотність і критичне мислення стають запобіжниками дезінформації [3]. Підвищення рівня цифрової компетентності населення сприяє формуванню стійкості суспільства до фейків, пропаганди та маніпуляцій у соціальних мережах. Освітні ініціативи держави, такі як проєкт «Дія. Цифрова освіта», відіграють важливу роль у популяризації знань із цифрової гігієни, безпечної поведінки в інтернеті та захисту персональних даних.

Водночас культура інформаційної безпеки має розвиватися системно, через механізми державної політики, освіти та інституційного управління. Доцільно

впроваджувати обов'язкові навчальні програми, тренінги й сертифікаційні курси з інформаційної безпеки для державних службовців, інтегрувати відповідні модулі до системи підвищення кваліфікації. Важливим є створення внутрішніх політик інформаційної безпеки у державних установах, що регламентують правила роботи з електронними документами, паролями, комунікаційними каналами та використанням службових пристроїв [1]. Необхідно запровадити практику регулярного інформування працівників про нові загрози, проведення навчальних симуляцій з реагування на кіберінциденти, формування команд інформаційної стійкості.

Суспільний вимір формування інформаційної культури полягає у розвитку партнерства між державою, бізнесом, громадським сектором та освітніми інституціями. Лише за умови спільної відповідальності та узгоджених дій можливе створення безпечного цифрового простору. Важливо забезпечити узгодженість національної політики інформаційної безпеки з європейськими стандартами, що передбачають захист прав людини в цифровому середовищі, прозорість діяльності органів влади, запобігання зловживанням у сфері персональних даних.

Таким чином, формування культури інформаційної безпеки є не лише технічним або адміністративним завданням, а довготривалим соціокультурним процесом, що поєднує освіту, виховання, нормативно-правове регулювання та розвиток етичних стандартів у цифровому середовищі [2]. Високий рівень інформаційної культури забезпечує стійкість держави до кіберзагроз, сприяє підвищенню ефективності публічного управління, формує новий тип взаємодовіри між державою та громадянами. У результаті культура інформаційної безпеки стає основою цифрової легітимності влади, елементом національної безпеки та чинником сталого розвитку суспільства в умовах глобальної інформаційної взаємозалежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовкотруб С. О. Цифрова безпека в системі державного управління: еволюція, виклики та перспективи розвитку. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2025. Т. 36 (75). № 2. С. 20–27. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2025.2/04>.
2. Денисюк Ж. З., Яковлев О. В. Формування інформаційної культури суспільства в умовах цифровізації. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2021. № 2. С. 18–22.
3. Пастернак А. В. Державна політика у сфері інформаційної безпеки: наукова робота на здобуття кваліфікації магістра студента спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» / ЗВО «Університет Короля Данила», факультет суспільних і прикладних наук, кафедра права та публічного управління; науковий керівник: В.І. Мельничук. Івано-Франківськ, 2024. 91 с.

Баглай Олександр Євгенович,
магістрант
кафедри публічного управління та адміністрування
Державний університет
інформаційно-комунікаційних технологій,
м.Київ

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Судова влада є однією з ключових гілок державної влади, покликаною забезпечувати верховенство права, захист прав і свобод громадян, а також справедливість як базову цінність демократичної держави. Ефективність її функціонування значною мірою залежить від належного адміністративно-правового регулювання, яке визначає організаційні засади діяльності судів, статус суддів, систему управління судовими установами та механізми взаємодії між судовою, виконавчою та законодавчою владою [2]. Однак сучасна практика свідчить про наявність низки проблем, що ускладнюють досягнення належного рівня ефективності в цій сфері.

Однією з основних проблем є фрагментарність і нестабільність правового регулювання, що зумовлює суперечності у визначенні повноважень органів суддівського врядування – Вищої ради правосуддя, Державної судової адміністрації, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Часті зміни законодавства, неоднозначне тлумачення положень Конституції та законів призводять до організаційної невизначеності й уповільнення процесів реформування судової системи.

Важливим викликом залишається забезпечення незалежності судової влади від політичного впливу та адміністративного тиску. Недосконалі процедури призначення, переведення та дисциплінарної відповідальності суддів створюють ризики для формування реальної автономії судової системи. Відсутність прозорих механізмів кадрового відбору, а також нерівномірність навантаження між судами негативно впливають на якість та швидкість здійснення правосуддя.

Не менш суттєвою є проблема адміністративної неефективності управління судами. Недостатня координація між органами суддівського самоврядування та адміністративними структурами, слабка аналітика судових процесів, застарілі системи документообігу й нестача цифрових інструментів управління призводять до перевантаження судів та зниження довіри суспільства [2]. В умовах цифрової держави необхідно запроваджувати системи електронного правосуддя, автоматизовані модулі управління справами, аналітичні платформи для моніторингу ефективності діяльності судових установ.

Серед чинників, що знижують результативність адміністративно-правового регулювання, варто відзначити відсутність комплексного підходу до реформування судової влади. Законодавчі ініціативи часто орієнтуються на окремі аспекти (фінансування, добір кадрів або дисципліну) без належного узгодження між собою. Це створює ефект «точкових» змін, які не формують цілісну систему управління судовою владою.

Особливу увагу слід приділяти оптимізації процедур управління ресурсами судової системи, включно з кадровим, матеріальним і фінансовим забезпеченням. Ефективна адміністративно-правова модель має передбачати гнучкі механізми планування бюджету судів, прозорі стандарти розподілу коштів і незалежний фінансовий контроль [1].

Проблемним залишається також недостатній рівень цифровізації судової системи. Незважаючи на поступове впровадження електронного суду, відсутність єдиних стандартів електронного документообігу, повільна інтеграція між судовими та правоохоронними базами даних, а також обмежена кіберзахищеність перешкоджають ефективній роботі судів. Цифрова трансформація судової влади має стати пріоритетним напрямом державної політики, що включає розвиток електронного правосуддя, аналітики даних і алгоритмізації адміністративних процесів у межах судового управління.

Отже, підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання організації діяльності судової влади потребує системного підходу, спрямованого на гармонізацію законодавства, посилення незалежності суддів, удосконалення управлінських процедур та розвиток цифрових інструментів. Ключовим завданням державної політики у цій сфері є створення стабільного правового середовища, що забезпечує баланс між автономією судової влади та її підзвітністю суспільству, а також формування судової системи, здатної ефективно реалізовувати принцип верховенства права й гарантувати справедливість як основну цінність демократичного врядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко В. Поняття і зміст адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 1. С. 96-100. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.17>.

2. Жуков С. В. Адміністративно-правове забезпечення доброчесності суддів: проблеми теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / С. В. Жуков. Дніпро, 2019. 485 с.

Богданов Ігор Олександрович,

магістрант

кафедри публічного управління та адміністрування

Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВІЙНИ: СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ

Державна політика у сфері правового захисту громадян в умовах війни набуває особливої актуальності, оскільки саме в цей період від ефективності діяльності публічної влади залежить здатність суспільства зберегти стійкість, соціальну згуртованість та довіру до державних інституцій. Збройна агресія проти України поставила систему публічного управління перед безпрецедентними викликами, що вимагають оперативного реагування та переорієнтації на забезпечення максимально можливого рівня прав та свобод людини, незважаючи на об'єктивні обмеження, пов'язані з воєнним станом [2]. У кризових умовах особливо важливо забезпечити збалансоване поєднання інтересів національної безпеки та міжнародних стандартів прав людини, що визначає стратегічну роль державної політики у правозахисній сфері.

Воєнний стан потребує адаптації нормативно-правового середовища, уточнення процедур, визначення меж обмежень конституційних прав і свобод [1], а також запровадження механізмів контролю за пропорційністю таких обмежень. Держава має забезпечити дотримання міжнародного гуманітарного права та зобов'язань у сфері прав людини, водночас створюючи правові умови для ефективного функціонування сектору оборони, мобілізаційних та адміністративних процедур. Важливою рисою сучасної правової політики стає гармонізація національних норм із міжнародними стандартами, що дозволяє водночас зміцнювати інституційні спроможності та формувати довіру міжнародних партнерів.

Особливого значення набуває забезпечення доступу до правосуддя, адже навіть у надзвичайних умовах громадяни повинні мати можливість захищати свої права та законні інтереси. Судова система України адаптується до реалій війни, використовуючи механізми переміщення судів, дистанційних засідань, цифрових платформ та електронного документообігу. Розширюється спектр надання безоплатної правової допомоги, насамперед для військовослужбовців, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, родин загиблих та інших уразливих груп.

У соціально-правовому вимірі ключовим завданням державної політики стає захист найбільш уразливих категорій громадян. Масові переміщення населення, руйнування інфраструктури, економічні втрати та гуманітарні ризики потребують комплексного підходу до підтримки внутрішньо переміщених осіб, забезпечення їхніх житлових, майнових і трудових прав. Водночас держава повинна створювати правові механізми для

захисту громадян, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, зокрема щодо визнання актів цивільного стану, підтвердження трудового стажу, доступу до соціальних виплат та компенсацій [3].

Цифровізація стала одним із найефективніших інструментів реалізації державної політики у період війни. Використання цифрових платформ дозволяє забезпечити безперервність адміністративних послуг, реєстрацію звернень, оформлення соціальних виплат, відновлення документів, подання заяв щодо пошкодженого майна та інші важливі процеси. Електронні сервіси «Дія», система електронного судочинства, цифрові реєстри майнових прав та електронні черги стали основою стійкої взаємодії між громадянами та державою, мінімізуючи потребу у фізичному відвідуванні установ навіть в умовах небезпеки. Цифрова мобільність державних сервісів значно підвищує швидкість реагування та зменшує ризик бюрократичних перешкод.

Водночас в умовах розширення повноважень органів влади держава повинна гарантувати захист громадян від можливих зловживань. Принципи пропорційності, законності та підзвітності залишаються ключовими навіть у період війни [3]. Система контролю за діями державних органів, розширення можливостей адміністративного та судового оскарження, недопущення корупційних практик – усе це визначає рівень довіри суспільства до інституцій. Антикорупційні механізми та незалежний контроль стають необхідними умовами стабільного та передбачуваного функціонування влади у період масштабних бюджетних видатків, пов'язаних із війною та відбудовою.

Важливою складовою державної політики є міжнародний правозахисний вимір. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями щодо документування воєнних злочинів, визволення полонених, захисту прав депортованих та підтримки українських громадян за кордоном.

Специфіка реалізації державної політики у сфері правового захисту громадян під час війни полягає в поєднанні оперативності рішень, адаптивності управлінських практик та суворого дотримання принципу верховенства права. В умовах динамічних загроз та невизначеності держава повинна діяти гнучко, але відповідально, забезпечуючи одночасно безпеку та захист правового статусу людини. Правовий захист громадян у період війни стає фундаментом не лише для поточного виживання суспільства, а й для майбутньої повоєнної відбудови, реінтеграції територій, модернізації інституцій та збереження демократичного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
3. Бандурка О. М. Державна політика у сфері захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану. Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану: тези доп. учасників наук.-практ. конф.(м. Вінниця, 7 груд. 2022 р.). Вінниця: ХНУВС, 2022. С.14-16.

Галич Назарій Сергійович,
магістрант
кафедри публічного управління та адміністрування
Державний університет
інформаційно-комунікаційних технологій,
м.Київ

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах цифрової трансформації державного управління технології штучного інтелекту (ШІ) стають ключовим інструментом модернізації публічного сектору, підвищення ефективності управлінських процесів та забезпечення прозорості рішень. Розвиток ШІ у сфері публічного управління розглядається як стратегічний пріоритет, що безпосередньо впливає на конкурентоспроможність держави, її інституційну спроможність та рівень довіри громадян до влади [2].

Штучний інтелект у публічному секторі відкриває нові можливості для автоматизації рутинних адміністративних процедур, прогнозування соціально-економічних тенденцій, аналітики великих даних, управління державними ресурсами, моніторингу громадських запитів і формування персоналізованих державних послуг. Водночас впровадження таких технологій вимагає належного нормативно-правового, етичного та інституційного забезпечення, оскільки від цього залежить безпечність, прозорість і справедливість прийняття управлінських рішень.

Державна політика у сфері ШІ має будуватися на таких стратегічних напрямках розвитку:

- формування національної стратегії розвитку штучного інтелекту з урахуванням пріоритетів цифрової держави, національної безпеки та інтеграції до європейського цифрового простору [1]. Необхідно узгодити українські стандарти з принципами Європейського підходу до етичного та безпечного ШІ (EU AI Act);
- інституційне забезпечення розвитку ШІ – створення спеціалізованих підрозділів з аналітики даних і цифрових інновацій у центральних органах влади, формування міжвідомчих центрів експертизи ШІ, розвиток співпраці держави з науковими установами, IT-компаніями та стартапами;
- правове регулювання та етичне управління алгоритмами. Потрібно запровадити принципи «пояснюваності» рішень ШІ, захисту персональних даних, недискримінації, людського контролю над автоматизованими процесами. У публічному секторі ШІ має залишатися інструментом підтримки, а не заміщення управлінських рішень людини;
- розвиток цифрової інфраструктури та відкритих даних. Ефективність систем ШІ залежить від якості даних, тому держава має забезпечити їх стандартизацію, відкритість

і сумісність. Особливе значення мають галузеві бази даних у сфері освіти, охорони здоров'я, безпеки, екології та державних фінансів;

- підготовка кадрів і цифрова освіта. Необхідно створити систему підготовки державних службовців, здатних працювати з інтелектуальними технологіями, аналізом даних і цифровими платформами. Освітні програми повинні формувати у фахівців новий тип управлінського мислення – data-driven governance, що базується на аналітиці, алгоритмах і прогнозах;

- експериментальне та пілотне впровадження рішень ШІ. Важливо створювати тестові середовища («регуляторні пісочниці»), де державні органи можуть апробувати інноваційні алгоритми у сфері електронних послуг, безпеки, судочинства, транспорту тощо;

- міжнародна інтеграція та цифрова дипломатія. Україна має активізувати участь у європейських ініціативах з розвитку етичного та відповідального ШІ [2], зокрема в межах програм Horizon Europe та Digital Europe, а також розвивати партнерства із країнами, що мають високий рівень цифрових інновацій.

Важливим аспектом є побудова довіри громадян до алгоритмічного управління, що можливо лише за умов відкритості, прозорості та контролю суспільства над процесами розробки та застосування систем ШІ. Не менш важливим завданням є запобігання «алгоритмічним упередженням» і гарантування захисту прав людини у цифровому просторі.

Отже, стратегічний розвиток штучного інтелекту у публічному секторі України має поєднувати технологічні інновації, демократичні цінності та гуманітарний вимір. Це не лише питання модернізації державного управління, а й індикатор готовності України інтегруватися у глобальний простір розумного врядування, де ШІ стає партнером людини у прийнятті рішень, а не її заміником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовкотруб С. О. Цифрова безпека в системі державного управління: еволюція, виклики та перспективи розвитку. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2025. Т. 36 (75). № 2. С. 20–27. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2025.2/04>.

2. Стороженко Л.Г. Штучний інтелект в системі публічного управління: світовий досвід, вітчизняні аспекти втілення. Наукові перспективи. 2023. № 12(42). С. 300–313. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-12\(42\)-300-313](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-12(42)-300-313).

Полторак Лілія Вячеславівна,
магістрантка
кафедри публічного управління та адміністрування
Державний університет
інформаційно-комунікаційних технологій,
м.Київ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У контексті глибокої адміністративно-територіальної реформи, що триває в Україні з 2014 року, питання теоретико-правових засад функціонування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) набуває особливого значення. Від ефективності нормативного та інституційного забезпечення діяльності громад залежить реалізація принципів децентралізації, субсидіарності, самостійності місцевого самоврядування та участі громадян у прийнятті управлінських рішень [6].

Територіальна громада у сучасному праворозумінні є первинною ланкою місцевого самоврядування, що об'єднує жителів певної території на основі права спільного вирішення питань місцевого значення. Основу правового статусу громади становлять положення Конституції України [1], Європейської хартії місцевого самоврядування [2], Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [4], а також Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [3]. Саме ці нормативні акти визначають межі компетенції, організаційно-правові форми діяльності та механізми взаємодії громади з державними інституціями.

Важливою ознакою сучасного етапу розвитку місцевого самоврядування є перехід від адміністративного підпорядкування до принципів самоорганізації та партнерства між центральною і місцевою владою. Теоретичний базис децентралізації ґрунтується на концепції наближення влади до громадянина, підвищення ефективності управління на основі локальної відповідальності й автономії. З цієї точки зору, об'єднані територіальні громади виступають не лише адміністративними одиницями, а й суб'єктами публічного управління, наділеними правом самостійного розпорядження ресурсами та формування місцевої політики.

Водночас правова система функціонування громад залишається недостатньо усталеною. Виявляються проблеми невизначеності у розмежуванні повноважень, дублювання функцій між органами місцевого самоврядування та державними адміністраціями, а також прогалини у сфері фінансово-правового забезпечення. На практиці це ускладнює реалізацію повноважень, гальмує процеси планування розвитку територій та призводить до правової невизначеності на рівні управлінських рішень.

У теоретичному вимірі необхідним є подальше осмислення природи територіальної громади як суб'єкта публічної влади [5]. З позицій адміністративного права вона має подвійний характер: з одного боку, громада виступає носієм публічної влади, а з іншого – об'єктом державного впливу через нормативне регулювання. Такий дуалізм вимагає вироблення збалансованої концепції співвідношення державного управління і місцевого самоврядування, що дозволить уникнути як надмірної централізації, так і фрагментації управлінської системи.

Особливої уваги потребує питання правової суб'єктності громади, її здатності бути учасником адміністративно-правових відносин, приймати управлінські рішення, виступати стороною у договорах, судових спорах, реалізовувати власну фінансову політику. Науковий і практичний досвід свідчить, що саме ефективне правове закріплення статусу громади як автономного публічного суб'єкта створює умови для розвитку місцевої демократії, економічної спроможності та соціальної згуртованості населення [7].

Отже, формування сучасних теоретико-правових засад функціонування об'єднаних територіальних громад є ключовою умовою успішної децентралізації влади в Україні. Це потребує гармонізації законодавства, посилення ролі конституційних принципів самоврядування, оновлення підходів до адміністративного нагляду і контролю, а також забезпечення стабільності правового статусу громад як самостійних суб'єктів публічної влади. Зміцнення правових основ діяльності ОТГ має стати стратегічним напрямом державної політики, спрямованої на розбудову демократичної, ефективної та відповідальної системи місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Баймуратов М.О. Територіальна громада у національному та міжнародному вимірах. Вісник Маріупольського державного університету. 2017. Вип. 13. С. 121-132.
6. Павлович-Сенета Я. П. Територіальні громади в умовах воєнного стану в Україні: адміністративно-правове забезпечення та особливості функціонування. Аналітичне-порівняльне правознавство. 2022. № 4. С. 209-214. URL <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267567/263393>.
7. Тимечко І.Р. Узагальнення підходів щодо сутності територіальної громади України. Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2017. № 1 (7). С. 164-170.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Богдан Іван Володимирович

аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку

ПВНЗ «Європейський університет»

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ ПІДПРИЄМСТВ КНИЖКОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ

Специфіка фінансових ризиків книжкового ринку полягає в тому, останні визначаються як імовірність втрат через несприятливі зміни зовнішніх (валютні коливання, інфляція) та внутрішніх факторів [1]. На відміну від основних галузей економіки країни, книжковий бізнес має високу чутливість до фінансових коливань, що зумовлено суттєвою часткою витрат, які спрямовуються на інвестиції у формування контенту (авторські права, редакційно-видавничі процеси, маркетинг тощо) та тривалий цикл обігу капіталу.

Для системного управління ідентифіковано шість ключових груп фінансових ризиків:

1) кредитні ризики, які пов'язані із затримкою розрахунків від книготорговців (90–120 днів) та високою вартістю позикових коштів. Мінімізація їх можлива при використанні факторингу чи кредитного скорингу;

2) інвестиційні ризики, сутність яких полягає у можливості недосягнення прибутковості від нових проєктів (наприклад, невдале фінансування перекладної серії). Вихід щодо їх мінімізації полягає у застосуванні сценарного планування NPV/IRR та диверсифікації портфеля;

3) валютні ризики – це суттєвий вплив на собівартість через імпорт паперу та поліграфічних матеріалів мінімізувати цей вплив можна завдяки укладанню форвардних контрактів чи хеджуванню);

4) операційні ризики – це втрати через помилки планування тиражів, логістичні збої та людський фактор (мінімізувати можна через впровадження ERP/CRM, внутрішній аудит);

5) Ринкові ризики пов'язані зі зміною споживчого попиту (зростання e-book сегменту). Зменшити їх можна диверсифікуючи канали збуту, створення цифрового контенту тощо;

6) репутаційні ризики виникають через втрату довіри завдяки фінансовій непрозорості або недотримання зобов'язань (зменшити їх можливо завдяки корпоративній соціальній відповідальності та відкритості звітності).

У контексті вище заявленого питання доцільно розглянути управління ризиками в умовах турбулентності (2022–2025 рр.). Зважаючи на воєнні дії та макроекономічну нестабільність [2] ключовою стає адаптивна стратегія, що включає: скорочення фіксованих витрат і підвищення гнучкості бюджету; створення резервного фонду ліквідності; цифровізація фінансових процесів для контролю касових розривів у режимі реального часу.

Стратегічний розвиток передбачає перехід до превентивного ризик-менеджменту та впровадження інтегрованого фінансового ризик-менеджменту (IFRM). Останнє дозволить використовувати ризики як джерело можливостей (освоєння audiobooks, експорт прав) та сприятиме довгостроковому розвитку українського книжкового ринку відповідно до європейських стандартів.

Звідси, ефективне управління фінансовими ризиками, що базується на комплексній ідентифікації, кількісній оцінці та адаптивних механізмах мінімізації, є умовою для забезпечення стабільності та конкурентоспроможності підприємств книжкового ринку в умовах сучасної економічної турбулентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белкіна І., Батуревич І. Що не так з українським ринком книг і чи можна його "вивести у світ". Британська експертна оцінка. Українська Правда. 2021. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2021/04/7/244474/>

2. Голубовський Р.І. Тенденції розвитку книжкового ринку України в умовах війни. Економіка і суспільство. Вип. № 61, 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-109>

УДК 657.4:004.8

Конончук Анна Сергіївна,
*здобувачка освіти 2 курсу, спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
Відокремленого структурного підрозділу
«Рівненський фаховий коледж національного університету
біоресурсів і природокористування України»
Науковий керівник – **Конончук Оксана Миколаївна,**
викладач економічних дисциплін,
Відокремленого структурного підрозділу
«Рівненський фаховий коледж національного університету
біоресурсів і природокористування України»*

ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У БУХГАЛТЕРСЬКІ ПРОЦЕСИ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

Штучний інтелект (ШІ) кардинально трансформує бухгалтерську професію, перетворюючи її з переважно операційної на стратегічну. Впровадження ШІ-технологій у фінансовий та бухгалтерський облік відкриває нові горизонти для підвищення ефективності, точності та швидкості прийняття рішень, але водночас несе в собі певні виклики та ризики.

ШІ-інструменти здатні виконувати широкий спектр завдань, які раніше вимагали значних часових витрат та ручної праці бухгалтерів (таблиця 1).

Незважаючи на значні переваги, інтеграція штучного інтелекту в бухгалтерські процеси супроводжується низкою важливих ризиків.

I. Етичні та правові ризики [1, с. 15]:

1. Конфіденційність та безпека даних: ШІ обробляє чутливі фінансові дані (реєстри платежів, зарплатні відомості). Виникає ризик несанкціонованого доступу, витоку інформації або кібератак.

2. Відповідальність за помилки: визначення суб'єкта відповідальності у разі помилки, допущеної алгоритмом ШІ, є складним питанням. Чи несе відповідальність програміст, компанія-розробник, чи бухгалтер, який затвердив результат?

3. Упередженість алгоритмів: якщо ШІ навчається на некоректних або упереджених історичних даних, його висновки та прогнози можуть бути спотвореними, що призведе до дискримінаційних або неоптимальних фінансових рішень.

Таблиця 1

Широкий спектр можливостей застосування ІІІ у бухгалтерських процесах

Категорія	Функція ІІІ	Перевага для бухгалтера та бізнесу
Автоматизація рутини	Обробка первинних документів (рахунки, накладні), введення даних, звірка, формування стандартних звітів, проведення платежів.	Скорочення часу на рутинні завдання до 80-90%. Звільнення часу бухгалтера для аналізу та стратегії.
Аналіз та прогнозування	Аналіз великих масивів фінансових даних (\$Big Data\$), прогнозування трендів, оцінка фінансових ризиків (ліквідність, заборгованість), моделювання сценаріїв майбутнього.	Підвищення якості управлінських рішень, можливість діяти на випередження та мінімізувати потенційні проблеми.
Підвищення точності	Виявлення аномалій (незвичайні витрати, дублікати транзакцій, помилки у класифікації), порівняння даних із різних систем (ERP, CRM).	Мінімізація людського фактора , зниження ризику помилок та штрафів.
Аудит та Комплаєнс	Аналіз неструктурованих даних (контракти, договори) для виявлення ризиків шахрайства або суттєвих помилок. Допомога у дотриманні міжнародних стандартів звітності.	Збільшення швидкості та глибини аудиту. Виявлення шахрайства у реальному часі.

II. Технологічні та операційні ризики [4, с. 115]:

1. Висока вартість впровадження: початкові інвестиції в програмне забезпечення, інтеграцію та навчання персоналу можуть бути значними, особливо для малого та середнього бізнесу.

2. Проблема «Чорної скриньки»: складні нейронні мережі ІІІ можуть надавати точні результати, але процес їхнього отримання може бути непрозорим (неможливість пояснити, як саме було прийняте рішення). Це ускладнює аудит та перевірку.

3. Необхідність якісних даних: ефективність ІІІ безпосередньо залежить від якості вхідних даних. Недостовірні, неповні або неструктуровані дані призводять до неточних результатів («сміття на вході – сміття на виході»).

III. Соціальні та кадрові ризики [1, с. 17]:

1. Загроза для робочих місць: автоматизація рутинних завдань може призвести до скорочення попиту на початкові та молодші бухгалтерські позиції.

2. Необхідність перекваліфікації: сучасний бухгалтер повинен набути нових компетенцій (аналіз даних, робота з ІІІ-інструментами, кібербезпека), щоб залишатися конкурентоспроможним. Ігнорування цього може призвести до дефіциту кваліфікованих кадрів.

Впровадження штучного інтелекту є незворотним процесом у сфері бухгалтерського обліку. Це дає змогу фахівцям вийти за рамки простого обліку минулого і стати ключовими фінансовими стратегами, орієнтованими на майбутнє. Успішна інтеграція ІІІ вимагає комплексного підходу, який включає інвестиції в технології, забезпечення кібербезпеки та, найголовніше, перекваліфікацію персоналу для використання нових інструментів та зосередження на функціях високої доданої вартості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боднарчук І. І. Штучний інтелект у бухгалтерському обліку: проблеми та перспективи. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2021. № 1(73). С. 13-20.
2. Дем'яненко М. Я., Голуб А. В. Перспективи застосування технологій Big Data і штучного інтелекту в обліково-аналітичному забезпеченні управління. Бухгалтерський облік і аудит. 2020. № 6. С. 17-25.
3. Спіщина Н. І. Роль штучного інтелекту (ШІ) в бухгалтерському обліку в Україні. Матеріали конференції «Молодь, наука, бізнес». Харків, 2024. С. 136-139. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/68196/1/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A4.%D1%80%2002.12-136-139.pdf> (дата звернення 14.11.2025).
4. Шевчук В. О., Заболотний В. В. Цифрова трансформація бухгалтерського обліку: можливості та ризики застосування штучного інтелекту. Науковий вісник Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ. 2022. № 1(5). С. 110-116.

Сулима Марина Сергіївна,

студентка

Вінницького технічного фахового коледжу

Науковий керівник: Можаровська О.Е.,

канд. пед. наук, викладач

Вінницького технічного фахового коледжу

ВПЛИВ ВІЙНИ НА СТАБІЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

З початком повномасштабного російського вторгнення Україна у 2022 році банківська система опинилася перед викликами через падіння обсягів виробництва, міграцію населення, зниження довіри. У таких умовах стабільність банківської системи стає критичною, адже банки виконують функцію посередника між платіжною системою та фінансовою стабільністю держави.

Національний банк України запровадив низку обмежень для регулювання діяльності банківського сектору в умовах воєнного стану, що спрямовані на забезпечення стабільності фінансової системи, підтримку економічної безпеки держави та захист інтересів громадян і бізнесу.

Серед основних рішень варто виокремити: обмеження руху капіталу за межі країни та фіксація валютного курсу з метою запобігання панічних коливань на валютному ринку; заборона банкам на виплату дивідендів, що дозволило зберегти ліквідність у фінансовому секторі; запровадження «кредитних канікул» для позичальників, щоб зменшити боргове навантаження на населення та бізнес у складних умовах. Крім того, НБУ спростив окремі вимоги до операційної діяльності банків, аби забезпечити безперервність надання фінансових послуг. Також було ухвалено рішення не застосовувати санкції до фінансових установ за порушення термінів подання звітності, якщо ці порушення сталися після 24 лютого у зв'язку з обставинами воєнного часу [3, с. 151].

Поряд із монетарними заходами уряд стабілізував фінансовий сектор, запровадивши низку важливих ініціатив. Одним із ключових рішень стало встановлення повної державної гарантії на депозити громадян, незалежно від їхнього розміру, що діє протягом усього воєнного стану, що дозволило запобігти масовому поверненню вкладів і збереженню довіри населення до банків. Крім того, уряд зосередив увагу на підтримці внутрішнього попиту та розвитку малого й середнього бізнесу, реалізувавши програми «Підтримка» та «5-7-9», які надали підприємцям можливість отримувати пільгові кредити навіть за умов обмеженої економічної активності [1].

Українські банки продовжують процес оптимізації своїх мереж, скорочуючи кількість відділень і поступово переходячи до цифровізованої моделі обслуговування через мобільні додатки. За дев'ять місяців 2025 року кількість діючих банківських

підрозділів скоротилася до 4934, що на 98 менше, ніж на початку року. Одночасно 744 відділень мають статус «тимчасово зупинених», що пов'язано з безпековими ризиками та зміщенням фокусу на розвиток дистанційних сервісів. Станом на 1 жовтня 2025 року в Україні функціонує 60 банків, серед яких перші позиції займають ПриватБанк, Ощадбанк та Райффайзен Банк [2].

Для підвищення ефективності діяльності банків у період війни доцільно зосередитися на кількох ключових напрямках, зокрема: ретельно оцінювати кредитні ризики, щоб уникнути неплатежів, а також проводити перегляд фінансового стану позичальників із великими кредитами чи труднощами у сплаті та за потреби здійснювати реструктуризацію боргів; суворо дотримуватися вимог НБУ під час дії воєнного стану для забезпечення стабільності фінансової системи; вдосконалювати системи кіберзахисту, аби запобігти російським кібератакам і гарантувати безпеку даних клієнтів у складних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аванесова Н., Бакало І. Фінансова стабільність банківської системи України в умовах воєнного стану: виклики та шляхи зміцнення. Економіка та суспільство, 2025. № 73. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-78> (дата звернення: 08.11.2025).
2. Банки закрили майже сотню відділень з початку року. URL: <https://ua.news/ua/ukraine/banki-zakrili-maizhe-sotniu-viddilen-z-pochatku-roku> (дата звернення: 08.11.2025).
3. Правдиковська І., Дорошенко Н. Вплив війни на банківську систему України. Молодий вчений, 2022. № 9 (109). С. 150-153.

Щуліпенко Віра Євгенівна

молодший науковий співробітник,

Інститут демографії та досліджень

якості життя імені Михайла Птухи

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

vira.shchulipenko@gmail.com

ОЦІНКА РИЗИКІВ І ЗАГРОЗ СТІЙКОСТІ ТА АДАПТИВНОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ

Сучасні тенденції урбанізації, зростання обсягів виробництва та споживання, активний розвиток агропромислового комплексу та енергетики спричинили значне збільшення кількості твердих побутових, промислових, аграрних і небезпечних відходів. Нерівномірність їх утворення та накопичення зумовлює просторову диференціацію екологічних ризиків. У різних регіонах України ця проблема проявляється по-різному: від перевантаження полігонів побутових відходів у великих містах до небезпечного зберігання промислових шлаків у східних індустріальних областях чи поширення стихійних сміттєзвалищ у сільських територіях.

Із початком повномасштабних воєнних дій проблема загострилася через виникнення додаткових джерел ризиків і загроз. Руїнування інфраструктури, знищення промислових об'єктів, накопичення військових відходів і забруднення довкілля від обстрілів та вибухів створюють нові виклики для екологічної безпеки. Отже, у сучасних умовах військових загроз, кліматичних змін, економічної нестабільності та зростання обсягів відходів система управління у сфері поводження з відходами в Україні перебуває під значним впливом зовнішніх і внутрішніх ризиків. Їхня своєчасна ідентифікація та оцінка є необхідною передумовою підвищення стійкості та формування адаптивних механізмів управління.

Високий рівень невизначеності, наявність зовнішніх і внутрішніх загроз, обмежені фінансові й організаційні ресурси потребують ідентифікації та оцінки ризиків, що впливають на стійкість (resilience) та адаптивність (adaptability) системи. Стійкість цієї системи визначається її здатністю протистояти впливам дестабілізуючих чинників, а адаптивність – можливістю гнучко змінювати управлінські механізми у відповідь на нові виклики. Для ефективного планування необхідна комплексна ідентифікація та оцінка ризиків і загроз [1, 2].

У глобальному контексті ця проблема є частиною реалізації Цілей сталого розвитку ООН, зокрема ЦСР 11 (*Сталий розвиток міст і громад*), ЦСР 12 (*Відповідальне споживання та виробництво*) та ЦСР 15 (*Збереження екосистем суші*) [3]. Врахування

просторової специфіки ризиків і загроз є необхідною передумовою формування ефективної державної політики та впровадження сучасних механізмів циркулярної економіки.

Таким чином, дослідження просторової диференціації ризиків та загроз у сфері поводження з відходами набуває не лише наукового, а й практичного значення. Воно дозволяє виробити обґрунтовані управлінські рішення для забезпечення раціонального використання природних ресурсів, підвищення екологічної безпеки та покращення якості життя населення в різних регіонах України.

Управління відходами в Україні супроводжується низкою специфічних ризиків, які безпосередньо впливають на стан природних ресурсів і якість життя населення. Просторова нерівномірність цих ризиків визначає диференціацію екологічних загроз у межах країни. Їх можна категоризувати таким чином [4-6]:

Категорія	Приклади	Деталізація ризиків
Екологічні	забруднення ґрунтів, води, повітря, деградація екосистем	Неконтрольоване захоронення відходів призводить до виділення токсичних фільтратів, забруднення ґрунтових та поверхневих вод. Викиди метану та інших парникових газів з полігонів сприяють зміні клімату. Спалювання відходів без належної фільтрації спричиняє забруднення повітря діоксинами, фуранами та важкими металами. Це призводить до втрати біорізноманіття та руйнування природних ландшафтів.
Технологічні	аварії на полігонах, неефективність сортування або переробки	До цієї категорії належать пожежі на сміттєзвалищах, обвали відходів, вихід з ладу обладнання для сортування чи переробки, що призводить до зупинки процесів або збільшення обсягів захоронення. Також це може бути пов'язано з використанням застарілих або невідповідних технологій, які не забезпечують належної ефективності та екологічної безпеки. В Україні відсутність інфраструктури переробки є значною проблемою, що відрізняє її від більшості країн ЄС.
Соціальні	невдоволення громад, відсутність екопросвіти, проблеми зі здоров'ям населення, пов'язані із забрудненням	Невдоволення місцевих жителів через близькість полігонів, погіршення якості життя, неприємні запахи, погіршення здоров'я. Недостатній рівень обізнаності населення про принципи роздільного збору та переробки відходів знижує ефективність будь-яких ініціатив. Відсутність діалогу між владою та громадою може призводити до соціальних конфліктів та блокування проєктів.
Економічні	нестача фінансування, існування тіньового ринку відходів, високі витрати на утилізацію, неефективне використання ресурсів	Висока вартість будівництва сучасних комплексів з переробки відходів, недостатні інвестиції у сектор, відсутність економічно обґрунтованих тарифів. Існування нелегальних сміттєзвалищ та "сірих" схем поводження з відходами підриває законний бізнес та призводить до значних втрат для бюджету. Значні обсяги побутових відходів та відсутність ефективних адміністративних заходів поглиблюють національну екологічну та соціально-економічну кризу.
Правові	недосконалість нормативної бази, корупційні ризики, відсутність ефективного контролю	Застаріле або неповне законодавство, що не відповідає європейським стандартам, ускладнює впровадження сучасних практик. Відсутність чіпких механізмів контролю та відповідальності, а також можлива корупція на всіх етапах управління відходами, перешкоджають ефективній роботі системи.

Кліматичні	зростання викидів метану з полігонів, посилення впливу екстремальних погодних умов	Збільшення викидів парникових газів (особливо метану) від розкладу органічних відходів на сміттєзвалища прискорює глобальне потепління. Водночас, зміни клімату (збільшення кількості опадів, сильні вітри, паводки) можуть призводити до руйнування полігонів, поширення відходів та їхнього вторинного забруднення
Воєнні	військові конфлікти, військові дії	Військові конфлікти, такі як російсько-українська війна, значно порушують глобальні системи поводження з відходами, спричиняючи руйнування інфраструктури, утворення військових відходів та погіршення стану навколишнього середовища. Це призводить до зростання обсягу відходів. Військові дії посилюють вже існуючі екологічні проблеми, включаючи забруднення повітря та води, вирубки лісів та поводження з відходами, а також створюють нові виклики, такі як забруднення ґрунту вибухонебезпечними залишками.

Наявність ризиків істотно впливає на стійкість і адаптивність системи поводження з відходами. У випадках системних загроз (екологічних і техногенних аварій) знижується стійкість системи. Зниження стійкості системи проявляється у вразливості інфраструктури, нестабільності фінансування та втраті керованості у кризових умовах (рис. 1).

Рис.1. Модель взаємозв'язку ризиків зі стійкістю та адаптивністю

Адаптивність системи зменшується при відсутності правових механізмів, фінансової стабільності та гнучкої управлінської структури. Обмежена адаптивність пов'язана з повільною реакцією системи на нові виклики (наприклад, запровадження роздільного збору чи переробки відходів).

В результаті система втрачає здатність реагувати на нові виклики (зростання обсягів відходів, війна, глобальні кліматичні зміни), якщо ризики залишаються неусунутими. Потенціал зростання адаптивності може бути реалізований через цифровізацію моніторингу, розвиток державно-приватного партнерства, впровадження європейських стандартів циркулярної економіки.

Просторова диференціація ризиків у сфері поводження з відходами прямо впливає на якість життя населення, стан довкілля, інвестиційну привабливість територій і перспективи сталого розвитку. Вона також відображає соціально-економічні відмінності між регіонами: рівень розвитку інфраструктури, ефективність екологічної політики, можливості громад у сфері контролю та управління відходами. Регіони з високим рівнем ризиків відзначаються більшою захворюваністю, скороченням тривалості життя, низькою екологічною комфортністю. Наявність ефективних систем переробки та утилізації відходів сприяє підвищенню екологічної безпеки, формуванню «зелених робочих місць» і зміцненню соціальної стабільності. Просторова справедливість у сфері екологічної політики є важливою умовою досягнення сталого розвитку.

Диференціація ризиків в Україні за регіонами:

1. Промислові регіони (Донбас, Придніпров'я): високі ризики забруднення через накопичення промислових відходів, шлаків, токсичних речовин, відходи руйнації та військові.

2. Урбанізовані регіони (Київ, Харків, Львів, Одеса): перевантаженість полігонів ТПВ, інтенсивне утворення побутових відходів, проблеми з інфраструктурою переробки, низький рівень роздільного збирання та переробки відходів, значні соціальні ризики для населення.

3. Сільські території: значна кількість несанкціонованих сміттєзвалищ через відсутність належної системи збору та транспортування відходів.

4. Центральні агропромислові регіони (Полтавська, Вінницька, Черкаська області) – основний ризик становлять аграрні відходи та надмірне використання агрохімікатів, що загрожує деградацією ґрунтів і забрудненням вод.

5. Карпатський та Поліський регіони: зростання рекреаційного навантаження, ризики деградації природних ландшафтів і зниження туристичної привабливості через забруднення.

Ключові наслідки для сталого розвитку:

1. Зменшення екологічної смітності територій – втрата здатності природних систем до самовідновлення.

2. Посилення регіональної нерівності – відставання екологічно неблагополучних регіонів у соціально-економічному розвитку.

3. Зростання загроз національній екологічній безпеці – формування «екологічних кризових зон».

4. Бар'єри для інтеграції України до ЄС – невідповідність екологічним директивам ЄС, особливо у сфері поводження з відходами.

Система управління відходами в Україні перебуває під впливом комплексу ризиків різної природи. Найбільш критичними є екологічні, техногенні та санітарно-епідеміологічні ризики, які безпосередньо впливають на її стійкість. Адаптивність

системи визначається здатністю органів управління реагувати на економічні, нормативно-правові та організаційні виклики.

Просторова диференціація ризиків у сфері поводження з відходами є визначальним чинником екологічної безпеки та сталого використання природних ресурсів в Україні. Вона проявляється у різному рівні екологічного навантаження на території та у відмінностях соціально-економічних наслідків. Подолання цих загроз потребує комплексної стратегії, що враховує регіональні особливості та орієнтується на інтеграцію екологічної, економічної та соціальної політики.

Управління ризиками потребує системного підходу, що включає моніторинг, превентивні дії, просторове планування та активну участь громадськості. Побудова інтегрованих індикаторів ризику та розробка механізмів моніторингу дозволять підвищити рівень стійкості й адаптивності у довгостроковій перспективі. Зниження екологічних загроз напряду корелює з підвищенням якості життя та забезпеченням сталого використання природних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року. – Київ: Міністерство екології та природних ресурсів України, 2017.

2. Ризики, безпека, кризи і сталий розвиток в економіці: методології, моделі, методи управління та прийняття рішень : [монографія] / [під заг. ред. проф. Рамазанова С.К.]. – Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2012. – 948 с.

3. Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика / [Андерсон В. М., Андрєєва Н. М., Алімов О. М. та ін.] ; за наук. ред. докт. екон. наук, проф. Хлобистова Є.В. ; ДУ «ІЕПСР НАН України», ІПРЕД НАН України, СумДУ, НДІ СРП. – Сімферополь : ІТ «АРИАЛ», 2011. – 589 с.

4. Боровик М.В. Ризик-менеджмент як інструмент забезпечення сталого розвитку. Сталий розвиток економіки. 2016. № 2. URL: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/403>

5. Методичні рекомендації для здійснення оцінки ризиків та вразливості соціально-економічних секторів та природних складових до зміни клімату. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/386nd1.pdf>

6. Корбут, М., Сафранов, Т., Мальований, М. Методичні підходи до оцінки екологічних ризиків від полігонів твердих побутових відходів. Вісник Хмельницького національного університету. Технічні науки. 2024. №3. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5732-2024-337-3-28>

7. Матвєєва О., Шевченко Л., Савостенко Т. Удосконалення підходів щодо поводження з побутовими відходами України у напрямі Європейського зеленого курсу. Аспекти публічного управління. 2021. № 3. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/download/872/899/>

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Горланов Дмитро Віталійович

здобувач вищої освіти 3-го курсу

факультету підготовки фахівців для органів

досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

*Науковий керівник: **Марченко Олена Вікторівна***

професорка кафедри теорії та

історії держави та права,

конституційного права та прав людини,

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

доктор філософських наук, професор

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ООН У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Організація Об'єднаних Націй (ООН) є головною міжнародною інституцією, покликаною підтримувати мир, безпеку, а також забезпечувати дотримання прав і свобод людини у світі. З моменту свого створення у 1945 році ООН виступає символом колективної безпеки, багатосторонньої дипломатії та міжнародного правопорядку. Проте з плином часу зростає усвідомлення того, що структура та механізми функціонування організації потребують суттєвого реформування, зокрема у сфері прав людини. Це зумовлено новими глобальними викликами - воєнними конфліктами, тероризмом, міграційними кризами, порушеннями гуманітарного права, цифровими загрозами, а також посиленням авторитарних тенденцій у ряді країн.

Однією з ключових реформ у системі ООН стало створення у 2006 році Ради ООН з прав людини (РПЛ), яка замінила Комісію з прав людини, що втратила довіру через політизацію своєї діяльності. Рада була утворена резолюцією Генеральної Асамблеї 60/251 від 15 березня 2006 року [1, с.54]]. Її головною метою стало підвищення ефективності системи моніторингу дотримання прав людини у державах-членах, а також посилення відповідальності урядів за реальні результати у цій сфері. Основою діяльності Ради став універсальний періодичний огляд (МУПО), який передбачає оцінювання кожної держави щодо виконання міжнародних стандартів у сфері прав людини. Цей механізм став унікальним інструментом діалогу та співпраці, спрямованим на об'єктивну оцінку ситуації у всіх країнах без винятку, незалежно від політичного чи економічного впливу [1, с.53].

Універсальний періодичний огляд має важливе значення, адже він забезпечує рівність усіх держав перед міжнародною спільнотою та запобігає застосуванню подвійних стандартів. Його принципи ґрунтуються на положеннях Статуту ООН [2], Загальної декларації прав людини [3], міжнародних договорів з прав людини, добровільних зобов'язань держав, а також нормах міжнародного гуманітарного права. Важливими принципами МУПО є прозорість, неупередженість, співробітництво, інклюзивність та обов'язковість урахування гендерного аспекту. Огляд проводиться на основі трьох основних джерел: національної доповіді держави, інформації від Управління Верховного комісара ООН з прав людини та матеріалів від неурядових організацій.

Реформування системи ООН у сфері прав людини також охоплює зміцнення інституційних спроможностей Управління Верховного комісара ООН з прав людини, розширення його регіональної присутності та посилення взаємодії з громадянським суспільством. Сучасна тенденція полягає у децентралізації правозахисної діяльності - створенні регіональних офісів та підрозділів ООН, здатних ефективніше реагувати на локальні кризи.

Науковці наголошують, що реформа системи прав людини в межах ООН має ґрунтуватися на трьох основних засадах: інституційній узгодженості, фінансовій стабільності та верховенстві міжнародного права. Проте ефективність ООН у цій сфері досі обмежується низкою проблем: політичним впливом великих держав, недосконалою системою санкцій за порушення прав людини, надмірною бюрократизацією процесів, а також недостатнім рівнем реалізації прийнятих резолюцій [4, с.30-31].

У зв'язку з цим у межах сучасного реформування пропонуються такі напрями вдосконалення діяльності ООН у сфері прав людини:

- посилення автономії Ради з прав людини, включно з розширенням її повноважень щодо реагування на масові порушення прав людини, а також можливістю запровадження моніторингових місій без обов'язкової згоди держави;
- підвищення ефективності УВКПЛ, зокрема шляхом зміцнення його кадрового складу, збільшення фінансування та вдосконалення механізмів технічної допомоги країнам, що проходять перехідний період;
- удосконалення взаємодії між ООН і регіональними структурами (наприклад, Радою Європи, ОБСЄ, Африканським Союзом, ОАД) для узгодження стандартів прав людини на глобальному рівні;
- зміцнення механізмів відповідальності держав, у тому числі шляхом запровадження санкцій або спеціальних процедур для країн, що систематично порушують права людини;
- інтеграція цифрових прав людини у порядок денний ООН, з урахуванням викликів, пов'язаних із штучним інтелектом, кібербезпекою, маніпуляціями інформацією та захистом персональних даних.

Сучасна реформа ООН також спрямована на підвищення прозорості та демократичності її діяльності. Зокрема, Генеральна Асамблея розглядає питання оптимізації порядку денного, усунення дублювання повноважень органів та розроблення механізмів залучення громадянського суспільства до процесів ухвалення рішень. Економічна та соціальна рада (ЕКОСОП) трансформується у відкриту платформу для

глобальних консультацій із питань сталого розвитку, що безпосередньо пов'язано з реалізацією прав людини в економічній, соціальній та екологічній площині.

Важливим етапом реформування є також посилення ролі Міжнародного суду ООН як інструменту захисту прав людини та вирішення міжнародних спорів. Науковці пропонують визнати обов'язкову юрисдикцію Суду для всіх держав-членів, що сприятиме підвищенню рівня дотримання міжнародного права та справедливості у міждержавних відносинах.

У цьому контексті реформування системи ООН у сфері прав людини має не лише технічний або організаційний, а насамперед морально-правовий вимір. Йдеться про відновлення довіри до самої ідеї міжнародного права, рівності всіх народів і гідності кожної людини. Для цього потрібна політична воля держав-членів, відмова від подвійних стандартів і усвідомлення, що права людини - це не предмет політичних торгів, а основа цивілізаційного розвитку.

На мою думку, головна перспектива реформування ООН полягає у тому, щоб зробити її не лише майданчиком для дипломатичних заяв, а реальною дієвою структурою, здатною захищати людину від свавілля влади, війни та несправедливості. ООН повинна перетворитися з бюрократичного механізму на справжній глобальний інститут справедливості, де рішення ухвалюються не за політичною доцільністю, а за принципом верховенства права і гуманізму. Лише тоді вона зможе зберегти свою історичну місію - бути голосом миру, рівності й людяності у світі, який усе більше потребує цих цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дмитриченко І. В. МУПО: реформування механізму ООН у сфері прав людини – у дії. Зовнішні справи. 2009. № 10. С. 53-54.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду : Статут Орг. Об'єдн. Націй від 26.06.1945 : станом на 16 верес. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 03.11.2025).
3. Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 03.11.2025).
4. Баштанник А. Г. Механізм захисту прав і свобод людини у контексті реалізації положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Вип. 1. 2023. С. 29-34.

ФОРМУВАННЯ ТОРГОВИХ ВІДНОСИН КУПЕЦЬКОЇ ВЕРСТВИ НІЖИНА НА ПРИ КІНЦІ XIX СТ.

Протягом багатьох століть купці, які здійснювали внутрішню й зовнішню торгівлю відігравали помітну роль в економічному, політичному й культурному житті України.

Треба зазначити, що реформи другої половини XIX ст. різко змінили не лише соціальне, економічне й політичне обличчя суспільства, але й зумовили серйозну трансформацію виховного ідеалу купецького стану, представники якого стали носіями нового типу мислення, нової системи соціокультурних цінностей і традицій.

На жаль, історія купецтва XIX ст. на території України залишається малодослідженою. Стосується це й Чернігівської губернії, в якій Ніжин протягом декількох століть був містом з багатими торговельними традиціями.

Актуальність обраної теми зумовлена недостатнім рівнем її наукової розробленості, тому мета даної роботи - визначити специфіку, особливі ознаки, притаманні купецькій верстві міста Ніжина та економічне значення їх торговельної діяльності наприкінці XIX ст. Треба відмітити, що в цей період в Україні майже 60 % купців були представниками єврейського етносу, 30 % визнавали себе росіянами і лише близько 7 % – українцями [1]. Інтернаціональний характер купецького стану був притаманний й Ніжину, де найбільша кількість купців в другій половині XIX ст. – це євреї й греки.

Згідно закону 1863 «Про збори за право торгівлі та інші види промислів» і деяких уточнень до нього в 1865 р всі громадяни здобули можливість набувати купецькі права. Встановлювались тільки дві купецькі гільдії. До 1-ї гільдії було віднесено оптову торгівлю, а до 2-ї – роздрібну [2]. Торгово-промислова діяльність купців першої гільдії практично не мали обмежень, чого не скажеш про представників другої гільдії, які мали право вести роздрібну торгівлю тільки за місцем запису. Плата за свідоцтва 1 і 2 –го розряду, які давали право на вступ до гільдії, знижувалась більш, ніж у 2 рази. Належність до купецького стану залежала тільки від розміру оголошеного капіталу. На одне свідоцтво глави родини записувались купецькі діти, невідділені брати, а також дружини купців. Відкривати й утримувати торгові та промислові заклади можна було лише після отримання гільдійського свідоцтва [3].

Торгівля в усі часи вважалася основним заняттям купецтва. Протягом XIX ст. в Україні продовжували еволюціонувати її форми і характер. Співіснування різних форм торгівлі (від найбільш сучасних до ярмаркової й розносної) відбивало багатокладність української економіки [4].

Згідно журналу генеральної перевірки торгових і промислових закладів в Ніжині в 1887 році було 567 закладів, з яких 148 належали купцям, зайнятих торговельною діяльністю [5]. Наприклад, грек Василь Попов, Хаїм Іммердауер, Єгор Лапін (купці 2 гільдії) тримали тютюнові склади, займаючись оптовим продажем тютюну і махорки. Склад кerosину належав купцю Арону Раділовському, який мав, до речі, річний оборот

20000 р., а прибуток - 700 р. [6]. Товар доставляли йому з Баку. Горілчаний склад належав купчисі Сарі Хайкіній. Існувало багато бакалійних і тютюнових лавок, магазинів з продажу мануфактурних товарів, взуття, хутряних виробів, які привозили в Ніжин з Москви або Варшави. В балагані на Базарній площі можна було придбати меблі, які завозили в Ніжин з Києва [7]. Також були магазини з продажу золотих і срібних виробів. До речі, щоб займатися такою торгівлею необхідно було отримати окремий дозвіл від Ніжинської міської управи [8].

В 1889 р. після генеральної перевірки виявлено 652 заклади, з яких купцям належало 156. А в 1890 р. 131 закладом володіли купці (з 755 -и). В 1896 році з 799 торгових і промислових об'єктів – 154 були купецькими [9]. Можна спостерігати, що в Ніжині наприкінці XIX ст., зміни, що до кількості купецьких закладів були не суттєвими, а це говорить про вірогідний стабільний політичний та економічний стан не тільки міста, але й регіону, в якому купецький прошарок мав певну вагу у суспільстві.

Велику роль, не зважаючи на розвиток у пореформений період стаціонарної торгівлі, збільшення її товарообігу й зростання асортименту товарів, в їх розподілі продовжували відігравати й періодичні форми товарообміну – ярмарки, на яких центральною була постать купця-оптовика.

Починаючи із середини XVII ст. ярмарки в Ніжині проводилися тричі на рік: взимку — Всесдний, влітку — Троїцький, восени — Покровський. Тривали вони два-три тижні. Товарообіг трьох традиційних щорічних ярмарків становив понад 1 млн. рублів. На час їх проведення до міста з'їжджалися торговці з європейської частини імперії, Польщі, Німеччини, Греції та Туреччини. Ніжинське гільдійське купецтво, яке становило 7-15 % мешканців Ніжина, активно долучалося до участі в них. Ще двічі на тиждень відбувалися торги. Ніжин завжди славився не тільки своїми огірками та тютюном, який був завезений сюди з Голландії й добре прижився. Також гості міста нахвалювали ніжинські лікери та золоті прикраси – продукцію місцевих кушнірів. Але, звичайно, йшла активна торгівля під час таких заходів будь-якими товарами – від цвяхів і муки до солі й хутра.

Вагому роль у житті Ніжина відігравав купецький клан Чернових. Засновником цієї великої родини був ніжинський купець, спадковий почесний громадянин Семен Чернов, відомості про якого зустрічаються в документах останньої третини XVIII ст. У сім'ї народилося вісім синів: Артемій, Тимофій, Юхим, Георгій, Дмитро, Василь Осип та Іван. Проте є відомості, що в родині була принаймні одна дівчинка. У 1848 році донька Семена Чернова Панкратія (церковне ім'я) стала ігуменею ніжинського жіночого Введенського монастиря. Завдяки її клопотанням було побудовано кам'яну огорожу навколо монастиря і двоповерховий кам'яний корпус для проживання монахинь, а також закінчено будівництво теплового храму з притвором на честь Жінок Мироносиць [10]. Будинки, в яких проживали Чернови, були розташовані в Поштовому провулку, на вулицях Ліцейській, Мільйонній, Купецькій та Василівській. До наших днів зберігся будинок Чернових на розі вулиць Гребінки та Небесної Сотні. Згадуючи ніжинські кам'яниці, І. Г. Спаський описував цей будинок як «комфортабельний, прекрасного планування, з великою світлою залогою, просторим портиком, у якому красиво розташовані дубові сходи, в заокруглених кутах якого ніша для статуї. Під час пристосування під

багатоквартирне житло в будинку були розібрані чудові кахельні печі. Колись він належав греку титулярному раднику Георгію Кроміді»[11].

Родина почесних спадкових громадян братів Чернових була засновником одного з перших у місті промислових виробництв – мідноливарного заводу, відомого з 1791 р. Імовірно, завод розташовувався у передмісті Мигалівка, де згідно з архівними документами проживала певна частина численної купецької родини. На виробництві виготовлялося обладнання для винокурень і цукрових заводів (казани, труби), а також відливали церковні дзвони різної ваги. Переважна більшість дзвонів ніжинських (і не тільки) церков була відлита на заводі Чернових. На дзвіниціх ніжинської Спасо-Преображенської церкви висів дзвін вагою 99 пудів, дзвін Троїцької церкви важив 20 пудів, великий дзвін Покровської церкви важив 97 пудів 25 фунтів. Найбільший дзвін вагою 400 пудів був відлитий на заводі Чернових київським майстром Павлом Романовським для дзвіниці Миколаївського собору. У містечку Ічня дзвіницю Воскресенської церкви прикрашав дзвін вагою 267 пудів, відлитий у Ніжині. На дзвіниці церкви Преображення Господнього в с. Дегтярі висів «колокол хорошей работы с растительным орнаментом весом 60 пудов 70 фунтов, сооружен коштом Петра Григорьевича Галагана. Лит в заводе нежинского купца Чернова 1845 года». Мідноливарний завод діяв принаймні ще на початку XX ст. й у 1905 р. був оцінений у 700 тис. руб. щодо визначення сум податку, який його власники сплачували до міського бюджету[12]. Саме брати Чернови відкрили перший у місті «Торговий дім» (близько 1880 р.) з метою торгівлі та розвитку заводської промисловості. Вони не лише займалися комерційними справами, але й брали участь у громадському житті міста[13]. До речі, залишився будинок, якій належав клану Чернових, що знаходиться на розі вулиць Небесної Сотні та Гребінки.

Так, завдяки активній участі представників купецької верстви Ніжина здійснювалось виробництво та товарообмін між містом і селом, місцевими і віддаленими ринками. Вони активно провадили первісне нагромадження капіталу через торгівлю, збільшували кількість торговельних закладів, вкладали кошти в промисловість. Також варто вважати економічний прагматизм спільною рисою представників купецького стану, тому що отримання прибутку й забезпечення добробуту – мета торгово-економічної діяльності кожного купецького покоління. Таким чином, ця важлива складова, притаманна купецькому прошарку, пояснює їх здатність до економічного ризику та інтерес до інновацій.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Донік О.М. Купецтво України в імперському просторі (XIX ст.). К.: Інститут історії України НАМ України, 2008. 271 с.
2. Там само.
3. Там само.
4. Кругляк Б.А. Внутренняя торговля в России в конце XIX - начале XX века: На материалах Украины. Самара, 1992. 191 с.
5. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області, м. Ніжин, ф. 340, опис 1, справа 921.

6. Там само, ф. 340, опис 1, справа 938.
7. Там само, ф. 340, опис 1, справа 933.
8. Там само, ф. 340, опис 1, справа 967.
9. Там само, ф. 340, опис 1, справа 974.10. Дмитренко Н.М. Ніжинський купець Григорій Дмитренко – гра долі // Науково-популярна газета «Ніжинські старожитності». 2022. № 1 – 4 (43 – 46). С. 3 – 4.
10. Там само.
11. Там само.
12. Дмитренко Н.М. Перший у Ніжині «Торговий дім»: купецький клан Чернових. URL: <https://mynizhyn.com/news/misto-i-region/35333-persii-u-nizini-torgovii-dim-kupeckii-klan-cernovix.html> (дата звернення: 19.05.25).

МЕДИЧНІ НАУКИ

Ратушна Дар'я Максимівна

Фесянова Інна Олександрівна

здобувачі освітньо-професійного

ступеня фахового молодшого бакалавра

спеціальності 223 Медсестринство»

науковий керівник: Онуцька Оксана Дмитрівна

викладач

ЗФПО «Київський фаховий медичний коледж №3»

м. Київ, Україна

ПСОРІАЗ – ЦЕ НЕ ВИРОК: УПРАВЛІННЯ ХВОРОБОЮ

Псоріаз – це хронічне рецидивуюче захворювання, групи папулосквамозних дерматозів, мультифакторіальної природи, який характеризується гіперпроліферацією і порушенням диференціювання епідермальних клітин.

Одне з найбільш поширених хронічних захворювань шкіри. За даними Міжнародної Федерації асоціації псоріазу, поширеність псоріазу в світі коливається в межах 1,2-5% (у середньому – 3%), в Україні нині на псоріаз хворіє 1,5 млн. людей, а у світі – близько 125 мільйонів. Чоловіки й жінки хворіють на псоріаз однаково часто.

Зазвичай псоріаз виникає у віці 10-25 років, однак в останні роки все частіше реєструють випадки розвитку псоріазу у малюків (4-7 місяців). Найбільш ранній початок псоріазу було зафіксовано на Фарерських островах Данії, регіоні з холодним і вологим кліматом, де в чоловіків він починався в середньому віці 13 років, а у жінок 12 років. У західноєвропейських країнах захворюваність на псоріаз становить більш ніж 2%, в інших країнах Європи – не перевищує 6% (в Ірландії – 5,5%, Іспанії – 3,7%, Швеції – 2,3%, США та Канаді ці показники 2,2% – 4,7% відповідно).

Хвороба не вибирає людей і може вразити кожного, незважаючи на його стан і місце в суспільстві. Дане захворювання знайоме багатьом знаним особистостям: політикам, керівникам, бізнесменам, банкірам, співакам, митцям, акторам. Псоріаз, незважаючи на те, що це хронічне шкірне захворювання, що часто супроводжується психологічним дискомфортом, не завадив багатьом видатним особам досягти значних успіхів у різних сферах.

Ось кілька відомих людей, які, як відомо або вважається, мали псоріаз:

Бенджамін Франклін:

- один із засновників США, політичний діяч, дипломат, вчений, письменник, журналіст, видавець;
- один з лідерів війни за незалежність США;

- його вважають національним героєм США;
- портрет Бенджаміна Франкліна прикрашає банкноту номіналом 100 доларів США з 1914.

Сер Вінстон Черчилль:

- державний діяч Великої Британії, письменник, найбільше відомий як прем'єр-міністр цієї країни у роки Другої світової війни;
- лауреат Нобелівської премії з літератури 1953 року «за неперевершеність історичного й біографічного опису, за блискуче ораторське мистецтво, з допомогою якого відстоювалися найвищі людські цінності»;
- мотивував лікарів на пошук заповітних ліків;
- пропонував винахіднику ліків від псоріазу звести золотий пам'ятник за життя, але пам'ятник так ніхто і не заслужив.

Джон Рокфеллер:

- американський підприємець та благодійник;
- неофіційно вважається найбагатшою людиною новітньої епохи, перший в світі долларовий мільярдер, також один з найбагатших людей усіх часів;
- один із засновників Фонду Рокфеллера, пожертвував величезною сумою на такі заходи, як: здійснення і проведення медичних досліджень (боротьба проти жовтої лихоманки, анкілостомозу);
- заснував Чиказький і Рокфеллерський університети;
- довгі роки страждав від псоріазу і весь цей час намагався позбутися від захворювання, яке надавало йому дискомфорт;
- однак фахівці-медики того часу не змогли допомогти цій багатій людині позбутися від псоріазу;
- проте, він заснував спеціальну премію тому, хто зможе розробити унікальний засіб і позбавити його від цієї хвороби;
- однак до сих пір такого препарату ще не придумали.

Їхній приклад доводить, що псоріаз є лише медичним станом, який не повинен заважати успішній кар'єрі та самореалізації.

У давнину псоріаз називали «трояндою диявола», боялися його як прокази (в часи Гіппократа ці хвороби поєднували однією назвою – лепра) і обходили хворого стороною, боячись інфікуватися. На сьогоднішній день теорію про інфекційну природу псоріазу повністю відхилено: впродовж усієї історії розвитку людства не було зафіксовано жодного випадку передачі псоріазу від хворої людини до здорової, навіть при переливанні крові, не кажучи вже про догляд за хворими чи користування спільними речами.

Встановлено, що псоріаз – це генетично обумовлене хронічне захворювання шкіри, яке виникає й загострюється під дією різноманітних пускових чинників. Ризик захворіти на псоріаз у загальній популяції складає 2-3%. Якщо у когось із близьких родичів (батьки, брати, сестри) є псоріаз, то ризик захворіти значно зростає: якщо псоріаз є у одного з батьків, то ризик захворіти становить приблизно 7-15%; якщо є у двох батьків, то ризик зростає до 35-75%; якщо псоріаз є у брата/сестри – 20%; із двох однояйцевих близнюків псоріаз виникає у обох тільки у 70% випадків.

Пусковими чинниками можуть бути:

- психологічні чинники (стреси);
- спосіб життя (куріння, алкоголь);
- інфекції (вірусна або бактеріальна інфекція, частіше стрептококова інфекція);
- механічні травми шкіри;
- лікарські засоби системного застосування (кортикостероїди, інтерферони, β -адреноблокатори).

Хоча причини виникнення псоріазу остаточно не з'ясовані, достеменно вивчено суть процесів, які відбуваються в шкірі хворого в ділянці висипки, а саме – прискорений (в 6-8 разів) поділ клітин поверхневих шарів шкіри (епідермісу), який призводить до запалення, потовщення та надмірного лущення шкіри.

Псоріаз характеризується появою на шкірі характерного висипу у вигляді ділянок потовщення шкіри (папул) та сріблястим лущенням на їх поверхні. Висип виникає на тулубі й кінцівках (переважно на їх розгинальних поверхнях), а також на волосяній ділянці голови, проте її локалізація, розміри та інші ознаки можуть змінюватися залежно від клінічної форми та стадії захворювання. Зазвичай, висип не супроводжується суб'єктивними відчуттями, лише у період загострення псоріазу й появи свіжого висипу хворих може турбувати свербіж.

Класифікація псоріазу:

- За розмірами папул:
 - точковий;
 - краплиноподібний;
 - монетоподібний;
 - бляшковий.
- За локалізацією:
 - псоріаз волосяної ділянки голови ;
 - псоріаз складок (інверсний псоріаз);
 - пустульозний псоріаз долонь і підшав;
 - поширений пустульозний псоріаз;
 - еритродермія псоріатична.

У перебігу псоріазу розрізняють три стадії:

І прогресуюча: з'являються нові папули, які схильні до периферичного росту, поверхня папули не повністю вкрита лусочками; ізоморфна реакція (тобто поява нових елементів в ділянці подразнення);

II стаціонарна: нові елементи не з'являються, вся поверхня папул вкрита лусочками, навколо папул виникає біла облямівка;

III регресуюча: висип блідніє, розсмоктується, з'являються пігментовані плями, які згодом зникають.

Псоріаз – це захворювання не тільки шкіри: у 68% пацієнтів виникає ураження нігтів, у 10-30 % пацієнтів з псоріазом виникає псоріатичне ураження суглобів.

Псоріаз не можна вилікувати повністю. Але можна ввести пацієнта у період довгої ремісії. Це досягають завдяки сучасним препаратам. Також багато залежить від способу життя людини.

Рекомендації пацієнтам, хворих на псоріаз:

- пацієнтам слід захищати шкіру від порізів та ушкоджень, оскільки вони можуть стати причиною появи нового висипу;
- нігті пацієнтів, особливо дитячого віку, мають бути коротко підстрижені, щоб уникнути ризику розчухів/травмування шкіри;
- слід пам'ятати, що суха шкіра пацієнтів з псоріазом схильна до появи тріщин, а це сприяє загостренню псоріатичного процесу;
- при лікуванні псоріазу з локалізацією процесу на кистях/долонях необхідно одягати бавовняні рукавички після нанесення ліків, щоб уникнути їх потрапляння в очі;
- побутові справи пацієнтам бажано робити також у рукавичках;
- необхідно обирати легке та просторе взуття та одяг з натуральних тканин з метою уникнення перетискань, а, відповідно, появи нових елементів висипу;
- в естетичному аспекті тканина зі світлим і змішаним візерунком допоможе замаскувати лусочки, які потрапили на одяг;
- кондиціонування повітря може сушити шкіру, а, отже, провокувати рецидив захворювання;
- по можливості, слід обмежити час перебування пацієнтів в приміщенні, де знаходиться кондиціонер;
- у спеку пріоритетними є змішане кондиціонування з регулюванням вологості у приміщенні, або користування вентиляторами;
- у зимовий час необхідно додатково зволожувати повітря як в робочому приміщенні, так і вдома;
- за необхідності пацієнти можуть використовувати креми-емолієнти для додаткового зволоження шкіри;
- певна частина сонячного спектру сприятливо впливає на шкіру при псоріазі;
- в той же час, шкіру необхідно захищати від шкідливої дії решти спектру УФ-А і УФ-В;
- для цього потрібно застосовувати сонцезахисні креми, а також уникати дії сонячних променів в обідній період (11:00-15:00);
- пацієнт має вести здоровий спосіб життя, уникати зловживання алкоголем та куріння;
- фізкультурні вправи, особливо на відкритому повітрі, приносять користь як в емоційній сфері, так і збільшують рухливість при псоріатичному артриті;
- слід звести до мінімуму виникнення стресових ситуацій і змінювати спосіб реагування на них (цьому можуть сприяти рекомендації щодо підвищення рівня обізнаності пацієнтів, а також психотерапевтичні методики);
- пацієнтам слід рекомендувати стежити за регулярним випорожненням кишечника;
- за необхідності можуть бути застосовані проносні засоби природного та синтетичного походження;

- пацієнти не повинні переїдати;
- харчування при псоріазі має бути направлено на відновлення обмінних процесів і запобігання загострень захворювання;
 - їжу рекомендується вживати невеликими порціями не менше п'яти разів на день;
 - варто віддавати перевагу тушкованим, запеченим і відвареним продуктам;
 - під час загострення псоріазу (збільшення числа бляшок) необхідно відразу обмежити вживання томатів, червоних яблук, жирної їжі, солодошів, картоплі, хлібобулочних виробів з вищих, очищених від висівок сортів борошна, бісквітно-кремових тістечок і тортів;
 - обов'язково треба обмежити напівфабрикатні продукти (паштет), свинину та баранину, в яких містяться жири, що важко засвоюються;
 - у гострому періоді рекомендовано харчуватися овочевими супами, кашами (найбільш корисні гречана, вівсяна і пшенична) на воді, кисломолочними продуктами, пити в перші дні захворювання розбавлені овочеві та фруктові (світлі) соки;
 - крім того, потрібно якомога більше пити рідини;
 - не можна в період загострення салати з цибулею і часником, будь-яка гостра, солена і копчена їжа (ковбаси, копченості), молоко приведуть до загострення;
 - не дозволяється вживати цитрусові (апельсини, мандарини, лимони, грейпфрут);
 - не можна їсти ні в якому вигляді кукурудзу;
 - виключаються суниця, полуниця, банани, краби;
 - алкоголь – під повною заборороною, як чай і кава.

Отже, псоріаз – це не вирок! Тому можна і треба боротися зі своєю недугою і продовжувати йти до своєї мрії, радіючи життю! При веденні здорового способу життя, дотриманні дієти, попередженні нервово-психічного перенапруження, своєчасному лікуванню всіх супутніх захворювань внутрішніх органів та проведенні профілактичного лікування можна досягти тривалої (впродовж десятків років) ремісії, про що свідчать клінічні спостереження як вітчизняних, так і зарубіжних дерматологів.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

КОЦ Альона Анатоліївна

*курсант 3 курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування*

Національної поліції України,

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

НАТОЧІЙ Анатолій Дмитрович

старший викладач кафедри вогневої підготовки

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Процеси європейської інтеграції України актуалізують питання формування нових культурних і управлінських стандартів у системі публічної служби, зокрема у правоохоронних органах. Трансформація гендерної культури в Національній поліції є одним із ключових індикаторів наближення державного сектору безпеки до європейських практик інклюзії та рівності. Це питання набуває особливого значення у контексті зміни соціальних очікувань, підвищення ролі жінок у силових структурах і формування гендерно чутливого управління персоналом [1].

Актуальність дослідження визначається сучасними тенденціями формування політики гендерної рівності в державному секторі, що ґрунтується на принципах недискримінації, інклюзії та справедливості. У контексті євроінтеграції ці принципи стають не декларативними, а операційними орієнтирами інституційного розвитку. Відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, держава зобов'язана забезпечити рівні можливості для всіх працівників сектору безпеки, включно з доступом до кар'єрного зростання, навчання та управлінських позицій [2].

Упродовж останнього десятиліття в Україні відбулися суттєві зрушення у сприйнятті ролі жінки в системі поліції. Якщо раніше професійна діяльність у правоохоронних структурах вважалася виключно «чоловічою сферою», то нині зростає кількість жінок, які не лише обіймають посади слідчих, дільничних та оперативних працівників, а й займають управлінські позиції. Така динаміка засвідчує не лише зміну соціальних стереотипів, але й інституційне прагнення Національної поліції до реалізації європейських стандартів гендерної рівності [3].

У статті вітчизняних дослідників Наточія А. й Тимофєєва В. підкреслено: «Досягнення гендерної рівності є не лише міжнародно-правовим зобов'язанням, це також необхідно для досягнення цілей національного розвитку». [4, с. 396]. Автори

підкреслюють, що ефективна гендерна політика не може зводитися лише до кількісного балансу між чоловіками та жінками, а має охоплювати зміну управлінської культури, підвищення рівня довіри у колективах та розвиток толерантності до різних моделей поведінки. Саме такий підхід дозволяє перетворити питання рівності на складову професійної етики та корпоративної культури поліції.

Водночас процес гендерної трансформації стикається з низкою бар'єрів: залишками патріархальних стереотипів, недостатнім рівнем гендерної освіти керівників, а також відсутністю системної комунікації щодо цінності різноманіття в колективах. Часто такі бар'єри мають латентний характер і проявляються у формах неформальної дискримінації чи упередженості при прийнятті управлінських рішень. Вирішення цих проблем потребує стратегічного підходу, що поєднає інституційні механізми (наприклад, гендерний аудит або гендерно чутливе кадрове планування) та індивідуальні практики розвитку лідерства серед жінок.

Як зазначають А. Наточій та В. Тимофєв, воєнний контекст вимагає від держави гнучких підходів до кадрової політики, зокрема створення умов, які гарантують жінкам-поліцейським можливість повноцінного виконання службових завдань без дискримінації, забезпечення безпеки, а також доступу до системи соціальних гарантій [5]. Водночас саме в екстремальних умовах проявляється рівень реальної інституційної зрілості — коли принципи рівних прав стають не декларацією, а основою для управлінських рішень.

Подальше впровадження гендерно чутливої політики у секторі безпеки потребує системного підходу, який поєднає нормативне удосконалення, освітні ініціативи та розвиток лідерського потенціалу жінок. Важливим завданням є не лише забезпечення формальної рівності, а й формування організаційної культури, в якій цінується професіоналізм незалежно від статі. Поступова інтеграція гендерних стандартів у практику управління персоналом, навчальні програми й процес ухвалення рішень сприятиме підвищенню ефективності сектору безпеки, його стійкості та довіри з боку суспільства.

Таким чином, трансформація гендерної культури в Національній поліції в умовах євроінтеграції є не лише питанням відповідності європейським стандартам, а й показником глибини суспільної модернізації. Формування гендерно збалансованих управлінських практик сприяє підвищенню ефективності комунікації в колективах, довіри громадськості до поліції та зміцненню принципів демократичного врядування. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні практичних інструментів реалізації гендерно чутливого менеджменту та розробці рекомендацій щодо удосконалення внутрішньоорганізаційних політик Національної поліції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. European Institute for Gender Equality. Gender Equality in Public Administration. – Vilnius: EIGE, 2022. – <https://eige.europa.eu/>
2. Association Agreement between the European Union and Ukraine. Official Journal of the European Union, 2014. – [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22014A0529(01))

3. Національна поліція України. Гендерна рівність у секторі безпеки: офіційний звіт. – Київ, 2023. – <https://www.npu.gov.ua/>
4. Наточій А. Д., Тимофєєв В. П. Окремі питання щодо дотримання гендерної рівності працівниками Національної поліції України // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2022. – № 2 (117). – С. 396–399. – DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-396-399. – <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/10131/1/63.pdf>
5. Наточій А. Д., Тимофєєв В. П. Гендерна рівність в поліцейській діяльності в умовах воєнного стану // Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки та оборони України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 квітня 2023 р.). – Дніпро: ДДУВС, 2023. – С. 92–94. – <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13846/1/16.pdf>

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Liudmila Antonova

Master's Degree Student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Nataliia Dmytrenko

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE EFFECTIVE IMPLEMENTATION OF THE CLIL METHODOLOGY IN DEVELOPING ENGLISH WRITING SKILLS OF SENIOR SCHOOL STUDENTS

In recent decades, the integration of content and language learning has become a central focus of educational research and practice. The CLIL (Content and Language Integrated Learning) methodology represents a pedagogical response to the growing need for developing both linguistic and subject-specific competencies in learners who study in multilingual or globalized contexts. Within secondary education, the application of CLIL to the development of English writing skills presents particular opportunities and challenges. Writing is not merely a linguistic activity but a complex cognitive and communicative process requiring the coordination of conceptual knowledge, disciplinary discourse, and language proficiency. Therefore, the success of CLIL in fostering English written competence depends on a set of pedagogical conditions that ensure the balance between linguistic support and cognitive engagement.

The pedagogical conditions that determine the effectiveness of CLIL form an integrated system of interdependent factors encompassing organizational, methodological, psychological, and linguodidactic components. Together, they create a learning environment that supports both language acquisition and subject learning, while fostering the development of academic, cognitive, and intercultural competences. In the context of teaching writing, these conditions aim to help learners not only use English correctly but also structure, analyze, and express disciplinary knowledge through written discourse.

A fundamental pedagogical condition is the linguistic and content readiness of the educational environment. Effective CLIL instruction relies on students' access to disciplinary content in English that matches their linguistic level and cognitive potential. As Y. Ruiz de Zarobe emphasizes, gradual progression from teacher support to learner autonomy ensures that students internalize both linguistic and conceptual tools for writing, following the principle "from support to autonomy" [6, p. 194]. In the early stages, learners rely on model texts, glossaries, and writing frames; later, they demonstrate independence through more complex

written tasks that integrate disciplinary content. However, this readiness also involves teachers' professional competence. According to A. Llinares and R. Whittaker, CLIL requires educators who can manage both the cognitive depth of subject matter and the linguistic demands of English instruction [3, p. 87]. Teachers are expected to adapt materials, design integrated writing tasks, and maintain equilibrium between language scaffolding and conceptual rigor. Institutional readiness is also critical: schools should provide authentic materials, multimedia tools, and learning aids that enable meaningful content-language integration.

Another essential condition is collaboration between subject and language teachers. The interdisciplinary nature of CLIL requires shared responsibility in planning, implementing, and assessing instruction. As L. Budko, H. Maksymovych, and T. Shulha argue, collaboration allows teachers to align linguistic and content objectives, coordinate lesson design, and establish unified criteria for written assignments [1, p. 129]. When students perceive English not as an isolated subject but as a medium for acquiring disciplinary knowledge, motivation and engagement increase. Writing tasks thus become authentic communicative acts rather than artificial exercises, reinforcing the practical value of language in real academic contexts.

A third crucial condition concerns the use of scaffolding – a dynamic system of pedagogical support that facilitates learners' transition toward independent writing. M. Nurova defines scaffolding in CLIL as the strategic provision of linguistic and cognitive aids such as glossaries, sentence starters, and model texts that guide learners in constructing coherent and grammatically accurate writing [4, p. 859]. Scaffolding helps reduce cognitive load, allowing students to focus on meaning and structure simultaneously. R. Whittaker, A. Llinares, and A. McCabe stress that scaffolding is particularly significant for writing within CLIL, as it bridges the gap between content understanding and linguistic expression. It also enables learners to move from Basic Interpersonal Communicative Skills (BICS) to Cognitive Academic Language Proficiency (CALP), the latter being essential for producing logically structured, argumentative, and discipline-specific texts [7, pp. 352–353].

An additional condition is the genre-based orientation of writing instruction. Writing in CLIL contexts must correspond to the genres and conventions of academic and professional communication. As O. Reynoso points out, working with academic genres – such as reports, analytical essays, and reviews – encourages higher-order cognitive skills like synthesis, evaluation, and reasoning [5, p. 203]. Through genre-based learning, students acquire the discourse competence necessary to structure ideas coherently and respond appropriately to communicative tasks. Moreover, genre instruction fosters academic literacy, enabling learners to internalize the rhetorical patterns and linguistic features that characterize disciplinary writing. Gradual progression from controlled to creative writing tasks helps learners develop confidence, autonomy, and an awareness of how written discourse operates within different knowledge domains.

A final condition shaping the success of CLIL in developing writing competence is an integrated assessment system. Evaluation must reflect the dual nature of CLIL – Its linguistic and content dimensions. According to R. Whittaker and A. McCabe, effective assessment encompasses content accuracy, linguistic correctness, genre conformity, and communicative adequacy [8, pp. 350–351]. Such multidimensional evaluation not only measures students' mastery of English but also the extent to which they can convey disciplinary knowledge through written language. In addition to summative assessment, formative practices (e.g. peer and self-

assessment, reflective journals, and language portfolios) enhance metacognitive awareness and promote learner autonomy [2, p. 1452]. These tools encourage students to view writing as a developmental process, fostering reflection, self-regulation, and continuous improvement.

Taken together, these pedagogical conditions form the methodological foundation for implementing CLIL effectively in developing English writing skills among senior students. Their synergy ensures an optimal balance between content and language, cognition and communication, support and independence. By fostering linguistic, cognitive, and academic growth, CLIL empowers learners to become autonomous users of English capable of engaging in written communication as both a linguistic and intellectual activity. The holistic realization of these conditions thus represents not only a methodological innovation but also a pedagogical imperative in contemporary language education.

REFERENCES:

1. Budko L. V., Maksymovych G. O., Shulga T. V. Content and Language Integrated Learning Model in Teaching a Foreign Language on a Non-Language University. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 67. С. 127–131.
2. Idris F., Said N. E. M., Sulaiman N. A. Content and language integrated learning (CLIL) on the acquisition of writing skills in secondary education: a systematic literature review. *Journal of Education and Learning (EduLearn)*. 2025. Vol. 19, no. 3. P. 1449–1458.
3. Llinares A., Whittaker R. Talking and writing in a foreign language in CLIL contexts: a linguistic analysis of secondary school learners of geography and history. *Revista española de lingüística aplicada*. 2007. No. 1. P. 83–94.
4. Nurova M. Pedagogical strategies for teaching writing through CLIL in history-focused courses. *International Journal of Artificial Intelligence*. 2025. Vol. 1, no. 3. P. 858–861.
5. Reinoso O. Content and Language Integrated Learning (CLIL) to Develop Writing Skills in English. *Revista Chakiñan de Ciencias Sociales y Humanidades*. 2023. No. 20. P. 196–209.
6. Ruiz de Zarobe Y. Written production and CLIL: An empirical study. *Language use and language learning in CLIL classrooms*. 2010. P. 191–210.
7. Whittaker R., Llinares A., McCabe A. Written discourse development in CLIL at secondary school. *Language Teaching Research*. 2011. Vol. 15, no. 3. P. 343–362.
8. Whittaker R., McCabe A. Expressing evaluation across disciplines in primary and secondary CLIL writing: A longitudinal study. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. 2023. Vol. 26, no. 3. P. 345–362.

УДК 378.147:811.111

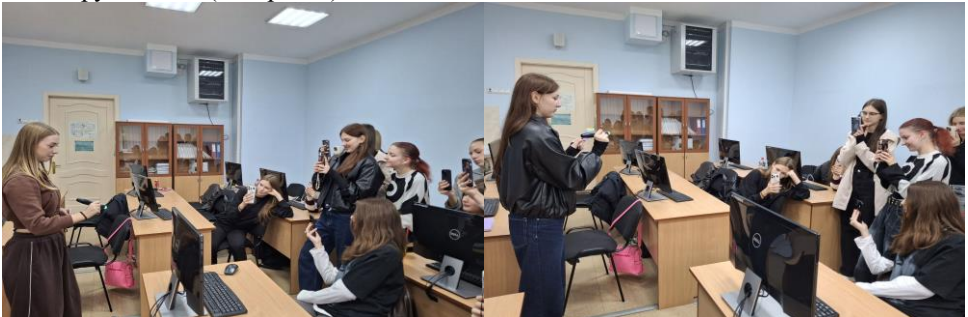
Бровко Катерина Андріївна,
доктор філософії в галузі педагогіки,
старший викладач кафедри англійської мови та комунікації
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна
k.brovko@kubg.edu.ua

ВИКОРИСТАННЯ ГРИ AIR Pictionary НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ

В системі сучасної вищої освіти дедалі більшої популярності набуває проблема формування пізнавальної спрямованості студентів університету, адже у зв'язку із застарілими методами, техніками, а також засобами що використовуються викладачами під час проведення практичних занять з іноземної мови, звинижується й мотиваційна складова студентської молоді до опанування іншомовної мовленнєвої компетентності. Відтак, все більшої уваги набувають інтерактивні технології, зокрема ігрові методи, які поєднують навчання з елементами креативності та емоційного залучення [1; 2].

Однією з таких ефективних форм активізації пізнавальної спрямованості студентів університету під час проведення практичних занять з іноземної мови є використання гри «Air Pictionary», яка створює умови для невимушеного засвоєння мовного матеріалу.

Гра «Air Pictionary» полягає в тому, що учасники малюють у повітрі за допомогою рухів, а команда відгадує задумане слово чи фразу. Такий формат вимагає від студентів не лише знання лексики, а й уміння швидко мислити, уявляти, асоціювати та взаємодіяти з одногрупниками (див. рис. 1).

*Рис. 1. Фрагмент практичного заняття з іноземної мови
із застосуванням гри «Air Pictionary»*

З точки зору освітньої цінності гра «Air Pictionary» активізує інтерес студентів, розвиває їх креативність, творче мислення та навички усного спілкування крізь практикування пройденого лексичного матеріалу в межах тієї чи іншої теми.

До того ж, оскільки студенти висловлюють свої здогадки стосовно певного слова, що показує один з учасників команди, вони тренуються в побудові граматично правильних по структурі речень та вправляються у повторенні таких правил як, от: часові форми (Present Simple, Present Continuous, Present Perfect, Past Simple, Future Simple), Modal verbs, Gerund, Infinitive та ін.

Слід також зауважити, що подібна гра стимулює командну взаємодію, а відтак студенти переходять від гри до усного мовлення, розвивають креативність і критичне мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дмитрієва О. Шляхи підвищення мотивації студентів до вивчення англійської мови у ЗВО. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 36, Том 1. С. 272-276.
2. Чернищук Ю. І. Використання ігрових технологій при вивченні іноземних мов як інструмент компетентнісно-орієнтовного навчання у ВНЗ. Інноваційна педагогіка. 2022. Вип. 44. Т. 2. С. 47-50.

Зарішняк І. М.,
канд. пед. наук, доц.,
доц. кафедри фундаментальної та прикладної хімії
Тарасенко В.В.,
аспірант 2 року навчання (денної форми)
спеціальності 102 «Хімія»
факультету хімії, біології і біотехнологій,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У ЗВО: ВИКЛИКИ, РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Нині існує доволі актуальна проблема – сучасна вища освіта активно трансформується, адаптуючись до нових реалій, таких як цифровізація навчання, зміни у викладацьких методах, зростання ролі самостійного навчання. Самостійна робота студентів (СРС) є важливою частиною освітнього процесу, але її організація та ефективність залишаються предметом дискусій та наукових досліджень.

Від СРС залежить не лише рівень сформованих компетенцій студентів, а й їх здатність до самостійного прийняття рішень, пошуку інформації, критичного мислення. Проте все ще існує багато методичних, мотиваційних та технологічних бар'єрів, які перешкоджають реалізації ефективної самостійної навчальної діяльності [1].

Основними проблемами є:

1. Дисбаланс між аудиторною та самостійною роботою, а саме у багатьох навчальних планах СРС займає значну частину годин, але студенти не завжди отримують достатньо конкретних рекомендацій щодо її виконання [2]; і, часто викладачі зосереджуються на теоретичних аспектах, залишаючи самостійне опрацювання практичних задач без належної підтримки.

2. Недостатня мотивація студентів, через що багато студентів сприймають СРС як формальну необхідність, а не як засіб розвитку навичок [3]. Домінує механістичний підхід: повторення матеріалу, конспектування лекцій, але бракує дослідницької та креативної складової й вплив цифрового середовища: замість глибокого аналізу студенти часто шукають готові відповіді, що знижує аналітичні здібності [1].

3. Технологічні виклики, наприклад онлайн-ресурси та ІІТ-технології, які могли б бути допоміжним інструментом, часто використовуються як спосіб спрощення навчального процесу. Соціальні мережі та цифрове середовище відволікають студентів, погіршуючи їхню здатність до глибокої концентрації, а відсутність єдиної системи моніторингу прогресу СРС не дає змоги багатьом ЗВО ефективно оцінювати роботи студентів поза аудиторією [2,3].

4. Виклики організації самостійної роботи – завдання, які даються великій кількості студентів, часто виконуються шаблонно, що призводить до механістичного засвоєння матеріалу, низька інтеграція проєктної роботи – через складність міждисциплінарного підходу студенти часто уникають глибших досліджень, а та ж відсутність чітких критеріїв оцінювання СРС, може значно знижувати мотивацію студентів [1,2,3].

Шляхами вирішення може бути персоналізація СРС: використання адаптивних освітніх платформ, що дозволяють налаштовувати навчальні завдання відповідно до рівня студента й впровадження гнучких методів оцінювання, що враховують не тільки кінцевий результат, але й процес виконання завдання [2,3].

Результативним може видатись додавання мотиваційних механізмів, наприклад ігрові механіки та змагальні елементи у завданнях можуть стимулювати студентів до активної роботи, тоді як соціальна інтеграція дозволить створити студентські дослідницькі групи, що працюють над проєктами та спільно аналізують результати [1,2].

ЗВО потрібно враховувати технологічний прогрес й хоча б на базовому рівні спробувати використовувати штучний інтелект у навчанні – ШІ може адаптувати навчальні завдання під конкретного студента, аналізуючи його стиль роботи, а впровадження чат-ботів та платформ для автоматичного моніторингу допоможуть досягнути значного прогресу у студентів [1,3].

Інтеграція міждисциплінарного підходу покращить рівень проєктного навчання, де студенти могли б комбінувати знання з різних дисциплін [3]; але важливо не зловживати цим, щоб уникнути додаткового навантаження й не витіснити фахові дисципліни із життя студента. Натомість можна впровадити використання кейс-методу для наближення самостійної роботи до реальних умов професійної діяльності [3].

Однозначно, самостійна робота студентів має потужний освітній потенціал, але її ефективність значною мірою залежить від методики організації, рівня мотивації та використання сучасних технологій.

Реформа самостійної роботи у ЗВО має враховувати: гнучкий підхід до формування навчальних завдань; технологічну підтримку та використання цифрових платформ; стратегії мотивації та інтеграцію студентів у дослідницькі групи; міждисциплінарний підхід, що сприятиме розвитку широкого спектру компетенцій.

Якщо запровадити ці механізми, самостійна робота стане не лише академічною необхідністю, а й ефективним засобом формування конкурентоспроможного фахівця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lobos K, Cobo-Rendón R, Bruna Jofré D and Santana J (2024) New challenges for higher education: self-regulated learning in blended learning contexts. *Front. Educ.* 9:1457367. doi: 10.3389/feduc.2024.1457367
2. David, L., Biwer, F., Crutzen, R. *et al.* The challenge of change: understanding the role of habits in university students' self-regulated learning. *High Educ* 88, 2037–2055 (2024). <https://doi.org/10.1007/s10734-024-01199-w>
3. Vosniadou S. Bridging Secondary and Higher Education. The Importance of Self-regulated Learning. *European Review*. 2020;28(S1):S94-S103. doi:10.1017/S1062798720000939

Меркулова А.С.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю А4 Середня освіта
спеціалізацією А4.021 Англійська мова та зарубіжна література
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка
Науковий керівник: **Мацнєва О.А.**
доцент, кандидат педагогічних наук*

РОЗВИТОК В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ УМІНЬ ГОВОРІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ «НАВЧАННЯ НА ОСНОВІ ЗАВДАНЬ»: МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ

Пріоритетним завданням вивчення будь-якої іноземної мови є вміння вільно спілкуватися та висловлювати свою думку, що зумовлює актуальність проблеми розвитку в учнів старшої школи вмінь говоріння англійською мовою.

Вивчення науково-методичної літератури з порушеної проблеми дозволяє зробити висновок, що, незважаючи на значну розробленість цієї проблеми, питання пошуку ефективних технологій відповідного навчання залишається відкритим. До таких відносимо технологію «навчання на основі завдань» (Task-Based Learning), яку, слідом за переважною більшістю дослідників, визначаємо як технологію навчання, що ґрунтується на використанні комунікативних завдань, наближених до автентичних ситуацій, і демонстрації моделей реального спілкування [3, с. 103]. Зазначена технологія дозволяє створити сприятливі умови для взаємодії учнів, що, у свою чергу, сприяє розвитку вмінь говоріння англійською мовою.

Імплементація цієї технології в освітній процес передбачає особливу організацію уроку англійської мови, що є метою цієї публікації.

У структурі уроку, спрямованого на розвиток умінь говоріння англійською мовою засобами технології «навчання на основі завдань», вважаємо за доцільне виокремити такі етапи: 1) *етап передзавдання / підготовчий етап*, 2) *цикл виконання завдання*, що, у свою чергу, включає три підетапи – *підетап виконання завдання, підетап планування, підетап доповідей*, 3) *етап післязавдання / опрацювання мовних форм*.

Детальніше охарактеризуємо цілі та особливості реалізації кожного етапу.

На *етапі передзавдання / підготовчому етапі* учні ознайомлюються з темою та змістом діяльності, активізують фонові знання та пригадують необхідну лексику. Доцільним є проведення короткої дискусії, під час якої учні можуть поділитися власним досвідом. Цей етап забезпечує мовленнєву готовність, знижує комунікативну напругу та створює підґрунтя для подальшої усної активності [2, с. 244].

Цикл виконання завдання займає найбільшу частину уроку. На підетапі виконання завдання учні взаємодіють у парах або групах, беруть участь у діалогах, рольових іграх та обговореннях, зосереджуючись насамперед на плавності та спонтанності мовлення. Форма роботи визначається характером комунікативного завдання. До прикладу: узгодження списку покупок, розігрування діалогу під час поїздки за кордон, обговорення проблемних питань міста та шляхів їх вирішення. На підетапі *планування* учні структуровано формують зміст майбутнього виступу, що сприяє підвищенню мовленнєвої точності. Важливо, щоб учитель заздалегідь визначив форму презентації результатів: усний звіт, презентація діалогу, складений список покупок тощо. Підетап *доповідей* забезпечує практику публічного говоріння, вдосконалює вміння презентації, логічного та послідовного висловлювання. На цьому етапі доцільно залучати учнів до взаємного оцінювання, що сприяє розвитку вмінь конструктивної взаємодії та критичного мислення.

Етап післязавдання / опрацювання мовних форм сприяє усвідомленню та закріпленню мовних засобів, які учні використовували під час спілкування. Аналіз лексичних, граматичних, фонетичних та комунікативних помилок дозволяє ефективно вдосконалювати мовну й мовленнєву компетентності учнів [4, с. 175]. Водночас важливо не лише зазначати недоліки та помилки, а й відзначати досягнення, що підвищує впевненість учнів у власному усному мовленні. Крім того, учитель також має пропонувати додаткові вправи для засвоєння мовних форм, зокрема граматичні вправи, завдання на використання специфічної лексики, фонетичні вправи для вдосконалення фонетичних та інтонаційних навичок тощо. Зауважимо, що одним з викликів цього етапу є оцінювання результатів навчальних досягнень учнів. Воно має проводитися за чітко визначеними критеріями, при цьому основний акцент має бути зроблений на змісті висловлювання. Водночас, оцінюючи зміст, слід звертати увагу на такі аспекти мовлення як граматична правильність, лексична точність, зв'язність та логічність викладу, темп мовлення, фонетична коректність і обсяг висловлювання. Для монологічного мовлення учнів старшої школи рекомендовано 12–13 речень, а для діалогічного – близько 9 реплік [1, с. 21].

Отже, технологію «навчання на основі завдань» слід uważати ефективним засобом розвитку в учнів старшої школи вмінь говоріння англійською мовою за умови дотримання певних вимог, серед яких – організації уроку в три етапи, дотримання цілей та особливостей реалізації кожного з них, а також урахування виокремлених критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Типова освітня програма. Англійська мова. 10–11 класи (рівень стандарту) : затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 20.09.2017 № 1284. Київ : Міністерство освіти і науки України. 2017. 72 с.
2. Ellis R. Task-based language learning and teaching. Oxford: Oxford University Press. 2003. 387 p.
3. Mudinillah A. Task-Based Language Teaching: a systematic review of research and application. Lingeduca: Journal of Language and Education Studies. № 3. 2024. P. 102-115.
4. Willis D., Willis, J. The Cambridge Guide to Teaching English to Speakers of Other Languages. Cambridge: Cambridge University Press. 2001. 294 p.

Світлана Мостова

вихователь-методист

Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №206

Криворізької міської ради,

Кривий Ріг

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ПОЧИНАЄТЬСЯ В ДОШКІЛЛІ: АКТУАЛЬНІСТЬ І МЕХАНІЗМИ РАНЬОЇ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ.

Дана стаття присвячена актуальності, меті та методиці ранньої профорієнтації дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти. У статті розкрито детальний комплекс форм і методів роботи, а також поетапну організацію ознайомлення зі світом професій, що забезпечує перехід від емоційного сприйняття до усвідомлення соціальної значущості праці. Підкреслюється важливість взаємодії з родиною для формування системи цінностей дітей та корекції їхніх уявлень про популярність професій.

Ключові слова: професійне самовизначення, профорієнтація, профорієнтаційна робота.

Професійне самовизначення — це основа людського успіху, що дає змогу ефективно працювати та отримувати від цього процесу насолоду. Воно є життєво важливою частиною готовності особистості до самостійного дорослого життя. Відтак, дошкільний вік визнається ключовим етапом для закладення первинних уявлень про світ професій та формування поваги до праці. Заклади дошкільної освіти є початковою ланкою у цьому процесі. Основна мета ранньої профорієнтації полягає у вихованні в дітей емоційно-позитивного ставлення до професій, наданні можливості спробувати різні види діяльності та розвитку працелюбності й поваги до тих, хто працює.

У період дошкільного дитинства підготовка до праці полягає у формуванні певних психологічних передумов, що створюється у грі, продуктивній діяльності, а також у початкових формах трудової діяльності. Серед багатьох завдань дошкільного виховання є одне, зрозуміле всім, — формування у дітей інтересу та позитивного ставлення до праці. Адже саме це стане запорукою виховання працелюбності та подальшої успішної соціалізації в суспільстві. Керуючись рекомендаціями Базового компонента дошкільної освіти України та Законом України «Про дошкільну освіту», перед педагогами постає завдання обрати доступні варіанти форм роботи з дітьми з метою розкриття освітніх напрямів за програмою розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля». Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля» визначає працелюбність як одну з базових якостей особистості, що стоїть поряд із такими, як самостійність, людяність, розсудливість, самовладання, справедливість, спостережливість, відповідальність та креативність.

Питанням профорієнтації дошкільників присвячено чимало наукових праць, зокрема дослідження Г. Бельської, О. Величко, О. Гнізділової та інших науковців. Ці роботи детально висвітлюють сутність ранньої профорієнтації, її роль в освітньому процесі ЗДО, а також позитивний вплив на психологічний розвиток дітей та їхню соціалізацію. У працях також проаналізовано інтерактивні методики, що використовуються для ознайомлення дітей з різними професіями. Ключовий висновок усіх дослідників полягає у наголошенні на необхідності розпочинати знайомство дітей зі світом праці якомога раніше.

Сьогоднішній світ стрімких змін, де професійні вимоги та ринок праці безперервно еволюціонують, вимагає, щоб рання профорієнтація набула першочергового значення. Вона вже не є виключною прерогативою старшої школи чи університетів, а стає ключовим елементом розвитку, що починається ще у дошкільному віці. Мета ранньої профорієнтації – не змусити дитину обрати конкретну професію, а сформувати її уявлення про світ праці, сприяти розвитку інтересів, схильностей та навичок, які стануть підґрунтям для майбутнього самовизначення. Знайомство з різними професіями розширює світогляд дитини та допомагає їй осягнути різноманітність і взаємозалежність навколишнього середовища. Аналіз професійних уподобань сучасних дошкільників демонструє віддзеркалення соціальних трендів та медіа-впливу. Спостерігається виражена орієнтація на престижні, високодохідні або публічні ролі. У хлопчиків це професії, асоційовані з капіталом та владою (директор банку, депутат), а у дівчаток – зі сферою розваг та зовнішнього успіху (моделі, ведучі). Натомість, професії, що забезпечують базове функціонування суспільства, але не мають високого суспільного резонансу (пекар, фермер, сантехнік), є знеціненими в уявленнях дітей, що підтверджується їхнім здивуванням при згадці цих ролей. Ця тенденція також включає падіння інтересу до раніше героїзованих науково-дослідних професій (геолог, космонавт). Оскільки дитячі уявлення формуються під впливом дорослих дискурсів та медіа-контенту, ключовою необхідністю є корекція ціннісної системи дошкільнят через цілеспрямовану просвітницьку роботу батьків і педагогів.

Саме тому профорієнтаційна робота в закладі дошкільної освіти є невід'ємною складовою освітнього процесу, спрямованою на формування в дітей позитивного ставлення до праці дорослих, розширення знань про різні професії та стимулювання розвитку ігрової діяльності. Ефективність цієї роботи забезпечується інтеграцією різноманітних форм і методів, які відповідають віковим та психологічним особливостям дошкільнят. Для досягнення ефективного результату застосовується цілий комплекс форм і методів, які можна згрупувати за чотирма основними категоріями: ігрові, наочні, словесні та інтегровані.

Основні форми організації профорієнтації з дошкільниками охоплюють групову, підгрупову та індивідуальну діяльність.

- Заняття – це спеціально сплановані вихователем заняття, присвячені ознайомленню з конкретними професіями. Вони можуть включати розповіді, бесіди, демонстрацію наочності, перегляд відеоматеріалів або презентацій.

- Сюжетно-рольові ігри – це провідна форма роботи, де діти «приміряють» на себе ролі представників різних професій (лікар, продавець, будівельник, пожежник тощо). У грі відбувається імітація професійної діяльності та взаємодії.

– Екскурсії та цільові прогулянки: організація відвідувань реальних місць праці (наприклад, пошта, магазин, бібліотека, кухня дитячого садка, будівельний майданчик поблизу) для безпосереднього спостереження за роботою дорослих.

– Розваги та свята: тематичні заходи, присвячені праці або певним професіям («Свято професій», «Парад професій»). Вони включають вірші, пісні, інсценування, загадки про працю.

– Спільна праця: залучення дітей до посильної спільної праці з дорослими (наприклад, догляд за рослинами, чергування, ремонт іграшок). Це формує розуміння значущості праці.

Для реалізації форм роботи з профорієнтації використовується комплекс методів, які відповідають віковим особливостям дошкільнят.

Словесні методи:

– Бесіди: обговорення знань, досвіду та ставлення дітей до професій, обладнання, знарядь праці, результатів. Важливо використовувати проблемні запитання, щоб стимулювати мислення.

– Розповіді вихователя або запрошених дорослих: змістовні, емоційні розповіді про професію, її важливість та цікаві аспекти.

– Читання художньої літератури: використання оповідань, казок, віршів, прислів'їв про працю та людей різних професій.

– Відгадування загадок: стимулювання логічного мислення та закріплення знань про атрибути професій.

Наочні методи:

– Демонстрація: показ реальних предметів, знарядь праці (безпечних для дітей), одягу, макетів.

– Розгляд ілюстрацій та картин: використання дидактичних альбомів, плакатів, тематичних наборів карток із зображенням професій та трудових процесів.

– Перегляд відео- та мультимедійних матеріалів: короткі пізнавальні фільми або мультфільми про працю.

Практичні методи:

– Сюжетно-рольова гра: як ключовий метод, де діти активно діють, наслідуючи дорослих.

– Дидактичні ігри: ігри на класифікацію, узагальнення, вибір атрибутів професій, наприклад, «Кому що потрібне для роботи?».

– Образотворча діяльність: малювання, ліплення, аплікація на тему «Світ професій» або зображення представників певних професій.

– Конструювання: створення будівель, транспорту або робочих місць, пов'язаних із певними професіями (будівельник, водій).

– Моделювання ситуацій: розігрування коротких ситуацій, що відображають трудові відносини або діяльність.

Робота з формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку будується поетапно, враховуючи рівень розвитку пізнавальної та ігрової діяльності дітей.

Етап початкового ознайомлення (Молодший дошкільний вік, 3–4 роки). На цьому етапі закладається емоційно-позитивне ставлення до праці дорослих та формується первинне уявлення про найближче соціальне оточення.

- Мета: сформувати інтерес до дій дорослих та назв основних професій, з якими дитина стикається щодня (вихователь, помічник вихователя, кухар, лікар, водій).

- Провідні методи/форми: бесіди-розповіді з показом ілюстрацій, дидактичні ігри на співвідношення професії та знарядь праці, прості сюжетно-рольові ігри, що відтворюють одну-дві трудові операції.

Етап розширення та поглиблення знань (Середній дошкільний вік, 4–5 років). Відбувається усвідомлення зв'язку між професією, знаряддями праці та результатом діяльності.

- Мета: розширити словниковий запас назвами професій; навчити встановлювати причинно-наслідкові зв'язки (хто, що робить, чим і для чого); розвивати вміння відображати професійні дії у грі.

- Провідні методи/форми: тематичні заняття, ускладнені сюжетно-рольові ігри з розподілом ролей, цільові прогулянки-спостереження, перегляд та обговорення відеоматеріалів.

Етап систематизації та усвідомлення соціальної значущості (Старший дошкільний вік, 5–7 років). На цьому етапі діти починають розуміти соціальну значущість праці, взаємозв'язок професій та важливість кожного виду діяльності для суспільства.

- Мета: систематизувати знання про професії; сформувати уявлення про вимоги до людини праці (якості, відповідальність); навчити будувати складні, розгорнуті сюжетно-рольові ігри з відображенням соціальних відносин.

- Провідні методи/форми: комплексна проектна діяльність, екскурсії з елементами інтерв'ювання, ігри-драматизації, конкурси «Знавці професій», елементи трудових спроб у спеціально організованих умовах.

Комплексне використання цих форм і методів на всіх вікових етапах дітей дошкільного віку забезпечує формування первинної профорієнтаційної компетентності та закладає основи для свідомого ставлення до праці в майбутньому.

Сім'я має визначальний вплив на майбутній професійний вибір дитини, навіть якщо діти цього не усвідомлюють. Тому педагоги постійно взаємодіють з батьками, щоб підвищити їхню обізнаність про особистісне та соціальне значення батьківства і відповідальність за майбутнє дитини. Співпраця спрямована на розвиток батьківської компетентності: вміння пізнавати здібності, темперамент і страхи своєї дитини, а також підтримувати її у складних ситуаціях. Ця робота включає консультації на важливі теми (вибір професії, економічні спеціальності), спільні проекти для кращого розуміння освітнього процесу, а також різноманітні форми взаємодії (анкетування, бесіди, тематичні зустрічі, банк батьківських професій).

Таким чином, основна місія вихователів полягає у формуванні в дошкільників ціннісного орієнтира: розуміння того, що соціальний статус та самореалізація є прямим результатом правильно обраного професійного шляху. Це знання критично важливе для розвитку активної працездатності, свідомого ставлення до навчання та становлення зрілої життєвої позиції, що стає виміром соціальної значущості особистості та її самооцінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Авторська група : Байер О.М., Безсонова О.К., Брежнева О.Г., Гавриш Н.В., Загородня Л. П., Косенчук О. Г., Корнєєва О.Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М.А., Мордоус І.О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О.Д., Шевчук А. С. Під науковим керівництвом доктора психологічних наук, професора, член-кореспондента НАПН України – Піроженко Т. О. - 2021. Режим доступу: https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Вихователь-методист дошкільного закладу «Парк професій, або як зацікавити дошкільників професіями дорослих» Корнєєва О., Стягунова О. <https://emetodyst.expertus.com.ua/617138>
3. Науково-методичний журнал «Альманах психолого-педагогічного досвіду» [https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2023/04_apr/24/02/%D0%90%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%85%2016%20\(%D0%B4%D1%81%2055\).pdf](https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2023/04_apr/24/02/%D0%90%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%85%2016%20(%D0%B4%D1%81%2055).pdf)
5. На Урок освітній проєкт «Основні засади ранньої профорієнтації дітей дошкільного віку» Лопатина О.П. <https://naurok.com.ua/osnovni-zasadi-ranno-proforientacii-ditey-doshkilnogo-viku-478672.html>
6. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І. Білан. – Вид. 2-ге, зі зм. і доп. – Тернопіль : Мандрівець, 2022. – 216 с.

Омесь Діана Вадимівна

студентка Вінницького технічного фахового коледжу

Науковий керівник: Можаровська О.Е.

канд. пед. наук, викладач

Вінницького технічного фахового коледжу

РОЛЬ ОСВІТИ ТА НАУКИ У ВОЄННИЙ ЧАС

У часи повномасштабного збройного конфлікту освітня та наукова сфери набувають надзвичайного значення. Вони виступають не лише як механізм передачі знань, а й як чинник стійкості нації, збереження людського капіталу, відновлення та розвитку післявоєнного періоду. У контексті України це означає, що освіта й наука займають ключове місце у забезпеченні майбутнього держави.

1. Освіта як чинник стійкості суспільства.

Під час війни освіта виконує кілька важливих функцій. За даними UNESCO, війна в Україні загрожує праву на освіту для приблизно 5,7 мільйона дітей шкільного віку. В умовах конфлікту освіта стає місцем не лише передачі знань, а й надання психосоціальної підтримки, захисту та формування відчуття нормальності.

Вінницькі навчальні заклади також демонструють приклади адаптації: збережено понад 90% студентів коледжів, активно впроваджуються дистанційні форми навчання, створено укриття у навчальних корпусах. Університети області співпрацюють із європейськими освітніми фондами для підтримки студентів та викладачів.

2. Наука як рушій перемоги та післявоєнного відновлення.

Наука у воєнний час — це інструмент технологічної переваги, інновацій, реконструкції. Більш ніж третина наукових установ України зазнали пошкоджень або знищення. Проте українські вчені продовжують працювати: створюють нові технології, зокрема у сфері оборони, енергетики та медицини. Наприклад, у Вінницькому національному технічному університеті діє ініціатива з розробки автономних енергетичних систем для військових потреб та гуманітарних місій.

3. Морально-патріотичний вимір освіти.

Освіта у воєнний час виконує морально-етичну роль: формує стійкість, патріотизм, почуття гідності. Студенти та викладачі долучаються до волонтерських ініціатив, допомагають переселенцям, беруть участь у проєктах відбудови. В умовах війни навчання стає актом громадянської позиції та віри у перемогу.

4. Інтеграція знань, міжнародна співпраця та глобальні стандарти.

Війна не ізолює Україну — навпаки, відкриває нові можливості співпраці. UNESCO, UNICEF, ЄС та десятки університетів світу реалізують програми підтримки українських студентів та науковців. Завдяки грантам і стипендіям українські дослідники мають змогу продовжувати роботу за кордоном, а після перемоги — повернутися з новими знаннями та досвідом.

5. Значення для післявоєнного відновлення.

Освіта й наука формують кадри, необхідні для відбудови країни. Саме інвестиції у знання, інновації та молодь визначатимуть майбутнє України. Розвиток наукового потенціалу дозволить створювати конкурентну економіку та забезпечити сталий розвиток регіонів, зокрема Вінниччини.

Висновки. Освіта й наука у воєнний час — це не лише збереження знань, а й боротьба за майбутнє. Вони забезпечують духовну й інтелектуальну опору народу, формують національну ідентичність та готують підґрунтя для відбудови держави. Українська освіта і наука довели, що навіть під обстрілами можна продовжувати творити, навчати, досліджувати — а отже, перемагати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. UNESCO. Ensuring teaching and learning continues in Ukraine. (2024). URL: <https://www.unesco.org/en/emergencies/education/ukraine>
2. UNICEF. Education in emergencies – Ukraine. (2025). URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/topics/education-emergencies>
3. Міністерство освіти і науки України. Освіта і наука в умовах воєнного стану. (2023). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osvita-i-nauka-v-umovah-voyennogo-stanu>
4. Polishchuk Y. The Ukrainian Science Diaspora initiative in the wartime. Problems and Perspectives in Management, 2023. [https://www.businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/18011/PPM_2023_02\(si\)_Polishchuk.pdf](https://www.businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/18011/PPM_2023_02(si)_Polishchuk.pdf)
5. Yevstiunina et al. Brief Overview of the State of Ukraine's Higher Education and Science. (2023). URL: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/90036/ssoar-ukrainad-2023-2-yevstiunina_et_al-Brief_Overview_of_the_State.pdf
6. Вінницький національний технічний університет. Наукові розробки в умовах війни. (2024). URL: <https://vntu.edu.ua/>

Островський О.О.,
доктор філософії з галузі знань освіта,
доцент кафедри філології
Закарпатський угорський університет ім. Ф. Ракоці II,
м. Берегове, Україна
e-mail: ostrovski.oleksandr@kmf.org.ua

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Одним із значущих пріоритетів розвитку системи вищої педагогічної, в тому числі й філологічної, освіти у державній політиці багатьох країн, до яких належить й Україна, є цифровізація всіх її складових [3, с. 85]. Цей процес є адекватною відповіддю на процеси інтеграції, що відбуваються у світі, рух світової спільноти до інформаційного суспільства. Обрана стратегія спрямовується на розвиток цифрового освітнього простору закладів вищої освіти. Це передбачає створення умов для впровадження сучасного та безпечного цифрового освітнього середовища [2], що забезпечує формування прагнення до саморозвитку та самоосвіти у здобувачів, виникнення практико-зорієнтованого тла для розвитку професійної компетентності.

Реалізацію основних завдань цифровізації значно прискорює соціально-економічна ситуація в світі та Україна [1, с. 220]. Пандемія коронавірусної хвороби, а пізніше повномасштабна російсько-українська війна змусила перевести в екстреному порядку на дистанційне навчання не лише студентів, а й школярів. Освітній простір значно швидше запланованого перетворився на цифровий, поставивши перед усіма учасниками навчального процесу завдання освоєння нових інструментів та способів практико-зорієнтованої взаємодії в умовах цифровізації. Впровадження сучасних цифрових технічних засобів та одночасно переклад очного формату навчання на дистанційний, безумовно, призводять до зміни освітнього процесу в умовах цифровізації. Внаслідок цих запланованих та спонтанних процесів простежується потреба у трансформації професійної підготовки майбутніх вчителів філологічних спеціальностей, яка б забезпечила формування професійних компетентностей, шляхом ефективного використання цифрових технологій та цифрового інструментарію для досягнення освітніх цілей за допомогою застосування у закладах вищої педагогічної освіти електронних освітніх ресурсів.

Цифрові та інформаційно-комунікаційні технології сьогодні стали невід'ємною частиною життя людини, у тому числі професійного. Такий підхід передбачає трансформацію вищої школи у напрямі її цифровізації. Збільшення обсягу використання

інформаційних технологій, програмного забезпечення, цифрових ресурсів ініціює виникнення контекстного середовища навчання. З іншого боку, цифровізація торкнулася організації середньої загальної освіти. Отже змінилися вимоги до професійної діяльності вчителів філологічних спеціальностей.

Сучасне покоління школярів вважається представником цифрового покоління, його важливою особливістю є те, що воно повністю відкрите до діяльності у цифровому просторі. Таких школярів більше цікавлять ігрові технології, проєктна діяльність, скрайбінг-технології, візуальні моделі та ін. В таких умовах учителі філологічних спеціальностей повинні опанувати специфіку впровадження згаданих інновацій під час навчання у ЗВО. Адже вже не недостатньо володіти традиційними засобами навчання та педагогічними технологіями.

Педагогічна взаємодія вчителів філологічних спеціальностей та учнів в умовах цифровізації освіти, має свою специфіку. Відтак, навчаючись у вищій педагогічній школі, майбутні учителі повинні опанувати особливостями педагогічної діяльності на основі використання цифрових інструментів, навчитися розробляти власний цифровий контент, будувати уроки із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Широкі можливості для цього відкривають цифрові технології. Адже під час впровадження цих педагогічних інновацій студенти мають змогу працювати із зразками галузевого програмного забезпечення. До програм, що забезпечують діяльність сучасних філологів та вчителів-словесників, відносять переважно такі цифрові ресурси:

- програми для роботи зі звуком (Audacity і MAGIX Audio Cleaning Lab); програми аналізу текстів (Textus Pro) та редактори текстів (Microsoft office word, notepad);

- програми для структурування матеріалів (Microsoft Access та MySQL);

- системи оптичного розпізнавання символів (OCR), редактори програмного коду, нейронні мережі, графічні редактори. Знайомство з цим програмним забезпеченням на основі використання активних методів навчання, зокрема проблемного, евристичного та дослідницького дозволить організувати практико-орієнтовану діяльність студентів у цифровому форматі. Крім того, під час навчання філологічних дисциплін доцільним вважаємо використання методів імітаційного моделювання, які передбачають на підставі моделювання, наприклад, літературно-критичного процесу, створення імітаційної моделі, процесу чи об'єкта моделювання. Ці методи дають можливість аналізувати різні типи текстів, вивчати процеси їх розпізнавання та вносити зміни до імітаційної моделі в ході роботи.

У цифрову епоху, коли теорія та методика професійної освіти перебувають у пошуку нових підходів до вивчення матеріалу, для вищої філологічно-педагогічної освіти постає питання про використання цифрових технологій для організації практико-орієнтованої, динамічної, контекстної підготовки студентів. В умовах цифровізації країни та всіх галузей виробництва, у тому числі й вищої професійної освіти, необхідні структурування та змістовний аналіз цифрових технологій як засобів реалізації практико-орієнтованого навчання майбутніх вчителів філологічних спеціальностей для інтенсифікації процесу вивчення загальнопедагогічних, спеціальних та методичних дисциплін у педагогічному ЗВО. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтування можливостей сучасних цифрових технологій, штучного інтелекту у безперервній освіті майбутніх вчителів філологічних спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Потюк І. Є. Використання цифрових технологій в навчальному середовищі закладів вищої освіти: офлайн та онлайн формати. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2021. Вип. 11(79). С. 219–221.
2. Цифрова трансформація освіти: теоретико-методичні засади: монографія / за заг. ред. В. П. Сергієнка; за наук. ред. Н. П. Франчук – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. 382 с.
3. Щербаченко В., Слюсаренко А. Д. Перспективи та виклики розвитку онлайн-освіти в Україні. Socio-Economic Relations in the Digital Society 2023. № 2(48). С. 84–92.

Смаль Ольга,

здобувачка курсу спеціальності 013 Початкова освіта

Комунального закладу Львівської обласної ради

"Бродівський фаховий педагогічний коледж

імені Маркіяна Шашкевича"

Науковий керівник: Ліпкевич О.Б.

спеціаліст вищої категорії

Комунального закладу Львівської обласної ради

«Бродівський фаховий педагогічний коледж

імені Маркіяна Шашкевича»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ РОЛЬОВИХ ІГОР НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізовано психолого-педагогічні умови, що забезпечують ефективне використання рольових ігор у процесі навчання англійської мови молодших школярів. Доведено, що рольова гра є одним зі засобів розвитку комунікативних навичок та творчої активності учнів початкової школи. Виокремлено основні умови успішної організації ігрової діяльності: врахування вікових особливостей дітей, створення сприятливого емоційного клімату, інтеграція гри з навчальними завданнями та проведення рефлексії результатів. У статті зазначено провідну роль вчителя у організації, спрямуванні та підтримці спільної ігрової діяльності учнів на уроках англійської мови.

Ключові слова: *рольова гра, комунікативна компетентність, молодший школяр, психолого-педагогічні умови.*

Постановка проблеми. Освітня реформа в межах концепції Нової української школи від лютого 2018 року спрямована на формування в учнів ключових компетентностей, які відповідають вимогам сучасного світу. Вивчення іноземної мови (насамперед, англійської) набуває стратегічного значення у цьому контексті. Це вже не просто навчальний предмет, а важливий інструмент для реалізації освітніх і життєвих цілей. Окрім того освітній процес усе більше орієнтується на розвиток особистості дитини, її активній участі у навчальній діяльності, творчості, самостійності, умінні мислити критично та співпрацювати з однокласниками. Вважаємо, що однією із важливих вимог сучасного світу є удосконалення підходів до організації навчальної діяльності молодших школярів, зокрема впровадження рольових ігор на уроках англійської мови, адже традиційні методи навчання не завжди відповідають віковим особливостям, інтересам і пізнавальним потребам учнів.

Під час академічного процесу рольові ігри не завжди демонструють очікуваний результат. Часто це пов'язано з відсутністю системного підходу до їх організації, недостатнім

урахуванням вікових та психологічних особливостей дітей. Для того, щоб рольові ігри стали справді ефективним засобом навчання іноземної мови у початковій школі (в контексті НУШ), необхідно дотримуватись низки психолого-педагогічних умов. Обґрунтування цих умов є одним із актуальних завдань сучасної методики викладання іноземних мов.

Стан дослідження проблеми.

З досліджених нами наукових джерел бачимо, що проблема гри як засобу розвитку й навчання дитини посідає особливе місце у педагогічній та психологічній науці. Л. Виготський у своїй праці «Уява та її розвиток в дитячому віці» окреслював, що гра є провідною діяльністю дитини, у якій формуються нові психічні функції та розвивається здатність до уявного моделювання ситуацій [<https://studfile.net/preview/12855460/page/44/>]. Ще В. Сухомлинський у книзі «Як виховати справжню людину» наголошував, що саме через гру дитина пізнає світ, розвиває інтелект, емоційність і моральні якості, а також формується як особистість, здатна до співпереживання й творчої дії. У сучасній українській педагогіці питання використання ігрових технологій висвітлено в працях О. Савченко, яка у своїй «Дидактиці початкової школи» визначає гру як засіб формування навчальної мотивації та розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів.

Власне застосування рольових ігор на уроках англійської мови досліджували О. Бровкіна та К. Турчин, які у своїй праці «Рольові ігри на заняттях з іноземної мови» (2023) наголошують на їх значенні для розвитку комунікативної компетентності учнів. Питання використання методу рольової гри у початковій школі розглядали також І. Григор'єв і В. Григор'єва (2018), які визначили педагогічні умови ефективності цього методу. Бачимо, що визначення та окреслення психолого-педагогічних умов ефективного використання рольових ігор на уроках англійської мови в початковій школі залишається недостатньо розробленим. Під час планування проведення гри не завжди враховується поєднання навчальної мети з ігровим задумом, потреба в системному педагогічному супроводі та рефлексії результатів гри. Це зумовлює потребу у подальшому дослідженні цієї проблеми, спрямованому на вдосконалення методики використання рольових ігор і підвищення їх ефективності в освітньому процесі.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення та обґрунтування психолого-педагогічних умов, які забезпечують ефективне використання рольових ігор на уроках англійської мови в початковій школі. Особливу увагу зосереджено на визначенні впливу рольової гри на формування комунікативних та творчих умінь учнів, а також на пошуку способів її організації згідно з віковими та індивідуально-психологічними особливостями учнів.

Виклад основного матеріалу. Рольова гра є однією із найефективніших форм навчальної діяльності у початковій школі, адже поєднує навчання з елементами гри та творчого проявлення особистості. Гра створює умови для активної участі кожної дитини в освітньому процесі, допомагає долати страх помилки, стимулює пізнавальний інтерес і сприяє розвитку мовлення та уяви. Молодше школярство - це період, коли дитина переходить від ігрової до навчальної діяльності, тому важливо не втратити природну потребу у грі, а використати її як засіб навчання. Учні засвоюють знання за допомогою дій, емоцій, змодельованих ситуацій, що є близьким до реального життя. Рольова гра сприяє формуванню комунікативної компетентності. Участь у спільному ігровому

сюжеті учить дітей слухати один одного, поважати думку однокласника та аргументовано висловлювати свою позицію. Під час гри учень опановує правила спілкування, вчиться ставити запитання, вести діалог. Це є основою для розвитку мовленнєвої активності молодших школярів, тому що багато дітей ще у перші дні навчання почуваються сором'язливо й часто невпевнено у собі.

Використання рольових ігор у процесі навчання містить у собі й виховний потенціал. Під час рольових ігор учні засвоюють правила поведінки у соціумі, набувають досвіду співпраці, доброзичливого ставлення до інших та відповідальності за спільний результат. У таких ситуаціях діти мають можливість проявити ініціативу, продемонструвати лідерські якості, навчитися мирно та за згодою обох сторін розв'язувати конфлікти. Ця можливість сприяє формуванню основ соціальної компетентності, яка є одним із провідних результатів навчання, визначених концепцією Нової української школи.

Психолого-педагогічні умови - це сукупність факторів, що створюють сприятливе середовище для навчання, розвитку та виховання особистості.

Педагогічні умови — це сукупність організаційних, дидактичних і методичних чинників, які забезпечують успішне впровадження рольових ігор у навчально-виховний процес. Вони залежать насамперед від професійної діяльності вчителя, його вміння планувати, спрямовувати й аналізувати ігрову діяльність учнів.

Пропонуємо розглянути основні педагогічні умови ефективного використання рольових ігор у початковій школі.

Чітке визначення навчальної мети гри є основою для успішного результату. Рольова гра має на меті не лише розважити учнів, а й допомогти досягати навчальних результатів. У ході гри потрібно сформувати знання, уміння, навички, розвивати мовлення, мислення, увагу та уяву. Учитель повинен продумати, яку дидактичну мету переслідує кожна гра: закріплення нового матеріалу, тренування мовленнєвих структур, розвиток логічного мислення тощо.

Також однією із головних педагогічних умов є доцільний добір змісту рольової гри. Сюжет гри має бути зрозумілим і пов'язаний з попереднім досвідом школярів. Учні з більшим зацікавленням беруть участь у ситуаціях, які знайомі їм із повсякденного життя або з улюбленої дитячої творчості. Також в учнів початкової школи наочно-образне мислення, тому потрібно враховувати цю особливість, щоб зацікавити дітей у навчальному процесі. Під час вивчення теми "Професії" можна організувати гру «У лікарні», «У перукарні», «У магазині», де діти переймають образ лікарів, вчителів, продавців та вчаться використовувати відповідну лексику та мовленнєві формули.

Чітке планування та поетапна організація рольової гри є запорукою ефективності рольової гри, адже від цього залежить успішність усього навчального процесу.

Перед проведенням гри вчитель має ретельно підготуватися: визначити навчальну мету, продумати сценарій, підібрати ролі відповідно до інтересів і можливостей учнів. Дуже важливо, щоб кожна дитина мала можливість бути активним учасником, а не пасивним спостерігачем.

Проаналізуємо етапи проведення рольової гри. Перший етап є підготовчим. Учитель коротко пояснює тему, знайомить учнів з лексикою та фразами, які знадобляться під час гри. Для цього стануть у нагоді мовні опори: картки зі словами, готові діалоги, приклади

запитань і відповідей. Це допомагає дітям упевненіше почуватися під час спілкування. Другий етап - організаційний. Педагог чітко пояснює правила гри, розподіляє ролі між учнями, залучає дітей до вибору ролей, щоб підвищити зацікавленість. Третій етап є ігровим. Учні виконують свої ролі, використовуючи вивчені мовні зразки. Учителю виступає як спостерігач і координатор процесу. Якщо з'являється потреба, то вчитель ненав'язливо підказує, допомагає знайти потрібне слово чи фразу, але не перериває перебіг гри, щоб не втратити її природність і динаміку.

На завершальному етапі проводиться обговорення результатів. Учителю разом з учнями аналізує, що вдалося найкраще, які слова чи вирази запам'яталися, які труднощі виникли. Така рефлексія допомагає закріпити матеріал і формує у дітей здатність до самооцінювання.

Психологічні умови - це сукупність внутрішніх і зовнішніх факторів, які забезпечують психологічну готовність учнів до участі в рольовій грі, створюють сприятливу емоційну атмосферу та стимулюють позитивне ставлення до навчання. Погоджуємося, що психологічні умови ефективного використання рольових ігор у початковій школі тісно пов'язані з особливостями розвитку молодших школярів. Діти цього віку енергійні, допитливі та прагнуть дізнаватися нове, тому гра допомагає їм краще засвоювати новий матеріал і отримувати позитивні емоції від навчання. Насамперед важливо створити позитивну, доброзичливу атмосферу, у якій кожна дитина почуватиметься впевнено та не боїтиметься помилок. Підтримка й похвала з боку вчителя є важливим інструментом для успішної реалізації рольової гри. Коли учні бачать, що їх цінують і заохочують, вони стають активнішими, відкритішими й зі задоволенням висловлюють свої думки. Ще однією важливою умовою є урахування індивідуальних особливостей учнів. У класі є діти більш комунікабельні, які люблять виступати, і є сором'язливі, яким потрібна підтримка. Вчителю слід розподіляти ролі так, щоб кожен міг проявити себе: наприклад, активним дітям доручати складніші ролі, а тихішим — простіші, поступово залучаючи їх до більшої активності. Також під час гри важливо створити ситуацію успіху, щоб кожен учень відчув, що його роль важлива і він справляється зі завданням. Це формує позитивне ставлення до навчання, розвиває впевненість у собі й бажання вдосконалювати свої знання. Крім того, гра має бути емоційно насиченою, але не викликати надмірного напруження. Якщо діти втомлюються або втрачають інтерес, учителю варто змінити темп або додати новий елемент, щоб підтримати увагу. Дітям у молодшому шкільному важко постійно утримувати свою увагу на чомусь одному, тому гру потрібно будувати на основі різноманітної діяльності. Отож бачимо, що головне завдання вчителя — це забезпечення психологічного комфорту та мотивації. За таких умов рольова гра стає для дітей не просто навчальним прийомом, а цікавим і захопливим способом пізнання світу й розвитку власних умінь.

На підставі ґрунтовного аналізу педагогічних та психологічних умов ефективної імплементації рольових ігор в освітній процес початкової школи, доцільно здійснити перехід до презентації їх практичного застосування на заняттях з англійської мови. Як демонстраційна модель пропонується рольова гра «У моєму місті», релевантна для опрацювання лексико-граматичного матеріалу в межах тематичного блоку «Місто» у 3 класі.

Підготовчий етап. Учителю активізує лексику за темою (shop, park, street, bank, bakery, police station тощо) та повторює мовленнєві зразки, потрібні для спілкування у місті

(Where is...?, Go straight and turn left., Can I buy...?, Thank you!). Учні 3 класу розглядають ілюстрації міських об'єктів, виконують короткі вправи на повторення лексико-граматичного матеріалу. Потім педагог розподіляє ролі (мешканці, продавці, туристи, поліцейські) та пояснює правила гри.

2. Ігровий етап. Учні створюють у класі уявне місто, розміщуючи картки або малюнки із зображеннями будівель. Кожен виконує свою роль, спілкуючись англійською мовою. Наприклад:

- Where is the bank?
- Go straight and turn left.
- Can I buy some bread, please?

Під час гри третьокласники повторюють лексику, відпрацьовують навички ставити запитання, пояснювати маршрут, робити покупки, чомно звертатися до співрозмовника.

3. Післяігровий етап. Підбиття підсумків.

Після завершення рольової гри учитель проводить коротке обговорення. Учні діляться враженнями, розповідають, що їм сподобалося, які фрази були найкориснішими. Педагог узагальнює результати, підкреслює успіхи школярів і звертає увагу на ті мовні конструкції, які потребують додаткового відпрацювання.

Отож бачимо, що рольові ігри на уроках англійської мови є ефективним засобом розвитку особистості молодших школярів. Вони сприяють формуванню вміння спілкуватися, працювати в колективі, приймати рішення та висловлювати власну думку. Під час гри учні вчаться взаємодіяти, проявляти ініціативу й відповідальність. Ефективність рольових ігор залежить від педагогічної майстерності вчителя, його здатності створити доброзичливу атмосферу та врахувати психологічні особливості учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти: прийнятий 21.02.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 03.11.2025).

2. Бровкіна О., Турчин К. Рольові ігри на заняттях з іноземної мови. Актуальні питання гуманітарних наук. 2023. Вип. 61. Ч. 1. С. 138–142. URL: https://www.apfn-journal.in.ua/archive/61_2023/part_1/33.pdf (дата звернення 10.11.2025)

3. Григор'єв І. Ю., Григор'єва В. В. Використання методу рольової гри на уроках англійської мови у початковій школі. Наукові праці. Бердянський державний педагогічний університет. 2018. Вип. 1. С. 45–50. (дата звернення 11.11.2025)

Смішко Мар'яна Віталіївна

студентка 4 року навчання

спеціальності «Дошкільна освіта»

Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник – Мачинська Наталія Ігорівна

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти

ОРГАНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку є надзвичайно актуальною, особливо в умовах сучасних соціально-політичних викликів. Бех І. наголошує: старший дошкільний вік є ключовим періодом формування особистості дитини та її патріотичної свідомості. У цей час дитина засвоює моральні й громадянські цінності, усвідомлює приналежність до своєї держави та нації, розвиває емпатію і готовність до соціальної взаємодії. Результатом цілеспрямованого національно-патріотичного виховання є патріотичне виховання, яке об'єднує три основні компоненти: пізнавальний, емоційний та дієвий. [1].

Шкретієнко Л. та Матвієнко С. підкреслюють, що формування патріотичного виховання старших дошкільників потребує застосування різноманітних форм і методів педагогічної роботи. До основних форм організації виховання автори відносять: спеціально організовані заняття, ігрову діяльність, театралізовані вистави, проєктну діяльність, батьківські зустрічі та консультації. Особливе місце посідає створення розвивального середовища, орієнтованого на формування патріотичної свідомості дітей, де використовуються наочні матеріали, символіка, образи національної культури та історії [4].

Методи формування патріотичної вихованості класифікують за кількома напрямками. Словесні методи передбачають бесіди про історію та культурні цінності України, читання й обговорення художніх творів із національно-патріотичною тематикою, розповіді про видатних діячів української історії. Наочні методи включають використання ілюстрацій, відео-матеріалів, презентацій, що демонструють історичні події і національні символи. Практичні методи реалізуються через сюжетно-рольові ігри, творчі завдання, проблемні ситуації, тренінгові вправи на розвиток емпатії, відповідальності та громадянської активності.

Головним методом формування патріотичної вихованості є гра, оскільки для дітей старшого дошкільного віку гра є провідним видом діяльності. У сюжетно-рольових іграх діти моделюють історичні або соціальні ситуації, засвоюють національні традиції, символіку, взаємодіють у колективі, розвиваючи почуття відповідальності та патріотичної свідомості. Педагог має створювати умови для таких ігор, залучаючи дітей

до суспільно важливих ролей - наприклад, козацьких, державних, культурних - щоб сприяти формуванню позитивного ставлення до держави й народу.

Важливою також є інтеграція освітніх форм: поєднання тематичних свят («День Прапора», «День Незалежності»), екскурсій, театралізованих вистав та ігор, проєктної діяльності й бесід з батьками. Такий підхід відповідає методичним рекомендаціям МОН щодо національно-патріотичного виховання [3].

Співпраця з родиною - суттєвий елемент цієї роботи. Через батьківські збори, консультації, тематичні тренінги та круглі столи педагоги залучають батьків до виховання патріотичних цінностей. Родина може долучатися до свят, проєктів, ігор, а також підтримувати дитину вдома, обговорюючи теми любові до рідної землі, традицій, історії [2].

Педагогічний супровід патріотичного виховання передбачає використання активних методів, які заохочують до самостійного мислення й творчості. Зокрема, соціальна-проєктна діяльність, рольові ігри, тренінги, методи аналізу соціальних ситуацій є пріоритетними для формування критичного мислення і ініціативи у дітей.

Крім того, ознайомлення дітей з природою свого краю через екскурсії, спостереження, екологічні заняття зміцнює почуття належності до Батьківщини. Цей компонент підсилює пізнавальний і ціннісний рівні виховання, формуючи любов до рідної землі.

Таким чином, формування патріотичної вихованості старших дошкільників має ґрунтуватися на системному підході, який поєднує різні методи та форми роботи. Ключовими умовами ефективності є: створення освітнього середовища, насиченого національною символікою; активна участь родини; використання інтерактивних і рольових методів; індивідуалізація підходу до кожної дитини. Комплексне застосування словесних, наочних, практичних методів сприяє гармонійному розвитку особистості, формуванню свідомої патріотичної позиції та громадянської відповідальності

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку: теорія і практика. Київ, 2020.
2. Гавриш Н. Національно-патріотичне виховання дітей до-шкільного віку, 2015.
3. Про затвердження методичних рекомендацій щодо організації діяльності центрів національно-патріотичного виховання: наказ Міністерства освіти і науки від 07.02.2015 р.
4. Шкретієнко Л., Матвієнко С. Методика національно-патріотичного виховання в ЗДО. Харків, 2021.

Федишин Марія Степанівна
Студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Кривошина Наталя Миколаївна
Викладач вищої кваліфікаційної категорії
КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
ім. Маркіяна Шашкевича»
(м. Броди, Україна)

НАВЧАННЯ МАЛЮКІВ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ РАХУВАННЮ ЗА ДОПОМОГОЮ ДІЄВИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

У статті розглядається значення дієвих методів навчання у процесі формування початкових математичних уявлень у дітей дошкільного віку. Розкрито специфіку застосування ігрових, проблемно-пошукових, інтерактивних підходів, які сприяють розвитку логічного мислення, уваги та пізнавальної діяльності. Описано приклади вправ та ігор, що допомагають дітям опановувати лічбу у цікавій формі.
Ключові слова: дієві методи навчання, лічба, дошкільний вік, гра, пізнавальна діяльність, розвиток мислення.

Мета: дослідити значення дієвих методів навчання у формуванні навичок лічби в дітей дошкільного віку, визначити їхній вплив на пізнавальний розвиток та ефективність засвоєння математичних понять.

Актуальність: сучасна дошкільна освіта орієнтується на діяльнісний та компетентнісний підхід, який передбачає активну участь дітей у процесі навчання. Лічба — одна з базових математичних навичок, що формується через ігрову діяльність, спостереження, дослідження та практичні дії. Використання дієвих методів навчання дозволяє зробити цей процес цікавим, природним і результативним. Такі методи активізують пізнавальну діяльність, сприяють розвитку мислення, уваги, уваги та мовлення. Дієві методи навчання передбачають залучення дітей до активної пізнавальної діяльності, у ході якої вони не просто відтворюють знання, а самостійно відкривають нове. У процесі навчання лічби активно застосовуються ігрові, інтерактивні, проблемно-пошукові та творчі методи.

Ігрові методи мають особливе значення в навчанні дошкільників, адже гра є провідним видом діяльності у цьому віці. Вони рекомендовані як базові в державних стандартах дошкільної освіти, оскільки забезпечують природне й активне включення дітей у процес пізнання [1]. Наприклад, ігри «Знайди стільки ж», «Полічи і покажи», «Веселі лічильники» допомагають дітям закріпити уявлення про кількість, співвідношення предметів, поняття «більше», «менше», «порівну».

На думку сучасних науковців, ігрові та інтерактивні методи (робота в парах, групах, ігри-змагання, математичні квести) сприяють розвитку комунікативних навичок, уміння співпрацювати, порівнювати результати, висловлювати власну думку[2]. Наприклад, у грі «Хто швидше порахує?» діти не лише тренують швидкість лічби, а й розвивають увагу та кмітливість.

Інноваційні підходи в дошкільній математиці передбачають активне застосування проблемно-пошукових методів [3]. Вони спонукають дітей знаходити власні способи розв'язання математичних завдань: «Як дізнатися, скільки предметів на столі, не торкаючись їх руками?» або «Як порахувати іграшки двох кольорів разом?». Такі запитання формують логічне мислення, здатність робити висновки та аналізувати.

У формуванні елементарних математичних уявлень важливу роль відіграють наочні матеріали й цифрові технології — картки, палички Кюїзенера, інтерактивні презентації, навчальні мультфільми [4]. Вони роблять процес сприймання інформації багатоканальним: діти одночасно залучають зір, слух і рухову активність, що підвищує якість засвоєння матеріалу.

З погляду діяльнісного підходу, методи, які поєднують гру, пошук і практичні дії, роблять навчання природним і ефективним [5]. Діти отримують досвід самостійного відкриття знань, що сприяє розвитку інтересу до математики та вмінню мислити нестандартно.

Педагогічні дослідження доводять, що ігрові методи, зокрема рухливі та сюжетні ігри, значно покращують формування математичних понять, адже поєднують навчальну й емоційну складові [6]. Діти легше засвоюють навички лічби, коли працюють у невимушеній атмосфері, мають змогу експериментувати та взаємодіяти з однолітками.

Крім того, використання активних методів у навчанні лічби сприяє розвитку логічного мислення, уваги, уяви та мовлення. Дослідники підкреслюють, що такі методи особливо ефективні для розвитку математичних умінь у старшому дошкільному віці, оскільки забезпечують системність і практичність засвоєння знань [7].

Висновок. Дієві методи навчання — ігрові, інтерактивні, проблемно-пошукові, наочні та діяльнісні — є результативними інструментами формування у дітей дошкільного віку початкових математичних уявлень. Вони підвищують інтерес до навчання, сприяють розвитку пізнавальних процесів і забезпечують позитивне емоційне середовище, у якому дитина навчається легко та природно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція / наук. кер. авт. кол. О. Лисенко, Г. Беленька, І. Луценко та ін. Київ : Освіта України, 2021. 48 с.
2. Беленька Г. В. Дошкільна педагогіка : підручник. Київ : Слово, 2020. 376 с.
3. Крутій К. Л. Інноваційні технології навчання і виховання дітей дошкільного віку : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЛПРС, 2019. 312 с.
4. Лисенко О. І. Формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2018. 224 с.
5. Фурман О. М. Діяльнісний підхід у навчанні дітей дошкільного віку : методичні рекомендації. Київ : Ранок, 2020. 64 с.
6. Якименко Н. В. Формування математичних понять у дітей дошкільного віку засобами ігрової діяльності // Методист. 2021. № 5. С. 18–22.
7. Коваль Л. В. Активні методи розвитку математичних умінь дітей дошкільного віку // Дошкільна освіта. 2020. № 4. С. 14–18.

Марія Хома,

*здобувачка курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Комунального закладу Львівської обласної ради
“Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича”
Науковий керівник: Моспан К.В.
спеціаліст вищої категорії
Комунального закладу Львівської обласної ради
“Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича”*

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розкрито сутність, значення та сучасний стан розвитку інклюзивної освіти в Україні. Визначено поняття дітей з особливими освітніми потребами (ООП) згідно із законодавством України та міжнародними підходами ЮНЕСКО. Окреслено історичні етапи становлення інклюзивної освіти — від перших ініціатив громадських організацій у 1998 році до закріплення інклюзивного підходу в Законі України «Про освіту» (2017 р.).

Проаналізовано основні переваги інклюзивного навчання для дітей з ООП та їхніх однолітків, зокрема формування толерантності, соціальної взаємодії та рівних можливостей. Водночас висвітлено проблеми впровадження інклюзії: недостатню підготовку педагогів, нестачу асистентів учителів і фахівців психолого-педагогічного супроводу, низький рівень фінансування та слабку взаємодію між батьками й освітніми установами.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, педагогічна підтримка, освітнє середовище, інклюзія, асистент учителя, інклюзивне навчання.*

Однією з сучасних форм навчання дітей з особливими освітніми потребами є інклюзивна освіта — підхід, що вже отримав широке визнання у світі. Він гарантує кожній дитині право здобувати освіту в найближчому закладі загальної середньої освіти, де створюються всі необхідні умови для успішного навчання. В Україні розвиток інклюзивної моделі розпочався здебільшого завдяки активній діяльності громадських організацій, які першими порушили питання рівних можливостей для всіх дітей.

Інклюзивна освіта — це рівний доступ до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх особливих освітніх потреб (ООП), фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних або інших характеристик. Вона передбачає навчання дітей з ООП у закладах загальної середньої освіти разом зі своїми однолітками.

Згідно з Законом України «Про освіту» дитина з ООП — «це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою

забезпечення її права на освіту». ЮНЕСКО розглядає дітей з ООП як широку категорію. Зокрема, до дітей з ООП ЮНЕСКО відносить дітей, які мають такі порушення в розвитку: емоційні та поведінкові, мовлення та спілкування, труднощі в навчанні, затримка/обмеження інтелектуального розвитку, фізичні/нейромоторні, зорові, слухові порушення. Цей список доповнюють діти, які виховуються у несприятливому середовищі; діти, що належать до груп етнічних меншин; «діти вулиці» та діти з ВІЛ-інфекцією/СНІДом. [1]

Інклюзивне навчання має багато переваг як для дітей з особливими освітніми потребами. Така форма навчання сприяє розвитку важливих соціальних навичок: діти вчаться дружити, співпрацювати, приймати різність і підтримувати одне одного. Навчання проводиться відповідно до можливостей, здібностей та інтересів дітей. Зі свого боку, інші діти навчаються толерантності, співчуттю та повазі. Також, інклюзивна освіта допомагає суспільству рухатися до рівних можливостей для всіх, формуючи культуру розуміння та взаємопідтримки.

Вперше в Україні про інклюзивну освіту заговорили в 1998 р, коли Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» створена перша програма «Залучення дітей з особливими потребами в освітнє середовище», яка спрямовувалася на розробку ефективної моделі забезпечення успішного навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу загальної середньої освіти. [2]

Після реалізації цієї програми були створені перші методичні рекомендації для педагогів, створено умови для співпраці між закладами загальної середньої освіти та спеціальними закладами, а також започатковано практику навчання дітей з особливими освітніми потребами та їхніх однолітків. Уже на початку 2000-х років інклюзивна освіта почала активно запроваджуватися у різних регіонах України — спочатку у вигляді незначних проєктів, а згодом як важливий напрямок освіти.

Після запровадження нового Закону України «Про освіту» у 2017 році інклюзивна освіта отримала законодавче підґрунтя. Документ визначив рівний доступ до якісної освіти для всіх дітей незалежно від їхніх фізичних, психічних чи інтелектуальних особливостей. Це спонукало створення інклюзивно-ресурсних центрів, підготовку фахівців — асистентів учителів, логопедів, психологів, а також забезпечення освітніх закладів необхідним обладнанням і корекційними матеріалами.

Зараз цілісний процес виховання та навчання дітей з ООП найкраще реалізується у звичайних школах, діти не відчують себе «не такими», а гарно товаришують з однокласниками, відчують себе в безпеці та спокої. В таких умовах діти частіше ініціюють спільні справи та починають спілкування.

Незважаючи на значні успіхи, розвиток інклюзивної освіти в Україні супроводжується низкою проблем, які потребують системного вирішення.

Інклюзивна освіта стикається з численними організаційними та адміністративними викликами, які ускладнюють її впровадження та ефективне функціонування. Однією з ключових проблем є відсутність координації між органами державної та місцевої влади і закладами освіти, що призводить до фрагментації зусиль та відмінностей у підходах до організації освітнього процесу. Відсутність єдиного механізму взаємодії та обміну досвідом між різними структурами часто ускладнює реалізацію інклюзивних програм,

оскільки кожен суб'єкт системи має власні пріоритети та ресурси, які не завжди узгоджуються між собою.[3]

Недостатня підготовка педагогічних працівників, здатних працювати в інклюзивному середовищі, є суттєвою проблемою в інклюзивному навчанні. Педагоги, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами постійно потребують підвищення кваліфікації та удосконалення своїх знань, оскільки вимоги сучасної освіти постійно змінюються. Якщо в класі з'явилася дитина з особливими освітніми потребами вчителю слід дотримуватися декількох правил:

- потрібно пам'ятати, що дитина з ООП, така ж як інші, тому акцентувати увагу на проблемі не потрібно, це окрема особистість із своїми потребами та інтересами;
- слід створити доброзичливу та дружню атмосферу у класі, пояснити учням, що їх однокласник чи однокласниця має певні особливості, на яких не варто концентруватися, перш за все, це така ж дитина як і вони;
- батькам дитини з ООП слід чітко розробити правила спілкування з їх дитиною, на що звернути увагу, а чого не торкатися зовсім, щоб вчитель розумів всі тонкощі та особливості дитини та комунікації з нею;
- дитина з особливими освітніми потребами повинна максимально залучатися до всього, що відбувається на уроці, після нього та у позакласній діяльності без обмежень.

Ще однією проблемою інклюзивної освіти в Україні є нестача кваліфікованих фахівців, які безпосередньо працюють та підтримують дітей з особливими освітніми потребами. Асистент учителя — це ключова постать у процесі інклюзивного навчання, адже саме він допомагає дитині адаптуватися до шкільного середовища, сприяє засвоєнню навчального матеріалу та підтримує взаємодію з однолітками. У багатьох закладах освіти таких працівників або немає, або їх кількість дуже мала для результативної роботи.

Крім асистентів у школах значна нестача фахівців психолого-педагогічного супроводу — логопедів, дефектологів, реабілітологів, корекційних педагогів та практичних психологів. Через що діти з особливостями не отримують необхідної індивідуальної допомоги у розвитку мовлення, мислення, моторики чи емоційної сфери.

Недостатнє та нерівномірне фінансування залишається важливою проблемою навчання дітей з особливими освітніми потребами. Хоча на державному рівні існують програми підтримки дітей з особливими освітніми потребами, виділені кошти часто є недостатніми або розподіляються нерівномірно між регіонами. Це призводить до того, що одні школи мають змогу створити комфортне інклюзивне середовище, а інші — залишаються без необхідних ресурсів. Особливо суттєво стоїть питання оплати праці асистентів учителів. Їхня заробітна плата є низькою, що не відповідає складності та відповідальності роботи. Як наслідок — виникає кадровий дефіцит, який безпосередньо впливає на якість інклюзивного навчання.

Проблемою також можна вважати погану співпрацю батьків дитини з особливими освітніми потребами з вчителем чи асистентом вчителя. Батьки умовно можуть перекласти всю відповідальність за навчання та виховання такої дитини на школу, що є неправильним. У такому випадку розвиток дитини не буде цілісним. Важливо, щоб і

вчителі, і батьки розуміли спільну мету — створення комфортного, доброзичливого середовища, у якому дитина зможе максимально розкрити свій потенціал.

Перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні пов'язані зі створенням умов для рівного доступу всіх дітей до якісної освіти. Це передбачає удосконалення освітнього процесу, забезпечення шкіл необхідними ресурсами, підготовку кваліфікованих педагогів. Важливо, щоб кожна дитина мала можливість навчатися у комфортному середовищі, де враховуються її індивідуальні потреби та здібності.

Інклюзивне освітнє середовище та система надання освітніх послуг повинні бути узгоджені з міжнародними вимогами та нормами.

Розроблена Національна стратегія має на меті вирішити наступні завдання:

- виявити та якісно оцінити ООП у здобувачів освіти;
- створити умови для навчання у районах або об'єднаних громадах кожній особі відповідно до її ООП;
- підвищити рівень підготовленості педагогічних працівників для задоволення потреб кожного здобувача освіти;
- удосконалити механізми фінансування освіти осіб з ООП;
- забезпечити в закладах освіти умови для здобуття якісної освіти особами з ООП.

Реалізація визначених проектом Національної стратегії цілей і завдань буде здійснюватися у два етапи.

На I етапі (2020-2028 роки) передбачено, зокрема:

- створення цілісної законодавчої бази у сфері інклюзивної та спеціальної освіти;
- забезпечення підготовки педагогічних працівників та засобів для навчання здобувачів освіти з ООП;
- систематичне забезпечення архітектурної доступності;
- створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища тощо.

II етап (2029-2030 роки) передбачає, з-поміж іншого:

- аналіз результатів реалізації Національної стратегії;
- визначення стратегічних напрямів подальшого розвитку інклюзивної освіти на 2030-2040 роки.[4]

Отже, інклюзивна освіта є невід'ємною складовою сучасної системи освіти, яка спрямована на забезпечення рівних можливостей для кожної дитини, незалежно від її індивідуальних особливостей. Україна зробила значні кроки у розвитку інклюзивного навчання — від перших програм і проєктів до створення законодавчої бази та мережі інклюзивно-ресурсних центрів. Разом із тим, цей процес залишається складним і потребує подальшого вдосконалення. Основними завданнями сьогодні є підвищення кваліфікації педагогів, забезпечення шкіл необхідними ресурсами, поліпшення фінансування та тісна співпраця між учителями, фахівцями й батьками. Важливо, щоб інклюзивне освітнє середовище відповідало міжнародним стандартам, створюючи комфортні умови для навчання й розвитку кожної дитини. Майбутнє інклюзивної освіти в Україні полягає у формуванні суспільства, де цінується різноманітність, підтримується толерантність і кожна дитина має можливість реалізувати свій потенціал у повній мірі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Навчальний посібник: інклюзивна освіта “Благодійний фонд Порошенка”. [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-pavchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf> (дата звернення: 12.11.2025).
2. Інклюзивна освіта в Україні: успіхи, проблеми, перспективи. [Електронний ресурс]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729855/1/> (дата звернення: 12.11.2025)
3. Методичні рекомендації “Проблеми інклюзивної освіти”. [Електронний ресурс]. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-problemi-inklyuzivno-osviti-464609>. (дата звернення: 12.11.2025)
4. Центр аналітично-методичного та матеріально-технічного забезпечення розвитку освітніх закладів Тернопільської обласні. [Електронний ресурс]. URL: <https://rozvytok-osvity.te.ua/perspektyvy-inklyuzyvnoyi-osvity-do-2030-r/>

Марія Хома,
студентка КЗЛОП “Бродівський фаховий
педагогічний коледж імені Маркіяна Шашикевича”
Науковий керівник - **Петрусь О.В.**, канд. філол. н.,
викладач КЗЛОП “Бродівський фаховий педагогічний
коледж імені Маркіяна Шашикевича”
olpetrus78@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЧАНТІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У дослідженні розглянуто роль та особливості використання чантів для формування інішомовної лексичної компетентності молодших школярів. Доводиться, що чанти є ефективним методом вивчення лексики, описано, яким чином чанти допомагають учням засвоїти лексичний матеріал, розглянуто переваги їх використання, наведено приклади чантів для застосування на уроках англійської мови у різних класах.

Ключові слова: чанти, лексична компетентність, лексична одиниця..

Формування лексичної компетентності займає провідне місце серед завдань навчання іноземної мови. Саме знання лексичних одиниць та уміння їх використовувати є головним для розвитку всіх інших видів інішомовної комунікативної компетентності – аудіювання, читання, говоріння та письма. Без належного словникового запасу учень не може вільно висловлювати думки, спілкуватися чи розуміти співрозмовника.

Не зважаючи на значну кількість сучасних методик, учителі продовжують шукати нові ефективні способи активізації лексичного матеріалу, адже у процесі навчання учні часто стикаються з труднощами запам'ятовування нових слів. Важливо не лише знати слово, а й уміти використовувати його у мовленні, пов'язуючи з певною граматичною структурою та ситуацією спілкування. Тому пошук ефективних способів запам'ятовування і відтворення лексики залишається актуальним завданням методики навчання іноземної мови у початкових класах.

Лексична компетентність – це здатність людини до коректного оформлення своїх висловлювань та розуміння мовлення інших, яка базується на складній динамічній взаємодії відповідних навичок, знань і лексичної усвідомленості [1]. Лексична компетентність охоплює знання значення слова, його сполучуваності, граматичних характеристик, вимови та стилістичних відтінків. Іншими словами, лексична компетентність – це не лише обсяг засвоєних слів, а й уміння ефективно використовувати їх у мовленні.

На формування лексичної компетентності в дітей молодшого шкільного віку впливають наступні організаційно-педагогічні умови:

- формування у дітей достатнього словникового запасу;
- організація спільної роботи з батьками з формування лексичної компетентності молодших школярів;
- реалізація діяльнісного підходу у процесі виховання дітей;
- використання різних форм та методів роботи на уроці для формування лексичної компетентності школярів;
- використання ефективних та перевірених методик розвитку мовлення дітей.[4]

Основною одиницею навчання лексичного матеріалу є лексична одиниця (далі - ЛО).

У процесі засвоєння лексичного матеріалу можна виділити такі етапи:

1. Етап ознайомлення учнів з новою лексичною одиницею і її семантизація.
2. Етап автоматизації дій учнів з новими ЛО;
3. Автоматизація дій учнів з лексичними одиницями пасивного і потенційного словникового запасу [3].

У методиці викладання іноземних мов існують різні підходи до обсягу лексики, яку варто вивчати на уроці. У початковій школі доцільно опановувати 6–10 нових слів за один урок. Проте запам'ятовування навіть такої кількості лексичних одиниць потребує системного підходу і мотивування. Одним з таких підходів є використання чантів (chants).

Слово *chant* походить із англійської мови та означає «співуче промовляння» або «ритмічне повторення». Чанти - ритмічні пісні, текст яких складається з повторювання одних і тих же фраз, які допомагають учням швидше засвоїти нову лексику. За допомогою чантів можна не лише опанувати нову лексику, а й закріпити уживані вирази та типові граматичні конструкції. Завдяки повторюваним ритмічним структурам в учнів підвищується рівень мовленнєвої впевненості зменшується мовний бар'єр. Завдяки ритмічності рухів, які супроводжують виконання чанту, відбувається залучення різних видів пам'яті — слухової, зорової, моторної. Такий метод навчання є цікавим для учнів, сприяє їх активності і мотивує до вивчення іноземної мови.

Найефективніший спосіб вивчення лексики з допомогою чантів, це розробка вчителем власних чантів відповідно до теми уроку. Це дозволяє адаптувати текст чанту до вікових особливостей та інтересів учнів, а також до рівня володіння іноземною мовою. Можна також користуватися готовими матеріалами з навчальних інтернет-сайтів, проте потрібно бути уважним, тому що матеріал не завжди відповідає темі уроку та інтересам конкретного класу. Створюючи чанти, вчитель має можливість проявити свою творчість на винахідливість і повністю реалізувати поставлені цілі уроку.

Переваги використання чантів для вивчення іноземної мови чантів:

- легко запам'ятовуються завдяки ритмічності;
- зазвичай складаються з однотипних фраз;
- підвищують мотивацію та активність учнів;
- сприяють цілісному розвитку дитини;
- виконуються цілим класом чи групою;
- можуть використовуватися для різних вікових груп.

Системне використання чантів має надзвичайно важливе значення для підвищення рівня запам'ятовування, ефективності засвоєння лексичного матеріалу та формування лексичної компетентності молодших школярів. Практика показує, що несистемне

використання чантів на уроках не є результативним, тоді як регулярне впровадження в практику викладання перетворює ритмічне повторення у початкову компетентність. Якщо вчитель використовує чанти для кожного тематичного розділу, вони стають невід'ємною частиною формування лексичної компетентності на будь-якому етапі вивчення іноземної мови. Учні звикають вивчати нові слова за допомогою чантів, адже цей спосіб для них цікавий і доступний. Після застосування чантів на кожному уроці, учні самі починають проявляти інтерес до таких завдань, що сприяє формуванню позитивного ставлення до вивчення іноземної мови. Така системна робота формує в учнів навички вивчення лексичних одиниць, а отже – підвищує рівень їхньої лексичної компетентності та мотивацію до вивчення іноземної мови.

Окрім освітнього процесу, чанти доцільно використовувати під час позакласних заходів, тижнів англійської мови, свят, презентації проєктів, коли учні можуть самостійно представити свої приклади чантів перед будь-якою аудиторією. Це презентує рівень знань учнів з іноземної мови, їх лексичної компетентності, а також сприяє розвитку впевненості у собі та вмінню висловлюватися.

Для успішної роботи над чантом вчитель придумує ритм. Промовляючи чант, варто віділяти наголошені склади, плескаючи в долоні. Діти можуть відстукувати ритм, плескати в долоні, тупати ногами, ходити по класу, імітуючи різні дії.

Види чантів:

1. Граматичні.

What did you do in the morning?

I brushed my hair.

What did you do in the morning?

I washed my hands.

2. Лексичні та фонетичні для розвитку мовленнєвої компетенції.

Red, Red, hello Red

Blue, Blue, hello Blue,

Red, Red, goodbye Red

See you later Blue.

Apple, apple, a, a, apple.

Boy, boy, b, b, boy.

3. Чанти для розвитку соціокультурної компетенції.

Have a nice weekend.

Thanks, you too.

Have a nice weekend.

Thanks, you too. [3]

Чанти можна створювати до будь-яких тем, вони є актуальними на різних етапах уроку. Наприклад, під час вивчення теми “Weather” можна використати такі чанти:

It's sunny, it's rainy,

It's windy, it's cold.

Let's take a jacket,

Be brave, be bold!

Учні промовляють чант і виконують рухи: показують сонце руками, ховаються під уявну парасолькою, розмахують руками, імітуючи вітер. Під час гри відбувається уявне занурення в тему, а слова мимовільно запам'ятовуються під час багаторазового повторення.

Практичне впровадження чантів у процесі навчання англійської мови в початковій школі сприяє не лише засвоєнню нової лексики, а й формуванню стійких мовленнєвих навичок, розвитку ритмічного слуху, артикуляції та інтересу до вивчення предмета. Для досягнення найкращого результату важливо підбирати чанти, які відповідають рівню мовної підготовки учнів і мають емоційно забарвлений, римований характер. Нижче наведено приклади чантів, розроблених відповідно до тем навчальної програми для 1–4 класів, із поясненням етапів роботи та дидактичних цілей.

1 клас, тема “Colours”. Chant “Colours all around”.

Red, red - apple on the tree,

Green grass - look at me!

Blue, blue - sky so high,

Yellow, yellow — sun in the sky!

Етапи роботи над вивченням чанту:

1. Введення лексики: показати кольори на картках, вимовити разом.
2. Прослуховування та повторення: учитель читає чант ритмічно, діти повторюють по рядках.

3. Рухова активність: кожен колір — це рух (red — показати яблуко, green — присісти, blue — підняти руки вгору, yellow — зробити «сонечко» руками).

4. Інтерактивна гра: показати колір — учні промовляють рядок із чанту.

5. Рефлексія: “Which colour do you like?” — учні відповідають за допомогою вивченої лексики

2 клас, тема “Animals”. Chant “At the Zoo”.

I see a lion, big and strong,

I see a monkey — it jumps all day long!

I see a zebra, black and white,

I see an elephant — what a sight!

Етапи роботи:

1. Перед вивченням чанту коротко пригадати тварин, показати flashcards.
2. Вивова з ритмом: учитель плескає ритм у долоні — діти повторюють фрази в тому ж темпі.

3. Розподіл ролей: одна група — перший рядок, інша — другий і т.д.

4. Міміка: діти зображають тварин, вимовляючи рядки.

5. Після виконання: учні описують свої улюблені тварини з допомогою вивчених слів.

3 клас, тема “My Family”. Chant “My Family and Me”.

This is my mother, she likes to cook,

This is my father, he reads a book.

This is my sister, she likes to sing,

This is my brother, he can swing!

Етапи роботи:

1. Перед вивченням чанту варто повторити слова mother, father, sister, brother.

2. Слухання: учитель читає з інтонацією, учні повторюють усі разом.

3. Драматизація: діти розігрують сценку з чанту.

4 клас, тема “Daily Routines”. Chant “My Busy Day”.

I get up early, wash my face,

I eat my breakfast in my place.

I go to school — I’m never late,

I do my homework, I feel great!

Етапи роботи:

1. Вступ: коротка розмова про розпорядок дня (What time do you get up?).

2. Слухання і ритм: учитель стукає ритм, учні повторюють рядки.

3. Рухова вправа: при промовлянні чанту учні імітують щоденні ранкові дії (wash face, eat breakfast, go to school...).

4. Закріплення: учні додають рядки до чанту із власними діями – I play football. I watch TV.

Кожен із наведених вище чантів може бути використаний на різних етапах уроку – для введення нової лексики, активізації вже засвоєних слів, вдосконалення фонетичних навичок чи створення позитивного емоційного настрою. Поєднання ритму, руху, повторення і гри робить навчальний процес природним і цікавим для дитини.

Отже, системне використання чантів на уроках англійської мови у початкових класах має значний навчально-розвивальний потенціал. Вони поєднують елементи ритму, рими, руху та емоційного залучення, що сприяє швидкому засвоєнню нових слів і мовних структур. Через повторення у легкій ігровій формі учні поступово запам’ятовують лексику, розвивають вимову, інтонацію, а також формують позитивне ставлення до вивчення іноземної мови. Результати спостережень під час пробної педагогічної практики свідчать, що навіть короткі п’ятихвилинні заняття з чантами підвищують рівень активності учнів, зміцнюють їхню впевненість у власних мовленнєвих уміннях та формують базу для подальшого розвитку комунікативної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Методика формування іншомовної лексичної компетентності за допомогою елективного посібника «Моя Франція». [Електронний ресурс]. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714085/1/Dolik_Lex_Kompetence_2015.pdf (дата звернення: 28.10.2025).

2. Петрусь О., Пелих З. Лекції з методики навчання іноземної мови в початковій школі в педагогічних навчальних закладах фахової передвищої освіти. – Броди, 2020. 116 с.

3. Формування комунікативної компетенції учнів на уроках англійської мови з використанням джазових чантів. [Електронний ресурс]. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/25nov2018/16.pdf> (дата звернення: 28.10.2025).

5. Формування лексичної компетентності в дітей молодшого дошкільного віку. [Електронний ресурс]. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-leksicnoi-kompetentnosti-v-ditej-molodsgo-doshkilnoho-viku-469961.html> (дата звернення: 28.10.2025).

ПСИХОЛОГІНІ НАУКИ

Гриніна Ганна Володимирівна

Здобувач вищої освіти факультету психології

Горлівський інститут іноземних мов

Державного вищого навчального закладу

«Донбаський державний педагогічний університет»

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Навчальна мотивація студентської молоді є складним феноменом, що інтегрує внутрішні та зовнішні стимули. У мирний час мотивація до навчання формується під впливом когнітивних інтересів, соціальних очікувань та кар'єрних перспектив, створюючи стабільний цикл позитивного підкріплення. Однак у кризових умовах, таких як воєнний стан, ця структура зазнає радикальної реорганізації: базові потреби домінують, витісняючи абстрактні академічні цілі, але водночас створюючи нові вектори мотивації, пов'язані з колективним виживанням.

Воєнний стан, як соціально-політичний режим, вводить у мотиваційний ландшафт елементи невизначеності та обмеженості ресурсів. Студентська молодь, перебуваючи на етапі переходу від юності до дорослості, особливо вразлива до таких трансформацій, оскільки її ідентичність формується в діалозі з соціальним оточенням. Воєнний стан посилює цей діалог, перетворюючи навчання на арену, де індивідуальні прагнення переплітаються з колективними наративами стійкості. Таким чином, мотивація перестає бути ізольованим психічним процесом і набуває суспільного виміру, де освіта слугує не лише інструментом професійного зростання, а й засобом національної консолідації.

На психологічному рівні воєнний стан діє як каталізатор змін у когнітивно-афективній сфері, що безпосередньо формує мотиваційні установки. Хронічний стрес, спричинений загрозою фізичної безпеки, та інформаційним перевантаженням, активує захисні механізми психіки, які перерозподіляють енергетичні ресурси [1, с. 70-83].

Соціальний вимір воєнного стану розширює межі мотивації за рахунок колективних норм і ролей. Студентська молодь, традиційно орієнтована на peer-to-peer взаємодію, знаходить у воєнному стані нову форму соціальної згуртованості: групові проекти з волонтерства чи онлайн-лекції під час комендантської години перетворюють ізоляцію на колективну мотивацію. Навчання перестає бути індивідуальним актом і набуває комунітарного характеру, де успіх одного студента символізує стійкість цілої групи [2, с. 20].

У студентів, як носіїв культурної спадкоємності, воєнний стан стимулює мотивацію до вивчення дисциплін, пов'язаних з національною ідентичністю – літератури, історії чи права, – перетворюючи їх на інструменти культурного опору. Інституційний аспект

воєнного стану, з його трансформаціями освітньої системи (дистанційне навчання, скорочення семестрів), створює нові правила гри для мотивації. Студенти, адаптуючись до цих змін, розвивають метакогнітивні стратегії, де мотивація стає свідомим вибором: навчання як акт опору пасивності, що протистоїть деструктивним впливам кризи.

Отже, воєнний стан, як чинник формування навчальної мотивації студентської молоді, розкривається як багатошаровий феномен, що поєднує деструкцію та конструкцію. Через психологічні механізми стресової адаптації, соціальні мережі солідарності та культурні наративи опору, він трансформує мотивацію з індивідуального прагнення в колективний ресурс стійкості.

Таким чином, ми бачимо, що провідні складники навчальної мотивації студентів – від внутрішньої та зовнішньої полюсів через психологічні потреби до когнітивних оцінок – утворюють цілісну конструкцію, що пояснює динаміку академічної залученості. Ця модель підкреслює, що мотивація не є ізольованим явищем, а радше інтеграцією афективних, когнітивних і соціальних елементів, які взаємодіють у контексті вищої освіти. Розуміння цих складників дозволяє теоретично обґрунтувати стратегії підтримки мотивації, спрямовані на посилення автономії, компетентності та ціннісної релевантності. У підсумку, ефективна навчальна мотивація не лише підвищує продуктивність, але й сприяє формуванню автономної особистості, готової до безперервного навчання в умовах невизначеності.

Воєнний стан, як чинник формування навчальної мотивації студентської молоді, розкривається як багатошаровий феномен, що поєднує деструкцію та конструкцію. Через психологічні механізми стресової адаптації, соціальні мережі солідарності та культурні наративи опору, він трансформує мотивацію з індивідуального прагнення в колективний ресурс стійкості. Теоретично, це не лише пояснює амбівалентність мотиваційних процесів у кризі, але й відкриває шляхи для педагогічних стратегій, орієнтованих на посилення адаптивних аспектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Москальова А. С., Москальов М.В., Ляска О.П. Аналіз методів самопідтримки та саморегуляції для збереження психологічного благополуччя в умовах стресу та навантаження. Наукові перспективи. 2023. № 10 (40). с. 70-83.
2. Потапчук Л. В. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. . психол. наук: спец. 19. 00. 09. «Вікова та педагогічна психологія». Київ. 2021. с. 20

Киричок Є.С.

Дніровський університет митної справи та фінансів

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ В ПСИХОЛОГІЇ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ЇХ РОЛЬ У СУЧАСНИХ ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Стаття присвячена аналізу теоретико-методологічних засад застосування математичних методів у психології та їх значенню у формуванні доказової бази психологічних досліджень. Розглянуто ключові статистичні підходи, що забезпечують об'єктивність, відтворюваність і наукову валідність емпіричних висновків. Наголошено на ролі описової та інферентної статистики, кореляційного і регресійного аналізу, а також факторних моделей у структуризації психологічних даних. Підкреслено важливість використання математичних процедур для підвищення надійності та валідності психодіагностичних інструментів.

Ключові слова: математичні методи, статистика, психодіагностика, регресійний аналіз, кореляційний аналіз, факторний аналіз, валідність, надійність.

У контексті розвитку сучасної психології математичні методи виступають не просто технічним інструментом аналізу даних, а фундаментальним методологічним засобом, що забезпечує наукову верифікацію результатів. Психологічні конструкти, будучи складними й багатовимірними, потребують точних підходів до вимірювання та аналізу, що зумовлює необхідність використання статистичних процедур. Математичні методи дозволяють забезпечити строгість операціоналізації змінних, об'єктивність висновків і можливість узагальнення результатів на ширші популяції, що відповідає принципам доказової науки (Field, 2018; Gravetter & Wallnau, 2020).

Описова статистика є вихідною точкою дослідницького процесу, оскільки вона дозволяє встановити структуру та розподіл емпіричних даних. Показники центральної тенденції, варіативності та форми розподілу забезпечують основу для подальших аналітичних процедур. Зокрема, визначення середнього арифметичного, дисперсії, стандартного відхилення, асиметрії та ексцесу не лише дозволяє систематизувати дані, а й формує підґрунтя для вибору адекватних методів інферентної статистики. Як підкреслював Р. Фішер, математична обґрунтованість дослідження починається саме зі структуривання вибірки та оцінювання варіативності (Fisher, 1973).

Інферентна статистика забезпечує перехід від емпіричних спостережень до наукових узагальнень. Критерії статистичної значущості, такі як t-критерій Стюдента, U-критерій Манна-Вітні, χ^2 -критерій Пірсона та дисперсійний аналіз, дозволяють встановлювати ймовірність того, що спостережувані відмінності або зв'язки є не випадковими. У психології це особливо важливо, оскільки більшість конструктів не може бути виміряна безпосередньо, а результати емпіричних досліджень завжди містять елемент варіативності, пов'язаної з індивідуальними відмінностями й контекстуальними чинниками.

Кореляційний аналіз є одним із найбільш розповсюджених статистичних методів у психологічній науці. Він дозволяє виявляти структуру взаємозв'язків між

психологічними змінними, оцінювати напрямок та силу асоціацій. Важливо наголосити, що кореляція не є свідченням причинного впливу, що є принципово важливим для інтерпретації результатів і запобігання хибним висновкам. Кореляційні схеми нерідко виступають базою для побудови регресійних моделей, які дають змогу визначити внесок окремих факторів у пояснення змін поведінкових і когнітивних показників.

Регресійний аналіз, особливо у формах множинної та логістичної регресії, є ключовим інструментом для моделювання психологічних явищ. Він дає можливість оцінити ступінь впливу незалежних змінних на залежну, а також вибудувати прогностичні моделі. У сучасних дослідженнях регресійні методи широко застосовуються для аналізу ризиків, моделювання поведінкових тенденцій, дослідження когнітивних процесів та клінічної психологічної діагностики. Суттєвим є те, що регресійні моделі дозволяють контролювати змішані ефекти та враховувати багатофакторну природу психологічних явищ (Howell, 2013).

Факторний аналіз виконує важливу функцію у виявленні латентних психологічних конструктів. Він дозволяє зменшити кількість первинних змінних і структурувати їх у фактори, що відображають глибинні закономірності побудови психічних властивостей. Цей метод широко застосовується при створенні та стандартизації психодіагностичних тестів, формуванні шкал, перевірці конструктивної валідності. Кластерний аналіз, доповнюючи факторний, дозволяє групувати респондентів за подібністю профілів характеристик, формуючи підгрунтя для типологічних моделей у диференційній психології (Tabachnick & Fidell, 2019).

Одним із ключових завдань математичних методів у психології є встановлення рівня надійності та валідності психодіагностичних інструментів. Показники внутрішньої узгодженості, такі як α Кронбаха, методи тест-ретестової надійності, аналіз узгодженості між шкалами, а також підтверджувальний факторний аналіз виступають основою для доказового використання тестових методик у практиці психолога. Таким чином, математичний аналіз є органічним компонентом професійної діяльності, що забезпечує коректність інтерпретації результатів та етичність психологічної практики.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що математичні методи становлять ядро доказової психології, забезпечуючи наукову строгість, відтворюваність та обґрунтованість висновків. Їх застосування сприяє підвищенню якості психологічних досліджень і дозволяє інтегрувати психологічну науку в ширший простір міждисциплінарних досліджень, де кількісний аналіз є ключовим стандартом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Cohen, J. (1994). The earth is round ($p < .05$). *American Psychologist*, 49(12), 997–1003.
2. Field, A. (2018). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. Sage.
3. Fisher, R. A. (1973). *Statistical Methods for Research Workers*. Oliver & Boyd.
4. Gravetter, F., & Wallnau, L. (2020). *Statistics for the Behavioral Sciences*. Cengage Learning.
5. Guilford, J. P. (1954). *Psychometric Methods*. McGraw-Hill.
6. Howell, D. (2013). *Statistical Methods for Psychology*. Wadsworth.
7. Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2019). *Using Multivariate Statistics*. Pearson.

Корнута Л.М.,

*доктор юридичних наук, професор кафедри психології
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Казарян І.С.,

*здобувачка 2 курсу другого (магістерського) рівня
факультету заочного та дистанційного навчання
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОФЕСІЙНА СТІЙКІСТЬ ПСИХОЛОГА В УМОВАХ КРИЗИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Професійна стійкість психолога розуміється як інтегральна здатність зберігати ефективність допомоги за умов хронічного стресу, невизначеності та підвищеної відповідальності, поєднуючи саморегуляцію, ціннісну мотивацію «допомоги» та гнучку адаптацію методик до кризового контексту [3, с. 8]. Сучасні кризи (війна, економічні та гуманітарні потрясіння) підвищують вимоги до індивідуальних і організаційних ресурсів фахівця. Дані міждисциплінарних німецьких оглядів щодо «Resilienz im Gesundheitswesen» показують, що результативність допомоги зростає за наявності системних механізмів підтримки працівників: супервізії, стандартизованих протоколів самопомогі, прозорих комунікацій і лідерства, орієнтованого на безпеку [5, с. 27].

У свою чергу, Український професійний контекст вимагає поєднати індивідуальні навички психолога зі «сіткою» інституційної підтримки: супервізійні групи, міжвідомчі маршрути перенаправлення клієнтів, психоедукаційні модулі з профілактики виснаження. Методичні напрацювання українських наукових установ пропонують практичні рішення для підвищення резильєнтності фахівців і цільових груп у воєнний та післявоєнний періоди. Варто акцентувати увагу, що емпіричні матеріали 2023–2025 років фіксують зростання психологічних навантажень у допомагаючих професіях, зокрема у психотерапевтів і клінічних психологів; це корелює з потребою у протоколах стрес-менеджменту, тренінгах емоційної саморегуляції та впровадженні практик командної підтримки [3, с. 22].

Ключовими компонентами професійної стійкості виступають: 1) когнітивний (усвідомлення професійної місії, реалістична оцінка ресурсів); 2) емоційно-вольовий (саморегуляція, толерантність до невизначеності, запобігання вигоранню); 3) мотиваційно-ціннісний (внутрішня мотивація «служіння», етична чутливість); 4) поведінковий (адаптація методик, кризове консультивання, міждисциплінарна взаємодія). Для українського контексту ці компоненти доповнюються навичками роботи з травмою війни та вторинною травматизацією [1, с. 45].

Практична рамка розвитку стійкості включає: регулярну супервізію та інтервізію; короткі «мікроінтервенції» самопомогі впродовж зміни (дихальні й тілесні техніки, когнітивні перевірки реальності); протоколи командної комунікації під час пікових

навантажень; змішані навчальні програми (онлайн/офлайн) з фокусом на кризове консультування, роботу з втратами й ПТСР; доступ до алгоритмів перенаправлення клієнтів у мережі психічного здоров'я [2, с. 17]. Нарешті, професійна стійкість психолога не зводиться до «внутрішньої витривалості»; це властивість, яку підсилює організаційна культура турботи та системні політики здоров'я – від навантаження і графіків до цифрових інструментів моніторингу стану персоналу [4, с. 118].

Отже, професійна стійкість психологів у кризових умовах виступає ключовим чинником ефективності їхньої діяльності та психологічного благополуччя. Вона забезпечує не лише збереження працездатності фахівця, але й якість надання психологічної допомоги в ситуаціях підвищеного ризику, невизначеності чи воєнних дій. Аналіз сучасних досліджень показує, що професійна стійкість є багатокомпонентним утворенням, яке включає когнітивні, емоційно-вольові, мотиваційно-ціннісні та поведінкові аспекти. Її розвиток відбувається на основі поєднання особистісних ресурсів психолога та зовнішніх чинників підтримки – супервізії, колегіальної взаємодії, сприятливого організаційного клімату та системи профілактики професійного вигорання.

В умовах сучасних криз особливої ваги набувають такі складові, як емоційна саморегуляція, здатність до рефлексії, гнучкість мислення та толерантність до невизначеності. Розвиток цих якостей сприяє формуванню стійкої професійної ідентичності, що дозволяє психологу не лише долати стресові впливи, але й зберігати внутрішню мотивацію допомагати іншим. Власне, підвищення рівня професійної стійкості можливе завдяки впровадженню системних заходів: освітніх програм з управління стресом, регулярної супервізійної підтримки, формуванню культури турботи в організаціях та створенню умов для психогігієни праці. Тому, на основі дослідження варто визначити, що професійна стійкість психолога – це не лише індивідуальна властивість, а стратегічна умова ефективного функціонування системи психологічної допомоги суспільству у кризові періоди. Її цілеспрямований розвиток має стати одним із пріоритетів державної політики у сфері охорони психічного здоров'я в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бліхар В. С. Психологічні ресурси професійної стійкості фахівців допомагаючих професій в умовах війни. Вісник Національного університету «Острозька академія» (Серія «Психологія»). 2023. № 1. С. 45–53.
2. Гриньова М. В. Професійне вигорання та шляхи формування психологічної стійкості у кризових умовах. Психологічний часопис. 2023. №4. С. 17–24.
3. Коқун О. М. Психологічна стійкість особистості у професійній діяльності: методичні рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. 120 с.
4. Корнута Л.М. Особливості формування психологічних якостей сучасного лідера в державній службі. Особистість та суспільство в цифрову еру : психологічний вимір : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 черв. 2022 р.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», каф-ра психології. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. С. 118–122.
5. Sachverständigenrat Gesundheit & Pflege (SVR). Resilienz im Gesundheitswesen: Systemische Strategien für Krisenzeiten. Berlin, 2023. 156 s.

Лавриненко С.О.,

к.е.н., доцент

Поліський національний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЛІДЕРСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Лідерство - це не лише про владу, вплив чи управління. Це, передусім, про здатність розуміти себе та інших, надихати, вести за собою і створювати середовище, в якому люди прагнуть розкривати свій потенціал. З психологічної точки зору лідерство - це складний процес взаємодії між особистістю лідера, його емоційним інтелектом, мотивацією, стилем спілкування та здатністю будувати довіру. Справжній лідер не лише керує, він формує культуру, впливає на емоційний клімат колективу і допомагає іншим знайти сенс у спільній справі. Саме психологія та наявність психологічних чинників дозволяє глибше зрозуміти, чому одні люди природно викликають довіру та повагу, а інші - лише формально займають керівні позиції.

Психологічні чинники відіграють ключову роль у формуванні та розвитку лідерства. Вони визначають не лише стиль управління, а й ефективність взаємодії лідера з командою.

Метою дослідження є узагальнення поняття лідерства через призму психологічних чинників та їх впливу на ефективність управлінської діяльності організацій.

Аналіз останніх досліджень. У науковому дискурсі психологічні чинники лідерства розглядаються як ключова передумова побудови ефективного управління, а саме у працях Копитко, М. І., Пріб Г. А., Горбенко В. О., Кожушко Л. Ф., Щербакова А. С., Прилепа Н.В. оскільки впливають на внутрішню мотивацію, сприяють зміцненню корпоративної культури та стимулюють постійне вдосконалення колективу. Відповідно питання щодо психологічних чинників лідерства та їх впливу на ефективність управління є надзвичайно актуальними і такими що потребують дослідження.

Основний зміст. Лідерство в управлінні організаціями постає як один із ключових факторів ефективного їх розвитку.

Лідерство через призму психології - це здатність впливати на поведінку, мотивацію та емоційний стан працівників, формуючи ефективну команду та сприятливе середовище для досягнення цілей[1].

З погляду психології, лідерство базується не лише на формальній владі чи посаді, а передусім на **внутрішніх якостях людини** - таких як емоційний інтелект, комунікативність, відповідальність, вміння слухати й надихати інших. Психологи розглядають лідера як особистість, яка володіє **високим рівнем самосвідомості**, здатна розуміти потреби команди, формувати довіру та створювати позитивний психологічний клімат у колективі.

Психологія лідерства охоплює низку внутрішніх і міжособистісних чинників, які визначають здатність людини бути лідером:

- емоційний інтелект, тобто здібність розпізнавати, розуміти та регулювати власні емоції, а також емпатійно реагувати на емоції інших, оскільки лідери з високим емоційним інтелектом краще будують довіру, вирішують конфлікти та мотивують команду;

- мотивація - внутрішнє прагнення до досягнення цілей, самореалізації та впливу. Справжній лідер не керується лише зовнішніми стимулами, а має глибоке розуміння «чому» він діє;

- самосвідомість, а саме здатність до рефлексії, усвідомлення своїх сильних і слабких сторін, цінностей та переконань, вона дозволяє лідеру діяти автентично та приймати обґрунтовані рішення;

- стиль мислення та прийняття управлінських рішень, що включає когнітивні особливості, такі як гнучкість, стратегічне бачення, здатність до аналізу та інтуїція;

- соціальні навички - вміння ефективно спілкуватися, надихати, делегувати та створювати згуртовану команду, що є основою для формування здорового психологічного клімату в колективі;

- стресостійкість - формує здатність зберігати ясність мислення та емоційну стабільність у кризових умовах. Вона допомагає лідеру залишатися опорою для інших у складні моменти;

- когнітивна гнучкість - вміння адаптуватися до змін, мислити стратегічно та приймати рішення в складних ситуаціях. Ці чинники не лише формують образ лідера, а й визначають його вплив на команду, організацію та соціум [1; 2].

Таким чином, лідерство - це не лише набір управлінських навичок, а глибоко психологічне явище, що вимагає балансу між раціональним мисленням і емоційною чутливістю. Розуміння цих чинників дозволяє не лише формувати ефективних лідерів, а й створювати середовище, де кожен член команди може реалізувати свій потенціал.

Психологічні чинники лідерства безпосередньо впливають на ефективність управління, оскільки саме вони визначають, як лідер взаємодіє з підлеглими, приймає рішення та реагує на зміни. До основних належать - емоційний інтелект, мотивація, самоусвідомлення, комунікативні навички та здатність до емпатії. Саме завдяки цим якостям лідер може впливати на інших, надихати їх, приймати зважені рішення та створювати позитивний психологічний клімат у колективі.

Лідер із розвиненим емоційним інтелектом краще розуміє власні емоції та почуття інших, що сприяє створенню позитивного психологічного клімату й підвищує довіру в колективі. Мотивація допомагає лідеру надихати працівників і спрямовувати їхню діяльність на досягнення спільних цілей. Комунікативні навички забезпечують ефективний обмін інформацією, що зменшує конфлікти й підвищує узгодженість дій.

Крім того, самоусвідомлення та рефлексія дозволяють керівнику аналізувати власні рішення й адаптувати стиль управління до конкретних ситуацій. Таким чином, поєднання психологічної зрілості, гнучкості та емоційної стабільності формує основу ефективного лідерства, яке сприяє розвитку організації, підвищенню продуктивності та задоволеності працівників [2;3].

Висновки та пропозиції. Психологічні чинники лідерства відіграють ключову роль у формуванні ефективного управління організацією. Емоційний інтелект, самосвідомість, мотивація, соціальні навички та стресостійкість визначають здатність лідера впливати на команду, створювати сприятливий психологічний клімат і приймати обґрунтовані рішення. Лідер, який володіє цими якостями, не лише координує роботу, а й надихає, підтримує розвиток персоналу та сприяє досягненню стратегічних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кожушко Л. Ф., Щербакова А. С. Лідерство як передумова ефективної системи менеджменту організації. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки. 2020. Вип.4(92). С. 85-95.
2. Копитко, М. І. (2025). Психологічні особливості лідерства в управлінні освітніми організаціями з врахуванням вимог концепції людського розвитку. Актуальні питання економічних наук, (9). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15071084> (дата звернення: 12.10.2025)
3. Пріб Г. А., Горбенко В. О. Психологічні чинники, що впливають на ефективність управлінської діяльності під час війни. DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-18-03. (дата звернення: 10.10.2025)

Помазан О.В.,
здобувачка 2 курсу другого (магістерського) рівня
факультету заочного та дистанційного навчання
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Повномасштабна війна, що триває з 2022 року, істотно змінила соціальну структуру українського суспільства, створивши нову категорію громадян – ветеранів і ветеранок, які повертаються до цивільного життя. За даними Міністерства у справах ветеранів України, у найближчі роки очікується демобілізація сотень тисяч осіб, що актуалізує питання соціальної реадaptaції, правового захисту, психологічного відновлення та працевлаштування [4]. В такому випадку вивчення питання сприяння та впровадження соціальної реадaptaції має вкрай актуальне значення.

Соціальна реадaptaція військовослужбовців – це багатовимірний процес відновлення соціального статусу, побутових навичок і професійних компетенцій, спрямований на інтеграцію особи у мирне середовище. Вона охоплює психологічну, соціально-економічну, правову, професійну та сімейну складові. За даними міжнародного дослідження ПРООН *reSCORE Україна* (2025), лише близько 41 % ветеранів вважають, що отримують достатню підтримку з боку держави; понад третина стикається з адміністративними бар'єрами та недостатньою координацією між органами влади. Особливу увагу привертає психологічний аспект. За результатами опитування ІОМ (2023), понад 60 % колишніх військовослужбовців демонструють ознаки емоційного виснаження чи симптомів посттравматичного стресового розладу (ПТСР), а 28 % потребують довготривалої психосоціальної підтримки. Психологи наголошують, що ефективна реадaptaція вимагає відновлення базової довіри до соціуму, формування відчуття безпеки й приналежності, а також активної участі сім'ї у процесі відновлення [1]. Правовий компонент реадaptaції не менш значущий. Дослідження ПРООН (2024) у прикордонних областях виявило, що понад половина ветеранів не мають достатньої обізнаності щодо своїх прав, зокрема у сфері медичного забезпечення, соціальних виплат та земельних гарантій. Створення системи «єдиного вікна» для ветеранів, що передбачає одночасний доступ до юридичної, медичної та психологічної підтримки, є одним із найефективніших механізмів підвищення довіри до державних інституцій.

Соціально-економічна інтеграція включає професійну перепідготовку, працевлаштування та розвиток ветеранського підприємництва. За даними Українського ветеранського фонду (2023), 54 % опитаних ветеранів виявили готовність до зміни професії, проте відзначають труднощі з отриманням мікрогрантів і доступом до освітніх програм. Особливої уваги потребує підтримка ветеранського бізнесу як інструменту самореалізації, економічної незалежності та подолання соціальної ізоляції.

Важливу роль у процесі реадaptaції відіграють громади. Дослідження reSCORE (ПРООН, 2025) показує, що наявність локальних ветеранських ініціатив, центрів психологічної допомоги та волонтерських спільнот у громадах підвищує відчуття соціальної включеності ветеранів і знижує рівень емоційної напруги [3]. Водночас понад 30 % громад не мають сталих механізмів міжсекторальної взаємодії між органами місцевого самоврядування, медичними установами та громадськими організаціями.

Підсумовуючи проведений аналіз, можна зазначити, що соціальна реадaptaція військовослужбовців в Україні є одним із ключових викликів післявоєнного періоду, який потребує комплексного, міждисциплінарного підходу. Вона охоплює не лише процес повернення до цивільного життя, а й формування нової ідентичності, відновлення соціальних зв'язків і відчуття приналежності до спільноти. Реадaptaція неможлива без відновлення довіри до держави та суспільства. Для багатьох військовослужбовців повернення до мирного життя супроводжується труднощами у спілкуванні, відчуттям ізоляції та невизначеності. Саме тому критично важливо забезпечити персоналізований підхід до кожного ветерана – через механізми «єдиного вікна», кейс-менеджмент, наставництво та психологічний супровід родини [2, с. 112]. У сучасних умовах соціальна реадaptaція стає не лише соціальним завданням, а й стратегічним індикатором стійкості держави. Від того, наскільки успішно Україна зможе інтегрувати своїх захисників у мирне життя, залежить і здатність суспільства до відновлення, солідарності та розвитку після війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кокун О. М. Психологічна стійкість особистості у професійній діяльності: методичні рекомендації. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2024. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/721356/1/Kokun_OM_2020_Professional_hardiness_of_personality_an_analy.pdf (дата звернення: 28.10.2025)
2. Корнута Л.М. Осадча Л.Ю. Особливості психології міжособового спілкування державних службовців. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Психологія. 2025. № 3. С. 112–115. URL: <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/issue/view/21https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2025.3.20> (дата звернення: 28.10.2025)
3. Український ветеранський фонд. Потреби ветеранів: аналітичний звіт за результатами опитування. Київ, 2023. URL: <https://veteranfund.com.ua/analytics/needs-of-veterans-2023> (дата звернення: 28.10.2025)
4. Міністерство у справах ветеранів України. Національна стратегія переходу від військової кар'єри до цивільного життя. Київ, 2024. URL: <https://surl.li/uezfkl> (дата звернення: 28.10.2025)

УДК 159.942:316.62

Стукало О.В.,

здобувач вищої освіти 2 курсу

ОС «Магістр» спеціальність «Психологія»

НУБГП ННІЕМ, м.Рівне

stukalo_em20@nuwm.edu.ua

Науковий керівник: Процюк О.В.

кандидат психологічних наук, доцент

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Вивчення взаємозв'язку емоційного інтелекту та конфліктної поведінки є однією з актуальних проблем сучасної психології та педагогіки, оскільки саме здатність людини усвідомлювати й регулювати власні емоції визначає ефективність її дій у складних соціальних ситуаціях. Емоційний інтелект, як інтегративна характеристика особистості, включає когнітивні, емоційні та соціальні компоненти, що дозволять людині орієнтуватися у власних емоціях та емоціях оточуючих, а також використовувати цю інформацію для прийняття рішень та побудови взаємодії. Конфліктна поведінка, у свою чергу, проявляється у виборі певних стратегій реагування на розбіжності у поглядах, інтересах або потребах, і цей вибір значною мірою залежить від рівня розвитку емоційного інтелекту [1].

Піонерами у дослідженні емоційного інтелекту були П.Саловей та Дж. Майєр, які запропонували комплексне розуміння цього явища як здатності людини сприймати, оцінювати, та керувати емоціями, як власними, так і оточуючих, і використовувати отриману емоційну інформацію для регуляції мислення, прийняття рішень та вибірку адекватної поведінки. Вони підкреслювали, що емоції є не лише внутрішнім станом людини, а й джерелом цінної інформації, яка може допомагати адаптуватися до різних соціальних ситуацій та вирішувати конфлікти. На основі своїх досліджень автори виділили чотири основні компоненти емоційного інтелекту, кожен із яких виконує специфічну роль у

Перший компонент – сприйняття емоцій – полягає у здатності людини розпізнавати емоційні прояви у себе та інших людей. Це не обмежується лише вербальними сигналами, а включає аналіз міміки, інтонації, жестикуляції та невербальних проявів емоцій. Завдяки цьому компоненту особистість може адекватно оцінювати емоційний стан оточуючих, передбачати потенційні конфлікти та коригувати власну поведінку.

Другий компонент – використання емоцій у мисленні – передбачає здатність застосовувати власні емоційні стани для оптимізації когнітивних процесів, таких як увага, пам'ять, аналітичне мислення та прийняття рішень. Наприклад, певний рівень

позитивної емоційної активації може підвищувати креативність та ефективність мислення, тоді як контроль над негативними емоціями дозволяє уникати поспішних і деструктивних рішень у конфліктних ситуаціях.

Третій компонент – розуміння емоцій – включає здатність аналізувати причини виникнення емоцій, розпізнавати їх взаємозв'язки та передбачити можливі наслідки для себе та інших. Цей компонент дозволяє прогнозувати розвиток конфліктних ситуацій, оцінювати, як певні події вплинуть на емоційний стан учасників, і розробляти стратегії взаємодії, які мінімізують негативні наслідки та сприяють конструктивному вирішенню проблем.

Четвертий компонент – управління емоціями – передбачає контроль над власними емоційними реакціями, здатність регулювати негативні емоції, такі як агресія, страх чи роздратування, і впливати на емоційний стан оточуючих. Це дозволяє людині діяти усвідомлено, уникати імпульсивних або деструктивних вчинків та вибирати оптимальні стратегії поведінки [2].

Модель Саловея та Майєра демонструє, що емоційний інтелект є багаторівневою системою, де кожен компонент взаємодіє з іншими, забезпечуючи здатність особистості адаптуватися до соціального середовища, прогнозувати наслідки своїх дій та обирати адекватні стратегії поведінки, що особливо важливо в умовах конфліктних ситуацій.

Д.Гуолман розглядав емоційний інтелект не лише як когнітивну здатність, а як сукупність практичних навичок, які визначають здатність людини ефективно взаємодіяти у соціальному середовищі. Він виділяв п'ять основних складових емоційного інтелекту: самосвідомість, самоконтроль, мотивацію, емпатію та соціальні навички, кожна з яких виконує специфічну функцію у процесі соціальної взаємодії та вирішенні конфліктів.

Самосвідомість передбачає здатність усвідомлювати власні емоції, розуміти їх вплив на поведінку та прийняття рішень. Людина з високим рівнем самосвідомості може вчасно помітити початок негативної емоційної реакції, оцінити її причини і вирішити, як адекватно на неї реагувати. Це дозволяє уникати імпульсивних дій, які могли б загострити конфлікт.

Самоконтроль забезпечує здатність керувати власними емоційними проявами, регулювати агресію, страх або роздратування та обирати конструктивні способи реагування. У робочому конфлікті високий рівень самоконтролю дозволяє не вступати у конфронтацію через провокації, уникати необдуманих висловлювань і приймати рішення, що сприяють вирішенню проблеми, а не її загостренню.

Мотивація, за Гуолманом, включає прагнення досягати цілей, орієнтацію на розвиток і самовдосконалення. Мотивовані особи здатні долати труднощі у міжособистісних стосунках і шукати конструктивні шляхи вирішення конфліктів, навіть якщо ситуація є складною або стресовою. Вони активно прагнуть досягти взаємовигідного результату, а не лише задовольнити власні інтереси [3].

Емпатія – це здатність розуміти емоції, потреби та мотиви інших людей. Вона дозволяє передбачити поведінку опонента, оцінювати його емоційний стан та реагувати на нього адекватно. Наприклад, у конфлікті на роботі емпатія допомагає побачити позицію колег, зрозуміти їхні побоювання та знайти компромісне рішення, яке враховує інтереси всіх учасників, зберігаючи при цьому професійні відносини.

Соціальні навички включають уміння налагоджувати взаємодію, вести діалог, переконувати, слухати та підтримувати контакт із співрозмовником. Високий рівень цих навичок дозволяє ефективно координувати дії, організувати командну роботу, вирішувати суперечки мирним шляхом та досягати взаємоприйнятних рішень.

Таким чином, за Гоулманом, емоційний інтелект є практичною основою вибору стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях. Люди з високим рівнем розвитку його компонентів частіше застосовують конструктивні стратегії, такі як співпраця та компроміс, уникаючи суперництва або уникання. Це підкреслює важливість розвитку емоційного інтелекту для підвищення ефективності соціальної взаємодії та управління конфліктами як у професійному, так і у повсякденному житті [4].

Вітчизняні психологи, зокрема Л.А.Петровська та Н.В.Гришина, приділяли значну увагу вивченню взаємозв'язку емоційного інтелекту та конфліктної поведінки у контексті соціальної адаптації, професійної діяльності та міжособистісних взаємин. Вони наголошують, що ефективна поведінка в конфліктних ситуаціях визначається не лише знанням стратегій взаємодії, але й рівнем розвитку емоційної компетентності. Це включає здатність усвідомлювати власні емоції, розпізнавати їхні прояви у себе та інших, передбачати потенційні емоційні реакції опонента та коригувати власні дії для досягнення оптимального результату.

Дослідники підкреслюють, що особи з низьким рівнем емоційного інтелекту схильні до імпульсивної поведінки, швидко піддаються негативним емоціям, проявляють агресію або уникають конфліктних ситуацій. Така реакція часто призводить до ескалації конфлікту, погіршення міжособистісних стосунків та зниження ефективності соціальної взаємодії, зокрема у професійному середовищі, де конструктивна взаємодія є критичною для досягнення спільних цілей.

Навпаки, особи з високим рівнем емоційного інтелекту демонструють більш усвідомлену, контрольовану та адаптивну поведінку. Вони здатні обирати конструктивні стратегії поведінки, такі як співпраця та компроміс, зберігати спокій у складних ситуаціях, враховувати емоційний стан опонента і шукати взаємовигідні рішення. Завдяки цьому підвищується ефективність комунікації, зменшується ризик ескалації конфлікту та забезпечується стабільність і гармонійність міжособистісних стосунків.

Вітчизняні дослідження підтверджують, що розвиток емоційної компетентності є ключовим фактором формування конструктивної поведінки в конфліктних ситуаціях і відіграє важливу роль у професійному та соціальному житті людини. Вони демонструють, що психологічна готовність до контролю емоцій та усвідомленого вибору стратегій поведінки безпосередньо впливає на успішність вирішення конфліктів і стабільність міжособистісних взаємостосунків [4; 5].

Сучасні дослідження також показують, що емоційний інтелект впливає на вибір стратегії поведінки залежно від контексту конфлікту. Наприклад, у робочих колективах високий рівень емоційної компетентності дозволяє керівникам та працівникам ефективно застосовувати компроміс і співпрацю для вирішення професійних суперечок, тоді як у міжособистісних конфліктах у сім'ї чи серед друзів емоційний інтелект допомагає регулювати емоції та обирати стратегічну поведінку, яка мінімізує конфронтацію та підтримує взаєморозуміння. Емпіричні дослідження демонструють, що

особи з високим рівнем емоційного інтелекту частіше використовують проактивні стратегії, передбачають можливі наслідки конфлікту та враховують емоційний стан інших учасників, тоді як особи з низьким рівнем емоційного інтелекту піддаються негативним емоціям, реагують агресивно або уникають вирішення конфлікту.

Методологічне дослідження взаємозв'язку емоційного інтелекту та конфліктної поведінки проводяться з використанням різних інструментів: психометричних тестів, опитувальників, експериментальних та спостережних методів. Наприклад, тест Майєра-Саловея-Карузо дозволяє оцінити рівень емоційного інтелекту, а опитувальник Томаса-Кілмана – визначити схильність до конкретних стратегій поведінки в конфлікті. Комплексне використання цих методик дозволяє встановити кореляційні зв'язки між рівнем емоційного інтелекту та вибором стратегії поведінки, а також визначити ефективні шляхи корекції та розвитку емоційної компетентності.

Таким чином, наукові підходи до вивчення взаємозв'язку емоційного інтелекту та конфліктної поведінки підтверджують, що розвиток емоційної компетентності є ключовим чинником конструктивного вирішення конфліктів, ефективного спілкування та побудови довгострокових взаємостосунків. Це підкреслює важливість включення розвитку емоційного інтелекту у навчальні, професійні та психологічні програми як засобу підвищення ефективності взаємодії у різних соціальних контекстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик Н.М. Розвиток емоційної компетентності студентів / Н.М. Білик // Психологічні перспективи. 2021. Вип.37. С. 112-124
2. Василенко І.С. Соціальна психологія: навч. посіб. / І.С.Василенко. Київ: Каравела, 2019. 246 с.
3. Гаврилюк О.І. Емоційний інтелект як фактор профілактики конфліктів в підлітковому віці / О.І.Гаврилюк // Актуальні проблеми психології. 2022. Т.11, № 1. С.55-64
4. Деркач М.О. Тренінги емоційного інтелекту: метод. рек. / М.О.Деркач. Харків: ХНПУ, 2020. 84 с.
5. Жданова Н.В. Формування комунікативних умінь у студентів / Н.В.Жданова // педагогічний дискурс. 2021. № 30. С. 132-140.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 021.1:005.8:061.1

Людмила Іванівна Прокопенко

кандидатка культурології, доцентка,

Київський національний університет культури і мистецтв,

(м. Київ, Україна)

lyudmila976@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0657-4550>

Юрій Іванович Горбань,

кандидат культурології, професор,

завідувач кафедри інформаційної

діяльності та зв'язків з громадськістю,

Київський національний університет культури і мистецтв,

(м. Київ, Україна)

y.i.gorban@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-5837-4409>

ГРАНТОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНІЦІАТИВ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Важливим інструментом підтримки економічного розвитку є гранти, оскільки сприяють реалізації інноваційних проєктів, створенню робочих місць та зміцненню місцевих громад. Відповідно до Закону України про культуру, грант - це “фінансові ресурси, що надаються на безповоротній основі суб'єкту, який провадить діяльність у сфері культури, для реалізації культурно-мистецького проєкту” [5]. Грантові програми надають широкі можливості для реалізації проєктів у різних сферах діяльності, зокрема і в бібліотечній. Бібліотечні установи перебувають у постійному пошуку нових ресурсів і можливостей, які сприятимуть їхньому розвитку та підтримці різноманітних соціально-культурних ініціатив.

Науковці та практики різних галузей приділяють значну увагу інструментам залучення фінансування неприбуткових організацій (грантам, фандрайзингу, краудфандингу) для реалізації проєктів та детально обґрунтовують у своїх працях концептуальні засади їх використання. Зокрема, найбільш ефективні інструменти, стратегії та аспекти залучення фінансування засобами фандрайзингу та грантрайтингу для неприбуткових організацій та їх проєктів обґрунтовані: С. Башлай, І. Демуз, Г. Салата, В. Ільченко, Д. Кубай, В. Пістунною

та багато інших. Ґрунтовні дослідження щодо грантової діяльності в Україні висвітлено у наукових працях М. Кобелі-Звір. Авторка надає експертні висновки щодо використання грантів у різних сферах діяльності, їх класифікації, акцентує увагу на грантових програмах, грантах для ветеранів та ін. Зокрема, М. Кобеля-Звір наголошує на перспективах використання фандрейзингових та грантрайтингових інструментів для відновлення України у воєнний та повоєнний час [3].

Водночас тематика грантової діяльності є предметом дослідження науковців та практиків бібліотечно-інформаційної сфери. Основні аспекти використання інструментів для залучення додаткових коштів в діяльності бібліотек України та світу, перспективах їх подальшого застосування висвітлено у працях: О.Антоник, О.Башун, В.Білоус, Т. Гранчак, Н. Зубко, О. Кісельової, Л. Костенко, О. Літвак, Г. Мельник-Хохи, В. Мудрохи, С.Патрикєй, О. Петренко, Ю. Сисової, Я. Хіміч, С. Хрущ, М. Цілини та багатьох інших.

В.Мудроха наголошує, що залучення додаткових коштів в межах грантових проєктів сприяє поліпшенню матеріально-технічної бази бібліотеки, реалізації творчих та креативних ініціатив [4].

У науковому дискурсі закордонних дослідників питання грантової діяльності бібліотек, пошуку грантів для оновлення технологій, реалізації креативних рішень для підтримки доступу до ресурсів бібліотек, особливості підготовки грантів висвітлені у працях: Лаури А. Салліван (Laura A. Sullivan), Деніз Е. Аґосто (Denise E. Agosto), Джулі Карпентер (Julie Carpenter), Сюань Панґ (Xuan Pang) та ін.

Варто зазначити низку методичних рекомендацій та посібників, підготовлених фахівцями бібліотек, присвячені проєктно-грантовій роботі, методиці написання грантових проєктів та заявок, можливості їх реалізації, пошуку грантодавців, впровадження результатів у практику роботи тощо, серед яких: посібник “Проєктно-грантова діяльність публічних бібліотек” КЗ «Черкаської обласної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка» [6]; методичні рекомендації “Проєктна діяльність – важлива складова розвитку бібліотеки та професійного зростання бібліотекарів” [1]; “Як написати грант” (Національна бібліотека України для дітей) [8] та ін.

Участь бібліотек у грантових програмах, міжнародних проєктах сприяє підвищенню ефективності роботи бібліотечних установ, зміцненню їхньої ролі в соціокультурному середовищі та забезпеченню сталого функціонування в умовах сучасних трансформацій. Гранти стимулюють розвиток інноваційних проєктів бібліотек, спонукають творчо використовувати інформаційно-комунікаційні технології для ефективного обслуговування та задоволення інформаційних потреб користувачів. Реалізація таких ініціатив значно вплинула на модернізацію бібліотечно-інформаційних процесів, трансформації бібліотек у сучасні освітні, цифрові та соціальні хаби, на базах яких відкрито безкоштовні інтернет-центри, нові креативні простори з мультимедійним обладнанням, де проводяться заходи, воркшопи, майстер-класи, навчання цифрової грамотності. Участь у грантових програмах дозволяє українським бібліотекам переймати прогресивні практики та адаптувати їх до умов сучасної суспільної реальності.

Серед провідних українських інституцій, які сприяють реалізації грантових програм у бібліотечній галузі є: ВГО «Українська бібліотечна асоціація (УБА)», Український культурний фонд (УКФ), благодійний фонд «Бібліотечна країна». Вагоме значення у

підтримці проєктів та ініціатив бібліотек належить УБА, за сприяння якої реалізовано значну кількість грантових проєктів, спрямованих на модернізацію та інноваційний розвиток бібліотек, їх оновлення на сучасні центри суспільної активності заради розвитку місцевих громад. Також варто зазначити діяльність Українського культурного фонду (УКФ) – державного інвестору розвитку культури та креативних індустрій України, який підтримує бібліотеки, особливо в контексті культурного розвитку, реінтеграції та збереження спадщини. Діяльність БФ «Бібліотечна країна» спрямована на стимулювання та розвиток інновацій у бібліотеках, популяризації книг та читання.

Зокрема, серед прикладів грантової допомоги бібліотекам виокремимо досвід Хотинської міської публічної бібліотеки Чернівецької області, яка у 2025 р. завдяки підтримці благодійного фонду Care for Kids Now виграла грант «Мій друг Хібукі-4» (Збережемо душі дітей разом!, 2025). Зазначимо, що підтримку програми хібукі-терапії реалізує також БФ “Бібліотечна країна”. Грантова програма спрямована на підтримку психологічної реабілітації дітей в умовах війни за допомогою терапевтичної іграшки - песика Хібукі (метод хібукі-терапії засновано у 2006 році ізраїльським психологом доктором Шай Хен-Галем). В Україні Благодійний проєкт «Хібукі-терапія» був створений на початку повномасштабного вторгнення росії ізраїльським психологом Дафною Шарон-Максимов. Реалізація такої ініціативи в бібліотеці надасть можливість дітям, батькам, родинам в процесі реабілітаційної роботи впоратися з наслідками психологічної травми, стресу, адаптуватися в реаліях війни та інших екстремальних ситуацій [2].

Грант від програми ЄС «Креативна Європа» виграла Львівська обласна бібліотека для юнацтва імені Романа Іваничука з проєктом “Герої без меж: впровадження сенсорної програми читання в публічних бібліотеках Європи” для створення на унікального інклюзивного простору сенсорного читання. Завдяки грантовому проєкту бібліотека отримала можливість створити інтерактивне, сенсорно насичене середовище, яке сприятиме розвитку творчості, соціальній інтеграції нейротипових дітей, дітей з аутизмом та вадами розвитку [7].

Отже, запорукою ефективної реалізації ініціатив бібліотек для активізації власної інноваційної діяльності є пошук грантових можливостей, участь у грантових програмах, налагодження довготривалих партнерських відносин із грантодавцями. Для бібліотек грантові конкурси є важливим джерелом підтримки, що сприяють реалізації нових ідей, розширення спектру послуг, впровадженню інноваційних проєктів, що відповідають потребам громади. Реалізація грантових проєктів дозволяє реорганізувати та модернізувати бібліотеки, перетворюючи їх на культурні простори - “третє місце”, цифрові хаби, майданчики для проведення інтерактивних заходів, цифрового навчання тощо. Грантова діяльність і залучення позабюджетних коштів виступають важливим інструментом забезпечення додаткового фінансування для реалізації стратегічних проєктів розвитку бібліотек територіальних громад.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у висвітленні грантової діяльності бібліотек в умовах воєнного стану та виокремленні основних напрямів реалізації грантових проєктів.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Білоус В. С. Проектна діяльність – важлива складова розвитку бібліотеки та професійного зростання бібліотекарів : методичні рекомендації. Вінниця, 2014. 80 с. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e378cc24-4bd5-4ee5-8d6a-bf61b6147ee9/content> (дата звернення 03.11.2025)
2. Збережемо душі дітей разом! Хотинська міська публічна бібліотека. Facebook. 17 червня 2025. URL: <https://www.facebook.com/bibliotekakhotyn/posts/%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D1%D1%85%D1%96%D0%B1%D1%83%D0%BA/1126750059483546/> (дата звернення 03.11.2025)
3. Кобеля-Звір М. Я. Фандрейзинг, грантрайтинг як особливий інструмент відновлення України у воєнний та післявоєнний час. Приазовський економічний вісник. 2023. Вип.3(35). С. 34- 39. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2023/3_35_ukr/8.pdf (дата звернення 03.11.2025)
4. Мудроха В. Інноваційний розвиток бібліотеки: проектні рішення та грантові програми. Вісник Книжкової палати. 2024. № 5. С. 18 – 24.
5. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення 03.11.2025)
6. Проектно-грантова діяльність публічних бібліотек. Управління культури та охорони культурної спадщини Черкас. облдержадмін., Комун. закл. «Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка» Черкас. облради; [уклад. Т. Долгушина]. Черкаси: ОУНБ ім. Тараса Шевченка, 2021. 12 с.
7. Heroes Unleashed! Львівська обласна бібліотека для юнацтва імені Романа Іваничука. URL: <http://bibliotekanarynku.com/#project/17> (дата звернення 03.11.2025)
8. Як написати грант : консультація / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. А. О. Кононов, Л. А. Куц. Київ, 2020. 16 с.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

УДК 004.942

Зубанич І.М.*магістр кафедри програмного забезпечення систем
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»***Матей А.А.***аспірант кафедри програмного забезпечення систем
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

РОЗРОБКА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ВУГЛЕЦЕВОГО СЛІДУ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ПІЛОТІВ

У сучасних умовах глобальних екологічних викликів питання зменшення вуглецевого сліду набуває особливої ваги в усіх сферах діяльності людини, зокрема й у сфері авіаційної освіти. Підготовка пілотів є процесом, що супроводжується значними енергетичними витратами та викидами парникових газів, зокрема під час експлуатації авіаційної техніки й функціонування навчальної інфраструктури [1]. Визначення та оцінювання рівня вуглецевого сліду в цьому контексті є важливою умовою для переходу до сталого розвитку та впровадження принципів «зеленого» навчального середовища. Зважаючи на складність точного підрахунку прямих і опосередкованих викидів, з'являється потреба у створенні програмного забезпечення, яке б забезпечувало системний підхід до аналізу екологічних показників, враховувало нечіткі експертні оцінки та дозволяло формувати обґрунтовані управлінські рішення [2]. У зв'язку з цим варто зазначити, що розробка програмного забезпечення для оцінювання рівня вуглецевого сліду в процесі підготовки пілотів є актуальним і корисним завданням, що сприяє розвитку екологічно-відповідальної авіаційної освіти.

Для оцінювання рівня вуглецевого сліду у процесі підготовки пілотів буде використано гібридну нечітку модель [1], яка поєднує кількісні розрахунки викидів CO₂ із якісною оцінкою впровадження зеленої інфраструктури навчальним закладом. Це дозволяє не лише визначати фактичні обсяги викидів, але й оцінювати екологічну ефективність діяльності закладу загалом.

Планується, що модель буде базуватися на поєднанні двох типів даних – об'єктивних показників (споживання енергоносіїв, використання авіаційного палива, кількість студентів тощо) та експертних оцінок, які відображають ступінь впровадження екологічних ініціатив і зелених технологій. На основі цих даних формується інтегрована оцінка, яка відображає загальний рівень вуглецевого сліду освітнього процесу.

Алгоритм розрахунків пропонується проводити в кілька етапів. Спочатку визначається обсяг викидів CO₂ від використання енергоносіїв та під час льотної практики студентів. Після чого, експертна група оцінює рівень розвитку зеленої інфраструктури навчального закладу. Наприклад, наявність енергоефективних технологій, озеленення територій, систем утилізації відходів. Далі всі отримані дані агрегуються, і в кінцевому результаті формується підсумкова оцінка рівня вуглецевого сліду зі списком рекомендацій для подальшого зниження екологічного навантаження [2-3].

Така модель забезпечить системний, адаптивний і практично орієнтований підхід до аналізу впливу авіаційної підготовки на навколишнє середовище, створюючи основу для впровадження екологічно сталих рішень у сфері авіаційної освіти.

На початку розробки програмного забезпечення було вирішено використовувати клієнт-серверну архітектуру, оскільки це є доцільним вибором для систем такого типу. Завдяки цьому підходу система підтримує централізоване зберігання даних, гнучке масштабування й одночасну роботу користувачів із різних пристроїв. На серверній стороні реалізовано логіку обробки запитів, розрахунків і взаємодії з базою даних, тоді як клієнтська частина відповідає за інтерфейс користувача: зручне введення вхідних даних та інформативне відображення результатів оцінювання.

Для реалізації серверної частини використано надійну об'єктно-орієнтовану мову програмування Java та перевірений часом каркас серверного застосунку Spring Boot у зв'язку із стабільністю, розширюваністю та простотою інтеграції з іншими сервісами. MongoDB застосовується як гнучка документоорієнтована база даних, оптимізована для зберігання великих обсягів інформації, пов'язаної з процесом оцінювання (вхідні дані, етапи оцінювання, результати). Щоб впровадити аутентифікацію та авторизацію користувачів з належним ступенем безпеки – інтегровано Keycloak, який підтримує сучасні стандарти безпеки, такі як: OAuth2 та OpenID Connect.

Клієнтська частина реалізована на базі каркасу Next.js, який розроблений на популярній мові високого рівня JavaScript. Даний вибір зумовлений тим, що дозволяє створювати високопродуктивні клієнтські веб-застосунки з підтримкою серверного рендерингу. Для побудови інтерфейсу застосовано бібліотеку «Shadcn/UI», яка забезпечує єдину візуальну стилістику, адаптивність і зручність користування.

Для спрощення процесу розгортання клієнт-серверного програмного забезпечення використовується популярний інструмент, відомий як «Docker». Він надає застосунку портативність між середовищами та дозволяє підтримувати стабільну роботу програми в різних інфраструктурах.

Правильне поєднання усіх зазначених раніше сучасних технологій надає застосунку атрибути надійності, масштабованості та зручності експлуатації для оцінювання рівня вуглецевого сліду в процесі підготовки пілотів.

Розроблене програмне забезпечення для оцінювання рівня вуглецевого сліду в процесі підготовки пілотів має вагоме практичне значення для авіаційних навчальних закладів, які прагнуть підвищити екологічну ефективність своєї діяльності. Система дає змогу комплексно оцінювати стан навчального середовища з урахуванням розвитку зеленої інфраструктури.

Використання такого ПЗ стане у нагоді керівникам навчальних закладів приймати обґрунтовані рішення щодо енергозбереження та модернізації інфраструктури, а аналітикам та фахівцям з екологічного менеджменту – проводити моніторинг показників і формувати рекомендації щодо зменшення вуглецевого навантаження. Крім того, система може стати корисним інструментом для державних і наукових установ, які здійснюють екологічний аудит або досліджують вплив освітньої діяльності на кліматичні зміни. У подальшому розвиток програмного забезпечення може передбачати використання штучного інтелекту для прогнозування викидів та автоматизації процесу формування звітів.

Підсумовуючи, можна висловити те, що розроблене рішення сприяє підвищенню екологічної відповідальності в авіаційній освіті та формує підґрунтя для впровадження сталих підходів у підготовці майбутніх пілотів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Antoško, M.; Polishchuk, V.; Kelemen, M., Jr.; Korniienko, A.; Kelemen, M. Artificial Intelligence Technology for Assessing the Practical Knowledge of Air Traffic Controller Students Based on Their Responses in Multitasking Situations. *Appl. Sci.* 2025, 15, 308. <https://doi.org/10.3390/app15010308>.
2. Lang, S.; Engelmann, B.; Schiffler, A.; Schmitt, J. A Simplified Machine Learning Product Carbon Footprint Evaluation Tool. *Clean. Environ. Syst.* 2024, 13, 100187. <https://doi.org/10.1016/j.cesys.2024.100187>.
3. Rizvi, S.A.Q.; Kearns, S.; Cao, S. Quantifying the Environmental Impact of Private and Commercial Pilot License Training in Canada. *Air* 2024, 2, 162–177. <https://doi.org/10.3390/air2020010>.

Лахтадир Сергій Леонідович

старший науковий співробітник

Український науково-дослідний інститут

спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

ORCID: 0000-0002-2258-2625

ВИКОРИСТАННЯ НАНОМАТЕРІАЛІВ У ВИСОКОТОЧНОМУ РІЗАННІ

Інтеграція наноматеріалів у процеси високоточного різання стала однією з ключових тенденцій сучасного машинобудування, визначаючи новий рівень продуктивності, надійності та технологічної точності. Нанотехнології, завдяки своїм унікальним фізико-хімічним властивостям, відкрили можливості для створення ріжучих інструментів, які поєднують надзвичайну твердість, високу зносостійкість і стабільність у складних умовах експлуатації. Сьогодні застосування наноматеріалів у виробництві ріжучих інструментів охоплює широкий спектр напрямів – від зміцнення основного матеріалу до використання нанопокриттів і нанорідин, які покращують процес обробки. Ці досягнення сприяють не лише підвищенню точності обробки, але й забезпечують стабільність геометрії деталі, зниження теплових деформацій та мінімізацію браку під час масового виробництва.

Одним із головних напрямів удосконалення є покращення механічних властивостей інструменту за рахунок наноструктурованих сполук. Наноматеріали, зокрема наанокарбиди та нанокераміка, демонструють унікальне поєднання твердості та зносостійкості, що значно перевищує показники традиційних сплавів. Це дає змогу збільшити тривалість експлуатації інструменту навіть при різанні матеріалів із підвищеною міцністю або термостійкістю. Високий рівень структурної впорядкованості на нанорівні забезпечує рівномірний розподіл навантаження під час різання, зменшуючи ризик мікротріщин і зламів. Завдяки цьому ріжуча кромка інструменту довше зберігає гостроту, що має вирішальне значення для точності виготовлення деталей, особливо у високотехнологічних галузях, таких як авіаційна, медична або електронна промисловість [1].

Важливою складовою підвищення ефективності високоточного різання є застосування нанопокриттів, які суттєво розширюють функціональні можливості інструментальних матеріалів. Це дозволяє використовувати інструмент у середовищах з інтенсивним термічним навантаженням, зберігаючи його експлуатаційні характеристики тривалий час. Крім того, багатошаровість покриття сприяє зменшенню тріщин і підвищенню адгезійної міцності між шарами, що забезпечує стійкість під час циклічних змін температури і тиску. У поєднанні з високоточною геометрією ріжучого краю такі інструменти гарантують стабільність процесу різання, мінімальну шорсткість обробленої поверхні та покращену енергоефективність операції [2].

Окрім покращення властивостей самого інструменту, нанотехнології активно впроваджуються і в системи охолодження та змащення, що супроводжують процес

різання. Використання нанорідин на основі металевих або керамічних наночастинок дозволяє суттєво підвищити ефективність тепловідведення. Нанорідини покращують змочуваність поверхонь, знижують коефіцієнт тертя та сприяють рівномірному розподілу тепла у зоні контакту інструменту з заготовкою. Це не лише зменшує термічні напруження, а й забезпечує стабільність мікроструктури матеріалу оброблюваної деталі. Крім того, використання таких рідин знижує витрату мастильних матеріалів та зменшує шкідливий вплив на довкілля, що відповідає сучасним принципам екологічно орієнтованого виробництва [3].

Значного розвитку зазнали й наноструктуровані абразивні матеріали, які застосовуються під час операцій шліфування, полірування або доведення. Їх використання дозволяє мінімізувати деформації поверхневого шару, запобігати локальному перегріванню і підвищувати точність обробки важкооброблюваних матеріалів, таких як титан, нікель тощо. Наноструктуровані абразиви характеризуються стабільною формою, що запобігає обвалу абразивного круга та утворенню ямок на поверхні. Вони зберігають геометрію інструменту протягом тривалих циклів роботи, що скорочує час переналаштування обладнання та підвищує продуктивність. Завдяки такій стабільності забезпечується точність мікромеханічних процесів, яка є критично важливою у виготовленні елементів оптики, медичних імплантів або мікроелектроніки.

Попри численні переваги, широке впровадження наноматеріалів у технології високоточного різання стикається з певними труднощами. Основними з них залишаються висока вартість синтезу наноструктурованих матеріалів, проблеми забезпечення їх однорідності та стабільності властивостей у промислових масштабах. Одним із найскладніших аспектів є запобігання агломерації наночастинок – явищу, при якому частинки злипаються між собою, втрачаючи рівномірний розподіл у матриці. Це може призводити до утворення дефектів, зниження міцності матеріалу або нерівномірності покриття. Для вирішення цієї проблеми використовуються методи поверхневої модифікації наночастинок та оптимізація параметрів осадження покриття, проте ці технології поки що потребують подальшого вдосконалення.

Важливим напрямом подальших досліджень є також розроблення гібридних наноматеріалів, які поєднують властивості різних класів – металевих, керамічних і полімерних компонентів. Такі матеріали дозволяють досягти балансу між твердістю, міцністю та еластичністю, що особливо актуально для інструментів, які працюють у змінних динамічних і температурних умовах. Інтеграція методів моделювання на атомарному рівні допомагає передбачити поведінку наноструктур при навантаженнях і створювати матеріали з наперед заданими характеристиками.

Таким чином, використання наноматеріалів у високоточному різанні є потужним напрямом розвитку сучасних технологій обробки. Вони забезпечують істотне підвищення ефективності, стабільності та довговічності ріжучих інструментів, сприяючи зростанню якості кінцевої продукції. Незважаючи на певні технологічні бар'єри, подальше вдосконалення методів синтезу, нанесення та стабілізації наноструктур відкриває перспективи для широкого впровадження наноматеріалів у промисловість майбутнього, де пріоритетом стане не лише точність, але й енергоефективність, екологічність і адаптивність технологічних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sandeep B. N. A review - nano materials for manufacturing of cutting tools, 2024, 60–72. <https://doi.org/10.58532/v3bdcs1ch5>
2. Xi Q., Huang S., Jiang C., Wang D., Liu X., Wen N., Cao X., Lv Y. Design, Deposition, Performance Evaluation, and Modulation Analysis of Nanocoatings for Cutting Tools: A Review. *Inorganics* (Basel), 13(9), 2025, 281. <https://doi.org/10.3390/inorganics13090281>
3. Boopathi S., Umareddy M., Elangovan M. Applications of Nano-Cutting Fluids in Advanced Machining Processes, IGI Global, 2023, 211–234. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-9135-5.ch009>

Ходаківський Сергій Володимирович
науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0004-1411-3978

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІ АНТЕНИ ДЛЯ ІОТ-ПРИСТРОЇВ

Енергоефективність стала одним із ключових чинників розвитку сучасних систем зв'язку, особливо у сфері Інтернету речей (IoT), де пристрої часто працюють без постійного джерела живлення. У таких системах антени відіграють фундаментальну роль, оскільки від їх конструкції, чутливості та ефективності випромінювання залежить не лише якість зв'язку, а й загальна енергетична стабільність мережі. В умовах швидкого розширення IoT-інфраструктури – від побутових сенсорів до промислових систем моніторингу – актуальним завданням стає розробка антен, здатних функціонувати при мінімальних енергетичних затратах, зберігаючи при цьому стабільну продуктивність навіть у складних середовищах.

Одним із ключових напрямів розвитку сучасних антен є створення компактних, високоефективних конструкцій, що поєднують мініатюрні розміри з високими показниками коефіцієнта підсилення та стабільності сигналу. Особливу увагу в цьому контексті привертають мікросмугові антени з інтегрованими структурами електромагнітного забороненого діапазону (EBG). Такі рішення дозволяють зменшити рівень взаємних завад і втрат сигналу, забезпечуючи водночас високу ефективність випромінювання. Експериментальні зразки мініатюрних антен EBG, що працюють на частоті 5,8 ГГц, продемонстрували коефіцієнт відбиття близько -28 дБ і ефективність випромінювання понад 95%, що підтверджує їхню придатність для малопотужних IoT-пристроїв. Ці показники свідчать про те, що навіть при значному зменшенні габаритів антена може зберігати високу якість передавання сигналу, якщо її геометрична структура оптимізована під певні частотні діапазони [1].

Іншим важливим напрямом розвитку енергоефективних антен є технології збору енергії з навколишнього електромагнітного середовища. Це відкриває можливість створення повністю автономних IoT-пристроїв, які не потребують заміни батарей. Значну увагу дослідників привертають конструкції дводіапазонних антен, які здатні одночасно працювати на різних частотах, наприклад 3,6 та 5,8 ГГц. Такі системи досягають пікової ефективності енергоперетворення близько 65% у нижньому та 44% у верхньому діапазоні частот, перетворюючи енергію радіохвиль у корисну електричну потужність. Це дозволяє підтримувати роботу сенсорних вузлів, передавачів чи

мікроконтролерів без використання батарей, що особливо важливо для розподілених систем моніторингу у важкодоступних місцях [2].

У розробці антен для IoT велике значення мають також технології переконфігурованих структур. Здатність антени змінювати свої параметри у відповідь на зміну навколишніх умов або вимог системи забезпечує гнучкість і стабільність комунікації. Такі переконфігуровані антени можуть адаптуватися до змін навколишнього середовища, наприклад до наявності перешкод, зміни температури або вологості, що особливо важливо для IoT-пристроїв із наднизьким енергоспоживанням, розташованих у змінних зовнішніх умовах [3, 4].

Синергія між високоефективними матеріалами, адаптивними елементами та алгоритмами оптимізації дозволяє розробникам створювати антени нового покоління, які не лише передають дані, а й управляють власним енергоспоживанням. Завдяки використанню методів числового моделювання та оптимізації, заснованих на машинному навчанні, стало можливим автоматизувати процес проектування антен, підбираючи оптимальні геометричні параметри для досягнення максимальної ефективності випромінювання при мінімальних енергетичних витратах. Такі інтелектуальні підходи до проектування дозволяють зменшити час розробки, а також знизити витрати на виробництво.

Водночас однією з найважливіших проблем залишається пошук балансу між високою ефективністю, низькою собівартістю та простотою конструкції. Впровадження складних конфігурацій, таких як багатопарові структури чи активні компоненти, може значно підвищити вартість і ускладнити серійне виробництво. Тому сучасні дослідження спрямовані на пошук універсальних рішень, які поєднують у собі простоту виготовлення, низьке енергоспоживання та стабільну роботу в широкому частотному діапазоні.

Надалі перспективним напрямом розвитку енергоефективних антен є інтеграція систем збору енергії безпосередньо у конструкцію IoT-пристрою. Поєднання функцій комунікації та енергозабезпечення дозволить суттєво підвищити рівень автономності систем. Крім того, актуальними залишаються дослідження у сфері використання наноматеріалів, метоповерхонь та графенових структур, які здатні забезпечити ще більшу ефективність випромінювання при зменшених габаритах. Впровадження таких технологій може змінити підхід до створення IoT-пристроїв, зробивши їх повністю самодостатніми та придатними до тривалої експлуатації без втручання людини. Узагальнену класифікацію характеристик енергоефективних антен представимо у таблиці 1.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що розвиток енергоефективних антен є ключовим фактором успішного впровадження Інтернету речей у повсякденне життя. Висока ефективність, мініатюрність і здатність до автономного живлення стають критичними умовами для створення нових поколінь IoT-пристроїв. Застосування адаптивних, переконфігурованих і багатфункціональних антен сприятиме формуванню сталих бездротових екосистем, здатних забезпечити безперервну передачу даних при мінімальних енергетичних витратах. У перспективі поєднання штучного інтелекту, енергозбірних технологій і гнучких матеріалів може створити основу для самодостатніх, розумних пристроїв майбутнього, що працюватимуть без джерел живлення і забезпечуватимуть новий рівень взаємодії між фізичним та цифровим світом.

Таблиця 1

Характеристики сучасних енергоефективних антен для IoT-пристроїв

Тип антени	Робочі частоти	Ефективність перетворення або випромінювання	Особливість конструкції	Застосування
Мініатюрна антена EBG	5,8 ГГц	~95%	Інтеграція структури EBG, низький коефіцієнт відбиття	Бездротові сенсори, побутові IoT-пристрої
MIMO-антена	2,4–5,8 ГГц	Висока стабільність сигналу	Підтримка кількох каналів, низька кореляція елементів	Мережеві вузли, промислові IoT-системи
Дводіапазонна Rectenna	3,6 ГГц / 5,8 ГГц	65,5% / 44%	Збір енергії з навколишнього середовища	Автономні сенсорні мережі
Антена зміненої конфігурації	2,4–5,0 ГГц	До 90%	Цифровий настроюваний конденсатор, адаптація імпедансу	IoT-пристрої з наднизьким енергоспоживанням

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Albaihani Y., Akram R., Almohaimeed A., Almohaimeed Z. M., Buhari L. O., Shaban M. Miniaturized EBG Antenna for Efficient 5.8 GHz RF Energy Harvesting in Self-Powered IoT and Medical Sensors. *Sensors*, 25(15), 2025, 4777. <https://doi.org/10.3390/s25154777>
2. Bairappaka S. K., Ghosh A., Halimi Md. A., Roy B. A Dual-Band Dual-Polarized Rectenna for Efficient RF Energy Harvesting in Battery-Less IoT Devices With Broad Power Range. *International Journal of Communication Systems*, 38(3), 2025. <https://doi.org/10.1002/dac.6103>
3. Tyagi D., Kumar S., Kumar R. Multifunctional Antenna Design for Internet of Things Applications. *International Conference on Advanced Computing*, 1, 2021, 557–560. <https://doi.org/10.1109/ICACCS51430.2021.9441696>
4. Narbudowicz A., Zandamela A. A., Marchetti N., Ammann M. J. Energy-Efficient Dynamic Directional Modulation With Electrically Small Antennas. *IEEE Antennas and Wireless Propagation Letters*, 21(4), 2022, 681–684. <https://doi.org/10.1109/lawp.2022.3141212>

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Viktoriia Zhvania,

Master Student,

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,

Ternopil, Ukraine

Iryna Skoreiko-Svirska,

PhD in Philology, Associate Professor,

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,

Ternopil, Ukraine

THE ROLE OF THE LINGUISTIC COMPONENT IN BRAND COMMUNICATION

The linguistic essence of a brand lies in the existence of a shared discourse between the brand and its consumers. The way a brand is linguistically communicated to its target audience is the language expressed across all aspects – from advertising to packaging and printed materials. Brand language constitutes a system of signs, symbols, and expressive means functioning within various communicative contexts, similar to natural language and other forms of communication, exerting a pragmatic influence on how the brand is perceived by the audience [1]. When perceived, the elements of brand language interact within the minds of consumers, creating mutual reinforcement among the communicative potentials of words, colors, graphic elements, and personified attributes.

It is important to note that brand language consists not only of texts but also of ways of thinking, speaking, writing, and interacting with people. Accordingly, brand language fulfills several important functions.

1 Identifying function. Through the unique style created by language (a phrase, slogan, or address), a person can immediately recognize a brand.

2 Informational-cognitive function. The brand conveys factual information about a product, service, event, conditions, or instructions, which is essential for clarity, transparency, and usefulness for the consumer.

3 Emotional-expressive function. Language evokes emotions, moods, associations, and forms an emotional connection with the consumer – the foundation of emotional branding.

4 Pragmatic function. Brand language aims to influence audience behavior – to persuade them to buy, try, support, or share; in other words, brand language motivates action.

5 Appellative function. Brand language establishes direct contact with the audience and addresses it personally.

6 Sociocultural function. Through language, the brand expresses values, identity, and affiliation with a particular culture or social group.

7 Aesthetic function. Stylish, creative, and well-crafted brand language brings aesthetic satisfaction and creates a positive impression [2].

To create brand uniqueness in the eyes of the target audience, a specific linguistic style is developed. The marketing term *corporate style* or *brand identity* refers to the individuality of a brand that makes it recognizable and differentiates it from others. Brand identity encompasses the efforts aimed at shaping it – the way of thinking, emotions, and expectations of the target audience – and serves as a tool for identifying and distinguishing the brand from competitors [3]. It defines the uniqueness that makes every brand recognizable and distinct from others.

Brand identity has a strong psychological impact and must remain stable and consistent so that consumers can associate it with a specific brand. Affecting emotions, it brings together diverse communication elements (verbal, visual, auditory, sensory) and integrates them into a unified system. In brand communication, identity functions as the main means of brand recognition. From a linguistic perspective, identity is the language of the brand – its way of interacting with the target audience. Full multi-channel brand communication is made possible through the functioning of corresponding identities.

1. Visual identity – a set of all visual and graphic elements of a brand that create its recognizable image and help the audience identify it in any context (logo, color palette, typefaces, packaging design, graphic style);

2. Verbal identity – the linguistic component of brand identity that determines how the brand “speaks” to its audience. It includes all linguistic and textual elements that form the unique *brand voice* and ensure consistent communication across channels. These include the brand name (naming), slogans, tags, tone of voice, and key messages;

3. Auditory identity – the sonic dimension of identity that forms the brand’s unique sound image and enables recognition not only visually but also through hearing (jingles, sound logos, music style, brand voice, sound environment);

4. Conceptual identity – the strategic foundation of the brand, defining its semantic content, values, unique idea, and place within the market and cultural context (mission, vision, values, positioning) [2].

Verbal identity is a relatively new term, introduced to highlight the fact that brand identity is primarily realized through language. Like visual identity, verbal identity comprises a number of elements that may function independently or in isolation. Overall, verbal identity refers to the verbal (linguistic) component of brand identity that conveys the character, style, and mood of the brand through text, language, and tone of communication.

The main elements of verbal identity include: naming – name of a brand, company, or product; slogan – short motto or brand tagline; tone of voice – how the brand “speaks” to consumers: formally, casually, creatively, etc.; linguistic style – vocabulary choice, stylistics, sentence structure, modes of address (“you” singular/plural, formal/informal); texts for advertising, websites, and social media – all written expressions of the brand; product or service naming – e.g., menu item names in cafés, product series, website section names.

Consumer choices are often based not on prior experience or knowledge about products or services but on specific semantic characteristics of the language used to describe them. Verbal identity is essential for consumers as a tool for perceiving, remembering, and associating words with brands. For example, the slogans and expressive phrases of coffee brands – “Great coffee for over 150 years” (Eight O’Clock Coffee), “Made a little better” (Costa Coffee), “The best part

of wakin' up is Folgers in your cup" (Folgers Coffee), "Life is short. Stay awake for it" (Caribou Coffee) – demonstrate that brands embodied in words possess individuality, style, and meaning.

Various non-verbal signals constitute a significant portion of human communication: according to research, 60–80% of information in interpersonal interaction is conveyed through non-verbal means [4]. Non-verbal markers form an integral part of communication: they encode emotions, reflect socio-cultural backgrounds of participants, and provide contextual and pragmatic meanings. In many cases, non-verbal channels transmit feelings, attitudes, and beliefs more accurately than verbal ones.

Non-verbal identity includes visual, graphic, and stylistic tools that construct a brand image without words. Key components include logos, corporate colors and typefaces, graphic motifs and illustrations, visual content design, packaging, character imagery in advertising, and auditory elements (sound accompaniment).

Modern studies increasingly integrate non-verbal semiotics and linguistics within the broader theory of communication. This approach views extra-linguistic experience as a significant element of the communication process. Communication is understood as an interaction of verbal and non-verbal components, which complement and enrich each other [5].

Verbal and non-verbal aspects of brand communication do not function independently. They form a unified system in which elements interact, reinforce, or substitute each other's communicative functions. This interaction contributes to deeper consolidation of brand imagery in consumer perception through the combination of words, colors, visual solutions, and personified attributes. In this way, the brand manifests its creative potential and becomes part of a broader semiotic system.

Because human cognition is visually oriented, a significant portion of the brain is dedicated to the rapid processing of visual information. In contrast, verbal messages require slower, sequential processing. Additionally, verbal attributes are not universal – people may interpret them differently. Visual images, by contrast, are easier to perceive and memorize.

Visual identity creates a coherent system of brand recognition through graphic elements and stylistic design. Its effectiveness lies in producing vivid images that are easily retained in memory, helping preserve brand uniqueness. Another important component of brand communication is auditory identity – a system of sounds and musical fragments conveying the emotional essence and brand values [2]. The primary tool of auditory representation is the sound logo – a short melodic motif that is uniquely associated with the brand and functions similarly to a visual logo. Its application is closely related to the symbolic properties of sound.

To communicate brand essence as fully as possible, all sensory channels are used. In brand communication – especially in the food industry – sensory perception plays a vital role, as taste, smell, and tactile sensations significantly shape consumer experience.

Thus, brand language constitutes a system of signs, images, and expressive means functioning in diverse communicative contexts and similar in nature to other forms of communication. Its purpose is to reflect a brand's essence, emphasize its specificity, and convey its values. Verbal and non-verbal elements form a single dynamic system, interacting and adapting to one another, reinforcing communicative functions, and ensuring a cohesive brand presence in the informational space.

REFERENCES

1. Thellefsen L. T., Sorensen B., Danesi M., Andersen C. A Semiotic Note on Branding. *Cybernetics and Human Knowing*. 2016. Vol. 14, № 4. P. 59–69.
2. Culache O. Shifting from channels and codes to modes: a reconceptualization of brand communication via multimodality. *New semiotics. Between tradition and innovation : 12th World Congress*. Sofia, 2014. URL : http://iass-ais.org/proceedings2014/view_lesson.php?id=114
3. Haffelder C. H. Brand identity exploration: redesigning SPEC's wine, spirits, & finer foods brand identity. San Marcos : Texas State University, 2011. 101 p.
4. Бацевич Ф. С. Методи лінгвістичної прагматики: спроба обґрунтування. Методи лінгвістичних досліджень : матеріали Міжнародної науково практичної конференції, Слов'янськ, 18–19 листопада 2010 р. Слов'янськ : СДПУ, 2010. С. 13–17.
5. Румянцева О. А. Комунікативний симбіоз вербальних і невербальних знаків в англомовному біржовому дискурсі: лінгвoseміотичний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2014. 251 с.

Молнар Є.Р.,
асистент кафедри філології
Закарпатський угорський університет ім. Ф. Ракоці II,
м. Берегове, Україна
e-mail: molnar.eva@kmf.org.ua

ЛІТЕРАТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розвиток критичного мислення займає пріоритетне місце в сучасній освітній сфері, оскільки воно є ключовою компетентністю для успішної інтеграції студентів на ринку праці та в суспільстві. Формування інтелектуальних суб'єктів є одним із ключових завдань сучасної української освіти. Це пов'язано з нагальною потребою у фахівцях, які гнучкі, легко адаптуються до нових викликів, вміють критично мислити, заперечувати усталені погляди, ефективно вести діалог, аналізувати наявні проблеми і знаходити шляхи їх розв'язання. Набуття навичок критичного мислення підвищує здатність здобувачів до практичних викликів у професійній діяльності та соціумі загалом, допомагаючи орієнтуватися у нових парадигмах обраної галузі, розвивати ділові якості та професійні компетенції. Для випускників вищих навчальних закладів сьогодення засвоєні когнітивні і аналітичні здібності виступають фундаментом професійного зростання, сприяючи ухваленню ефективних рішень та генеруванню нових ідей.

Поняття критичного мислення бере свій початок ще з античних часів. У роботах давньогрецьких філософів, таких як Аристотель, Геракліт, Демокріт, Сократ, Платон та інших, уже зустрічаються окремі описи, що характеризують дії критично мислячої особистості. Сократ запропонував метод бесіди, діалогу, який згодом був розвинутий його учнем Платоном. Під час такого діалогу співрозмовники прагнули досягти істини та знайти відповіді на проблемні питання. Цей підхід сприяв формуванню критичного ставлення до усталених понять і явищ, а також відіграв значну роль у становленні й розвитку логіки як науки [4].

Видатний мислитель епохи Відродження Микола Кузанський у своїх дослідженнях розмежовував поняття розуму та розсудку. Згідно його трактування: розсудок лише робить висновки, не усвідомлюючи їхньої суті, тоді як розум надає цим висновкам ясність і структурованість. «Бо розум ухвалює судження та розрізняє, яке міркування правильне і яке софістичне. Розум також є розпізнавальною формою актів розсудку як розсудок – розпізнавальна форма відчуттів та уявлень» [1].

Відомий американський вчений Джон Дьюї, один із засновників концепції критичного мислення, у своїх роботах наголошує на важливості розвитку природних здібностей у навички критичного аналізу та дослідження в процесі навчання. Основна мета таких навичок полягає у формуванні здатності уникати поспішних висновків та засвоювати різноманітні методи пошуку нової інформації для підтвердження або спростування перших інтуїтивних суджень (інакше це буде прояв некритичного мислення з мінімумом рефлексії).

Рефлексія, за його словами, допомагає розглянути досліджуваний об'єкт із різних перспектив, уважно його проаналізувати та зробити обґрунтовані висновки. Учений зазначає, що рефлексивне мислення є різновидом логічного мислення, якому властиві обачність, детальність, точність, чіткість, правильність і методичність. У розумінні Дьюї рефлексивне мислення є синонімом критичного мислення [2].

Важливу роль у формуванні критичного мислення відіграє забезпечення відповідного освітнього простору, ключовим елементом якого є діалог. Саме у взаємодії між викладачем і здобувачем освіти простежується обговорення проблемних питань, активується кооперація крізь призму пізнання та спілкування, що сприяє створенню та утвердженню нового знання. Для розвитку навичок критичного мислення у здобувачів вищої освіти важливо використовувати системний аналіз. Поточний концепт проявляється щодня під час прийняття обґрунтованих рішень у навчальних або життєвих ситуаціях, у контексті організації навчальної діяльності та рефлексії щодо освітніх питань.

Засвоєння мистецтва глибокого аналізу зумовлює використання інформації для формування власного погляду та активно-практичну роботу з текстами та їх окремими частинами. У цьому контексті література відіграє фундаментальну роль, оскільки літературна розвідка стимулює розумову активність студентів. Читаючи, студенти-філологи занурюються у світ літературних персонажів, що заохочує їх ставити запитання, аналізувати ситуації з різних ракурсів та формувати гнучкі, аргументовані й критично обґрунтовані висновки. Література розвиває вміння самостійно відтворювати картинки в уяві, застосовуючи творчий політ думок. Читання різних жанрів літератури формує ширший міждисциплінарний світогляд. Критичне мислення, яке включає здатність ставити запитання й обґрунтовувати особисту думку, безпосередньо залежить від спектру різноманітності інформації, якою володіє студент-філолог, тому безперервне читання підсилює розвиток цієї важливої навички [3].

Сучасна література пропонує багато текстів, насичених новими виразами, сленгом та іншими мовними засобами, що робить її доступнішою для сучасного читача, створюючи простір для кожного, незалежно від рівня мовної підготовки. Сутність будь-якої літератури полягає у зустрічі із порушеною проблемою, яку автор аналізує та пропонує свої шляхи її вирішення. Глибоке ознайомлення з текстом надає можливість студентам ознайомитися як з авторською позицією, так і з нагодою самостійно аналізувати події, оцінювати сюжетну лінію, розвиток події та формувати власні висновки. Отже, література – джерело всебічних роздумів, де ідеї взаємодіють, розвиваються й сприяють вдосконаленню аналітичних і критичних умінь здобувачів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Віта Овдійчук. Філософські основи поняття критичного мислення. Нова педагогічна думка. 2020. № 4 (104)
2. Dewey, John (1998) [1933]. *How we think: a restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*. Boston: Houghton Mifflin. ISBN 0395897548.
3. Кравченко В.Д. Література як засіб формування критичного мислення в сучасному суспільстві. Матеріали XII Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Молодь: наука та інновації» 2024
5. Платон. Діалоги. 2-е вид.; пер. з давньогр. Й. Кобіва, У. Головач, Д. Коваль, Т. Лучука, Ю. Мушака. Київ: Основи, 1999. 395 с.

Пусташинський Артём Віталійович

студент

Вінницького технічного фахового коледжу

Науковий керівник: Можаровська О.Е.

канд. пед. наук, викладач

Вінницького технічного фахового коледжу

РОЛЬ СЛЕНГУ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У сучасному світі англійська мова зазнає постійних змін, зумовлених динамікою суспільного життя, розвитком технологій і глобалізаційними процесами. Одним із найбільш помітних явищ у сучасному мовленні є сленг — неформальна лексика, що відображає соціальні, культурні та технологічні тенденції суспільства. Сленг не лише збагачує мову, а й виступає важливим чинником її розвитку, адаптуючи англійську до потреб нових поколінь.

1. Походження та сутність сленгу.

Сленг як мовне явище з'явився ще у XVI–XVII століттях, коли його використовували маргінальні групи населення, зокрема злочинці та жебраки, для створення “таємної” мови. Згодом сленг набув популярності серед молоді, ставши засобом самовираження й належності до певної соціальної групи. У сучасній англійській мові він охоплює лексику, пов'язану з музикою, інтернетом, технологіями, культурою та повсякденним спілкуванням.

2. Роль сленгу у формуванні мовної динаміки.

Сленг є одним із рушіїв еволюції англійської мови. Нові слова, що з'являються у неформальному мовленні, часто проникають у мас-медіа, рекламу, музику й навіть офіційні словники. Приклади слів, що виникли як сленгові, але стали загальноновживаними: cool, OK, selfie, hashtag, LOL. Це свідчить про здатність англійської мови швидко реагувати на соціальні зміни та технологічні інновації.

3. Інтернет і соціальні мережі як каталізатор розвитку сленгу.

Сучасні соціальні платформи, такі як TikTok, Instagram, Twitter і Reddit, стали основними середовищами для поширення нових сленгових виразів. Онлайн-культура сприяє глобальному обміну неформальною лексикою, що робить англійський сленг наднаціональним явищем. Такі слова, як cringe, ghosting, simp, vibe або FOMO, активно використовуються в усьому світі, незалежно від рідної мови користувачів.

4. Соціальні функції сленгу.

Сленг виконує кілька важливих соціальних функцій. По-перше, він створює почуття спільності між носіями певної культури чи покоління. По-друге, допомагає виражати емоції, гумор та ставлення до подій більш природно. По-третє, сленг може слугувати індикатором соціальної ідентичності — відображаючи статус, професію, вік або навіть регіональну належність мовця.

5. Вплив сленгу на літературну та академічну англійську.

Попри свою неформальність, сленг поступово проникає у художню літературу, кінематограф та музичні тексти, формуючи сучасну мовну норму. Письменники й сценаристи використовують його для створення автентичності діалогів, а лінгвісти — як матеріал для дослідження живої мови. Водночас виникає питання межі між нормативною та неформальною англійською, що викликає дискусії у мовознавчому середовищі.

6. Освітній аспект вивчення сленгу.

У процесі навчання англійської мови дедалі частіше звертають увагу на неформальні вирази. Знання сучасного сленгу допомагає студентам краще розуміти автентичні джерела — фільми, соціальні мережі, музику — і спілкуватися з носіями мови на природному рівні. Проте важливо розуміти контекст його використання, щоб уникати невідповідності у формальних ситуаціях.

7. Перспективи розвитку сленгу.

Сленг є гнучким і динамічним явищем. Його розвиток тісно пов'язаний із технологічним прогресом і культурними трендами. З поширенням штучного інтелекту, віртуальної реальності та цифрових платформ з'являються нові терміни, що збагачують словниковий запас англійської мови. Ймовірно, у майбутньому сленг відіграватиме ще більшу роль у формуванні мовних норм і комунікативних стратегій.

Висновки. Сленг є невід'ємною частиною сучасної англійської мови, що відображає її живість, гнучкість і здатність до адаптації. Він не лише збагачує лексику, а й формує нові способи мислення та самовираження. Розуміння ролі сленгу важливе для лінгвістів, педагогів і всіх, хто прагне глибше осягнути динаміку розвитку англійської мови у XXI столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press, 2020.
2. Partridge E. A Dictionary of Slang and Unconventional English. Routledge, 2019.
3. Allan K. The Influence of Internet Slang on Modern English. Journal of Linguistic Studies, 2023.
4. Бондаренко Л. Розвиток молодіжного сленгу у сучасній англійській мові. Філологічні студії, 2024.
5. Соколова І. Соціальні функції англійського сленгу в контексті глобалізації. Вісник лінгвістики, 2023.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Tarasov Bohdan Oleksandrovych

4th-year(Bachelor's) students of higher education

Speciality 081- Law

Dnipro State University of International Affairs

Dnipro, Ukraine

Scientific Supervisor: Skyba Eleonora Kostyantynivna

Doctor of Philosophy, Professor of the Department

Of Social and Humanitarian Disciplines

Dnipro State University of International Affairs

ECONOMIC CRIMES

Economic crimes, also referred to as white-collar crimes or financial crimes, are non-violent offenses committed by individuals or entities primarily for financial gain. These crimes violate economic laws and regulations and undermine the economic stability of institutions, governments, and society as a whole. The term encompasses a wide range of illegal activities that involve deceit, fraud, manipulation, or abuse of trust in economic transactions. Economic crimes are typically committed by persons in positions of power or responsibility in commercial, financial, or governmental sectors.

According to the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), economic crimes are acts committed with the intent of gaining illicit financial benefit through the misuse of economic systems. They are often transnational in nature, complex in structure, and difficult to detect and prosecute due to their sophisticated methods and involvement of legal business entities [4, p. 86].

Economic crimes can be classified into several major categories:

- Fraud. The intentional deception made for personal gain or to damage another party. This includes credit card fraud, insurance fraud, securities fraud, and tax fraud.
- Embezzlement. The misappropriation of funds or assets entrusted to an individual's care, usually in a corporate or public office setting.
- Money laundering. The process of concealing the origins of illegally obtained money by passing it through a complex sequence of banking transfers or commercial transactions.
- Bribery and corruption. The offering, giving, receiving, or soliciting of something of value as a means to influence actions of officials or decision-makers.
- Insider trading. The illegal buying or selling of securities based on material, non-public information.
- Tax evasion. The illegal underreporting or non-payment of taxes owed to the state.

- Counterfeiting and forgery. The production of fake money, documents, trademarks, or products intended to deceive for financial gain.
- Cyber-enabled economic crimes. Such as phishing, identity theft, and online investment scams, often transacted via digital platforms [1, p. 79].

The causes of economic crimes are multifaceted and may include weak regulatory oversight: Lax enforcement of financial laws creates opportunities for abuse. Lack of transparency and accountability in public and private sectors, especially in procurement and financial reporting. Greed and profit maximization: Some individuals and corporations prioritize profit over legal or ethical standards. Cultural tolerance of corrupt or unethical practices in business environments. Inadequate internal controls in organizations that fail to detect or prevent fraudulent behavior. Globalization and digitalization, which have created new opportunities for cross-border economic crimes with minimal traceability [2, p. 73].

International cooperation. Through organizations such as Interpol, FATF (Financial Action Task Force), and Europol to combat cross-border financial crimes. Anti-money laundering (AML) and know-your-customer (KYC) regulations, requiring banks to verify identities and monitor transactions. Internal audits, external oversight, and whistleblower protections within corporations. Using data analytics and AI to detect suspicious patterns or transactions. Criminal codes, tax laws, anti-corruption acts, and financial regulations aimed at defining and punishing economic offenses. Empowering law enforcement and judiciary with the skills and tools to investigate complex financial crimes [3, p. 84].

Economic crimes are a significant challenge to modern economies and legal systems due to their complexity, scale, and cross-border nature. Their impact is felt not only in terms of monetary losses but also in social trust and institutional credibility. Combating economic crime requires a comprehensive, multi-stakeholder approach involving legal reform, technological innovation, international collaboration, and the cultivation of ethical corporate cultures. With the rise of digital finance and global commerce, the proactive detection and prevention of such crimes remain one of the most pressing governance issues of the 21st century.

REFERENCES

1. Alshible, Mohamad, Hamzeh Abu Issa, and Tareq Al-Billeh. The extent of considering environmental crimes as a manifestation of economic crimes. *Journal of Environmental Management & Tourism*. 2023. 23-31.
2. Lord, Nicholas, and Michael Levi. Economic crime, economic criminology, and serious crimes for economic gain: On the conceptual and disciplinary (dis) order of the object of study. *Journal of Economic Criminology*. 2023. P. 114.
3. Lutsenko Yuriy, Globalization of White-Collar Crime: Far and Beyond National Jurisdictions. *Political Questions*. 2023. P. 64-75.

УДК: 347.73

Алексєєва Аріна Олексіївна,

курсант,

Військо-юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

солдат

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ІНДЕКСАЦІЇ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

В Україні система індексації національного доходу – це законодавчо встановлена система, спрямована, перш за все, на компенсацію або повну компенсацію громадянам збитків, що виникли внаслідок зростання цін на споживчі товари та послуги (інфляція). Ця система є ключовим компонентом соціально-економічної політики країни, спрямованої на підвищення реальної купівельної спроможності та забезпечення соціальної безпеки.

Для військовослужбовців Збройних Сил України та інших законних військових формувань тема індексації валюти стає дедалі актуальнішою, особливо в умовах воєнного стану та спричиненого ним високого інфляційного тиску. Закон України «Про індексацію доходів громадян» передбачає[1], що індексація валюти для військовослужбовців спрямована на забезпечення гідного рівня життя, але нещодавні законодавчі зміни суттєво змінили правила гри. Зокрема, стаття 34 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» передбачає, що з 1 січня 2025 року індексація доходів громадян більше не розраховуватиметься з використанням індексу споживчих цін [2]. Ця законодавча поправка має значні соціально-економічні наслідки для військовослужбовців, оскільки будь-яка індексація, нарахована до 2024 року або раніше, більше не виплачуватиметься. Фактично, військовослужбовці втратять накопичену інфляційну компенсацію, що безпосередньо вплине на їхню реальну купівельну спроможність. Починаючи з лютого 2025 року, накопичений індекс споживчих цін (ІСЦ) перевищить встановлений поріг у 103%, перш ніж буде відновлено інфляційну компенсацію. Отже, призупинення та скасування існуючої системи індексації цін призведе до скорочення соціального забезпечення та матеріального забезпечення військових сімей в умовах прискореного зростання цін, навіть за умови надання додаткової компенсації за участь у бойових діях.

Регулювання індексації грошових доходів населення, включаючи військовослужбовців, комплексно реалізується кількома нормативними актами, що визначають її механізм, порядок розрахунку та джерела фінансування. Цей механізм базується на Законі України «Про індексацію грошових доходів населення» [1]. Цей закон встановлює основні принципи, що використовуються для розрахунку індексу споживчих цін (ІСЦ) та компенсації зростання цін на споживчі товари. Спеціальний закон «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та їхніх сімей»

безпосередньо підтверджує право військовослужбовців на це соціальне забезпечення [3]. Підзаконні акти, зокрема Постанова Кабінету Міністрів України № 1078, регулюють практичне застосування цих правил. Цей документ чітко встановлює правила визначення базового місяця, розміру індексації та застосування коефіцієнта [4]. Однак слід наголосити, що вся ця нормативна база наразі діє зі значними обмеженнями. Стаття 34 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» тимчасово зупиняє розрахунок ІСЦ для індексації, фактично знецінюючи механізм на певний період. [2]

Відповідальність за нарахування та виплату індексації грошового забезпечення військовослужбовців покладається переважно на прямі фінансові зв'язки, але вона чітко розподілена. Основним відповідальним органом є Фінансова служба військових частин, яка розраховує та включає щомісячну виплату фінансового забезпечення відповідно до детальних процедур, встановлених Постановою Кабінету Міністрів України № 1078 [4]. Водночас командири військових частин несуть відповідальність за організацію цієї роботи та забезпечення дотримання положень соціального забезпечення, передбачених Законом № 2011-ХІІ [3]. І навпаки, органи державної влади вищого рівня (Міністерство національної оборони та інші правоохоронні органи) забезпечують виконання цього закону шляхом методологічної підтримки, загального контролю та фінансової допомоги. Незважаючи на свою важливість для суспільства, правова база щодо фінансового забезпечення має кілька системних недоліків, які ускладнюють його впровадження та порушують права військовослужбовців.

Однією з ключових проблем є складність та непрозорість механізму нарахування, зокрема, щодо визначення базового місяця для індексації. Чинна постанова Кабінету Міністрів України № 1078 передбачає, що базовим місяцем є місяць, у якому востаннє підвищувалася тарифна ставка (оклад) [4]. Однак у грошовому забезпеченні військовослужбовців підвищення може стосуватися лише окремих сегментів (наприклад, додаткових видів забезпечення) і не завжди чітко тлумачиться як підстава для зміни базового місяця у фінансових службах. Це створює постійну правову невизначеність, що ускладнює для військових самостійний контроль за точністю нарахування. У певні періоди, зокрема між 2016 і 2021 роками, значна кількість військовослужбовців не отримувала належної індексації через недосконалості та колізії нормативної бази, а також фінансову обмеженість державного бюджету. Хоча право на індексацію було чітко передбачено Законом № 1282-ХІІ [1], вона фактично не виплачувалася через відомчі директиви та відсутність необхідного фінансування. Це призвело до значного боргу держави перед військовослужбовцями.

Накопичена заборгованість та суперечливе застосування нормативних актів значно розширили сферу питань індексації до сфери адміністративних судових процесів. Цей механізм характеризується різноманітною судовою практикою, яка часто вимагає від військовослужбовців захищати свої права на індексацію в суді. Хоча сприятливі рішення підтверджують неправомірність не нарахування або неналежного нарахування індексації військовими частинами (фінансовими службами), сам процес правового захисту споживає значний час та ресурси для громадян. Системною проблемою є відсутність чіткої відповідальності державних органів або посадових осіб за затримки або невиплату належної індексації. Хоча невиконання судових рішень тягне за собою відповідальність, механізми притягнення осіб до відповідальності за початкові порушення прав (несплату)

є дуже неоднозначними. Це сприяє уявленню про безкарність за порушення соціального забезпечення і не стимулює фінансові служби до ретельного та своєчасного виконання вимог закону.

У випадку, коли фінансові органи військових частин не виконують вимоги закону про індексацію, судові інстанції, зокрема Верховний Суд (ВС), неодноразово ставали на бік військовослужбовців, формуючи тверду правову позицію. ВС послідовно стверджує, що індексація грошового забезпечення є обов'язковим елементом соціальних та правових гарантій військовослужбовців і не є додатковою чи дискреційною виплатою. Згідно з позицією Касаційного адміністративного суду у складі ВС, відмова від нарахування та виплати безпосередньо порушує вимоги Закону № 1282-XII [1] і тому є незаконною. Суд наголошує, що нарахування індексації не залежить від фінансового стану бюджету чи волі керівництва. Зокрема, постанови Верховного Суду, прийняті у справах № 340/1220/17 та № 520/6090/19 (наприклад), чітко встановили, що військовослужбовці мають право на отримання несплаченої індексації за попередні періоди, зобов'язуючи військові частини погасити свої заборгованості. Ці рішення слугують основою для захисту прав усіх військовослужбовців, доходи яких знецінилися внаслідок інфляції. Це дослідження підтверджує, що індексація грошової винагороди військовослужбовців з урахуванням інфляції є не просто додатковою виплатою, а конституційною та законодавчою гарантією збереження реальної купівельної спроможності їхніх доходів в умовах інфляції. Важливість цієї гарантії зростає під час воєнного стану, коли інфляційний тиск особливо високий, а законодавчі зміни (зокрема, стаття 34 Закону про Державний бюджет на 2025 рік [2]) анулюють накопичені суми.

Попри чітку позицію Верховного Суду щодо обов'язкового нарахування індексації, механізм її впровадження залишається систематично недосконалим і потребує термінового вдосконалення. Для забезпечення належного соціального захисту необхідно, по-перше: вдосконалити нормативну базу, усунувши колізії та забезпечивши однозначність у трактуванні, зокрема, щодо визначення базового місяця. Також необхідно забезпечивши автоматичне нарахування індексації фінансовими службами військових частин без необхідності судового примусу, як того вимагає Постанова КМУ № 1078 [4]. І по-третє, необхідно уніфікувати судову практику, щоб мінімізувати необхідність для військовослужбовців особисто відстоювати свої права у судах. Таким чином, питання індексації безпосередньо пов'язане не лише з економічною сферою, а й із захистом соціальних та фінансових прав військових, що має особливе стратегічне значення для країни в умовах війни, що триває.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про індексацію грошових доходів населення : Закон України від 03.07.1991 № 1282-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1282-12> (дата звернення: 12.11.2025).
2. Закон України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» від 19.11.2024 № 4059-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20> (дата звернення: 12.11.2025).

3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (дата звернення: 12.11.2025).

4. Постанова Кабінету Міністрів України № 1078 від 17.07.2003 «Про затвердження Порядку проведення індексації грошових доходів населення» // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1078-2003-%D0%BF> (дата звернення: 12.11.2025).

Арабаджи Наталя Борисівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
Георгієва Лариса Іванівна
студентка 2 курсу Магістратури
спеціальність "Право"
Міжнародний гуманітарний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ У ЧАС ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

Сучасний політичний режим, як динамічний елемент форми держави, перестає бути статичною категорією, визначеною виключно внутрішнім конституційним законодавством. Його поточна трансформація детермінована комплексом зовнішніх та внутрішніх викликів, серед яких ключове місце посідають гібридні загрози [7, с.38]. Ці загрози, що поєднують кібератаки, інформаційну агресію, економічний тиск та спеціальні військові операції, спрямовані на підірив не стільки територіальної цілісності, скільки інституційної стійкості та легітимності публічної влади.

У цьому контексті виникає низка нових тенденцій, які потребують глибокого теоретико-правового осмислення. До них належить посилення ролі режиму безпеки (The Security State), що проявляється у легітимізації розширених повноважень виконавчої влади та обмеженні конституційних прав громадян. Отже, метою даної роботи є аналіз новітніх юридичних та політичних механізмів, які держава застосовує для збереження своєї стійкості в умовах гібридної агресії, а також визначення того, як ці механізми впливають на зміст та форму політичного режиму в сучасному світі.

Політичний режим в юридичному сенсі визначає міру залученості організованого суспільства до здійснення публічно-правової влади та захисту ключових державних засад. Тоді як «Кембриджський словник» трактує його як метод організації політичної системи та форму урядування, «Словник української мови» розуміє його як державний лад, що встановлює принципи для функціонування політичної системи.

Ми вважаємо, що поняття «політичний режим» сутнісно відображає рівень залученості суспільства до здійснення публічно-правової влади, а не просто технології її реалізації. У зв'язку з цим, варто відзначити фундаментальну відмінність від форми правління. Так, політичний режим регулює організацію та функціонування публічної влади на всіх рівнях, тоді як форма правління стосується лише національної (центральної) організації влади. При цьому критерієм оцінки режиму є: на загальнодержавному рівні — міра централізації владних повноважень; на субнаціональному рівні — розвиток інститутів місцевої демократії та самоврядування [1, с. 84].

У недемократичних державних утвореннях місцеве адміністрування (управління) повністю контролюється призначеним центральною владою чинником (наприклад, місцевим функціонером, партійним секретарем або представником глави держави). Як наслідок, інститут місцевого самоврядування відсутній (або є суто номінальним). Тобто, сутнісно йдеться про те, що міра (ступінь) реального поділу публічної влади маніфестується як за «горизонтальною» віссю (між гілками влади — законодавчою, виконавчою, судовою), так і за «вертикальною» віссю (між центральним, регіональним та місцевим рівнями) [6, с. 89]. Існує полеміка серед науковців стосовно цієї класифікаційної проблематики. Огляд наукової літератури виявив, що фокус уваги зосереджений на видах форми правління, формах територіального устрою та типах політичного режиму, тоді як види форм державного режиму не отримали належного теоретичного опрацювання.

Монократичний державний устрій, що притаманний суспільствам традиційного (ієрархічно-класового) типу, визначається концентрацією та централізацією суверенних повноважень в одній інституції, що, як правило, втілюється у єдиному суб'єкті влади (главі держави) [2, с.76]. Монократія характеризується недостатньою інституційною зрілістю та відсутністю розвиненого громадянського суспільства, що обмежує реалізацію суб'єктивного права громадян на участь у політичному житті. Участь населення має примусовий характер, а місцеве самоврядування як інститут ігнорується. Монократичний державний устрій детермінує встановлення недемократичних політичних режимів, які легітимізують своє існування через примус, насильство, офіційну державну ідеологію або релігійний догмат. У такій системі фундаментальні права і свободи можуть бути закріплені де-юре, але де-факто не забезпечуються.

Полікратія, що притаманна державам з розвиненим громадянським суспільством, ґрунтується на багаторівневому поділі публічної влади та стабільному плюралізмі соціальних акторів. Ключовим елементом є система противаг, яка запобігає надмірній концентрації влади. У цій системі економіка та політика інституційно розмежовані, а доступ до владних ресурсів децентралізований серед широкого спектру зацікавлених сторін, які залучені до процесу узгодження інтересів при прийнятті політичних рішень. Також визначальною рисою полікратії є високий ступінь самостійності територіальних юрисдикцій [6, с. 69].

Формування державних владних структур у полікратії здійснюється шляхом вільних електоральних процедур, що забезпечує їхню демократичну легітимність. Атавістичні інститути, що залишилися від попереднього суспільного устрою, зберігають лише церемоніальний статус і не відіграють визначальної політичної ролі. Ці режими оперують конкурентною партійною системою, яка відображає диференційовані інтереси суспільних прошарків та забезпечує конституційні гарантії прав і свобод особи. Отже, полікратія є концептуальною моделлю сучасної держави, що визначає її стратегічний вектор розвитку.

Сегментарний державний режим є проміжною формою на континуумі від монократії до полікратії. Він демонструє інституційну двоїстість: декларативний поділ влади при її фактичній концентрації у суб'єкта найвищої виконавчої влади (монарх або президент із розширеними повноваженнями). У цій моделі обмежена або відсутня автономія

територіальних самоврядних органів, а методологічною основою державно-правового режиму є авторитаризм (інструментарій заборон і обмежень). Класифікація сегментарних держав включає: тенденції до монократії (Йорданія, Марокко, Таїланд) та тенденції до полікратії (Польща, Чехія) [3, с. 43].

Тому політичний режим відображає рівень співучасті суспільства у здійсненні державної влади та забезпеченні її конституційних засад. Його сутність розкривається через процедури суспільної легітимації публічної влади та показники дієвості цих процедур. Ключовими індикаторами для видової диференціації політичного режиму такі концептуальні критерії як гарантованість прав людини, реалізація суверенітету народу, дотримання принципу верховенства права, транспарентність діяльності публічної влади та інституційні умови для розвитку громадянського суспільства.

Політичний режим у XXI столітті остаточно перетворився на динамічну категорію, чий зміст визначається не лише конституційними актами, а й зовнішньою безпековою динамікою. Ключовим фактором, що модифікує форму політичного режиму у сьогодишньому світі, стало поширення гібридної агресії, яка є новітнім типом зовнішнього впливу. Гібридні загрози змістили фокус атаки з класичних військових об'єктів на інституційну стійкість та легітимність публічної влади. Це призвело до появи або суттєвого зміцнення режиму безпеки (The Security State) як невід'ємної частини сучасного політичного режиму. Тому, сучасне розуміння політичного режиму включає дуалізм між демократичними інститутами та режимом безпеки, який часто набуває пріоритету [4, с.130].

Вплив The Security State на демократичні режими яскраво проявляється через легітимізацію юридичних механізмів, що обмежують права громадян. Наприклад, запровадження та тривале функціонування законодавства про військовий або надзвичайний стан надає виконавчій владі розширені повноваження, обмежуючи свободу пересування, зборів та інколи навіть недоторканність житла. Подібним чином, ухвалення законів про боротьбу з дезінформацією (хоч і має на меті захист національної стійкості) може стати інструментом для обмеження свободи слова та контролю над медіапростором, ускладнюючи діяльність громадянського суспільства. Ці заходи, що впроваджуються як тимчасова реакція на гібридні загрози, часто інституціоналізуються, змінюючи баланс влади на користь безпекових структур і де-факто трансформуючи зміст конституційного режиму.

Однак, варто відмітити, що цей процес ускладнює класифікацію політичних режимів за традиційними критеріями «демократія/авторитаризм», вимагаючи введення категорії «гібридно-стійкий» або «безпеково-центрований» режим [5, с.124]. Юридичні механізми, застосовані державами для протидії гібридній агресії (наприклад, законодавство про кібербезпеку чи іноземних агентів), стають елементами форми політичного режиму. Ці механізми часто мають постійний характер або легко реактивуються, що свідчить про системну, а не тимчасову зміну в режимі. Вплив інформаційної агресії змінює структуру громадської думки, роблячи легітимність влади більш залежною від режиму контролю над інформаційним простором.

Отже, традиційна статична категорія політичного режиму замінюється концепцією режиму керованої стійкості, що реагує на зовнішній тиск. Подальші дослідження повинні

зосередитися на розробці нових юридичних критеріїв для оцінки демократичності режиму в умовах постійного функціонування режиму безпеки. Підсумовуючи, сучасний політичний режим є складною адаптивною системою, що перебуває під постійним впливом гібридної агресії, яка вимагає перегляду його сутності у науковому та практичному контексті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Василенко О.В. Основні світові тенденції розвитку озброєння та військової техніки для ведення війн у майбутньому. Наука і оборона. 2009. Т. 4. С. 1823.
2. Герман О., Мицишин Т. Гібридні війни: історичні і психологічні аспекти. Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки: збірник тез III Міжнародної наукової конференції, 20–21 квітня 2023 р. / упоряд. Криськов А. А. 2023. С. 98–100.
3. Європейська служба зовнішніх справ. Офіційний вебсайт Європейського Союзу. URL: <https://eeas.europa.eu/> (дата звернення: 02.11.2025).
4. Кисленко Р. Підходи до концептуалізації гібридного політичного режиму. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. 2018. Вип. 19. С. 129-137.
5. Приходько А.В. Динаміка політичного режиму Угорщини: від консолідованої демократії до «гібридності». Політикус. 2024. Вип. 3. С. 120-125.
6. Райнерт Е. МВФ сьогодні робить з Україною те саме, що відбувалося з Латинською Америкою у 1980-х роках. ХВИЛЯ. 2016. URL: <https://hvylya.net/> (дата звернення: 02.11.2025).
7. Шаповаленко М. В. Політико-інституціональні коливання гібридних режимів. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології. 2018. Вип. 34. С. 36-40.

Будилін Нікіта Олександрович
курсант 3-го курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Марченко Олена Вікторівна**
професор кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного права та прав людини
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

МІЖАМЕРИКАНСЬКА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

Міжамериканська система захисту прав людини є однією з найдавніших регіональних систем, що спрямована на забезпечення, реалізацію та контроль дотримання основоположних прав і свобод людини в державах Американського континенту. Її формування відбувалося у післявоєнний період, коли міжнародне співтовариство усвідомило необхідність створення дієвих механізмів запобігання масовим порушенням прав людини, а також появи органів, здатних забезпечити захист цих прав не лише на національному, а й на міжнародному рівні. У цьому контексті вагому роль відіграла Організація американських держав (ОАД), заснована у 1948 році, що стала базою для створення власної регіональної системи захисту прав людини.

Першим документом, який заклав правові основи міжамериканської системи, стала Американська декларація прав і обов'язків людини, прийнята одночасно зі Статутом ОАД у 1948 році [1, с.67]]. Цей документ має історичне значення, адже він був ухвалений раніше за Загальну декларацію прав людини ООН і відображав тогочасне прагнення держав Латинської Америки до утвердження демократичних цінностей, свободи, рівності та соціальної справедливості. Американська декларація стала унікальним міжнародним актом, який, окрім переліку прав і свобод, містив і обов'язки людини перед суспільством, державою та родиною. Вона наголошувала, що права неможливі без відповідальності, а свобода невіддільна від моральних і соціальних обов'язків.

Наступним кроком у розвитку регіональної системи стало ухвалення у 1969 році Американської конвенції з прав людини (Пакту Сан-Хосе), що набрала чинності у 1978 році [2]. Цей документ закріпив юридично обов'язковий каталог громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав, а також встановив інституційний механізм їх захисту. У тексті Конвенції, зокрема, наголошено, що кожна

людина має право на життя, свободу, особисту недоторканність, справедливий суд, свободу совісті, думки, релігії, а також право брати участь в управлінні державними справами. Водночас Конвенція містить положення, які відрізняють її від європейської системи, зокрема, детальні норми щодо прав дитини, права на ім'я, права на притулок, а також статті, які встановлюють взаємозв'язок між правами та обов'язками людини.

У структурному вимірі міжамериканська система має дворівневий характер, тобто складається з двох головних органів - Міжамериканської комісії з прав людини та Міжамериканського суду з прав людини. Комісія була створена у 1959 році і тривалий час діяла лише на основі положень Американської декларації. Лише після набуття чинності Конвенції Комісія почала застосовувати її положення щодо держав, які її ратифікували. Таким чином, у межах системи фактично сформувалися дві підсистеми: одна охоплює держави, що є сторонами Конвенції, інша - ті, що керуються Декларацією [3, с.90].

Міжамериканська комісія з прав людини відіграє провідну роль у системі. Вона складається з незалежних експертів, які діють у своїй діяльності не як представники держав, а як гаранті дотримання прав людини на континенті. Комісія має повноваження приймати і розглядати індивідуальні та міждержавні скарги про порушення прав людини, проводити розслідування, запитувати інформацію від урядів держав, здійснювати моніторинг, а також виступати посередником між заявником і державою. Особливою рисою діяльності Комісії є сприяння дружньому врегулюванню спорів. Згідно зі статтею 48 Американської конвенції з прав людини, ця процедура передбачає можливість досягнення взаємоприйнятного рішення між заявником і державою під контролем Комісії. Такий підхід вважається однією з найважливіших інновацій системи, адже він ґрунтується на принципах діалогу, примирення та взаємної поваги, що дозволяє не лише покарати порушника, а й відновити довіру між громадянами та владою.

Угода про дружнє врегулювання в міжамериканській системі має відкритий характер - умови примирення не є конфіденційними, а публікуються у звітах Комісії. Цей механізм сприяє прозорості та відповідальності держав. Він часто передбачає не лише матеріальні компенсації, а й так звані «заходи задоволення», тобто публічне визнання порушень, вибачення перед жертвами, встановлення пам'ятних знаків, ухвалення законів чи програм, які запобігатимуть повторенню подібних випадків у майбутньому. Саме ця особливість робить міжамериканську систему більш гнучкою та орієнтованою на реальне відновлення справедливості.

Якщо дружнє врегулювання не досягається або держава не виконує рекомендацій Комісії, справа може бути передана до Міжамериканського суду з прав людини, який почав свою діяльність у 1979 році. Суд є постійним органом, що має юрисдикційні, консультативні та превентивні функції. Він розглядає справи, передані Комісією або іншими державами-учасницями Конвенції, надає консультативні висновки щодо тлумачення міжнародних актів ОАД, а також ухвалює рішення про застосування тимчасових заходів для запобігання непоправним порушенням прав людини [4, с.76].

Відповідно до статті 68 Американської конвенції, рішення Міжамериканського суду є остаточними та обов'язковими для виконання. Однак на практиці ефективність їх виконання часто залежить від політичної волі держав. У деяких країнах Латинської Америки спостерігаються затримки або формальне виконання рішень Суду. Разом з тим,

саме завдяки його діяльності вдалося досягти вагомих результатів у подоланні безкарності, викритті масових порушень прав людини, пов'язаних із диктаторськими режимами, а також у визнанні прав жертв політичних репресій.

Важливою складовою системи є також конвенційні органи, створені для захисту окремих категорій населення. Зокрема, Міжамериканська комісія з попередження насильства щодо жінок, заснована на основі Конвенції 1994 року, займається моніторингом виконання державами-учасницями зобов'язань щодо захисту жінок від насильства та дискримінації. Існування подібних структур свідчить про прагнення системи постійно вдосконалюватися та адаптуватися до сучасних викликів у сфері прав людини.

Порівняльний аналіз міжамериканської та європейської системи показує, що попри спільну мету - забезпечення дотримання прав і свобод людини - вони мають низку відмінностей. У Європі ключову роль відіграє Європейський суд з прав людини, який приймає індивідуальні скарги безпосередньо від громадян, тоді як у міжамериканській системі звернення спершу розглядає Комісія. Такий двоступеневий підхід уповільнює процес, але забезпечує глибший аналіз кожної справи. Крім того, міжамериканська система надає перевагу примиренню та реституції порушених прав, тоді як європейська - судовому вирішенню та покаранню держави.

Водночас міжамериканська система зіштовхується з низкою проблем. Серед них - відсутність прямого доступу осіб до Суду, обмеженість ресурсів Комісії, значна кількість нерозглянутих справ та недостатня імплементація рішень у національні правові системи. Проте ці труднощі частково компенсуються високим рівнем правової культури в діяльності органів системи, прозорістю процедур та участю громадянського суспільства у процесі захисту прав.

На мою думку, міжамериканська система захисту прав людини є одним із найефективніших прикладів регіональної співпраці у сфері прав людини. Її унікальність полягає в тому, що вона поєднує правові, моральні та гуманітарні механізми, забезпечуючи не лише формальне покарання держави-порушниці, але й реальне відновлення справедливості для жертви. Публічність, примирення, визнання порушень і компенсація збитків - ці принципи роблять систему живим і гнучким інструментом захисту прав людини. Україна, інтегруючись у світовий правовий простір, може використати досвід Міжамериканської системи, зокрема у запровадженні ефективних механізмів примирення, просвітницьких кампаній і міжнародного моніторингу виконання судових рішень. Цей досвід є нагадуванням про те, що справедливість починається не з покарання, а з готовності визнати свої помилки та виправити їх у дусі гуманізму, поваги й гідності кожної людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біла-Кисельова А.А. Правові аспекти щодо механізму захисту прав людини на регіональних рівнях. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. № 2 (23). С. 67-71.
2. Учасники проєктів Вікімедіа. Американська конвенція з прав людини – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Американська_конвенція_з_прав_людини (дата звернення: 29.10.2025).

3. Левенець А. В. Особливості міжамериканської системи захисту прав людини. Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі : 3-ї юрид. читання : матер. Ювілейної всеукр. дистанційн. наук. конф. (м. Одеса, 10 квіт. 2020 р.). Одеса : Фенікс, 2020. С. 89-93.

4. Ребкало М. М., Олійник В. С. Інституційна побудова європейської та міжамериканської системи захисту прав людини: порівняльно-правовий аналіз. Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право. № 2. 2024. С. 71-81.

Заверуха Сергій Володимирович,
заступник голови Господарського суду Хмельницької області,
кандидат юридичних наук
Конончук Богданна Ростиславівна,
здобувачка освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВІДПОВІДАЧА В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Способи захисту прав відповідача в господарському процесі – це передбачені законом процесуальні та матеріально-правові механізми, які дозволяють стороні, проти якої подано позов, протидіяти необґрунтованим вимогам, відновлювати порушені права чи інтереси, а також забезпечувати баланс сторін у судовому розгляді господарських спорів. Вони базуються на принципах верховенства права (ст. 8 Конституції України) та сприяють ефективному правосуддю, включаючи подання заперечень, зустрічних позовів чи оскаржень.

Стаття 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) містить перелік матеріально-правових способів захисту цивільних прав та інтересів: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, що порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна або припинення правовідносин; відшкодування збитків та моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб [1]. Водночас Велика Палата Верховного Суду у постанові від 21.09.2022 у справі № 908/976/19 щодо визнання недійсними результатів аукціону з продажу майна в процедурі банкрутства зазначає, що спосіб захисту є ефективним лише тоді, коли забезпечує поновлення порушеного права, а у разі неможливості – гарантує відповідну компенсацію, досягаючи мети правосуддя та процесуальної економії [2].

Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК України) передбачає спеціальні процесуальні механізми захисту прав відповідача, які не передбачені ст. 16 ЦК України, але доповнюють її, орієнтуючись на оперативність, превентивність та завдання ефективного судового захисту (ст. 2 ГПК України) [3]. Серед ключових способів – подання відзиву на позовну заяву з обґрунтованими запереченнями та доказами (ст. 165 ГПК України), зустрічний позов для спільного розгляду пов'язаних вимог (ст. 180 ГПК України), клопотання про забезпечення доказів чи позову з можливістю вимагати

зустрічне забезпечення (ст. 112, 141 ГПК України), оскарження судових рішень та ухвал в апеляційному та касаційному порядку (ст. 17, 42 ГПК України), а також заперечення проти спрощеного провадження чи відвід судді (ст. 35–39 ГПК України). Голова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, Л. В. Рогащ, підкреслює, що завдання господарського судочинства полягає у справедливому, неупередженому та своєчасному вирішенні спорів з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів, що превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі [6].

Верховний Суд підкреслює, що відзив на позовну заяву є обов'язковим процесуальним актом, який дозволяє відповідачу викласти заперечення, обґрунтувати правову позицію та надати докази спростування (ст. 165 ГПК України) [6]. Неподання відзиву в 15-денний строк може призвести до визнання судом фактів, заявлених позивачем (ч. 7-9 ст. 165 ГПК України), що стимулює активну участь відповідача та запобігає односторонньому розгляду справи [3]. Науковець В. В. Петруня зазначає, що відзив трансформує пасивну позицію відповідача в активну, забезпечуючи баланс інтересів і запобігаючи зловживанню правом позивачем. Він акцентує увагу на тому, що відзив не лише спростовує позов, а й може містити зустрічні вимоги або клопотання про залучення доказів, що робить його універсальним інструментом захисту на підготовчій стадії [4, с. 14]. У практиці господарських судів неподання відзиву часто призводить до програшу відповідача за формальними підставами, що підтверджує його ключову роль у забезпеченні принципу змагальності та процесуальної економії.

Відповідач також може пред'явити зустрічний позов, якщо вимоги виникають із тих самих правовідносин або предмет спору збігається з можливістю зарахування (ст. 180 ГПК України). Велика Палата ВС у постанові від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20 щодо поділу спільного майна подружжя акцентує, що зустрічний позов сприяє процесуальній економії та ефективному захисту, дозволяючи одночасне вирішення взаємних претензій без окремого провадження, що сприяє економії та раціональному використанню судових витрат і часу [5]. На підтвердження цієї позиції, Д. М. Гудима підкреслює, що цей механізм виходить за межі реактивного захисту ст. 16 ЦК України, надаючи відповідачу статус позивача та забезпечуючи повноту судового розгляду. Він наводить приклади, коли зустрічний позов про стягнення штрафних санкцій за невиконання договору дозволяє не лише відбити атаку позивача, а й отримати компенсацію, що відповідає принципу ефективності [6]. У контексті господарських спорів зустрічний позов є особливо актуальним для суб'єктів підприємництва, де взаємні зобов'язання часто перегинаються, дозволяючи уникнути множинних проваджень і досягти комплексного врегулювання спору.

Окрім того, відповідач має право ініціювати медіацію на будь-якій стадії провадження (ч. 7 ст. 46 ГПК України), або врегулювання спору за участю судді (ст. 186–187 ГПК України, Закон України «Про медіацію» № 1875-IX). Медіація як ключовий елемент альтернативних способів вирішення спорів базується на теорії конфліктології та переговорів, сприяє процесуальній економії, збереженню ділових відносин між суб'єктами господарювання, зменшенню навантаження на судову систему. А. В. Прилуцька класифікує медіацію як приватний альтернативний спосіб, де третя сторона

сприяє згоді без рекомендацій чи рішень, доповнюючи процесуальний арсенал відповідача. Вона зазначає, що медіація дозволяє уникнути публічного розголосу комерційної інформації, що є критичним для бізнесу, і завершується нотаріально посвідченою угодою, яка має силу виконавчого документа [8]. Альтернативно, відповідач може звернутися до врегулювання спору за участю судді – спеціальної процедури в господарському процесі, де суддя, не розглядаючи справу по суті, виступає фасилітатором, проводячи окремі або спільні зустрічі з сторонами для обговорення позицій, пошуку компромісів та формулювання пропозицій, з дотриманням принципів добровільності, конфіденційності та рівності, що завершується мировою угодою або поверненням до судового розгляду (ст. 186–187 ГПК України) [3]; ця процедура, введена в 2017 р., теоретично поєднує елементи медіації з судовим авторитетом, посилюючи ефективність правосуддя та сприяючи швидкому врегулюванню спорів без повного судового процесу [8]. Врегулювання спору за участю судді, на відміну від медіації, передбачає активну роль суду в пошуку компромісу до розгляду справи по суті, з можливістю обов'язкового рішення за результатами угоди, що поєднує елементи примирення та судового контролю. Л. В. Рогач наголошує, що ці інструменти зберігають конфіденційність, ділові відносини та відповідають завданню ефективного захисту, особливо в умовах воєнного стану, коли судова система перевантажена [7].

Також, відповідач може клопотати про скасування заходів забезпечення позову (арешт майна, заборона дій), з відшкодуванням шкоди від необґрунтованих заходів. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Атіма Лімітед» проти України (заява № 56714/11) підтверджує пропорційність втручання у право власності, зазначаючи, що необґрунтовані заходи порушують ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), оскільки таке втручання має бути законним, переслідувати легітимну мету та бути пропорційним, з забезпеченням справедливої компенсації добросовісному набувачеві, чого не було дотримано в цій справі, де національні суди непрямо позбавили заявника майна (акцій) без належної процедури та компенсації [9]. Такий механізм захисту прав є ширшим ті, що передбачені ст. 16 ЦК України, з оперативним розглядом у 5 днів, і дозволяє відповідачу не лише скасувати арешт, а й стягнути збитки, завдані позивачем, що є превентивним захистом від зловживань [4, с. 16].

Ще одним способом захисту прав відповідача є можливість ініціювання закриття провадження у справі за відсутності юрисдикції чи наявності мирової угоди або залишення позову без розгляду за пропуск строку чи неподання доказів. Ці механізми є превентивними процесуальними санкціями, що дозволяють відповідачу уникнути розгляду справи по суті, якщо позов не відповідає формальним чи матеріальним вимогам, базуючись на теорії процесуальної економії (ефективне використання ресурсів суду) та принципах верховенства права (ст. 2, 11 ГПК України), де пріоритетом є швидке припинення необґрунтованих спорів для захисту інтересів сторін [3]. Закриття провадження (ст. 231 ГПК України) застосовується за відсутності підстав для розгляду, наприклад, через відсутність предмета спору чи юрисдикції (якщо спір не підлягає розгляду в порядку господарського судочинства), смерть сторони без правонаступника

чи мирову угоду, маючи преюдиціальне значення, що не передбачає повторне звернення з тожними вимогами, забезпечуючи стабільність правовідносин [4].

Залишення позову без розгляду є тимчасовим заходом за формальними порушеннями позивача, як, наприклад, неподання доказів сплати збору чи «дублювання» позову, дозволяючи усунути недоліки та подати позов повторно без преюдиції по суті, що дисциплінує сторони та підвищує їх рівень відповідальності [4]. Процес може ініціюватися клопотанням відповідача (письмово чи усно) на будь-якій стадії до рішення по суті, а суд розглядає з можливим викликом сторін, виносить мотивовану ухвалу, оскаржувану в суді апеляційної інстанції (ст. 256 ГПК України), з правом відповідача на компенсацію витрат (ст. 129 ГПК України) [3]. Д. М. Гудима підкреслює ефективність цих санкцій для запобігання необґрунтованим позовам, з преюдиціальним значенням для майбутніх спорів, що особливо важливо в господарських спорах, де позови часто подаються для тиску на контрагента, дозволяючи відповідачу оперативно завершити провадження без розгляду справи по суті [6].

Водночас, ч. 3 ст. 237 ГПК України дозволяє суду за заявою позивача (до закінчення підготовчого провадження) визнати недійсним пов'язаний з спором правочин, що суперечить закону, якщо позивач доведе незалежні від нього причини неможливості включення вимоги до позовної заяви. Цей механізм сприяє процесуальній економії для позивача, але недоступний відповідачу, створюючи дисбаланс у захисті його прав та обмежуючи оперативне реагування на матеріально-правові порушення, що суперечить принципу рівності сторін (ст. 7 ГПК України) [3].

Ще одним способом захисту прав відповідача є оскарження рішень та ухвал в апеляційному та касаційному порядку з можливістю призупинення виконання, що забезпечує багатоступеневий контроль за законністю. Цей механізм базується на теорії ієрархічного судового нагляду та принципах доступу до правосуддя (ст. 6 ЄКПЛ, ст. 2, 17 ГПК України), дозволяючи відповідачу оскаржити рішення до суду апеляційної інстанції з метою перевірки фактів і права з можливістю нових доказів, а в касаційній інстанції – для забезпечення єдності практики без переоцінки доказів [3]. Л. В. Рогач акцентує, що це відповідає принципу ефективності, проголошеному ЄСПЛ, дозволяючи виправити помилки попередніх інстанцій без додаткових витрат [7]. На практиці касаційна інстанція може скасовувати рішення за процесуальними порушеннями, що захищає відповідача від необґрунтованого стягнення та забезпечує остаточну справедливість.

Отже, процесуальні механізми захисту прав відповідача в господарському процесуальному законодавстві формують автономну систему, яка ефективно доповнює матеріально-правові засоби, передбачені ЦК України, забезпечуючи реальний баланс сторін. Позиції Верховного Суду щодо критеріїв ефективності захисту та висновки науковців переконливо свідчать про їхню ключову роль у забезпеченні процесуальної економії, превентивності та реалізації принципу справедливості в господарському судочинстві. Подальший розвиток цих механізмів, зокрема через удосконалення медіації, цифровізації оскарження та посилення санкцій за зловживання, сприятиме підвищенню довіри до судової системи в умовах глобальних викликів, таких як війсьний стан і економічна нестабільність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 27.10.2025).
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21.09.2022 у справі № 908/976/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108930841> (дата звернення: 27.10.2025).
3. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII (в редакції від 03.10.2017) // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48–49. Ст. 436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 27.10.2025).
4. Петруня В. В. Поняття та система способів захисту прав суб'єктів господарювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Одеса : Нац. ун-т «Одеська юрид. академія», 2019. 23 с.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15.06.2022 у справі № 910/12747/20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/105325146> (дата звернення: 27.10.2025).
6. Гудима Д. М. Способи захисту порушеного права: розмежування віндикаційного та негативного позовів : презентація судді Великої Палати Верховного Суду // Питання способів захисту порушеного права в господарському судочинстві : матеріали круглого столу, м. Київ, 28 вересня 2023 р. Київ : Верховний Суд, 2023. 50 с.
7. Рогач Л. В. Способи захисту порушеного права. Ефективність способів захисту порушеного права : презентація Голови Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. Київ : Верховний Суд, 2023. 29 с.
8. Прилуцька А. В. Щодо різновидів альтернативних способів вирішення господарських спорів // Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 19 травня 2023 р. Одеса : Юридика, 2023. Т. 2. С. 702–704.
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Атіма Лімітед» проти України (заява № 56714/11) від 07.12.2017 // Протокол. URL: [https://protocol.ua/ua/sprava_atima_limited_proti_ukraini_\(zayava_56714_11\)_vid_20_05_20_21/](https://protocol.ua/ua/sprava_atima_limited_proti_ukraini_(zayava_56714_11)_vid_20_05_20_21/) (дата звернення: 27.10.2025).

Казанчук Дмитро Васильович,
*здобувач освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮВЕНАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Захист прав і свобод дитини є одним із пріоритетних напрямів діяльності сучасної держави, що випливає з положень Конституції України та міжнародних актів. Відповідно до статті 52 Конституції України, держава забезпечує захист прав дітей, зокрема тих, які залишилися без батьківського піклування [1, ст. 52]. Особливе значення має діяльність органів Національної поліції, які реалізують державну політику у сфері ювенальної превенції та протидії правопорушенням серед неповнолітніх.

Правову основу діяльності ювенальних підрозділів поліції становлять Закон України «Про Національну поліцію» та підзаконні нормативно-правові акти, зокрема Положення про підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України, затверджене наказом МВС України від 19.12.2017 р. № 1044 [2]. Відповідно до цього Положення, основними завданнями ювенальної превенції є запобігання правопорушенням серед дітей, виявлення фактів насильства, бездоглядності, соціальної занедбаності, а також захист прав дітей, позбавлених батьківського піклування.

Ювенальні підрозділи поліції виконують важливу функцію координації між органами опіки і піклування, службами у справах дітей, центрами соціальних служб та освітніми установами. Така взаємодія спрямована на своєчасне виявлення дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, і забезпечення їхнього соціального та правового захисту [3, с. 56]. Як зазначає І. В. Серьогіна, ефективність ювенальної превенції значною мірою залежить від належного правового регулювання взаємодії між різними суб'єктами системи захисту дітей [4, с. 112].

Особливістю діяльності ювенальної поліції є гуманістичний і превентивний характер її заходів. На відміну від традиційних поліцейських підрозділів, ювенальна служба зосереджена не на покаранні, а на профілактиці та ресоціалізації дітей, які вчинили правопорушення або зазнали жорстокого поводження [5, с. 67]. Працівники цих підрозділів мають не лише поліцейські, а й педагогічні функції, виступаючи посередниками між дитиною, суспільством і державою.

Діти, позбавлені батьківського піклування, становлять одну з найуразливіших категорій неповнолітніх. Тому на ювенальні підрозділи покладено обов'язок своєчасного виявлення таких дітей, перевірки умов їхнього проживання, сприяння у влаштуванні до

закладів освіти, охорони здоров'я чи соціального захисту. У разі виявлення фактів експлуатації, насильства чи торгівлі дітьми поліцейські зобов'язані невідкладно інформувати відповідні органи та вживати заходів кримінально-правового реагування [6, с. 44].

Разом із тим, сучасна практика свідчить про низку проблем у діяльності ювенальної поліції: кадровий дефіцит, відсутність належної спеціальної підготовки, недостатнє матеріально-технічне забезпечення та складність координації між відомствами. Як зауважує Л. М. Гончар, існує потреба в удосконаленні нормативної бази, що регламентує діяльність ювенальних підрозділів, зокрема у сфері захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [7, с. 103].

В умовах воєнного стану питання захисту дітей, які залишилися без батьківського піклування, набуває особливої актуальності. За спостереженнями С. О. Коваль, діяльність ювенальної поліції має адаптуватися до нових викликів — евакуації дітей із зон бойових дій, запобігання незаконному вивезенню неповнолітніх за кордон і забезпечення контролю за дотриманням їхніх прав у тимчасових притулках [8, с. 79]. Це вимагає посилення міжвідомчої взаємодії, спеціальної підготовки кадрів і підтримки з боку міжнародних організацій.

Підсумовуючи, слід зазначити, що ювенальні підрозділи поліції відіграють ключову роль у системі захисту прав дітей, позбавлених батьківського піклування. Їхня діяльність поєднує правозастосовну, профілактичну, виховну та соціальну функції. Подальше вдосконалення правового забезпечення цієї сфери має бути спрямоване на посилення міжвідомчої взаємодії, підвищення рівня професійної підготовки працівників та гармонізацію українського законодавства з європейськими стандартами захисту прав дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 10.11.2025).
3. Коваль С. О. Ювенальна превенція в системі діяльності Національної поліції України. // Вісник кримінального права. – 2022. – № 4. – С. 55–59.
4. Серьогіна І. В. Правові аспекти захисту дітей, позбавлених батьківського піклування, у діяльності поліції. // Юридичний журнал «Право і суспільство». – 2023. – № 2. – С. 110–114.
5. Костенко О. М. Превентивна діяльність ювенальної поліції: проблеми правового регулювання. // Вісник МВС України. – 2021. – № 3. – С. 65–70.
6. Павленко А. В. Захист прав дітей у діяльності органів внутрішніх справ України. // Науковий вісник ХНУВС. – 2022. – № 1. – С. 43–47.
7. Гончар Л. М. Правові засади діяльності ювенальних підрозділів поліції в Україні. // Право і безпека. – 2023. – № 3. – С. 101–105.
8. Коваль С. О. Захист прав дітей у період воєнного стану: правові та організаційні аспекти діяльності поліції. // Вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2023. – № 2. – С. 77–81.

Конончук Богданна Ростиславівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні
юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН У ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРАХ: ПРИНЦИПИ ТА ПОВНОТА ЗАХИСТУ

Судовий захист прав громадян у земельних спорах є ключовим механізмом забезпечення реалізації конституційного права на землю як основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави [1]. Конституція України (ст. 124) відносить до судової юрисдикції всі без винятку правовідносини, що виникають у державі, у тому числі й земельні. Загальновизнаним є положення про те, що судова форма захисту прав та інтересів є найбільш досконалою [2, с.245].

Земельні спори, що виникають у сфері володіння, користування та розпорядження земельними ділянками, часто пов'язані з порушенням прав власності, оренди, сервітутів чи інших речових прав. Згідно зі ст. 152 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ), захист прав на земельні ділянки здійснюється шляхом визнання прав, відновлення стану земельної ділянки, визнання угод недійсними, визнання недійсними рішень органів влади, відшкодування збитків та іншими способами, передбаченими законом. У науковій літературі судовий захист земельних прав визначається як дії правозастосовчих органів, спрямовані на припинення порушення права, ліквідацію, наскільки це можливо, усіх негативних наслідків порушення, а також встановлення юридичної відповідальності за порушення права, з урахуванням принципів справедливості, рівності та ефективності [2, с. 242–252].

У контексті реформи децентралізації, зокрема через впровадження комплексних планів просторового розвитку територіальних громад, планування використання земель набуває особливого значення для забезпечення раціонального використання та охорони земельних ресурсів [2, с. 291]. Водночас судовий захист відіграє ключову роль у запобіганні зловживанням з боку органів місцевого самоврядування [4].

Захист прав у земельних спорах охоплює як матеріально-правові, так і процесуальні аспекти. Відповідно до ст. 15 Цивільного кодексу України, об'єктом захисту є порушене, невизнане або оспорюване право чи інтерес, де порушення пов'язане з позбавленням можливості реалізації права, а оспорювання – з невизначеністю через дії іншої сторони [3]. У земельному праві захист включає негативні (усунення перешкод у користуванні), віднаказні (витребування майна) та інші позови [2, с. 252–262]. Верховний Суд у постанові від 27 червня 2023 р. у справі № 130/2194/19 (спір щодо витребування земельної ділянки з незаконного володіння) наголосив, що захист прав на землю не обмежується цивільним законодавством, а передбачає пріоритетне застосування спеціальних норм Земельного кодексу України для забезпечення ефективності

відновлення прав. Зокрема, суд підкреслив, що визнання незаконними рішень органів влади є окремим способом захисту, який дозволяє скасувати індивідуальні акти, видані в межах повноважень, якщо вони суперечать земельному законодавству [4].

Судовий захист у земельних спорах ґрунтується на конституційних принципах (ст. 8, 124 Конституції України), а також на принципах цивільного процесуального права (ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України), адаптованих до земельних відносин. Зокрема, принцип законності та верховенства права передбачає, що судові рішення повинні ґрунтуватися на нормах Земельного кодексу України та Цивільного кодексу України, з пріоритетом спеціальних норм земельного законодавства. Цей принцип особливо актуальний у спорах про самочинне будівництво, де Верховний Суд у постанові від 19 березня 2024 р. у справі № 915/1439/21 (спір про знесення самочинного будівництва на земельній ділянці) вказав на пріоритетність застосування ч. 2 ст. 212 Земельного кодексу України над ч. 4 ст. 376 Цивільного кодексу України. Суд розширив коло зобов'язаних осіб для знесення об'єктів, що порушують земельні права, включаючи не лише забудовника, а й осіб, які набули право власності на такий об'єкт, адже реєстрація не змінює статусу самочинного будівництва. Такий підхід забезпечує адаптацію загальних норм до специфіки земельних відносин, виключаючи застосування менш ефективних способів захисту, як-от визнання правочинів недійсними, і гарантує пріоритетне повернення земельної ділянки власнику [5].

Загальні засади цивільного законодавства, зокрема справедливість, добросовісність, розумність та судовий захист цивільного права, закріплені у ст. 3 Цивільного кодексу України, гарантують громадянам рівний доступ до судового захисту незалежно від статусу, виключаючи дискримінацію при розгляді спорів між громадянами та органами влади [3]. Ефективність способу захисту, відповідно до практики Верховного Суду, означає, що застосування такого способу повинно привести до реального поновлення порушеного права (забезпечити припинення його невизнання чи оспорювання) або припинити неможливість задоволення інтересу, а у випадку неможливості – забезпечити отримання відповідного відшкодування [6]. Ефективний спосіб захисту сприяє досягненню потрібних результатів та наслідків, тобто матиме найбільший ефект по відновленню відповідних прав, свобод та інтересів на стільки, на скільки це можливо (постанова Великої Палати Верховного Суду від 19.01.2021 у справі № 916/1415/19) [6].

Належність способу захисту, за практикою Верховного Суду, має відповідати змісту порушеного права, способу (характеру) порушення, враховувати наслідки, які спричинило правопорушення, та відповідати правовій меті, до якої прагне суб'єкт захисту (постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 08.05.2018 у справі № 910/1607/17). Розглядаючи справу, суд має з'ясувати: чи передбачений обраний позивачем спосіб захисту законом або договором; чи існує ефективний спосіб захисту порушеного права позивача, передбачений законом або договором; чи є обраний позивачем спосіб захисту ефективним у спірних правовідносинах. Якщо обраний спосіб захисту не передбачений законом чи договором або є неефективним, позовні вимоги не задовольняються. Однак, якщо спосіб захисту ефективний, не суперечить закону і немає іншого ефективного способу, порушене право захищається обраним позивачем способом [6].

Повнота захисту у земельних спорах означає не лише відновлення попереднього статусу, але й запобігання майбутнім порушенням. Згідно зі ст. 16 Цивільного кодексу України, способи захисту включають, зокрема, припинення правовідносин та визнання незаконними дій органів влади [3]. Цей аспект яскраво ілюструється позицією Верховного Суду у постанові від 10 січня 2024 р. у справі № 390/964/21 (спір про витребування земельної ділянки за відсутності реєстрації договору оренди). Суд встановив, що якщо договір оренди виконувався сторонами тривалий час (користування ділянкою орендарем, сплата орендної плати орендодавцем без заперечень), відсутність реєстрації не робить його неукладеним, а договір вважається чинним на підставі фактичного виконання. Це виключає витребування ділянки, забезпечуючи повноту захисту прав орендаря та запобігаючи недобросовісним діям орендодавця, які суперечать його попередній поведінці. Такий висновок підкреслює комбінацію матеріального (визнання договору укладеним) та процесуального (відмова у витребуванні) захисту, роблячи рішення можливим для виконання і остаточним, з акцентом на фактичні обставини для уникнення формалізму [5]. У літературі повнота трактується як комбінація матеріального та процесуального захисту, де судові рішення повинно бути виконуваним і остаточним [7, с. 92].

Отже, судовий захист прав громадян у земельних спорах являє собою необхідну та ефективну гарантію реальності земельних прав і базується на принципах, що забезпечують ефективність, справедливість і повноту відновлення прав. Позиції Верховного Суду демонструють еволюцію підходів до пріоритетності норм Земельного кодексу України, остаточності рішень та правильного вибору способів захисту. У контексті реформ це сприяє стабільності земельних відносин, посилюючи довіру громадян до судової системи та сприяючи економічному розвитку через надійний захист інвестицій у розвиток земельних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> 2001 (дата звернення: 05.10.2025).
2. Шульга М.В. та ін. Земельне право: підручник. Харків: Юрайт, 2023. 592 с.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> 2003. (дата звернення: 05.10.2025).
4. Постанова Верховного Суду від 27 червня 2023 р. у справі № 130/2194/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111804716> 2023 (дата звернення: 05.10.2025).
5. Онищенко Т. Судовий захист прав на землю: показові рішення Верховного Суду // Юридична Газета. 2024. 03 червня URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/sudoviy-zahist-prav-na-zemlyu-pokazovi-rishennya-verhovnogo-sudu.html>.
6. Уркевич В. Способи захисту земельних прав: практика Верховного Суду // Матеріали конференції, м. Київ, 21 червня 2022 р.
7. Кулинич П.Ф. Захист земельних прав у судовій практиці: сучасні тенденції // Право України. 2021. № 5. С. 87–92.

Костенюк Софія Романівна,
студентка 3 курсу, 10 групи, факультету юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Соловійов Олексій Володимирович,
к.ю.н., доцент, асистент кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ДОГОВІР ПРО ПОВНУ МАТЕРІАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКА: УМОВИ УКЛАДЕННЯ ТА СУБ'ЄКТНІ МЕЖІ

Матеріальна відповідальність працівників є одним із ключових механізмів захисту майнових інтересів роботодавця у сфері трудових правовідносин. Особливе місце в цьому питанні посідає договір про повну матеріальну відповідальність, укладення якого допускається лише за наявності визначених законом умов і з чітко окресленим колом працівників. Саме тому аналіз передумов правомірного укладення такого договору та визначення суб'єктів, які можуть бути його сторонами, має важливе теоретичне й практичне значення.

Договір про повну матеріальну відповідальність, передбачений статтею 135-1 Кодексу законів про працю України (далі КЗпП), становить собою письмову двосторонню угоду між працівником і роботодавцем, спрямовану на встановлення обов'язку працівника забезпечувати збереження ввірених йому матеріальних цінностей та нести повну матеріальну відповідальність у разі їх втрати чи пошкодження [1]. У зазначеному договорі визначаються конкретизований перелік прав та обов'язків працівника, а також межі його відповідальності, що дозволяє забезпечити правову визначеність та належну організацію майнової відповідальності у трудових правовідносинах. Слід погодитись з думкою В. В. Яковлева, що договір про повну індивідуальну матеріальну відповідальність тісно пов'язаний з трудовим договором, його існування можливе тільки за умови існування останнього, що встановлює трудові правовідносини між працівником і роботодавцем [2, с. 57].

Ю. А. Феленко, досліджуючи дане питання, зазначає, що для укладення договору про матеріальну відповідальність, працівник має відповідати низці умов, необхідних для належного виконання ним обов'язків, установлених договором. До таких умов, вважає науковець, слід відносити: (а) досягнення 18-річного віку; (б) наявність відповідної професійної підготовки; (в) обіймання посади або виконання роботи, безпосередньо пов'язаної зі зберіганням, обробленням, продажем (відпуском), перевезенням або застосуванням у процесі виробництва переданих цінностей; (г) відсутність заборони

обіймати посади або займатися діяльністю, пов'язаною з обслуговуванням майна; (д) стан здоров'я, що дозволяє виконувати таку роботу [3, с. 50].

Тож для правомірного укладення письмового договору про повну матеріальну відповідальність необхідно дотримуватись вимог, які визначені трудовим законодавством та мають імперативний характер. Передусім, такий договір може бути укладений лише з працівником, який досяг вісімнадцятирічного віку, тобто набув повної цивільної дієздатності, що передбачає здатність особи усвідомлювати значення своїх дій, самостійно набувати цивільних прав та виконувати обов'язки, у тому числі матеріально-правового характеру. Трудова правосуб'єктність фізичних осіб, за загальним правилом, настає з 16 років, а у виняткових випадках – з 15 або 14 років. Встановлення більш високого віку працівника, з яким може бути укладено договір про повну матеріальну відповідальність, не стосується віку цивільної дієздатності, а є спеціальним віком, установленим трудовим законодавством для укладання такого договору. Отже, роботодавець вправі укласти трудовий договір (контракт) про прийняття на зазначену роботу з особою, яка не досягла 18 років, однак не вправі укласти з нею договір про матеріальну відповідальність. Він не має права відмовити неповнолітньому у прийнятті на таку роботу через його вік, однак вимагати укладення договору про матеріальну відповідальність він теж не вправі. Якщо ж такий договір все таки було укладено, суд повинен визнати його недійсним [3, с. 56].

Також обов'язковою умовою укладення договору про повну матеріальну відповідальність є зайняття працівником посади або виконання ним роботи, яка за своїм змістом пов'язана зі зберіганням, обробкою, продажем (відпуском), перевезенням або використанням у процесі виробництва матеріальних цінностей, переданих йому роботодавцем. Саме виконання таких трудових функцій створює реальний ризик заподіяння шкоди майну роботодавця, що й обґрунтовує можливість покладення на працівника повної матеріальної відповідальності в договірному порядку [4].

Такими цінностями виступають гроші, матеріальні цінності на складах, базах (нафтобазах), автозаправних станціях, холодильниках, харчоблоках, сховищах, заготівельних (приймальних) пунктах, товарних та товарно-перевалочних ділянках, камерах зберігання, коморах та гардеробах, матеріальні цінності, що знаходяться у лікувально-профілактичних, санаторно-культурних установах, пансіонатах, кемпінгах, будинках відпочинку, готелях, гуртожитках, дитячих установах, спортивно-оздоровчих та туристичних організаціях, піонерських таборах, екіпування пасажирських суден, вагонів та літаків, предмети культурно-побутового призначення, товари (продукція), вантаж, багаж, дорожочинні метали та каміння, синтетичний корунд і вироби з них, сільськогосподарські та інші тварини.

Договір про повну матеріальну відповідальність ще може укладатися з працівниками, які виконують дистанційну та надомну роботу і користується наданим їм обладнанням і засобами роботодавця для виконання роботи. Дистанційна робота розглядається як вид зайнятості, що характеризується відсутністю прив'язки до традиційного робочого місця (офісу) та гнучким режимом робочого часу, організаційною основою якого є використання інформаційних та телекомунікаційних технологій [5, с. 60]. Надомна робота являє собою форму організації трудової діяльності, яка здійснюється працівником

поза межами виробничих чи адміністративних приміщень роботодавця, виконання праці відбувається за місцем проживання працівника або в іншому обраному ним просторі, що має бути забезпечений закріпленою робочою зоною та необхідними матеріально-технічними ресурсами для реалізації цілей, визначених установчими документами.

Договір про повну матеріальну відповідальність укладається не з усіма працівниками, робота яких безпосередньо пов'язана із зберіганням цінностей, а тільки з тими, які передбачені у спеціальному Переліку. Цей Перелік затверджений постановою Держкомпраці СРСР і Секретаріатом ВЦРПС від 28 грудня 1977 р. № 447/24 (далі – Постанова № 447/24) і досі діє на території України відповідно до Постанови Верховної Ради від 12 вересня 1991 р. № 1545-XII «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР», який складається з двох частин – у першій зазначені посади працівників, з якими можуть укладатися договори про повну матеріальну відповідальність, у другій – роботи, на виконання яких може укладатися договір про повну матеріальну відповідальність [6].

Проблематика застосування Переліку робіт і посад, з якими може укладатися договір про повну матеріальну відповідальність, загострюється під впливом двох взаємопов'язаних чинників: відсутності його офіційного перекладу українською мовою та відсутності офіційної публікації в національних джерелах права. Оригінальний текст Переліку, ухвалений у період дії законодавства СРСР та опублікований російською мовою, продовжує формально застосовуватися в Україні на підставі Постанови Верховної Ради України від 1991 року. Водночас уповноважені органи державної влади не здійснили його автентичного перекладу українською мовою, що створює суттєві правові ризики для роботодавців і правозастосовної практики. Зокрема, переклад специфічних радянських назв посад і видів робіт нерідко здійснюється за допомогою неофіційних або дослівних відповідників, які не відображають реального змісту трудових функцій. Це може спричинити неоднозначне тлумачення Переліку, а також укладення договорів про повну матеріальну відповідальність з працівниками, трудові обов'язки яких фактично не відповідають позиціям, передбаченим оригінальним документом, що в подальшому зумовлює ризик визнання таких договорів неправомірними. Застосування документа іноземною мовою в офіційному документообігу та під час судових спорів суперечить Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який вимагає ведення діловодства та судочинства державною мовою [7].

Хоча чинність цього Переліку визнається на підставі правонаступництва, він не був повторно затверджений чи опублікований як додаток до національного нормативно-правового акта в офіційних друкованих виданнях України (до прикладу, «Офіційний вісник України»). Відсутність офіційного джерела публікації ускладнює перевірку автентичності тексту Переліку, який використовується на практиці, через це існують ризики використання неповних, змінених або неактуальних редакцій. Незважаючи на те, що текст легко знайти в електронних базах даних, його юридична обов'язковість для громадян і суб'єктів права завжди має ґрунтуватися на офіційній публікації. Неофіційний статус підриває принцип загальнодоступності правових норм. Стаття 135-1 КЗпП містить вказівку на пряму необхідність затвердження Кабінетом Міністрів України такого Переліку посад і робіт, де-факто залишає чинною Постанову № 447/24. Чинна норма

статті 135-1 КЗпП чітко встановлює суб'єкт нормотворення – Кабінет Міністрів України, однак, наявність та застосування застарілого акта, прийнятого ще в період СРСР, створює правову колізію і викликає низку практичних проблем, оскільки він не відображає сучасну класифікацію професій.

Перелік містить посади, які є архаїчними, певні назви посад, які трансформувалися або зникли згідно з сучасним Національним класифікатором професій (наприклад, «касир-операціоналіст», посади, пов'язані з Правлінням Державних трудових ощадних кас СРСР), та, навпаки, не містить нових, що виникли внаслідок розвитку технологій (наприклад, фахівці ІТ-сектору, які обслуговують високовартісне цифрове обладнання, працівники логістичних та кур'єрських служб, котрі працюють із відправленнями та мають доступ до великих обсягів товарів, адміністратори, що працюють з готівковими та безготівковими розрахунками через програмно-технічні комплекси).

Роботодавці змушені застосовувати радянський документ, шукаючи аналогії між старими та новими назвами посад, що створює підґрунтя для судових спорів та визнання договорів про повну матеріальну відповідальність недійсними на підставі невідповідності посади затвердженому Переліку.

Також друга частина Переліку, в якій зазначені види робіт, на виконання яких може укладатися договір про повну матеріальну відповідальність, передбачає роботи з видачі (прийому) матеріальних цінностей особам, які перебувають у піонерських таборах, що створює необхідність виключити цей вид робіт з нього через те, що термін «піонерський табір» є прямою спадщиною організаційної структури часів СРСР і не відповідає сучасній українській системи дитячого оздоровлення. Наразі використовується термін «дитячий заклад оздоровлення та відпочинку» або «дитячий табір». Законодавство України, зокрема, Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» не оперує поняттям «піонерський табір» і збереження цього формулювання у нормативному акті, що регулює трудові відносини недопустимо [8].

Застосування Переліку 1977 року створює прецедент правового анахронізму в системі трудового права України. Невиконання Кабінетом Міністрів України вимог статті 135-1 КЗпП щодо затвердження ним Переліку дестабілізує правові відносини між роботодавцем та працівником. Оновлення Переліку, офіційна публікація є безумовно необхідним для забезпечення юридичної визначеності, захисту прав як роботодавців (у частині відшкодування шкоди) так і працівників (щодо правомірності покладення на них повної матеріальної відповідальності), а також для приведення трудового законодавства України у відповідність до сучасної структури економіки та ринку праці України.

Проаналізуємо детальніше цей перелік. Роботи, під час виконання яких допускається укладення договорів про повну матеріальну відповідальність, мають чітко визначений характер і пов'язані з безпосереднім доступом працівника до майна роботодавця. До таких робіт належать:

1. Операції з готівкою. До цієї категорії відносять приймання від населення коштів, здійснення розрахунків через касу та видачу грошей. Такі функції виконують касири та інші працівники, уповноважені на роботу з готівкою, за умови укладення з ними договору про повну матеріальну відповідальність.

2. Обслуговування торговельних та грошових автоматів. Матеріальна відповідальність можлива лише у випадку, коли працівник має фактичний доступ до товарів або коштів у таких автоматах. Якщо доступу немає, підстав для укладення договору немає. У разі наявності доступу відповідальність поширюється лише на ті товари та гроші, що містяться у відповідному автоматі.

3. Роботи зі зберігання, переміщення та відпуску матеріальних ресурсів. Це праця на складах, базах, нафтобазах, АЗС, у холодильних та харчових підрозділах, сховищах, заготівельних пунктах, товарних та перевалочних дільницях, камерах схову та коморах. Для таких робіт договори можуть укладатися з приймальниками, комірниками, пакувальниками, операторами, гардеробниками, кухарями тощо. До сховищ у цьому контексті віднесено також книгосховища.

4. Роботи, пов'язані з видачею (прийманням) матеріальних цінностей у закладах соціально-побутової сфери. Це стосується працівників санаторіїв, пансіонатів, готелів, гуртожитків, будинків відпочинку, дитячих закладів, туристичних і спортивно-оздоровчих організацій, а також працівників, які обслуговують пасажирів на транспорті. Головним критерієм є включення відповідних дій до трудової функції. До таких працівників можуть належати й бібліотекарі санаторіїв, що видають майно відпочивальникам.

5. Екіпірування пасажирського транспорту. Під екіпіруванням розуміють забезпечення суден, вагонів і літаків предметами, необхідними для обслуговування пасажирів (постільна білизна, харчування тощо).

6. Приймання матеріальних цінностей від населення у ремонт, на зберігання чи для виконання інших операцій. Це сфера побутового обслуговування, де в роботу приймаються як дороговартісні речі (автомобілі, техніка), так і майно побутового призначення (тканини для пошиття одягу, білизна для прання тощо).

7. Видача майна напрокат. Договори можуть укладатися з працівниками, які надають у прокат предмети культурно-побутового призначення, у тому числі юридичним особам. Водночас ця норма не поширюється, наприклад, на бібліотекарів, що видають книги, оскільки книга в бібліотеці – не предмет побутового прокату.

8. Роботи з дорогоцінними металами, дорогоцінним камінням, синтетичним корундом та виробами з них. Працівники, задіяні у закупівлі, обміні, перевезенні, зберіганні, обробленні або використанні таких цінностей, можуть бути суб'єктами договорів про повну матеріальну відповідальність.

9. Догляд за тваринами та робота з тваринництвом. Повна матеріальна відповідальність може покладатися на працівників, які займаються вирощуванням, утриманням, годівлею та розведенням сільськогосподарських і інших тварин.

Слід повторно наголосити, що з працівниками, посади або функції яких не включені до Переліку, укладення договорів про повну матеріальну відповідальність не допускається. Зокрема, це стосується сторожів, охоронців, лаборантів, завідувачів лабораторій, а також завідувачів кабінетів у закладах освіти та інших посад, які не містяться у Переліку, та які не пов'язані з обслуговуванням цінностей.

Разом з тим, на практиці не завжди забезпечується відповідність між вимогами до професійних знань та навичок працівника й характером майна, що йому передається.

Тому доцільно законодавчо запровадити обов'язок роботодавця перед укладенням договору про повну матеріальну відповідальність:

- оцінювати рівень знань і навичок працівника, необхідних для прийняття майна та усвідомлення обсягу відповідальності за його збереження;
- забезпечувати працівників інформацією та інструкціями, що регулюють порядок передачі, зберігання, транспортування й використання ввірених цінностей;
- організовувати навчання щодо дбайливого, належного й безпечного поводження з майном роботодавця.

Договір про повну матеріальну відповідальність є ключовим інструментом захисту майнових інтересів роботодавця. Його правомірне укладення вимагає чітко визначених умов та дотримання суб'єктного складу. Оновлення Переліку посад і видів робіт, офіційна публікація та адаптація до сучасної класифікації професій є критично важливими для забезпечення правової визначеності, балансу прав та обов'язків сторін трудових відносин і стабільності правозастосовної практики в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс законів про працю України : Закон від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Яковлев В. В. Договірна матеріальна відповідальність працівників за трудовим правом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2002. 244 с.
3. Феленко Ю. А. Договірна матеріальна відповідальність у трудовому праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2016. 183 с.
4. Поліщук В. Проблемні питання притягнення працівників до матеріальної відповідальності. Практика ВС. URL: <https://advokatpost.com/problemni-pytannia-prytiahnennia-pratsivnykiv-do-materialnoi-vidpovidalnosti-praktyka-vs-advokat-viktorii-polishchuk/>
5. Коваленко К. В. Проблеми правового регулювання дистанційної роботи працівників в умовах пандемії. *Вісник ХНУВС*. 2021. № 3 (94). С. 58–65.
6. Про затвердження переліку посад і робіт, які заміщаються або виконуються робітниками, з якими підприємством, установою, організацією можуть укладатися письмові договори про повну матеріальну відповідальність за незабезпечення збереження цінностей, які були передані їм для збереження, обробки, продажу (відпуску), перевезення або застосування в процесі виробництва, а також типового договору про повну індивідуальну матеріальну відповідальність : постанова Держкомпраці СРСР і Секретаріату ВЦПС від 28 грудня 1977 р. № 447/24. URL: https://zakononline.ua/documents/show/169355__528925
7. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
8. Про оздоровлення та відпочинок дітей : Закон України від 4 вересня 2008 р. № 375-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17>

***Костюк Данило Олександрович**
курсант 3 курсу
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Марченко Олена Вікторівна,
професор кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного права та прав людини
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор*

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА НАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ: ДОСВІД УКРАЇНИ

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) відіграє фундаментальну роль у формуванні міжнародних стандартів захисту прав і свобод людини, а також у гармонізації національних правових систем держав - учасниць Ради Європи. Його діяльність спрямована на забезпечення єдиного правового простору, в якому основоположні права людини визнаються найвищою цінністю. Для України, яка є членом Ради Європи з 1995 року і ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 11 вересня 1997 року [1], практика ЄСПЛ стала не лише засобом судового захисту, але й потужним каталізатором розвитку правової системи та судової реформи.

Визнання юрисдикції ЄСПЛ Україною стало якісним етапом у процесі європейської інтеграції нашої держави. З цього моменту громадяни України отримали право звертатися безпосередньо до Суду після вичерпання всіх національних засобів правового захисту. З початку дії Конвенції для України до ЄСПЛ надійшла значна кількість скарг, і наша держава посідає одне з перших місць за кількістю заяв. Це з одного боку свідчить про недосконалість внутрішньої системи захисту прав, а з іншого - про довіру громадян до міжнародного механізму справедливості.

Правова природа практики ЄСПЛ є унікальною. Рішення Суду мають прецедентний характер, тобто містять тлумачення норм Конвенції, обов'язкове для держав-учасниць. Вони не лише вирішують конкретну справу, а й встановлюють стандарти, яких повинні дотримуватися національні суди під час розгляду аналогічних питань. Згідно зі статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року, національні суди зобов'язані застосовувати

Конвенцію і практику ЄСПЛ як джерело права [2]. Таким чином, практика Суду стала частиною національної правової системи, забезпечивши взаємозв'язок українського та європейського правового простору.

Разом із тим процес імплементації рішень ЄСПЛ в Україні супроводжується низкою труднощів. Однією з найгостріших проблем залишається невиконання рішень Суду на національному рівні. ЄСПЛ неодноразово визнавав Україну винною у порушенні права на справедливий суд (стаття 6 Конвенції) через затягування судових процесів, відсутність ефективних засобів захисту, а також невиконання рішень національних судів. Відомі рішення у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України», «Бурмич та інші проти України», «Волков проти України» продемонстрували системний характер цих проблем. Зокрема, у справі «Волков проти України» ЄСПЛ визнав незаконним звільнення судді Верховного Суду України, вказавши на політичну залежність судової влади та порушення принципу незалежності суддів. Це рішення стало знаковим, адже воно не лише відновило права конкретної особи, а й вплинуло на реформування судової системи в цілому, заклавши основи для підвищення незалежності суддівського корпусу [3].

Позитивний вплив практики ЄСПЛ проявляється й у реформуванні кримінального процесу. Наприклад, рішення у справі «Харченко проти України» 2011 року стало основою для внесення змін до кримінально-процесуального законодавства щодо порядку тримання під вартою. Суд визнав, що відсутність чітких підстав і надмірна тривалість утримання заявника під вартою порушують статтю 5 Конвенції (право на свободу і особисту недоторканність) [4]. У результаті в Україні було запроваджено більш конкретні гарантії прав затриманих, зокрема обов'язок судів мотивувати рішення про продовження строку тримання під вартою.

Значного поширення практика ЄСПЛ набула і в адміністративному судочинстві. У справах, пов'язаних із діями або бездіяльністю органів публічної влади, суди України дедалі частіше посилаються на рішення ЄСПЛ, зокрема щодо права на справедливий суд, ефективний засіб правового захисту, свободу вираження поглядів, право на повагу до приватного життя тощо [5, с.255]. Прикладом є справа «Левчук проти України», у якій Суд визнав, що держава не забезпечила належного захисту заявниці від домашнього насильства. Це рішення стало поштовхом до прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» і до вдосконалення адміністративних процедур захисту прав жертв насильства [6].

Не менш важливою є взаємодія Конституційного Суду України та ЄСПЛ. Конституційний Суд, розглядаючи питання відповідності законів Конституції, часто використовує правові позиції ЄСПЛ як орієнтир. Такий підхід сприяє формуванню спільних європейських цінностей і забезпечує узгодженість української конституційної юриспруденції з міжнародними стандартами. Наприклад, у рішеннях, що стосуються свободи вираження поглядів, права на справедливий суд та права власності, Конституційний Суд неодноразово посилався на прецеденти ЄСПЛ, визнаючи їх складовою частиною національної системи права.

Проте впровадження практики ЄСПЛ залишається непослідовним. Вищі судові інстанції України, хоча й активно застосовують європейські стандарти, не завжди поширюють їх використання на нижчі суди, що перешкоджає формуванню єдиної

правозастосовної практики. Причинами цього є низький рівень інформованості суддів, відсутність належної правової освіти щодо застосування міжнародних норм, а також нестача узагальнюючих рішень Верховного Суду, які б чітко визначали підхід до використання практики ЄСПЛ [7, с.186].

Окрім судової практики, вплив ЄСПЛ простежується у законодавчій діяльності України. Багато нормативно-правових актів зазнали змін саме через необхідність усунення порушень, виявлених Судом. Так, після низки рішень ЄСПЛ Україна реформувала кримінально-виконавчу систему, поліпшила умови тримання під вартою, удосконалила процедуру реєстрації релігійних організацій і змінила порядок обмеження свободи зібрань. Таким чином, ЄСПЛ впливає не лише на судову систему, але й на загальну архітектуру правової держави.

Важливо підкреслити, що ЄСПЛ називає власну практику прецедентною, проте не визнає себе пов'язаним своїми попередніми рішеннями. Це означає, що Суд прагне до гнучкості у тлумаченні Конвенції, враховуючи розвиток суспільства, технологій і правових концепцій. Саме тому практика ЄСПЛ розвивається динамічно, охоплюючи нові сфери, зокрема захист персональних даних, цифрові права, питання штучного інтелекту та кібербезпеки.

Для України цей досвід є надзвичайно важливим, оскільки він дозволяє не лише вдосконалювати національне законодавство, а й формувати нову культуру правозастосування, в основі якої - верховенство права і повага до гідності людини. ЄСПЛ фактично виконує функцію морального та правового орієнтира, що визначає межі втручання держави у приватне життя, гарантує справедливий судовий розгляд і забезпечує ефективний захист прав кожного.

Я вважаю, що практика Європейського суду з прав людини є надзвичайно цінним інструментом для розвитку правової системи України, оскільки вона не лише визначає стандарти захисту прав людини, а й стимулює реформування національних інститутів влади та судочинства. Особливо важливим є те, що рішення ЄСПЛ сприяють формуванню спільної правової культури, де верховенство права і повага до гідності людини стають основними орієнтирами. Україна отримує можливість не лише усувати конкретні порушення, а й закладати довгострокові стандарти ефективного захисту громадянських прав, що є необхідною передумовою для побудови демократичної та справедливої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 13.10.2025).
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV : станом на 2 груд. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 13.10.2025).
3. Справа «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11) : Рішення Євросуду з прав людини від 06.02.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c71#Text (дата звернення: 13.10.2025).

4. Справа "Харченко проти України" (Заява N 40107/02) : Рішення Європ. суду з прав людини від 10.02.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662#Text (дата звернення: 13.10.2025).

5. Перехрестюк Д.Ю., Когут О.В. Використання практики ЄСПЛ в адміністративному судочинстві. Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні. 2024. Вип. 13. 428 с. С.255-263

6. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 13.10.2025).

7. Мігашко В.Є. Вплив практики Європейського суду з прав людини на розвиток судової практики в Україні. Молодий вчений. 2019. № 2 (66). С.184-188.

Коц Альона Анатоліївна
*курсант 3 курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*
Логінова Марина Вікторівна
*викладач кафедри цивільного права та процесу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

ЗНАЧЕННЯ ТА МІСЦЕ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Цивільне процесуальне право посідає фундаментальне місце в системі права України і важливе місце в системі юридичних наук [1, с. 7]. Питання про статус судової практики (або судового прецеденту) як джерела права є одним із найбільш дискусійних у континентальній правовій системі, до якої належить Україна. Традиційно, згідно з доктриною континентального права, єдиним офіційним джерелом права визнається нормативно-правовий акт. Однак, діяльність Верховного Суду України (далі - ВСУ), особливо після судової реформи 2016 року, яка передбачила необхідність забезпечення єдності судової практики, значно підвищила нормативне значення його правових позицій.

Незважаючи на те, що за класичною доктриною джерелами цивільного права є нормативно-правові акти, судова практика та рішення Верховного Суду поступово набувають регуляторного значення [2, с. 455]. Правова природа судової практики ВСУ в Україні характеризується внутрішньою колізією між формальною доктриною та фактичною дійсністю. Де-юре, українське правознавство не визнає класичний судовий прецедент у його англо-саксонському розумінні. Формально, рішення ВСУ, включно з постановами Касаційного цивільного суду, мають обов'язкову силу лише для сторін конкретного судового провадження. Однак, незважаючи на це, закон прямо наділяє ВСУ ключовою функцією забезпечення сталості та єдності застосування норм права всіма судами нижчих інстанцій.

Де-факто, ця функція призводить до того, що правові позиції Великої Палати та касаційних судів ВС набувають чітких ознак квазі-прецеденту. Згідно з чинним процесуальним законодавством, суди нижчих інстанцій зобов'язані враховувати висновки ВС щодо застосування норм права, викладені у його постановах. Цей обов'язок закріплений, зокрема, у статтях ЦПК України, що регулюють підстави касаційного оскарження, які прямо передбачають можливість скасування рішення у разі відступу від існуючої правової позиції ВС або необхідності формування нової. Така ситуація створює

прецедентну модель, де рішення ВС стає обов'язковим орієнтиром: відхилення від нього є самостійною підставою для скасування судового акта. Таким чином, судова практика ВС виконує функцію інтерпретаційного прецеденту, який не просто тлумачить норми, а деталізує, уточнює та фактично заповнює прогалини у чинних нормах цивільного процесуального права України.

Судова практика ВСУ має критичне значення для цивільного процесуального права, оскільки вона є необхідною умовою забезпечення його функціональності та ефективності.

Перш за все, головним завданням ВСУ є уніфікація застосування процесуальних норм. Оскільки Цивільне процесуальне право містить значну кількість оціночних та загальних понять (як-от "розумний строк", "поважні причини" або "зловживання процесуальними правами"), без єдиного та уніфікованого тлумачення з боку найвищої судової інстанції їхнє застосування було б хаотичним та непередбачуваним. Наприклад, саме висновки ВСУ щодо застосування критеріїв "пропорційності" та "розумності" при стягненні витрат на правничу допомогу сформували єдину практику, ефективно обмежуючи суб'єктивну дискрецію судів нижчих інстанцій.

По-друге, правові позиції ВСУ функціонують як "вторинні норми", забезпечуючи деталізацію процедур та усунення прогалин. Вони уточнюють загальні правила ЦПК України, особливо щодо нових або складних інститутів, таких як електронні докази або окрема ухвала. У випадках, коли процесуальна норма є недостатньо чіткою або містить правову прогалину, тлумачення ВСУ фактично створює стале правило поведінки для всіх учасників процесу, заповнюючи нормативний вакуум.

Також, судова практика є прямою гарантією права на справедливий суд. Через свою діяльність ВСУ інтегрує положення Конституції України та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ) безпосередньо в національний цивільний процес. Висновки ВСУ, наприклад, щодо застосування процесуальних строків чи доступу до правосуддя, формуються з обов'язковим урахуванням практики Європейського суду з прав людини - ЄСПЛ (зокрема, вимог статті 6 Конвенції), забезпечуючи, що національні процедури відповідають міжнародним стандартам.

Фактично, судова практика ВСУ займає проміжне місце у національній системі джерел права, розташовуючись між офіційними джерелами та правовою доктриною. Тоді як нормативний акт (як-от Цивільний процесуальний кодекс України) виступає як формальне, первинне джерело, забезпечуючи пряму та загальнообов'язкову регуляцію, правова доктрина є лише неофіційним джерелом, що впливає на процес опосередковано через наукове обґрунтування та аргументацію суддів. Натомість, судова практика ВСУ набуває статусу квазі-прецеденту (інтерпретаційного), будучи обов'язковою для врахування судами нижчих інстанцій. Це дозволяє їй виконувати функцію вторинної регуляції: вона деталізує норми, забезпечує їхню єдність та ефективно усуває правові колізії. Таким чином, судова практика ВСУ є детермінуючим джерелом цивільного процесуального права. Вона не скасовує норму закону, але створює обов'язкову модель її застосування, без якої законодавчі положення не можуть бути реалізовані послідовно, передбачувано та справедливо.

Отже, судова практика (прецедент) Верховного Суду в Україні, хоч і не є формальним джерелом права в континентальному розумінні, набула вирішального значення для

цивільного процесуального права. Вона функціонує як квазі-прецедент, що забезпечує єдине та стабільне застосування оціночних процесуальних норм, деталізує процедури та інтегрує міжнародні стандарти [3, с. 52]. Фактичне місце практики ВС — це місце вторинного, але обов'язкового регулятора, без якого неможлива справедлива, передбачувана та ефективна діяльність національної системи цивільного судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний процес : навч. посіб. / кол. авт. : К. Р. Резворович, О. С. Юнін, М. П. Юніна та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 224 с.
2. Юзько Т.М., Слугоцька В.М., Швець Л.В. Судова практика та правові позиції Верховного Суду як джерела права в умовах правової невизначеності. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 89: частина 1. С. 454-460.
3. Соколова І.О., Філіппова А.Ю. Особливості судової практики як джерела права в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. № 3/2022. С. 49-52.

Кравченко Владислав Валентинович
здобувач вищої освіти 3-го курсу
факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Марченко Олена Вікторівна**
професорка кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного права та прав людини,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
доктор філософських наук, професор

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ФУНДАМЕНТ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Загальна декларація прав людини, проголошена Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року, стала історичним актом, який заклав розвиток сучасної міжнародної системи захисту прав людини. Її прийняття було реакцією світового співтовариства на масові й системні порушення прав і свобод у період Другої світової війни та відповіддю на нагальну потребу закріплення універсальних стандартів гідності, свободи й рівності кожної людини. Документ був результатом кропіткої роботи представників усіх регіонів світу, що зумовило його універсальний характер і широке визнання [1].

Український контекст цього процесу теж є надзвичайно важливим: представники тодішньої Української РСР брали участь у розробці Декларації, а відомі юристи, випускники Львівського університету, як-от Герш Лаутерпахт і Рафаель Лемкін, зробили вагомий внесок у формування її ідейних засад. Зокрема, Лемкін розробив концепцію геноциду, яку згодом ООН заборонила окремою конвенцією, прийнятою за день до ухвалення Декларації. Таким чином, історія Декларації тісно пов'язана з українською правничою наукою й практикою [2, с.141-142].

Декларація складається з преамбули та тридцяти статей, що утворюють своєрідний каталог прав людини. Перші дві статті проголошують фундаментальні принципи гідності, свободи, рівності та братерства, закладаючи морально-правову основу всього документа. Подальші статті можна умовно поділити на чотири блоки. Перший блок (статті 3-11) закріплює класичні права індивіда, серед яких право на життя, особисту недоторканність, заборону рабства й тортур. Другий блок (статті 12-17) встановлює права людини у громадянському та політичному суспільстві, включаючи право на недоторканність приватного життя, власність і громадянство. Третій блок (статті 18-21)

проголошує духовні, публічні та політичні свободи - свободу совісті й релігії, свободу мирних зібрань та участі в управлінні державою. Четвертий блок (статті 22-27) визначає соціальні, економічні та культурні права, такі як право на працю, освіту й участь у культурному житті суспільства. Останні три статті Декларації встановлюють обов'язки людини перед суспільством і забороняють використовувати права всупереч меті ООН - утвердженню миру та справедливості. Центральною ідеєю документа є визнання гідності людини джерелом усіх її прав і свобод, що зумовило універсальність і неподільність прав людини як таких.

Хоча Загальна декларація прав людини не є юридично обов'язковим актом, вона стала моральним і політичним фундаментом для розроблення численних міжнародних договорів, актів міжнародних організацій та національних конституцій і законів. Найбільш відомими з них є прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року Міжнародний пакт про громадянські й політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, які разом із Декларацією утворюють так званий Міжнародний білль про права людини [3; 4]. У тексті Декларації вперше в історії людства у вигляді систематизованого переліку були визначені основні права людини, що підлягають захисту на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях. Положення Декларації стали основою для регіональних систем прав людини, зокрема Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року та Хартії основних прав Європейського Союзу 2000 року, яка, за оцінками науковців, успадковує ідеологію Декларації, акцентуючи на гідності людини як її фундаментальній цінності.

Для України значення Загальної декларації прав людини є особливим. Конституція України 1996 року у другому розділі «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» відобразила основні положення Декларації та міжнародних пактів. Частина перша статті 9 Конституції України закріплює, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства [5]. Відомий український учений О.Ф. Фрицький зазначає, що міжнародні договори з прав людини, ратифіковані Україною, є важливим джерелом конституційного права України, а Конституційний Суд України неодноразово посилався на положення Декларації при визначенні відповідності національного законодавства міжнародним стандартам [6, с.50]. Утім, незважаючи на формальне визнання принципів Декларації, в Україні існують проблеми з імплементацією рекомендацій міжнародних органів, зокрема Комітету з прав людини ООН, а також відсутність законодавчих механізмів виконання висновків інших міжнародних інституцій, крім Європейського суду з прав людини.

Сучасне розуміння прав людини, закладене Декларацією, стало основою для створення Універсального періодичного огляду - найбільшого світового моніторингового механізму Ради ООН із прав людини, у межах якого кожна держава-член ООН періодично звітує про дотримання прав і свобод людини та отримує оцінку й рекомендації від інших держав. Україна була однією з перших країн, що пройшли цю процедуру у 2008 році, і вдруге - у 2012 році. УПО є важливим інструментом не лише контролю, а й поширення знань про права людини серед широкої громадськості, що цілком відповідає духу й меті Декларації [7, с.96].

Загальна декларація прав людини залишається актуальною в умовах сучасних глобальних викликів і для України. Збройний конфлікт, внутрішнє переміщення осіб, проблеми доступу до правосуддя та забезпечення прав людини на всій території держави роблять необхідним створення ефективних національних механізмів реалізації принципів Декларації та рекомендацій міжнародних органів, підвищення рівня обізнаності населення про права людини й адаптацію українського законодавства до праволюдних стандартів Європейського Союзу.

Тому, я вважаю, що Загальна декларація прав людини є не просто історичним або декларативним документом, а ключовим фундаментом, який визначає сучасні стандарти захисту прав людини як на міжнародному, так і на національному рівні. Її положення допомагають мені усвідомити, що права людини - це не абстрактні цінності, а реальні інструменти захисту гідності, свободи та рівності кожного громадянина. Для України дотримання принципів Декларації є особливо важливим, адже вони закладають основу для побудови демократичної, правової держави, забезпечення верховенства права та гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. На мою думку, знання і розуміння цих принципів є надзвичайно корисним для моєї майбутньої професії, адже тільки глибоке усвідомлення міжнародних та національних механізмів захисту прав людини дозволяє ефективно їх реалізовувати, захищати громадян і формувати справедливую правову систему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 06.10.2025).
2. Добрянський С. Вплив Загальної декларації прав людини на формування фундаментальних правозахисних актів Європейського Союзу. Право України. 2018. №9. С.140-150.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 06.10.2025).
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 06.10.2025).
5. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 06.10.2025).
6. Фрицький О.Ф. Конституційне право України : Юрінком Інтер, 2002. 536 с.
7. Алмаші І. М. Загальна декларація прав людини ООН як джерело конституційного права України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2015. Вип. 32. Т. 1. С. 92-97.

Кравченко Владислав Валентинович

здобувач вищої освіти 3-го курсу

факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

*Науковий керівник: **Бабанін С.В.**, кандидат юридичних наук*

доцент кафедри кримінального права та кримінології

факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування Національної поліції України,

ЗАПОДІЯННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ ШЛЯХОМ ОБМАНУ АБО ЗЛОВЖИВАННЯ ДОВІРОЮ

У системі кримінальних правопорушень проти власності одне з особливих місць посідає заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, що передбачене статтею 192 Кримінального кодексу України [1]. Це кримінальне правопорушення має складну правову природу, оскільки його склад тісно пов'язаний із суміжними діяннями - шахрайством, привласненням чи розтратою чужого майна, заволодінням ним шляхом зловживання службовим становищем. У теорії та практиці кримінального права постійно виникають труднощі щодо розмежування цих складів, визначення моменту заподіяння шкоди, її розміру, а також змісту таких понять, як «обман» та «зловживання довірою».

Відповідно до частини першої статті 192 Кримінального кодексу України, кримінальна відповідальність настає за заподіяння значної майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою за відсутності ознак шахрайства. Законодавець також встановлює кваліфікуючі ознаки - якщо діяння вчинено за попередньою змовою групою осіб або у великих розмірах [2, с.270]. Примітка до статті визначає, що значною є шкода, яка у сто й більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а у великих розмірах - у двісті й більше разів.

Об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини, що забезпечують право власності, тобто відносини володіння, користування та розпорядження майном. Предметом посягання виступає майно або майнові права, що мають економічну вартість: гроші, речі, права вимоги, доходи, частка у спільній власності, послуги, за які сплачено кошти тощо. Особливістю цього кримінального правопорушення є те, що предметом може бути не лише матеріальний об'єкт, а й певне майнове благо або економічний інтерес, як-от право на отримання послуги, компенсації чи користування майном [3, с.1765].

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується трьома обов'язковими елементами: діянням у формі обману або зловживання довірою,

наслідками у вигляді заподіяння значної майнової шкоди та причинним зв'язком між діями і наслідками. Під обманом у кримінально-правовому розумінні слід розуміти свідоме введення потерпілого в оману шляхом повідомлення неправдивих відомостей або приховування істини з метою заподіяння йому шкоди. Зловживання довірою - це використання довірливих відносин між винним і потерпілим з метою отримання неправомірної вигоди чи заподіяння шкоди потерпілому. Обидва способи об'єднує те, що потерпілий зазнає шкоди не через фізичне посягання, а через порушення його волевиявлення - він або приймає невигідне рішення, або втрачає майнову вигоду через помилкове уявлення про ситуацію, створене винним [4, с.156].

Наслідком кримінального правопорушення є майнова шкода, яка може виражатися у реальних збитках (втраті, знищенні або пошкодженні майна, витратах на відновлення) або в упущеній вигоді - неотриманому доході, який потерпілий міг би реально здобути за звичайних обставин. Суперечності в практиці стосуються саме упущеної вигоди: частина науковців заперечує її врахування в межах кримінальної відповідальності, вважаючи, що це суто цивільно-правова категорія, інші ж (зокрема, сучасні коментатори КК України) наполягають, що у випадку наявності доказів причинного зв'язку й умислу винного упущена вигода може бути елементом майнової шкоди. Судова практика підтримує другий підхід, визнаючи можливість відшкодування як реальних збитків, так і неодержаних доходів.

Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і, як правило, корисливим мотивом. Винна особа усвідомлює, що шляхом обману або зловживання довірою завдає іншій особі майнової шкоди, і бажає цього. Для кваліфікації за статтею 192 не має значення, отримав винний особисту матеріальну вигоду чи діяв з метою заподіяння шкоди іншій особі без збагачення себе.

Найбільші труднощі виникають при відмежуванні цього складу від шахрайства (ст. 190 КК України). Головною відмінністю є те, що при шахрайстві потерпілий добровільно передає майно винному під впливом обману, тобто відбувається фактичне заволодіння чужим майном. При заподіянні майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою добровільної передачі майна не відбувається: потерпілий залишається власником, але через обман зазнає збитків - наприклад, оплачує послугу, яка фактично не надається, або не отримує належного доходу. Таким чином, головна різниця між шахрайством і заподіянням майнової шкоди полягає у моменті вилучення майна з фондів власника: у шахрайстві майно переходить до винного, а в ст. 192 - лише зменшується майнова сфера потерпілого без набуття майна винним.

Не менш важливо відмежовувати це кримінальне правопорушення від привласнення або розтрата чужого майна (ст. 191 КК України), де обов'язковою ознакою є ввіреність майна винному. За ст. 192 такої ввіреності немає; винний не має правового доступу до майна потерпілого, але через обман чи довіру спричиняє йому шкоду [4, с.157].

У сучасній судовій практиці нерідко виникають ситуації, коли органи досудового розслідування або суди змінюють кваліфікацію діяння: спочатку воно розглядається як шахрайство, а після дослідження доказів перекваліфіковується на заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою. Такі випадки демонструють складність

тлумачення диспозиції та відсутність єдиного підходу. Це свідчить про необхідність розробки чітких методичних рекомендацій для правоохоронних органів, суддів і експертів.

Особливу роль у таких справах відіграє економічна експертиза, яка повинна визначати розмір реальних збитків або упущеної вигоди. Експертні висновки мають ґрунтуватися на бухгалтерських документах, актах перевірок, ринковій вартості майна на момент заподіяння шкоди, а також доказах можливого прибутку, який потерпілий реально міг отримати. Впровадження стандартизованих методик розрахунку шкоди сприятиме єдності практики та уникненню довільних тлумачень.

З метою вдосконалення правозастосування у цій сфері доцільно здійснити низку заходів. По-перше, необхідно уніфікувати підхід до визначення розміру «значної» та «великої» шкоди на законодавчому рівні. По-друге, слід розробити методичні рекомендації для проведення експертних оцінок та розрахунку упущеної вигоди. По-третє, варто проводити спеціалізовані тренінги та практикуми для слідчих, прокурорів і суддів, які розглядають справи про кримінальні правопорушення проти власності, зокрема з акцентом на розмежування складів кримінальних правопорушень, що передбачені статтями 190-192 КК України. Нарешті, доцільно розглянути можливість законодавчого уточнення диспозиції статті 192, щоб усунути двозначність тлумачення понять «шахрайство» і «заподіяння шкоди шляхом обману».

Підсумовуючи, слід зазначити, що заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою є складним у кваліфікаційному плані кримінальним правопорушенням проти власності, який потребує уважного аналізу всіх обставин справи. Його особливість полягає в тому, що шкода завдається без фактичного заволодіння чужим майном, а лише внаслідок маніпулювання свідомістю або довірою потерпілого. Для правильної правової оцінки таких діянь необхідно встановити характер обману, наявність причинного зв'язку між ним і шкодою, форму вини та розмір завданих збитків. Єдність правозастосування, чіткість термінології та узгодженість методів визначення шкоди є запорукою забезпечення принципу справедливості та невідворотності покарання за посягання на право власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
2. Ступницький В. Проблеми кваліфікації злочину, передбаченого статтею 192 КК України. Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету. 2020. С.269-271.
3. Качан І. В., Савенко В. П. ЗАПОДІЯННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ ШЛЯХОМ ОБМАНУ АБО ЗЛОВЖИВАННЯ ДОВІРОЮ. In The 6 th International scientific and practical conference—Topical issues of modern science, society and education (December 26-28, 2021). 2021. С.1765-1767.
4. Павленко І. В. Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК України): проблеми розмежування із суміжними складами злочинів. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 3 (28). Том 2. 2019. С. 156-160.

Куліш Вікторія Олександрівна
*Курсантка 3-го курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Декусар Ганна Геннадіївна
Старший викладач кафедри мовної підготовки*

EFFECTIVE CRIME PREVENTION POLICY IN MODERN SOCIETY

The issue of crime prevention remains one of the most pressing in the system of ensuring national security and law and order. In modern society, crime is taking on new forms and methods, which necessitates the development of a comprehensive and scientifically sound policy for its prevention. Effective state policy in the field of combating crime must be based on the principles of the rule of law, inevitability of responsibility, humanism and social justice.

According to Article 1 of the Law of Ukraine ‘On the National Police,’ crime prevention is one of the main tasks of the law enforcement system, aimed at protecting human rights and freedoms and maintaining public order and safety [1]. An effective prevention policy involves not only punitive measures but also social prevention measures, ranging from eliminating the causes and conditions of crime to raising public awareness of the law.

The modern concept of crime prevention is multidimensional and includes legal, social, economic, educational and informational aspects. Key areas include: increasing trust in law enforcement agencies, reforming the judicial system, improving the work of criminal justice agencies, developing digital technologies in the field of security, and international cooperation in the fight against transnational crime.

An important component of effective crime prevention policy is the use of preventive tools, in particular video surveillance systems in public places, ‘Safe City’ programmes, financial literacy measures for citizens, and measures to combat fraud and cybercrime. It is also important to strengthen control over the circulation of weapons and psychotropic substances and to implement state programmes for the social support of persons prone to unlawful behaviour [2].

An essential factor in effectiveness is individual crime prevention, which is implemented through the activities of district police officers, juvenile prevention and social services. The use of analytical technologies, forecasting of crime risks and the development of systems for the early detection of potential offenders can reduce crime rates in communities.

An interagency approach is equally important. Cooperation between the police, the prosecutor's office, the courts, local authorities, educational institutions and civil society organisations makes it possible to create a unified crime prevention system. Civil society initiatives and volunteer projects aimed at supporting the social adaptation of people returning from prison play a particularly important role.

An effective crime prevention policy also requires the development of digital investigation tools. The use of DNA identification technology, digital evidence, Ministry of Internal Affairs databases and artificial intelligence in forensics improves the quality of evidence and shortens investigation times. At the same time, it is important to respect human rights and ethical standards when using the latest technologies.

Preventive policy must also have an educational component. Fostering a culture of lawfulness, tolerance, and intolerance of violence and corruption among citizens creates a social environment that is unfavourable to criminal behaviour. It is legal education, starting in school, that lays the foundation for conscious behaviour that prevents crime in the future.

Therefore, an effective crime prevention policy is a set of interrelated measures that combine the activities of state institutions, local communities and civil society. It should be based on prevention, analytics, legal education, digitalisation and partnership between the authorities and the community. This approach will help to strengthen the rule of law, trust in law enforcement agencies and the stability of the state as a whole.

In the long term, an effective crime prevention policy should be based on the principle of unity between prevention and social development. This means that reducing crime levels is impossible without improving citizens' quality of life, fairness in socio-economic relations, and access to education and work. The fight against crime should be seen not only as the duty of law enforcement agencies, but as the shared responsibility of the state, the community and every citizen. It is a comprehensive, systematic approach to prevention, combining legal, social, psychological and technological tools, that will create a safe environment and ensure the sustainable development of Ukrainian society.

LIST OF REFERENCES

1. On the National Police: Law of Ukraine dated 02.07.2015 No. 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (accessed on: 05.11.2025).
2. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 2341-III of 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (accessed on 05.11.2025).
3. Golovkin, B. M. Crime Prevention: Theory and Practice: Monograph. – Kharkiv: Pravo, 2020. – 472 p.
4. Orlov, Yu. O. Current trends in crime in Ukraine and ways to prevent it. – Kyiv: Yurinkom Inter, 2022. – 312 p.
5. Melnik, P. V. State policy in the field of combating crime: textbook. – Dnipro: DDUVS, 2021. – 286 p.
6. Sereda, V. I. Innovative methods of crime prevention in the activities of the National Police. – Lviv: LDUVS, 2023. – 208 p.
7. Criminology: textbook / edited by O. M. Dzhuzha. – Kyiv: Yurinkom Inter, 2021. – 568 p.
8. Kolesnyk, I. V. Preventive activities of the police: international experience and Ukrainian practice. – Scientific Bulletin of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. – 2024. – No. 2. – P. 45–52.

Маруніч Вікторія Василівна,
завідувач сектору дактилоскопічних досліджень та обліку
Закарпатського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

СТРУКТУРА, ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Сучасна злочинність є складним і багатогранним явищем, яке постійно змінюється під впливом соціально-економічних, політичних і технологічних процесів. Злочини стають дедалі більш організованими, замаскованими та міжрегіональними, що ускладнює їхнє виявлення й розкриття. У таких умовах правоохоронні органи потребують не лише оперативної діяльності, а й системного підходу до збору, обробки та аналізу інформації. Саме тут на допомогу приходить кримінальний аналіз – комплексна система дій, яка дозволяє оцінювати криміногенну ситуацію, виявляти закономірності, прогнозувати розвиток злочинності та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Кримінальний аналіз передбачає збір, систематизацію та оцінку даних про злочини, злочинців, криміногенні фактори та тенденції злочинності. Його основна мета – перетворити наявну інформацію на знання, які допомагають у плануванні й реалізації превентивних, оперативних і стратегічних заходів. Завдяки цьому аналітична діяльність стає не лише допоміжним інструментом, а й ключовим чинником ефективності роботи правоохоронних органів. Підрозділи кримінального аналізу в Україні функціонують у складі Національної поліції й інших правоохоронних структур. Вони відповідають за аналітичну підтримку оперативної та слідчої діяльності, моніторинг криміногенної ситуації, прогнозування розвитку злочинності та створення аналітичних матеріалів. Особливе значення має використання сучасних інформаційних технологій та автоматизованих систем, що дозволяє обробляти великі обсяги даних і забезпечувати своєчасне прийняття рішень.

Актуальність теми полягає в тому, що кримінальний аналіз є невід’ємною складовою системи протидії злочинності. Вивчення структури й основних напрямів діяльності підрозділів дозволяє зрозуміти принципи організації роботи поліції, роль аналітичного підходу в запобіганні злочинам та сучасні методи аналізу криміногенної ситуації. Метою роботи є охарактеризувати структуру підрозділів кримінального аналізу, визначити основні напрями їхньої діяльності та з’ясувати значення аналітичної підтримки в боротьбі зі злочинністю. Для досягнення мети передбачено виконання таких завдань: вивчити організаційну структуру підрозділів кримінального аналізу, описати основні напрями діяльності підрозділів, дослідити методи й технології, які використовуються аналітиками, узагальнити матеріал для самоперевірки та подальшого вивчення теми.

Підрозділи кримінального аналізу діють на трьох рівнях: центральному, регіональному та територіальному. Центральний рівень представлений Департаментом кримінального аналізу Національної поліції України, який здійснює методичне керівництво, розробку стандартів і координацію аналітичної роботи. Саме на цьому рівні відбувається впровадження новітніх інформаційних систем, створення аналітичних баз даних, а також координація взаємодії з міжнародними структурами — Європолом, Інтерполом, FRONTEX тощо. Центральний департамент забезпечує уніфікацію методів збору й обробки інформації, формування єдиної системи аналітичних показників, розробку методичних рекомендацій і навчальних програм для аналітиків.

Регіональний рівень охоплює управління кримінального аналізу при головних управліннях поліції в областях. Ці підрозділи виконують аналітичну, прогностичну, консультативну та інформаційну функції. Вони здійснюють оцінку криміногенної ситуації, виявляють нові тенденції, формують бази даних і координують роботу територіальних секторів. Крім того, регіональні аналітики готують узагальнені аналітичні довідки, формують аналітичні звіти, сприяють виявленню міжрегіональних злочинних груп і допомагають керівництву приймати ефективні управлінські рішення.

Територіальний рівень представлений секторами кримінального аналізу в районних підрозділах поліції. Їхня робота спрямована на безпосередній збір, систематизацію та первинний аналіз даних про події, осіб і місця скоєння злочинів. Аналітики цього рівня створюють карти злочинності, профілі підозрюваних, визначають закономірності між окремими подіями, здійснюють моніторинг стану правопорядку на своїй території. Вони також готують інформаційні довідки для оперативних працівників, беруть участь у координаційних нарадах, забезпечують ефективну комунікацію між слідчими, оперативними та патрульними підрозділами.

Внутрішня структура підрозділів кримінального аналізу складається з кількох секторів. Сектор збору інформації відповідає за отримання та перевірку даних із різних джерел: баз поліції, державних реєстрів, відкритих джерел, оперативної інформації. Аналітичний сектор проводить оцінку зібраних даних, здійснює статистичний, порівняльний, кореляційний аналіз, моделює кримінальні зв'язки між подіями та особами, готує аналітичні звіти, прогнози й довідки. Інформаційно-технічний сектор забезпечує технічну підтримку баз даних, автоматизованих систем та геоінформаційних технологій. Координаційний сектор відповідає за взаємодію з іншими підрозділами поліції, прокуратурою, судовими органами, а також міжнародними правоохоронними структурами.

Працівники підрозділів кримінального аналізу повинні мати високий рівень фахової підготовки. Вони повинні володіти навичками логічного й аналітичного мислення, працювати з великими обсягами інформації, користуватися сучасними комп'ютерними програмами для аналізу даних, будувати аналітичні моделі, створювати профілі злочинців. Також важливими є знання у сфері криміналістики, кримінального права, соціології та психології злочинної поведінки.

Основними напрямками діяльності підрозділів кримінального аналізу є оперативний, тактичний і стратегічний аналіз. Оперативний аналіз спрямований на безпосередню підтримку розслідувань і оперативно-розшукових заходів, допомагає виявляти зв'язки

між злочинами, встановлювати співучасників, знаходити спільні ознаки в способах скоєння правопорушень. Тактичний аналіз допомагає в розкритті конкретних кримінальних проваджень, дає змогу побудувати профіль підозрюваного, визначити структуру злочинного угруповання, виявити канали поширення незаконних товарів чи зброї. Стратегічний аналіз використовується для прогнозування злочинності, оцінки тенденцій, визначення «гарячих точок» на карті міста або області, формування стратегії превентивних дій поліції.

У своїй професійній діяльності аналітики застосовують широкий спектр методів – від традиційних статистичних розрахунків до сучасних технологічних рішень. Геоінформаційні системи (GIS) дозволяють відображати злочини на карті, виявляти закономірності, аналізувати динаміку за певний період. Системи штучного інтелекту й машинного навчання допомагають прогнозувати поведінку злочинців, визначати потенційні ризики, знаходити приховані взаємозв'язки між подіями.

Практичне значення кримінального аналізу проявляється в тому, що він забезпечує підвищення ефективності всієї системи кримінальної юстиції. Аналітичні висновки допомагають у розкритті тяжких злочинів, розшуку зниклих осіб, виявленні злочинних угруповань, запобіганні терористичним актам і кіберзлочинам. Аналітики формують доказову базу для слідства, розробляють профілактичні програми, оптимізують ресурси поліції та сприяють ухваленню стратегічних рішень керівництвом МВС.

Крім того, підрозділи кримінального аналізу стикаються з низкою викликів. Серед них – обмежене технічне забезпечення, недостатня кількість кваліфікованих кадрів, потреба в постійному оновленні навичок, а також інтеграція різних інформаційних систем. В умовах цифровізації суспільства аналітична діяльність має вдосконалюватися відповідно до нових викликів: упровадження штучного інтелекту, автоматизація збору даних, створення єдиної інформаційної екосистеми для правоохоронців.

Перспективи розвитку кримінального аналізу пов'язані з розширенням міжнародного співробітництва, використанням великих даних (Big Data), інтеграцією кримінальної аналітики з кібербезпекою, розвитком мобільних аналітичних платформ. Це дозволить створити гнучку сучасну систему, здатну ефективно реагувати на злочинність у будь-яких її проявах.

Підрозділи кримінального аналізу відіграють надзвичайно важливу роль у сучасній системі правоохоронних органів, оскільки саме вони забезпечують інформаційно-аналітичну підтримку розслідувань, планування оперативних дій та стратегічне управління боротьбою зі злочинністю. Розвиток аналітичної діяльності є невід'ємною складовою підвищення ефективності правоохоронної системи загалом, адже сучасні злочини стають дедалі складнішими, організованішими, технологічно оснащеними. У таких умовах саме глибокий і системний кримінальний аналіз дозволяє не лише розкривати злочини, а й передбачати їх, запобігати розвитку кримінальних тенденцій та своєчасно реагувати на зміни в криміногенній ситуації.

Високий рівень професіоналізму, аналітичне мислення та вміння працювати з великими масивами даних – це ті якості, без яких ефективна робота підрозділів кримінального аналізу не можлива. Вони повинні поєднувати класичні методи аналізу з інноваційними технологіями, використовувати автоматизовані системи, штучний

інтелект, цифрові карти, аналітичні панелі та інші сучасні інструменти, що дозволяють глибше зрозуміти структуру злочинності. Застосування таких підходів сприяє підвищенню якості рішень, зменшенню ризиків помилок і більш точному прогнозуванню можливих кримінальних загроз.

Важливим є й те, що кримінальний аналіз не обмежується тільки технічним опрацюванням інформації – це також глибока інтелектуальна діяльність, спрямована на розуміння поведінки злочинців, соціальних процесів, мотиваційних чинників і впливу різних факторів на рівень злочинності. У цьому сенсі кримінальний аналітик стає не просто виконавцем, а стратегом, який допомагає формувати ефективну політику безпеки держави.

До того ж, сучасні тенденції розвитку кримінального аналізу передбачають інтеграцію міжнародного досвіду, посилення міжвідомчої взаємодії, а також активне впровадження цифрових технологій. У майбутньому роль кримінального аналізу лише зростатиме, оскільки суспільство дедалі більше потребує проактивних, інтелектуальних та технологічно розвинених підходів до забезпечення правопорядку.

Отже, підрозділи кримінального аналізу – це не просто структурні елементи поліції, а стратегічні центри мислення, які формують аналітичну основу для прийняття управлінських та оперативних рішень. Їхня діяльність спрямована не лише на боротьбу зі злочинністю, а й на побудову ефективної системи безпеки, що відповідає сучасним викликам часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про Національну поліцію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19>
2. Наказ МВС України №1239 «Про затвердження Положення про підрозділи кримінального аналізу Національної поліції України».
3. Криміналістика: підручник / За ред. В.Ю. Шепітька. Київ: Право, 2020.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України. Київ: Алерта, 2021.
5. Войтюк А. І. Кримінальний аналіз у діяльності органів правопорядку: сучасні підходи. Харків, 2022.
6. Аналітичні технології у правоохоронній діяльності: навч. посіб. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2023.
7. Офіційний сайт Національної поліції України. URL: <https://www.npu.gov.ua>

Мосієнко Анастасія Антонівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 3 курс, 7 група
Науковий керівник: Колісник Олена Вікторівна
асист., к.ю.н

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ЕЛЕКТРОННИЙ СУД І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій діджиталізація стає одним із ключових напрямів реформування судової системи. Цивільне судочинство, як одна з найбільш поширених форм реалізації права на судовий захист, особливо потребує впровадження ефективних цифрових інструментів, здатних забезпечити оперативність, доступність та прозорість процесу.

Перші кроки до впровадження діджиталізації цивільного судочинства були здійснені з набранням чинності оновленої редакції Цивільного процесуального кодексу України 15 грудня 2017 року. Проте справжнім поштовхом до активнішого та швидшого розвитку цифрових інструментів стали спочатку пандемія COVID-19, а згодом — повномасштабне вторгнення РФ в Україну, які вимагали швидкого переходу судових процедур в електронний формат. Законодавці та суди мали забезпечити можливість дистанційної участі в засіданнях, подання документів, видачі рішень і збереження матеріалів справ, що стало головним завданням цифровізації.

В науковій літературі виникло чимало суперечностей щодо визначення поняття «діджиталізація»: одні вважають його синонімічним до поняття «цифровізація», інші категорично розмежовують їх, а в українському законодавстві ці терміни поки що не мають чіткого уніфікованого визначення, що й породжує додаткові суперечності в науковій і практичній сфері.

Наприклад, Скопенко Н.С., Євсєєва-Северина І.В., Кириченко О.М. підтримують тотожність зазначених понять. Така позиція базується на тому, що англійський термін «digitalization» перекладається українською як «цифровізація», що, на їх думку, робить недоцільним розмежування цих понять [1, с. 6]. Втім, такий погляд є дещо спрощеним, адже він не враховує змістовних відмінностей цих категорій у контексті правових трансформацій.

Натомість, професор Д. Манько пропонує концептуально розмежовувати поняття «цифровізація» та «діджиталізація». Науковець підкреслює, що цифровізація — це процес зміни форми існування інформації, який проявляється або в переведенні аналогових даних у цифровий формат, або в первинному створенні інформації у цифровому вигляді. Діджиталізація, натомість, охоплює значно ширший спектр явищ — процеси, технології та результати, пов'язані із використанням цифрових технологій.

Йдеться, зокрема, про модернізацію програмного забезпечення, розвиток онлайн-сервісів і цифрових платформ, які забезпечують глибшу трансформацію систем і процесів [2, с. 34].

На підставі вище викладеного, можна дати визначення поняттю «діджиталізація» — це комплексний процес використання цифрових технологій для трансформації систем, процесів та послуг, який охоплює не лише переведення інформації в цифровий формат, а й модернізацію програмного забезпечення, розвиток онлайн-сервісів та цифрових платформ з метою підвищення ефективності, доступності та інтеграції діяльності в різних сферах, зокрема в правовій та судовій системі.

Єдина судова інформаційно-комунікаційна система (далі – ЄСІТС) — це комплексна автоматизована система, створена для забезпечення ефективного функціонування судової влади України, спрощення доступу до правосуддя та впровадження елементів електронного судочинства. Її запровадження передбачене статтею 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальними кодексами, які визначають можливість подання документів, участі у засіданнях та отримання рішень у цифровому форматі [3, с. 172].

Стан упровадження елементів електронного судочинства в Україні свідчить про помітний прогрес, хоча й залишається низка проблем. Подання документів можливе через електронну пошту з використанням кваліфікованого електронного підпису або через підсистему «Електронний суд», яка, попри функціональність, має суттєві технічні недоліки (відсутність шаблонів, проблеми із завантаженням додатків, дублювання сповіщень тощо). Повідомлення учасників про судові засідання здійснюється не лише традиційно — поштою, а й за допомогою електронної пошти, SMS, застосунку «Дія», електронного кабінету та Viber, проте допустимість окремих способів сповіщення викликає дискусії. Учасники справ мають право брати участь у судових засіданнях дистанційно в режимі відеоконференції, однак на практиці суди іноді безпідставно відмовляють у такій можливості, посиляючись на технічні причини. Судові рішення уже надсилаються в електронні кабінети та на електронні адреси учасників, але електронна видача виконавчих документів поки не запроваджена повною мірою. Доступ судів до державних реєстрів поступово розширюється, що сприяє оперативнішому отриманню необхідної інформації [4, с. 19-45].

Перспективи розвитку ЄСІТС та електронного судочинства в Україні включають кілька ключових напрямів цифровізації цивільного процесу. Передбачається повноцінне функціонування електронного кабінету та всіх модулів ЄСІТС, що дозволить учасникам процесу дистанційно подавати документи, отримувати рішення та брати участь у засіданнях. Важливим є запровадження електронного виконавчого провадження для автоматичного направлення виконавчих документів, розширення доступу судів до державних реєстрів та удосконалення каналів комунікації з учасниками процесу через SMS, месенджери та «Дія» з офіційним правовим статусом. Крім того, передбачаються заходи з підвищення кібербезпеки, захисту даних, цифрової грамотності учасників та модернізації технічного забезпечення судів.

На нашу думку, серед потенційно корисних та доцільних нововведень може бути впровадження інтерактивної мапи з підсудністю кожного суду. Такий інструмент дозволяв би учасникам процесу швидко визначати, до якого суду належить конкретна

справа, виходячи з адреси чи місця розташування об'єкта спору. Наприклад, у електронному кабінеті або на порталі судової влади користувач міг би обрати вкладку «Пошук суду за адресою», ввести адресу проживання відповідача, місце розташування нерухомого майна чи об'єкта господарської діяльності, і система автоматично показувала б, який суд є компетентним у вирішенні спору за підсудністю.

Запровадження такої функції суттєво спростить доступ громадян та юристів до правосуддя, усуне помилки при поданні позовів до неналежного суду та зменшить навантаження на канцелярії судів через непотрібні переадресування справ. Таке нововведення є логічним кроком у розвитку електронного судочинства, оскільки поєднує географічну інформацію з цифровими сервісами, підвищуючи ефективність і точність подання позовів, а також загальну доступність судових послуг для громадян.

Отже, діджиталізація цивільного процесу через електронний суд підвищує ефективність і доступність правосуддя, відкриває перспективи для автоматизації процедур і дистанційної участі, водночас потребуючи належного правового та технічного регулювання. В цілому реалізація перелічених заходів сприятиме створенню ефективного, прозорого та доступного електронного судочинства, яке забезпечує повну цифрову трансформацію цивільного процесу в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скопенко Н. С., Євсєєва-Северина І. В., Кириченко О. М. Діджиталізація бізнесу як запорука зростання конкурентоспроможності та успішного розвитку компаній в динамічному середовищі господарювання. Наукові праці Національного університету харчових технологій. Т. 29, № 1. С. 44–56.
2. Манько Д.Г. Цифровізація та цифрове середовище: щодо співвідношення понять. Цифровий розвиток України: проблеми та перспективи : матеріали доповідей учасників круглого столу (м. Одеса, 22 березня 2024 р.) [Електронне видання] / уклад.: Манько Д.Г., Тицька Я.О., Згама А.О.; Міжнар. гуман. ун-т. Одеса : Фенікс, 2024. С. 31-35.
3. Савчук В.С. Цифровізація цивільного судочинства: переваги та недоліки. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 3. С. 171-174.
4. Богарчук Д. Перспективи розвитку електронного судочинства в Україні. Наукові записки НаУКМА Юридичні науки. 2025. Т. 15. С. 19-45.

Мосієнко Анастасія Антонівна,
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 3 курс, 7 група
Науковий керівник: Коробцова Наталія Василівна
доцентка, к.ю.н.*

ЕЛЕКТРОННІ ДОГОВОРИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розвиток цифрових технологій спричинив появу електронних договорів як сучасної форми цивільно-правових правочинів. Вони забезпечують швидкість і зручність укладення угод, особливо у сфері електронної комерції. Однак виникають проблеми щодо належної ідентифікації сторін, доказової сили електронного підпису та захисту прав споживачів. Тому дослідження правового регулювання електронних договорів в Україні є актуальним і потребує подальшого вдосконалення.

У науковій літературі пропонується об'єднати всі договори, укладені через Інтернет, у окрему групу під назвою «мережеві договори». Проте більшість вчених дотримуються думки, що більш коректним є використання терміну «електронний договір», оскільки «мережевий договір» є лише одним із його різновидів. До таких мережевих договорів належать угоди з інтернет-провайдерами, операторами зв'язку та іншими суб'єктами, які надають послуги з доступу, передачі та зберігання інформації за допомогою телекомунікаційних технологій. [1, с. 34].

Термін «електронний договір» закріплено законодавчо, і його сутність полягає в електронній формі домовленості сторін. Згідно зі статтею 3 Закону України «Про електронну комерцію», електронна форма представлення інформації — це створення, передача або збереження даних у цифровій чи іншій нематеріальній формі. Цивільний кодекс України розглядає електронну форму правочину як різновид письмової: відповідно до статті 205 ЦК України, правочин може бути вчинений усно або письмово (у тому числі в електронній формі), а за статтею 639 ЦК України — договір, укладений через інформаційно-телекомунікаційні системи, прирівнюється до письмової форми.

Відповідно до статті 11 Закону України «Про електронну комерцію», електронні договори мають низку характерних особливостей: 1) їх укладення здійснюється в межах інформаційно-комунікаційної системи суб'єкта електронної комерції; 2) обмін волевиявленнями сторін — оферта та акцепт — відбувається за допомогою технічних засобів; 3) обов'язковою умовою є ідентифікація контрагентів у відповідній системі; 4) електронний договір може бути оформлений у будь-якій формі, що відповідає вимогам законодавства; тощо.

Зазначені положення мають загальний характер, однак для окремих видів електронних правочинів можуть встановлюватися спеціальні вимоги. Їх специфіка зазвичай полягає у порядку укладення, який передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій.

У сучасній діловій практиці договори можуть укладатися за допомогою різних цифрових засобів. Волевиявлення сторін часто виражається через електронну пошту, месенджери чи соціальні мережі без використання електронного підпису. Поширеним є застосування факсиміле, сканованих або сфотографованих копій договорів, а також текстових документів із кваліфікованим електронним підписом. Укладання угод може здійснюватися шляхом приєднання до тексту, розміщеного на сайті, підписання на екрані планшета чи підтвердження згоди через системи ідентифікації, дзвінок або SMS. У деяких випадках факт укладення договору фіксується фото-, аудіо- чи відеозаписом [2, с. 279].

Разом із тим, усі зазначені способи укладення та оформлення електронних договорів мають певний недолік порівняно з оригіналом письмового документа. Якщо виникають сумніви щодо достовірності підпису на паперовому документі, можливе проведення почеркознавчої експертизи, яка здатна встановити фізичний зв'язок між волею особи, її рукою та підписом. Натомість електронна форма договору не дозволяє визначити такий зв'язок між волевиявленням людини і носієм інформації, особливо у випадках, коли особа втрачає контроль над власними обліковими даними чи пароллями.

Деякі правознавці наголошують на необхідності вдосконалення правового регулювання електронного договору в Україні. На їхню думку, доцільно чіткіше визначити його правовий статус у Цивільному кодексі України, конкретизувавши порядок укладення, виконання та зберігання таких договорів. Особливу увагу варто приділити питанням ідентифікації сторін електронного договору, підтвердженню їх волевиявлення та використанню електронних доказів у разі виникнення спорів. Крім того, необхідно врегулювати юридичну силу електронного підпису, вимоги до безпеки інформаційно-комунікаційних систем, через які укладаються електронні договори, а також визначити відповідальність сторін у разі втрати доступу до таких систем або розголошення персональних даних [3, с. 284].

Погоджуючись із позицією Р. В. Новосада, варто також підтримати ідею інтеграції електронної комерції з державними сервісами. Такий крок сприятиме спрощенню та прискоренню взаємодії громадян із державними органами, підвищить рівень зручності та довіри до електронних послуг, а в перспективі — покращить ефективність цифрового правового середовища в Україні [4, с. 119].

Перспективи розвитку електронних договорів у цивільному праві України пов'язані з активним упровадженням цифрових технологій і вдосконаленням законодавства. На нашу думку, одним із найбільш перспективних напрямів є використання смарт-контрактів — електронних договорів, які автоматично виконуються після настання визначених умов. Такі контракти ґрунтуються на технології блокчейн, що забезпечує прозорість, незмінність і захищеність даних.

Наприклад, у сфері страхування, смарт-контракт може автоматично перераховувати страхову виплату, якщо система отримує підтвердження про настання страхового

випадку (скажімо, затримку рейсу чи ДТП). Це зменшує ризик людського фактору, прискорює виконання договору та підвищує довіру сторін.

Подальший розвиток таких технологій вимагає адаптації цивільного законодавства України — зокрема, чіткішого визначення правового статусу електронних правочинів, електронних підписів і цифрових доказів. У результаті електронні договори можуть стати основою більш прозорого й ефективного правового середовища.

Отже, можна дійти висновку, що електронний договір, будучи різновидом письмової форми правочину, має власні технічні особливості, які визначають специфіку його укладення, виконання та підтвердження волевиявлення сторін. Подальший розвиток правового регулювання у цій сфері має бути спрямований на удосконалення механізмів ідентифікації учасників, захисту їхніх персональних даних та підвищення доказової сили електронних документів, що сприятиме формуванню безпечного й ефективного цифрового правового простору в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мілаш В. С. Електронні договори як правова основа електронної комерції (торгівлі) в Україні. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2022. № 43. С. 33–41.
2. Поліводський О. Електронна форма договору: перспективи застосування у сфері переходу прав на землю та іншу нерухомість. Правова держава. Щорічник наукових праць : 32 вид., м. Київ. 2021. С. 276–288.
3. Петруненко Я. В., Сиротко М. В., Тройніков В. В. Правове регулювання електронної комерції в умовах розвитку цифрової економіки в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2023. Вип. 79. Ч. 1. С. 278–285.
4. Новосад Р. В. Правовий статус електронного підпису в Україні: від ідеї до реалізації. Право та державне управління. 2023. № 3. С. 112–116

Пацула Максим Олександрович

Курсант 3 курсу

факультету підготовки фахівців для

органів досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

*Науковий керівник: **Копилов Едуард Володимирович***

Старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

факультету підготовки фахівців для

Підрозділів кримінальної поліції

Національної Поліції України,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Гарантії прав людини під час проведення оперативно-розшукових заходів становлять одну з ключових ланок у системі балансу між інтересами держави у сфері безпеки й боротьби зі злочинністю та конституційними правами й свободами особи. Оперативно-розшукова діяльність (Далі - ОРД) за своєю природою має латентний, часто негласний характер, що об'єктивно створює підвищені ризики втручання в приватне життя, таємницю спілкування, недоторканність житла, свободу пересування та інші блага, гарантовані Конституцією України, Європейською конвенцією з прав людини та національним законодавством. Саме тому правові гарантії у цій сфері не можуть бути лише декларативними – вони повинні мати чітко визначений зміст, процесуальну форму та дієві механізми контролю.

Правову основу гарантій становлять насамперед Конституція України (ст. 3, 8, 30–32), Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінальний процесуальний кодекс України (в частині тимчасового доступу, зняття інформації з каналів зв'язку, негласних слідчих (розшукових) дій), а також практика Європейського суду з прав людини, яка є орієнтиром щодо стандартів «необхідності в демократичному суспільстві». Конституція встановлює презумпцію недоторканності приватної сфери: втручання можливе лише на підставі закону, в передбаченому законом порядку і, як правило, за вмотивованим рішенням суду. Від цієї конституційної формули прямо залежить і модель ОРД: навіть якщо оперативні заходи мають превентивний характер і не завжди прямо пов'язані з уже розпочатим кримінальним провадженням, вони не можуть здійснюватись довільно – потрібні підстави, визначені законом, і процесуальна фіксація [1, 2].

Ключовою гарантією є принцип законності. Він означає, що підрозділи, уповноважені на ОРД, можуть проводити лише ті заходи, які прямо передбачені законом, щодо тих категорій осіб і в тих випадках, коли це обґрунтовано цілями виявлення, попередження чи припинення злочинів. Забороненим є «вільне» або «розширювальне» тлумачення оперативних повноважень. Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» містить вичерпний перелік підстав для її здійснення (наявність даних про підготовку або вчинення злочину; розшук осіб; забезпечення безпеки учасників процесу тощо). Якщо підстави відсутні, будь-яке приховане спостереження, прослуховування, контроль листування чи мережевих комунікацій набуває ознак незаконного втручання в приватне життя і підлягає визнанню недопустимим [3, с. 130].

Пропорційність і мінімальна достатність є окремими, дуже важливими гарантіями. Навіть якщо держава має законну підставу втручатися, вона повинна робити це «настільки, наскільки потрібно». Це означає, що не можна санкціонувати прослуховування всіх контактів особи на тривалий час, якщо достатньо короткострокового зняття інформації з конкретного каналу; не можна здійснювати таємне проникнення в житло, якщо мету можна досягти шляхом стеження у відкритих місцях; не можна збирати надмірні масиви персональних даних «про всяк випадок». В українських реаліях саме недотримання принципу мінімальної достатності часто породжує ризик визнання зібраних матеріалів недопустимими доказами у кримінальному провадженні.

Важливою гарантією є визначеність суб'єктів ОРД. Не кожен правоохоронний орган і не кожен його підрозділ може проводити оперативно-розшукові заходи. Це можуть робити лише спеціально уповноважені органи (підрозділи Національної поліції, СБУ, ДБР, НАБУ, ДПСУ тощо) в межах їхньої компетенції. Така організаційна визначеність запобігає «приватизації» оперативної діяльності, несанкціонованому стеженню чи використанню прихованих заходів для вирішення позаслужбових завдань. Одночасно із цим закон встановлює внутрішній відомчий контроль: керівництво органу зобов'язане перевіряти обґрунтованість заведення оперативно-розшукової справи, додержання строків, законність отримання і використання інформації [4, с. 191].

Окремий блок гарантій пов'язаний із режимом зібраної інформації. Дані, отримані під час оперативно-розшукових заходів, можуть містити персональні дані, медичну, сімейну, банківську таємницю, інші відомості, що стосуються приватного життя третіх осіб, які взагалі не причетні до правопорушення. Тому законодавство вимагає спеціального порядку зберігання, обмеження доступу та знищення інформації, що не має значення для кримінального провадження чи для завдань ОРД. Забороняється розголошення такої інформації, її використання з метою, а тим більше – передача стороннім особам.

Серйозним елементом гарантій є подальший судовий і прокурорський контроль за використанням результатів ОРД у кримінальному процесі. Якщо відомості, отримані оперативним шляхом, стали підставою для повідомлення про підозру чи доказом у суді, їх законність може бути предметом перевірки: чи була ухвала судді, чи не вийшов орган за межі дозволеного, чи дотримано строків, чи правильно оформлено носії інформації. Прокурор як процесуальний керівник зобов'язаний відсіяти незаконно отримані матеріали. Це важливо не лише для дотримання прав обвинуваченого, а й для

стабільності вироку: якщо суд визнає, що доказ походить із незаконного оперативного заходу, він буде визнаний недопустимим, а провадження може розвалитися.

Узагальнюючи, гарантії прав людини під час ОРД – це багаторівнева система: конституційні принципи (законність, пріоритет прав людини), спеціальне законодавче регулювання (вичерпні підстави і перелік заходів), попередній судовий контроль за найінтенсивнішими втручаннями, внутрішній і прокурорський нагляд, режим захисту і знищення надлишкової інформації, можливість подальшого судового перегляду та оскарження. Лише за умови реального застосування всіх цих елементів оперативно-розшукова діяльність перестає бути потенційно репресивним інструментом і перетворюється на легітимний засіб захисту суспільства й держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303.
3. Крикун В. В., С. О. Єгоров. Проблемні аспекти співвідношення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій у протидії колабораціонізму. Оргкомітет конференції. 2023. С. 130.
4. Серемчук К.В., Е.В. Копилов. Деякі аспекти використання інформації, отриманої під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні. Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 19-20 грудня 2024 року. Львів: Львівський науковий форум, 2024.191 с.

Пацула Максим Олександрович

Курсант 3 курсу

факультету підготовки фахівців для

органів досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

*Науковий керівник: **Копилов Едуард Володимирович***

Старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

факультету підготовки фахівців для

підрозділів кримінальної поліції

Національної Поліції України,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

МІСЦЕ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Оперативно-розшукова діяльність (Далі - ОРД) є важливим елементом механізму забезпечення законності, правопорядку та ефективного функціонування кримінального процесу в Україні. Вона становить самостійний вид державної правоохоронної діяльності, спрямований на виявлення, попередження, припинення і розкриття злочинів, встановлення осіб, які їх вчинили, та збирання відомостей, що можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні. Правові засади цієї діяльності визначено Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ (Далі – Закон про ОРД), який системно взаємодіє з нормами Кримінального процесуального кодексу України (КПК).

Згідно зі статтею 2 Закону про ОРД, основними завданнями оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, які готуються або вчинені, для використання цих даних у процесі доказування. Ця норма свідчить, що ОРД є первинним, пошуковим етапом кримінального процесу, який створює підґрунтя для початку досудового розслідування. На доктринальному рівні вона розглядається як допоміжна, проте самостійна система заходів, яка функціонує паралельно та у взаємозв'язку з кримінальним процесом, не входячи формально до його стадій, але забезпечуючи їхню ефективність [1].

КПК України (стаття 214) визначає, що підставою для початку досудового розслідування є повідомлення про кримінальне правопорушення, однак інформація, здобута оперативними підрозділами до моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), може мати істотне значення для ухвалення

цього рішення. Таким чином, результати ОРД мають процесуальне значення як привід та підстава для початку кримінального провадження, хоча самі по собі вони не є доказами, якщо не оформлені належним чином у межах КПК [2].

Взаємодія між ОРД і кримінальним процесом регламентується нормами як Закону про ОРД, так і КПК України. Відповідно до статті 8 Закону про ОРД, результати оперативно-розшукових заходів можуть бути використані як приводи та підстави для початку досудового розслідування, а також як джерела фактичних даних у процесі доказування, якщо вони здобуті відповідно до закону. Це положення узгоджується зі статтею 84 КПК України, яка визначає джерела доказів (показання, речові докази, документи, висновки експертів тощо) – при цьому документи, що містять результати оперативно-розшукових заходів, можуть бути залучені до матеріалів кримінального провадження за умови дотримання процесуальної форми.

Особливе значення має стаття 246 КПК України, яка передбачає проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Цей інститут фактично є процесуальним аналогом оперативно-розшукових заходів, але здійснюється виключно після внесення відомостей до ЄРДР і під контролем слідчого судді. Таким чином, межа між ОРД та кримінальним процесом проходить саме по лінії процесуального статусу: до реєстрації злочину діє оперативна діяльність, після – процесуальна [3, с. 74].

ОРД, як і будь-яка діяльність державних органів, що пов'язана з обмеженням прав людини, повинна здійснюватися на основі принципів законності, поваги до прав і свобод особи, конспірації, поєднання гласних і негласних методів. Стаття 9 Закону про ОРД встановлює, що під час проведення оперативно-розшукових заходів заборонено порушувати права на недоторканність житла, таємницю листування, телефонних переговорів, телеграфної чи іншої кореспонденції, крім випадків, прямо передбачених законом і за санкцією суду. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував у своїй практиці, що втручання у приватне життя шляхом оперативних заходів допустиме лише за умов належного правового регулювання, передбачуваності і судового контролю. Україна у цьому аспекті поступово гармонізує національне законодавство з європейськими стандартами, що підтверджується впровадженням судового дозволу на проведення негласних дій [4, с. 165].

На практиці оперативні дані дозволяють ефективніше організовувати слідчі дії, перевіряти достовірність показань, встановлювати мотиви злочину та коло причетних осіб. Безпосередній зв'язок ОРД і кримінального процесу простежується також у діяльності органів Національної поліції, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки – всі ці структури є суб'єктами, уповноваженими на здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Отже, оперативно-розшукова діяльність посідає ключове місце у системі кримінального процесу України, виступаючи містком між фактичним виявленням злочину і його процесуальним розслідуванням. Її правове регулювання забезпечує баланс між потребою у швидкому реагуванні на злочини та гарантіями дотримання прав людини. Наявність чітких меж між ОРД і процесуальними слідчими діями сприяє зміцненню принципу верховенства права. Подальше вдосконалення взаємодії оперативних підрозділів і органів досудового розслідування, а також впровадження сучасних технічних засобів і алгоритмів аналізу інформації, є перспективним напрямом підвищення ефективності кримінального судочинства в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
3. Миргородська К., Е. Копилов. Теоретико-правові основи оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану. *Universum* 17 (2025). С. 74-83.
4. Чурілова Т.А. Місце оперативно-розшукової діяльності в системі протидії злочинності. *Збірник матеріалів*. 2023. С. 165.

Переверзєв Ігор Станіславович
здобувач вищої освіти 3-го курсу
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Марченко Олена Вікторівна**
професорка кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного права та прав людини,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
доктор філософських наук, професор

ПРОБЛЕМИ УЗГОДЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ І СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Проблема узгодження історичних і сучасних підходів до класифікації прав людини є однією з ключових у правовій науці, адже від способу систематизації прав залежить розуміння їхньої сутності, взаємозв'язків та ефективність правозастосування. Права людини не є сталим феноменом - вони змінюються під впливом історичних подій, соціально-економічного розвитку, науково-технічного прогресу та еволюції цінностей людства. Водночас, між класичними, історично сформованими уявленнями про права людини та сучасними концепціями часто виникає суперечність, що породжує наукові дискусії й практичні труднощі у правовому регулюванні.

Історичний підхід до класифікації прав людини формувався поступово, у процесі боротьби людства за свободу, справедливість і гідність. Його витоки сягають античних часів, коли мислителі, такі як стоїки, Аристотель та Цицерон, проголошували ідею природного права як вищого морального закону, що стоїть над волею правителя.

У середньовіччі Фома Аквінський розвинув цю концепцію, поділивши право на вічне, божественне, природне і людське, стверджуючи, що людські закони мають узгоджуватись із природним правом, бо лише тоді вони є справедливими. Ці ідеї стали філософською основою подальшої еволюції вчення про права людини.

У Новий час (XVII–XVIII ст.) відбувається якісний прорив у розвитку концепції прав людини. Епоха Просвітництва, англійська та французька буржуазні революції сприяли визнанню природжених і невід'ємних прав кожної людини. Саме в цей період закладається перше покоління прав - громадянські та політичні права, які визначалися як «негативні», тобто такі, що обмежують втручання держави у приватну сферу людини. Вони були закріплені у визначних історичних документах - Біллі про права (1689 р.), Декларації

незалежності США (1776 р.) та Декларації прав людини і громадянина (1789 р.) [1]. Так сформувалася перша системна спроба класифікувати права за їх природою та призначенням.

Проте зі зміною соціально-економічних умов людство усвідомило, що формальної рівності недостатньо. У XIX-XX століттях, під впливом індустріалізації, соціальних революцій і розвитку робітничого руху, виникає друге покоління прав людини - соціально-економічні та культурні права. Ці права покликані забезпечити не лише свободу від втручання, а й можливість для гідного існування. До них належать право на працю, відпочинок, соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я, житло, культурну самореалізацію. Їх міжнародне закріплення відбулося в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, який визначив обов'язок держав поступово забезпечувати їх реалізацію в межах наявних ресурсів. Таким чином, якщо перше покоління прав спрямоване на свободу від держави, то друге - на соціальну справедливість і гарантії з боку держави [2].

Після Другої світової війни, у відповідь на глобальні виклики людству - війни, колоніалізм, екологічні катастрофи, - сформувалося третє покоління або «солідарні» права. Вони відображали цінність колективних інтересів і включали право на мир, розвиток, самовизначення, чисте довкілля та гуманітарну допомогу. Цей етап показав, що класична класифікація прав потребує розширення, адже людство зіштовхнулося з новими видами загроз, які не можна було пояснити в межах старих концепцій [3, с.567].

У XXI столітті науковці все частіше говорять про четверте, а подекуди й п'яте покоління прав людини. Це - права, пов'язані з інформаційними технологіями, біоетикою, генетикою, штучним інтелектом та екологічною відповідальністю перед майбутніми поколіннями. До них належать право на захист персональних даних, генетичну недоторканність, доступ до інформації, цифрову безпеку, а також право на сталий розвиток. Ці нові права засвідчують, що традиційна класифікація вже не охоплює повністю сучасних правових реалій, а тому потребує перегляду та гармонізації з історичними підходами [4, с.176].

Основна проблема узгодження історичних і сучасних підходів полягає в тому, що історичні класифікації ґрунтувалися на природно-правових і моральних засадах, тоді як сучасні спираються на позитивістські, технологічні та міждисциплінарні підходи. Історичний підхід фокусується на ціннісній природі прав людини - їх зв'язку з гідністю, совістю, свободою. Сучасний же підхід, особливо в епоху глобалізації та цифровізації, дедалі більше орієнтується на функціональність і правову регламентацію нових суспільних відносин. У результаті виникає суперечність між гуманістичним змістом прав людини і технократичним підходом до їх визначення та реалізації.

Науковці, зокрема П. Рабінович, пропонують сучасну системну класифікацію прав людини на основі потребового підходу, де права розглядаються як засіб задоволення базових потреб особистості - фізичних, особистісних, культурних, економічних і політичних. Цей підхід намагається поєднати історичну традицію з сучасними викликами, однак залишається дискусійним, оскільки не враховує колективних прав та прав майбутніх поколінь, які нині набувають все більшого значення [5, с.14].

В українському правовому полі класифікація прав людини закріплена у Конституції України (Розділ II), де визначено основні групи прав і свобод - особисті, політичні,

економічні, соціальні, культурні та екологічні. Такий підхід відображає прагнення гармонізувати історичні основи з міжнародними стандартами, закладеними в Загальній декларації прав людини (1948 р.) та Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.).

Отже, проблема узгодження історичних і сучасних підходів до класифікації прав людини полягає не лише у науковій суперечності, а й у практичній потребі адаптувати систему прав до нових умов розвитку цивілізації. Минуле дає нам цінні орієнтири - ідеї свободи, гідності, рівності, - однак сучасність вимагає розширення цих понять, зокрема у сферах цифрової безпеки, біоетики та екології. На мою думку, завдання сучасної правової науки полягає не в заміні старих класифікацій новими, а в їх гармонійному поєднанні - у створенні моделі, яка одночасно враховує історичну спадщину й реагує на сучасні виклики. Лише так можливо зберегти фундаментальні цінності прав людини, не втрачаючи при цьому здатності ефективно їх захищати у світі, що стрімко змінюється.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Декларація прав людини і громадянина 1789. КОНСТИТУАНТА. URL: <https://constituanta.blogspot.com/2011/02/1789.html> (дата звернення: 29.10.2025).
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 29.10.2025).
3. Лазур Я. Щодо класифікації прав і свобод людини. Форум права. 2011. №1. С. 565–569.
4. Шамраєва В. Права людини у сучасних міжнародних відносинах : еволюція розвитку, проблеми та перспективи. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2020. Вип. 30. С. 174–183.
5. Рабінович П. М. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістова класифікація. Вісник Національної академії правових наук України. 2013. № 2 (73). С. 10–16.

Примак Артем Вікторович
здобувач вищої освіти 3-го курсу
факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної поліції України
Науковий керівник: Марченко Олена Вікторівна
професорка кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного права та прав людини,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
доктор філософських наук, професор

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ПРАВА ЛЮДИНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту є однією з найбільш визначальних ознак сучасної епохи. Штучний інтелект (ШІ) поступово перетворюється на фундаментальний елемент глобальної цифрової трансформації, що змінює усі сфери суспільного життя - від економіки до оборони. Водночас його використання ставить під загрозу реалізацію базових прав і свобод людини, передбачених міжнародними актами, такими як Загальна декларація прав людини 1948 року [1], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року [2], Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [3]. У зв'язку з цим постає потреба глибшого осмислення міжнародно-правових аспектів співвідношення між технологічним прогресом і захистом прав людини.

Штучний інтелект розуміють як комплекс технологій, здатних імітувати когнітивні функції людини - мислення, навчання, розпізнавання образів, прийняття рішень. Визначення, закріплене у Вікіпедії, описує його як розділ інформатики, що опікується формалізацією дій, подібних до тих, які виконує людина [4]. В науковій літературі трапляються й інші тлумачення, згідно з якими ШІ - це здатність інженерної системи самостійно здобувати, аналізувати та застосовувати знання і вміння. Такий підхід формує уявлення про ШІ як про унікальне творіння, яке дозволяє техніці використовувати людський досвід і адаптуватися до нових умов, виконуючи завдання, що раніше були під силу лише людині. Водночас активне впровадження штучного інтелекту в соціально-економічні, правові та військові процеси створює низку ризиків, зокрема щодо втручання у приватне життя, обмеження прав людини, маніпуляцій свідомістю, дискримінації та підміни відповідальності [5, с.72].

Серед найбільш помітних викликів, які постав ШІ перед міжнародною спільнотою, є загроза порушення права на приватність і недоторканність особистого життя. Технології обробки великих даних, розпізнавання облич, прогнозування поведінки та відстеження користувачів у цифровому середовищі дозволяють збирати й аналізувати колосальні обсяги персональної інформації. Наприклад, алгоритми, що використовують файли

cookies, геолокацію або пошукові запити, здатні формувати детальний психологічний портрет людини, її соціальні зв'язки, уподобання і навіть політичні погляди. У такому контексті штучний інтелект стає потужним інструментом контролю, який може бути використаний як для комерційних, так і для політичних або репресивних цілей.

Особливої небезпеки набуває явище доксингу - умисного розповсюдження ідентифікаційної інформації без згоди особи з метою завдання шкоди. З появою новітніх моделей штучного інтелекту доксинг став ще більш технологічно удосконаленим: тепер зловмисники можуть використовувати мовні моделі для створення фішингових повідомлень, автоматичного пошуку персональних даних і навіть маніпулювання цифровими слідами користувачів [6, с.259]. Це призводить до масштабних порушень права на приватність, передбаченого статтею 12 Загальної декларації прав людини та статтею 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

Проблема захисту персональних даних у цифрову епоху набула міжнародного значення. Одним із найвідоміших документів у цій сфері є Регламент Європейського парламенту і Ради ЄС 2016/679 (GDPR), який визначає принципи обробки персональних даних, зокрема законність, справедливість, прозорість, цільове обмеження та право на забуття [7]. Саме останнє положення дозволяє особі вимагати видалення інформації про себе з відкритих джерел, якщо її поширення завдає шкоди репутації чи порушує особисту гідність. Цей принцип має бути адаптований і до алгоритмів штучного інтелекту, які використовують персональні дані для навчання своїх моделей. Водночас на практиці реалізація цього права є складною, адже дані часто розміщуються у розподілених системах або хмарних середовищах, що унеможлиблює їх повне видалення.

Міжнародно-правове регулювання штучного інтелекту лише формується, і наразі воно має фрагментарний характер. Одним із перших кроків стало ухвалення у 2024 році Регламенту Європейського Союзу AI Act (Регламент (ЄС) 2024/1689), який встановлює правові рамки використання систем штучного інтелекту [8]. Цей акт класифікує системи ШІ за рівнем ризику - від мінімального до неприйнятної - і запроваджує заборону на ті алгоритми, що можуть становити загрозу основоположним правам людини. Проте сфера оборони прямо виключена з його дії, що залишає відкритими питання щодо використання автономних озброєнь та військових систем з елементами ШІ.

У 2024 році також була відкрита для підписання Рамкова конвенція Ради Європи про ШІ, права людини, демократію та верховенство права, яка стала першим міжнародним договором, спрямованим на захист прав людини у сфері штучного інтелекту. Україна приєдналася до цієї Конвенції у травні 2025 року [9]. Документ передбачає створення правових гарантій, механізмів контролю, процедур прозорості та підзвітності систем штучного інтелекту. Таким чином, міжнародна спільнота визнає, що технології ШІ повинні розвиватися у межах, визначених принципами верховенства права, людської гідності та етичної відповідальності.

Проблема відповідальності стає особливо гострою у сфері військових технологій. Автономні системи озброєння (LAWS), що використовують алгоритми ШІ для ухвалення рішень про застосування сили, ставлять під сумнів дотримання норм міжнародного гуманітарного права, зокрема принципів розрізнення, пропорційності та запобігання шкоді цивільним особам. Такі системи можуть діяти без безпосереднього контролю людини, що створює загрозу виникнення «вакууму відповідальності».

Для подолання цієї прогалини науковці пропонують інтегрувати у міжнародне право принцип «значущого людського контролю» (meaningful human control). Суть цього принципу полягає у тому, що будь-які дії, здатні вплинути на життя людини, повинні здійснюватися під безпосереднім контролем людини. Це дозволить зберегти гуманістичну основу міжнародного права, запобігти неконтрольованому використанню автономних систем та гарантувати дотримання права на життя, гідність і справедливість [9, с.403].

Таким чином, штучний інтелект стає не лише технічним, а й правовим викликом сучасності. Його вплив на права людини є всеохопним: від приватності та свободи вираження до права на життя і гідність. Міжнародне право, яке традиційно реагувало на загрози постфактум, має перейти до проактивного підходу - передбачати ризики та формувати запобіжні механізми ще до виникнення глобальних криз. Лише поєднання етичних стандартів, правових зобов'язань і міжнародного контролю дозволить забезпечити, щоб штучний інтелект залишався інструментом розвитку людства, а не засобом порушення його прав і свобод.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 13.10.2025).
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 13.10.2025).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 13.10.2025).
4. Учасники проєктів Вікімедіа. Штучний інтелект – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Штучний_інтелект (дата звернення: 14.10.2025).
6. Камардіна Ю.В., Поляруш-Сафроненко С.О., Вишневська Ю.В. Права людини в епоху розвитку штучного інтелекту. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 14(27). С. 71-78.
7. Чернявська Б. В., Ковальчук А. Ю. Міжнародно-правовий аспект протидії доксингу в цифрову епоху. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Том 4. № 85. С. 257-263.
8. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних): Регламент Європ. Союзу від 27.04.2016 № 2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 14.10.2025).
9. Regulation - EU - 2024/1689 - EN - eur-lex. EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng> (date of access: 14.10.2025).
10. Захарчук І. В. Адаптація міжнародного права до викликів нових технологій: штучний інтелект, автономні системи озброєнь та їх регулювання. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. №3(4). С.398-404.

Присяжк Дмитро Олексійович

*курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної поліції України,*

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Логінова Марина Вікторівна

викладач кафедри цивільного права та процесу

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ЗУСТРІЧНИЙ ПОЗОВ ЯК ГАРАНТІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ ТА ЕФЕКТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ВІДПОВІДАЧА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Інститут зустрічного позову є одним із ключових механізмів диспозитивності та змагальності у цивільному процесі. Він є не просто процесуальним засобом захисту відповідача, а й потужним інструментом, що забезпечує процесуальну економію та сприяє досягненню кінцевої мети правосуддя - ефективному захисту порушених прав. Актуальність дослідження посилюється потребою у чітких критеріях допустимості зустрічного позову, які б оптимізували судовий розгляд та запобігали зловживанню процесуальними правами.

У своїй роботі Логінова М.В. разом із колективом інших авторів зазначила, що зустрічний позов є самостійною позовною вимогою відповідача для спільного розгляду справи з первісним позовом, направленою на захист його інтересів [1, с. 113]. Його виняткова правова природа визначається подвійною, взаємодоповнюючою функцією. З одного боку, він слугує потужним засобом захисту відповідача, надаючи останньому право не обмежуватися пасивними запереченнями, а висувати активну зустрічну вимогу. Ця вимога може бути спрямована як на повне чи часткове нівелювання первісних вимог позивача, так і на їх компенсацію шляхом заліку, що є найбільш прямим та ефективним шляхом відновлення порушених прав. З іншого боку, зустрічний позов виступає як важливий засіб процесуальної економії. Він забезпечує вирішення усіх пов'язаних матеріально-правових спорів між тими самими сторонами в рамках одного провадження, запобігаючи множинності судових процесів, що виникають з одних і тих самих правовідносин. Такий підхід не тільки економить час та ресурси судової системи, але й гарантує ухвалення єдиного, несуперечливого рішення, що підвищує правову визначеність.

Процесуальна економія, або принцип концентрації процесу, є одним із фундаментальних засад цивільного судочинства, спрямованих на швидке та ефективне вирішення судових справ з мінімальними витратами ресурсів. Інститут зустрічного позову виступає прямою гарантією реалізації цього принципу, оптимізуючи судовий розгляд через кілька критично важливих аспектів. По-перше, він забезпечує уникнення дублювання доказів та процедур. Спільний розгляд первісного та зустрічного позовів дозволяє суду провести лише одну стадію підготовки справи та одне дослідження доказів

щодо спільних фактичних обставин, що значною мірою скорочує загальний час, необхідний для судочинства. По-друге, спільний розгляд призводить до спільного рішення: ухвалення єдиного судового акту, який вирішує всі взаємні претензії сторін, усуває необхідність узгодження висновків двох різних судів, що могли б потенційно ухвалити протилежні чи суперечливі висновки щодо одних і тих самих фактів. Нарешті, такий механізм гарантує остаточність та визначеність вирішення спору, оскільки ухвалене судове рішення поширює силу закону на всі взаємні вимоги, унеможливаючи повторні звернення до суду з цих же підстав, тим самим сприяючи стабільності правовідносин.

Для відповідача зустрічний позов є найбільш ефективним та активним засобом захисту, що виходить за межі пасивних заперечень. Зустрічний позов відновлює процесуальну рівність, надаючи відповідачу можливість ініціювати провадження щодо своїх вимог без необхідності подавати окремий позов, що могло б призвести до розгляду справи іншим суддею або у незручний для відповідача час. Найбільш яскраво ефективність зустрічного позову проявляється, коли він спрямований на залік (компенсацію) первісної вимоги. Наприклад, якщо позивач вимагає стягнення боргу, відповідач може вимагати стягнення власного боргу з позивача, який виник з тих самих відносин. Це дозволяє суду ухвалити рішення про стягнення лише різниці, що є найбільш швидким і прямим шляхом до відновлення матеріальних прав.

Проте зустрічний позов може негативно вплинути на розвиток процесу в справі [2, с. 142]. Існує ризик, що інститут зустрічного позову може бути використаний відповідачем, який діє несумлінно, як інструмент для штучного ускладнення процесу та його необґрунтованого затягування. Оскільки такі дії суперечать принципам ефективності та справедливості правосуддя, вони розцінюються як зловживання процесуальними правами. Для запобігання процесуальній тяганині та забезпечення безперешкодного розгляду первісного позову, суд має право відхилити спільний розгляд зустрічної вимоги, вказавши відповідачу на можливість її пред'явлення як самостійного позову.

Отже, зустрічний позов є незамінним інструментом у цивільному судочинстві, що гармонійно поєднує інтереси як окремого відповідача, так і суспільства в цілому. Він виступає потужною гарантією процесуальної економії, дозволяючи швидко та комплексно вирішувати всі спірні питання між сторонами. Водночас, він забезпечує ефективний активний захист прав відповідача, дозволяючи йому максимально повно реалізувати принцип змагальності та відновити порушені права шляхом заліку чи іншої компенсації [3]. Удосконалення судової практики щодо єдності тлумачення умов допустимості зустрічного позову є ключовою передумовою для повної реалізації його потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний процес : навч. посіб. / кол. авт. : К. Р. Резворович, О. С. Юнін, М. П. Юніна та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 224 с.
2. Хіміч С. П. Зустрічний позов як процесуальний засіб захисту інтересів відповідача. Провадження у справі до судового розгляду: хрестоматія (галузь знань 0304 «Право», освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр», спеціальність 8.03040101 «Правознавство») для студентів V курсу факультету № 4 / уклад.: В. В. Комаров, К. В. Гусаров, А. Ю. Каламайко. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2013. С. 140-151.
3. Зустрічний позов у цивільному процесі. URL: <https://surl.li/uxpasm>.

Сергій Світличний

курсант 4 курсу н.г ДР-244 ФПФОДР НПУ

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

*Науковий керівник: **Кисельов Андрій Олександрович***

Кандидат юридичних наук, доцент,

Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

Факультету підготовки фахівців для

підрозділів кримінальної поліції

Національної поліції України,

майор поліції

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ПІДСТАВИ ТА ВИДИ ОПЕРАТИВНО РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Оперативно-розшукова діяльність (ОРД) є системою гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Правова основа ОРД регулюється Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18.02.1992 № 2135-ХІІ (з подальшими змінами та доповненнями).

У сучасних умовах гібридних загроз та еволюції форм злочинності оперативно-розшукова діяльність набуває стратегічного значення для превентивного реагування на протиправні діяння. Відповідно до ст. 1 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", ОРД визначається як система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, здійснюваних із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Нормативно-правова база ОРД інтегрує принципи законності, обґрунтованості та пропорційності, узгоджені з Європейською конвенцією з прав людини (ст. 8 щодо права на приватність). Метою цього аналізу є систематизація підстав і видів ОРД для науково-практичного дискурсу на конференції.

Підстави для ініціації ОРД є імперативними та вичерпними, що виключає довільне застосування заходів і забезпечує судовий контроль (ст. 6 Закону). Їх відсутність тягне за собою заборону на проведення діяльності, що відповідає принципам верховенства права. Класові підстави класифікуються таким чином:

1. Інформаційно-аналітичні підстави: наявність достатньої інформації, одержаної в установленому порядку, яка вимагає верифікації через ОРД. Це охоплює:

- Злочини в стадії підготовки;
- Осіб, причетних до підготовки злочинів;
- Осіб, що ухиляються від кримінальної відповідальності або переховуються;

- Безвісти зниклих осіб;
- Розвідувально-підривну діяльність іноземних суб'єктів проти України;
- Порушення режиму державного кордону.

Ці підстави кореспондують з превентивною функцією ОРД, інтегруючись із ст. 214 КПК України щодо реєстрації кримінальних правопорушень.

2. **Розвідувальні підстави:** Необхідність отримання даних в інтересах суспільної та державної безпеки, що актуалізується в контексті геополітичних викликів.

3. **Процесуальні підстави:** Відомості про вчинені кримінальні правопорушення, перевірка яких вимагає негласних слідчих (розшукових) дій (глава 21 КПК України).

Емпіричний аналіз судової практики (наприклад, рішення Верховного Суду України) свідчить про сувору інтерпретацію цих підстав, з метою запобігання зловживанням. Зміни до Закону (останнє оновлення – 2024 р.) посилили вимоги до документального фіксування підстав, узгоджуючи з антикорупційними стандартами.

Види ОРД визначаються через права оперативних підрозділів (ст. 8 Закону), які формують інструментарій діяльності. За критерієм гласності заходи поділяються на гласні (з згодою суб'єктів) та негласні (з судовим дозволом). Перелік є вичерпним і складається з 20 позицій, інтегрованих із КПК України:

Гласні заходи:

1. Опитування осіб за їх згодою та використання добровільної допомоги.
2. Перевірка фінансово-господарської діяльності суб'єктів (з ініціацією аудитів).
3. Ознайомлення з документами та даними підприємств (за судовим дозволом).
4. Відвідування приміщень за згодою власників.
5. Отримання інформації від юридичних та фізичних осіб.
6. Використання службових ресурсів за згодою.
7. Створення автоматизованих інформаційних систем.
8. Застосування засобів фізичного впливу відповідно до спеціальних законів.

Негласні заходи (з ухвалою слідчого судді):

9. Контрольована поставка/закупка (ст. 271 КПК).
10. Негласне проникнення та обстеження (ст. 267 КПК).
11. Виконання спеціального завдання в організованій групі (ст. 272 КПК).
12. Аудіо-/відеоконтроль, зняття інформації з мереж (ст. 260–265 КПК).
13. Арешт та огляд кореспонденції (ст. 261–262 КПК).
14. Спостереження за об'єктами (ст. 269–270 КПК).
15. Встановлення місцезнаходження радіоелектронних засобів (ст. 268 КПК).
16. Контрольоване вчинення корупційних діянь (для специфічних статей КК України).
17. Використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК).
18. Створення імітаційних засобів (ст. 273 КПК).
19. Операції з захоплення злочинців та припинення протиправної діяльності.
20. Міжнародна співпраця з правоохоронними органами.

Негласні заходи застосовуються виключно для тяжких/особливо тяжких злочинів, коли альтернативні методи неефективні, що забезпечує пропорційність втручання (ст. 253 КПК). Класифікація відображає еволюцію ОРД від репресивної до превентивно-розвідувальної моделі.

Проведений аналіз підстав та видів оперативно-розшукових заходів у контексті нормативно-правового регулювання України свідчить про їхню органічну інтеграцію в систему кримінальної юстиції, з акцентом на принципи законності, пропорційності та судового контролю, що відповідає конституційним нормам та міжнародним стандартам, зокрема Європейській конвенції з прав людини. Виявлено, що підстави ОРД, визначені ст. 6 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII, є вичерпними та спрямованими на превентивне реагування на загрози, тоді як класифікація видів заходів (ст. 8 Закону) забезпечує баланс між гласними та негласними формами, узгодженими з Кримінальним процесуальним кодексом України. Останні зміни до Закону, зокрема редакція від 09.08.2024 (на підставі Закону № 3887-IX від 18.07.2024), посилюють нагляд за діяльністю та обмежують компетенцію певних органів, що сприяє підвищенню прозорості та ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII : станом на 9 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 26.10.2025)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 1 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.10.2025).

Таран Наталія Валентинівна
курсант 3 курсу
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Марченко Олена Вікторівна,
професор кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного права та прав людини
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

КОНТРОЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ ЗА ВИКОНАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ПАКТУ ПРО ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ І КУЛЬТУРНІ ПРАВА

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП), ухвалений Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 16 грудня 1966 року, став одним із ключових елементів Міжнародного білля про права людини. Він набув чинності 3 січня 1976 року, поклавши на держави-учасниці обов'язок вживати усіх необхідних заходів для забезпечення прав, передбачених у Пакті. Йдеться про широкий спектр прав другого покоління - економічних, соціальних і культурних, серед яких право на працю, справедливу винагороду, соціальне забезпечення, охорону здоров'я, освіту, участь у культурному житті, достатній життєвий рівень тощо. Реалізація цих прав покладається передусім на держави, а тому важливою складовою ефективності Пакту є наявність механізму контролю за дотриманням взятих на себе міжнародних зобов'язань [1].

Первісно механізм контролю за виконанням МПЕСКП був доволі обмеженим. Відповідно до статей 16-21 Пакту, держави-учасниці зобов'язувалися подавати до Економічної і соціальної ради ООН (ЕКОСОР) періодичні доповіді про заходи, вжиті для реалізації закріплених у Пакті прав. Ці доповіді розглядалися ЕКОСОР у співпраці з різними спеціалізованими установами ООН - такими як Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я, Організація з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) тощо. Проте такий механізм носив радше декларативний характер: він не передбачав жодних санкцій за невиконання положень Пакту, а рекомендації, які надавалися державам, не мали обов'язкової сили. Це означало, що контроль за виконанням Пакту тривалий час залишався формальним і не створював дієвих гарантій дотримання економічних, соціальних і культурних прав.

З метою підвищення ефективності системи моніторингу в 1985 році ЕКОСОР заснувала Комітет з економічних, соціальних і культурних прав (КЕСКП) - спеціалізований договірний орган ООН, який став головним елементом контрольного механізму. Комітет складається з 18 незалежних експертів, обраних державами-учасницями строком на чотири роки. Його діяльність базується на принципах неупередженості, незалежності та професійної компетентності. Основними напрямками діяльності Комітету є розгляд періодичних доповідей держав, прийняття загальних коментарів до статей Пакту та здійснення моніторингу виконання державами своїх зобов'язань [2, с.107].

Процедура звітності є базовим елементом контрольного механізму. Кожна держава-учасниця повинна регулярно подавати до Комітету доповіді про заходи, вжиті для забезпечення реалізації прав, передбачених у Пакті, а також про досягнутий прогрес та наявні труднощі. Після отримання звіту Комітет проводить його аналіз, заслуховує представників держави, а також враховує альтернативні доповіді, підготовлені національними правозахисними інституціями та громадськими організаціями. За результатами розгляду ухвалюються так звані «Заключні зауваження» (Concluding Observations), у яких формулюються рекомендації щодо вдосконалення політики держави у сфері економічних, соціальних і культурних прав.

Важливу роль у діяльності Комітету відіграють Загальні коментарі (General Comments), які мають тлумачний характер і визначають зміст та обсяг зобов'язань держав щодо кожного з прав, закріплених у Пакті. Наприклад, Загальний коментар № 12 розкриває зміст права на достатнє харчування, № 13 - права на освіту, № 14 - права на здоров'я, № 18 - права на працю, № 20 - заборони дискримінації у реалізації економічних, соціальних і культурних прав. Ці документи є своєрідними орієнтирами для держав у процесі формування соціальної політики та удосконалення національного законодавства.

Значним кроком вперед у розвитку контрольного механізму стало ухвалення у 2008 році Факультативного протоколу до МПЕСКП, який набув чинності 5 травня 2013 року [3]. Цим документом уперше було передбачено можливість подання індивідуальних та колективних скарг на порушення економічних, соціальних і культурних прав. Відповідно до статті 2 Протоколу, право на подання індивідуальної скарги має будь-яка особа або група осіб, які перебувають під юрисдикцією держави, що ратифікувала Протокол, а також представники таких осіб. Передумовою розгляду є вичерпання національних засобів правового захисту. Окрім цього, Протокол передбачає можливість подання міждержавних скарг, якщо одна держава вважає, що інша не виконує свої зобов'язання за Пактом, а також дозволяє Комітету проводити розслідування з власної ініціативи у випадках систематичних порушень.

Факультативний протокол фактично створив повноцінну квазісудову процедуру розгляду порушень соціально-економічних прав на універсальному рівні. Однак ефективність цього механізму залишається обмеженою, оскільки станом на сьогодні Протокол ратифікували лише близько тридцяти держав світу. Україна підписала документ у 2009 році, проте досі не завершила процедуру його ратифікації, що позбавляє українських громадян можливості безпосередньо звертатися до Комітету з індивідуальними скаргами.

Науковці, зазначають, що основною причиною слабкості контрольного механізму МПЕСКП є особливий характер економічних, соціальних і культурних прав. На відміну від громадянських і політичних прав, які вимагають від держав утримуватися від певних дій, соціально-економічні права потребують активної діяльності та значних матеріальних ресурсів. Сам Пакт передбачає, що держави зобов'язуються вживати заходів «поступово», «у межах наявних ресурсів». Це формулювання надає державам значну свободу у визначенні темпів і обсягів реалізації своїх зобов'язань, що об'єктивно ускладнює ефективний міжнародний контроль [4, с.128].

Незважаючи на зазначені недоліки, діяльність Комітету з економічних, соціальних і культурних прав має значний вплив на розвиток міжнародних стандартів у сфері прав людини. Регулярні доповіді держав, участь у їх підготовці неурядових організацій, публічність заключних зауважень Комітету створюють механізм морального та політичного тиску на уряди, стимулюючи їх до вдосконалення національної політики у сфері соціального захисту, освіти, праці, охорони здоров'я. Так, у своїх висновках щодо України Комітет неодноразово звертав увагу на низький рівень соціальних виплат, проблеми доступу до медичних послуг, недосконалість системи пенсійного забезпечення та освіти. Такі рекомендації сприяли розробці нових програм соціальної політики, адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів.

Тому я вважаю, що контрольний механізм за виконанням Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права є надзвичайно важливим інструментом захисту прав людини на глобальному рівні. Він поєднує моніторинг періодичних доповідей держав, тлумачення норм через загальні коментарі та можливість подання індивідуальних і колективних скарг за Факультативним протоколом, що створює багаторівневу систему контролю. Незважаючи на рекомендаційний характер більшості інструментів, механізм стимулює держави вдосконалювати національну політику у сфері соціального забезпечення, освіти, охорони здоров'я та праці. Для України, як держави, яка прагне забезпечити соціальну справедливість і відповідати європейським стандартам, активна участь у цих міжнародних процедурах та ратифікація Факультативного протоколу є не лише питанням міжнародного престижу, а й реальним засобом посилення захисту соціальних прав громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 09.10.2025).
2. Федорова А.Л. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права як складова універсальної системи захисту прав людини. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Випуск 96 (Частина І). С. 104-109.
3. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_i50#Text (дата звернення: 09.10.2025).
4. Мицик В. В. Правові механізми та процедури захисту прав людини у міжнародному праві. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2009. Вип. 86 (Ч. І). С. 121-128

Федрак А.М.

студентка 3 курсу юридичного факультету

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

*Науковий керівник: **Процьків Н.М.**,*

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри приватного права юридичного факультету

ПРАВО НА ОПІКУ ТА ПІКЛУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕМІЩЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ РОДИН ЗА МЕЖІ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, що розпочалася у 2022 році, призвело до масового переміщення мільйонів громадян за кордон. Серед яких — значна кількість дітей, людей з інвалідністю та осіб, які через свій вік чи стан здоров'я потребують опіки чи піклування. В умовах вимушеної міграції виникають питання: як зберегти правовий статус опіки/піклування, встановлений в Україні, як забезпечити його визнання за кордоном та як захистити права підопічних у межах законодавства інших держав. Якщо ж у мирний час ці питання врегульовувалися насамперед Цивільним кодексом України (ЦКУ) (ст. 55–79) та Сімейним кодексом України (ст. 243–251) [1; 2], то нині постає проблема їх поєднання з нормами міжнародного приватного права і забезпечення належного захисту прав дітей за кордоном. Саме ця взаємодія внутрішніх і міжнародних норм визначає актуальність теми.

Опіка і піклування в українському законодавстві мають на меті захист особистих та майнових прав людей які їх потребують. Відповідно до ЦК України, опіка встановлюється над малолітніми дітьми (особами віком до 14 років) та недієздатними особами, а піклування – над неповнолітніми(особи віком від 14 до 18 років) та особами цивільна дієздатність, яких обмежена [1]. Також ефективно регулювання даного питання забезпечує Закон України «Про охорону дитинства», який гарантує пріоритет інтересів дитини [3]. Таким чином, українське право створює достатню основу для регулювання цих відносин у межах держави.

Проте, коли дитина чи родина переміщується за межі території України, національні норми стикаються з іноземним законодавством. Це породжує необхідність звернення до норм міжнародного приватного права та міжнародних конвенцій.

Ключовим актом у сфері захисту дітей є Конвенція ООН про права дитини (1989 р.), яка проголошує принцип «найкращих інтересів дитини» як основу для всіх рішень щодо неї [5]. Для розвитку цього положення було прийнято Гаазьку конвенцію 1996 року про юрисдикцію та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей [6]. Вона визначає, що за загальним правилом компетентними є органи тієї держави, де дитина має постійне місце проживання. Ці конвенції дозволяють визначати

компетентні органи, гарантувати визнання рішень судів та органів опіки за кордоном, а також забезпечують механізми повернення дитини у країну постійного проживання у разі незаконного вивезення.

Для осіб недієздатних або осіб з обмеженою дієздатністю міжнародне право також передбачає механізми захисту, зокрема співпрацю між компетентними органами різних держав щодо визнання рішень українських судів про встановлення опіки або піклування.

Сформувалася певна судова практика, що відображає підхід Європейського суду з прав людини до вирішення транскордонних спорів. У справі «Neulinger and Shuruk v. Switzerland» (2010) ЄСПЛ підкреслив, що у випадку транскордонних спорів ключовим є «найкращий інтерес дитини» [8]. А у справі «X v. Latvia» (2013) Суд визнав необхідність балансу між правами батьків та безпекою дитини [9]. Ці рішення мають пряму дію для України, оскільки вона є учасницею Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ці рішення є особливо важливими для України, оскільки підтверджують необхідність врахування гуманітарних та соціальних аспектів при транскордонному переміщенні дітей та осіб з обмеженою дієздатністю.

Водночас важливо врахувати, що право на опіку та піклування стосується не лише дітей, а й дорослих осіб, які визнані недієздатними або осіб з обмеженою цивільною дієздатністю. Відповідно до Цивільного кодексу України, над недієздатною особою встановлюється опіка (ЦК України, ст. 60–63) [1]. Якщо ж особа обмежена у дієздатності (наприклад, через психічні розлади чи зловживання алкоголем), над нею встановлюється піклування. У випадках міжнародного переміщення такі особи потребують подвійного правового захисту: з боку України як держави громадянства та з боку приймаючої країни. Гаазька конвенція 1996 року поширює свою дію також на заходи захисту повнолітніх осіб, які не можуть самостійно реалізовувати свої права [6].

Організації, як UNICEF та UNHCR, відіграють важливу роль у захисті прав переміщених дітей та дорослих. Вони розробляють механізми ідентифікації, обліку та супроводу осіб, які виїхали без супроводу, і координують взаємодію з державними органами України та країн перебування [10; 15].

Звіт UNHCR станом на 2024 рік містить таку статистичну інформацію, що 123.2 мільйона осіб – у світі було примусово переміщено станом на кінець 2024 року внаслідок переслідувань, конфліктів, насильства та порушень прав людини. Ця цифра є рекордно високою; 73% переміщених осіб були прийняті країнами з низьким та середнім рівнем доходу; 83.4 мільйона осіб – це кількість внутрішньо переміщених осіб, які не перетинали міжнародні кордони; 117 тисяч дітей без супроводу та розлучених із сім'ями отримали альтернативні форми опіки; понад 218 тисяч дітей без супроводу та розлучених із сім'ями були зареєстровані у всьому світі; 9.8 мільйона вимушено переміщених осіб змогли повернутися до своїх домівок, включаючи 1.6 мільйона біженців та 8.2 мільйона внутрішньо переміщених осіб; 188 800 біженців були переселені у 2024 році. Ці цифри відображають масштаби глобальної кризи переміщення, що відзначає високий ризик втрати правового статусу для осіб без супроводу та закликає держави-учасниці конвенцій встановити єдині механізми взаємного визнання рішень про опіку та піклування [10].

Інтеграцією цих положень у міжнародну практику виступає питання щодо визнання рішень українських судів про визнання особи недієздатною. Без відповідного механізму

співробітництва виникає правовий вакуум, коли особа фактично залишається без належної опіки в іноземній державі. Саме тому міжнародне приватне право відіграє ключову роль у забезпеченні безперервності правового статусу.

Варто також врахувати, що серед внутрішньо переміщених осіб в Україні є чимало дітей-сиріт та осіб з інвалідністю, над якими встановлено опіку. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [4] прямо гарантує захист їхніх прав, однак за межами території України ситуація значно ускладнюється, адже в кожній країні світу існує власний механізм регулювання даного питання. У багатьох країнах світу відрізняється як термінологія, так і порядок визнання іноземних рішень, в одних країнах це відбувається автоматично в інших потребує судової чи адміністративної процедури, що створює певну правову невизначеність, посилюючи тим самим ризик порушення прав цих осіб, що зумовлює необхідність єдиного міжнародного регулювання.

На нашу думку, для ефективнішого механізму реалізації інституту опіки і піклування необхідно насамперед:

- активно поширювати серед українських родин та органів опіки інформацію про міжнародні правила та механізми захисту.
- укладати угоди про правову допомогу з країнами, до яких переміщуються українські біженці, з чітким регулюванням питань опіки.
- розробити стандартні форми документів — довіреності, заяви, клопотання — з урахуванням міжнародних процедур.
- підвищувати підготовку консульських працівників та служб опіки щодо проблем переміщених осіб.
- залучати гуманітарні та громадські організації (напр. УЧХ) у просування юридичної обізнаності й допомоги в транскордонній опіці.

Таким чином, право на опіку та піклування у випадку переміщення українських родин за кордон постає як багаторівневе явище. Воно поєднує цивільне право (визначення та реалізація опіки в межах України), міжнародне приватне право (узгодження юрисдикцій та визнання рішень), а також міжнародні стандарти захисту прав людини. Тільки їх комплексне застосування забезпечить реальний захист як дітей, так і недієздатних дорослих у нових соціально-правових умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–41. – Ст. 356. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 6. – Ст. 44. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 158. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
4. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 43. – Ст. 276. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

5. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 (ратифікована Україною 27.02.1991) // Офіційний вісник України. – 1991. – № 4. –URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

6. Гаазька конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19.10.1996 р. // HCCH. – 1996. –URL : <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=70>

7. Гаазька конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980 р. // HCCH. – 1980. –URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=24>

8. Рішення ЄСПЛ у справі «Neulinger and Shuruk v. Switzerland» (Application no. 41615/07, 06.07.2010) – практика щодо захисту найкращих інтересів дитини у випадку транскордонного переміщення // HUDOC. – 2010. –URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-117933&filename=CASE%20OF%20NEULINGER%20AND%20SHURUK%20v.%20SWITZERLAND%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20legal%20summary%20by%20the%20COE%20Human%20Rights%20Trust%20Fund.pdf&logEvent=False>

9. Рішення ЄСПЛ у справі «X v. Latvia» (Application no. 27853/09, 26.11.2013) – баланс між правом батьків і захистом дитини при переміщенні // HUDOC. – 2013. –URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-144744&filename=CASE%20OF%20X%20v.%20LATVIA%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20by%20the%20COE%20Human%20Rights%20Trust%20Fund.pdf&logEvent=False>

10. UNHCR. GLOBAL TRENDS FORCED DISPLACEMENT IN 2024. – URL: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2025-06/global-trends-report-2024.pdf>

Чеботаренко Ангеліна Василівна
студентка 3 курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Науковий керівник: Процьків Н.М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри приватного права юридичного факультету

ВІДКРИТТЯ ГРОМАДЯНИНОМ УКРАЇНИ БІЗНЕСУ ЗА КОРДОНОМ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ

Відповідно до сьогодення, питання щодо відкриття бізнесу за кордоном набуває більшої актуальності. Українські компанії виходять на іноземні ринки не лише як стратегічний вибір в пошуках нових економічних можливостей задля реалізації або розвитку на міжнародній арені свого підприємницького потенціалу, а й як вимушений крок через війну, економічну та політичну нестабільність, падіння купівельної спроможності та ризики для виробництва й персоналу. Це дозволяє зменшити залежність від внутрішнього ринку та забезпечити стійкість. [1], [2], [3]

Ця процедура може мати успіх, проте вона містить в собі проблеми, як от оподаткування, розуміння міжнародного ринку, нормативна база як і України так і тої держави, де планується реалізація бізнес плану. Можна виокремити декілька аспектів, які потрібно узгодити та вирішити перед відкриттям бізнесу в іноземній державі.

Спочатку потрібно визначити оптимальну правову форму ведення бізнесу, тобто чи буде відкрито ФОП чи створено юридичну особу. У країнах ЄС є такі основні бізнес-структури:

Sole Proprietorship — індивідуальний підприємець;

Limited Liability Company (LLC) — ТОВ;

Branch — філія, якщо у вас вже є бізнес в Україні або іншій країні;

Partnership — партнерство, якщо у вас кілька співвласників. [3]

Найпопулярнішим вибором є товариство з обмеженою відповідальністю, адже обмежена відповідальність власника зменшує особисті юридичні ризик. З таких прикладів може бути GmbH у Німеччині, Sp. z o.o. у Польщі. На цей вибір повинні впливати різні чинники, зокрема обсяг інвестицій, статутний капітал, кількість засновників, правила щодо директорів та обов'язкові структурні елементи компанії. [4]

Наступним кроком буде вибір юрисдикції, що є важливим стратегічним рішенням, яке може вплинути на успіх бізнесу, його розвиток та прибутковість. Стаття з LigaZakon “Реєстрація бізнесу за кордоном: як обрати оптимальну юрисдикцію” підкреслює, що потрібно враховувати податкове навантаження, ступінь бюрократії, вимоги до статутного капіталу, можливість отримання банківського рахунку, юридичну адресу, можливості отримання тимчасового захисту або громадянства, доступ до ринків ЄС,

зручності ведення бізнесу та сумісності з іншими регіонами у торговельно-економічному аспекті та специфіки ведення бізнесу, вимоги державних органів. Найбільш привабливими варіантами є Кіпр, Польща, Мальта та Естонія, адже там зручні податкові режими, зрозуміле та прозоре законодавство і є можливість онлайн-реєстрації чи електронного управління.

Детальний план дій подає AIN “Як відкрити бізнес за кордоном”, де вказано наступні кроки: спочатку провести аналіз ринку — вивчити попит, конкурентів, регулювання конкретної країни. Далі оформити юридичну реєстрацію з усіма необхідними документами, включно з установчими документами, підтвердженням джерела капіталу, отриманням юридичної адреси тощо.

Одним із ключових кроків є дотримання правил комерційного права юрисдикції. Процесуально правильне оформлення установчих документів компанії, чітке визначення корпоративної структури, склад директорів, правила внутрішнього управління, статутного капіталу, поділу прибутку є забезпеченням успішного планування бізнесу. Також, ведення бухгалтерського обліку, аудиту, звітності має бути згідно із законами країни реєстрації — інакше бізнес ризикує штрафами та юридичними претензіями. [3]

Як ми уже зазначили, відкриття бізнесу за кордоном тягне знання не тільки законодавства іноземної країни, але й українського, адже потрібно звернути увагу на податкові аспекти. У матеріалах Migrant.biz.ua “Бізнес за кордоном” зазначається, що громадяни України, які отримують дохід за кордоном, повинні враховувати податкові зобов'язання в Україні, особливо якщо країна-юрисдикція має договір про уникнення подвійного оподаткування з Україною. Варто також звернути увагу на правила Національного банку України щодо валютних операцій, інвестицій за кордон, декларування доходів та капіталу. [5]

Враховуючи правову форму бізнесу, слід охарактеризувати юридичну відповідальність та ризики. Сюди входить ліцензія, дозволи на окремий вид діяльності, необхідність відповідати стандартам безпеки, санітарним та екологічним нормам, а також вимоги місцевих органів для здійснення окремих видів діяльності, відкриття банківського рахунку із суворими вимогами щодо ухвалення over-compliance (надмірної відповідності), знання контрагентів та джерел надходження коштів. Часто підприємець-нерезидент зіштовхується з необхідністю мати місцевого представника чи директора, що значно полегшує виконання певних робіт. [3]

Коли є основні ідеї, план та фактично видніється уже бізнес, залишається одне із основних питань: «Легальне перебування в країні», тобто чи потрібна віза, чи дозвіл на проживання, чи інший статус. З матеріалів Visit Ukraine помітно, що у багатьох країнах ЄС бізнес-імміграційні програми або візи для інвесторів чи підприємців вимагають бізнес-план, доведення фінансової спроможності, джерела капіталу, плани щодо створення робочих місць чи користі для економіки країни. Тобто потрібне підтвердження того, що бізнес буде жити та розвиватись, підстава для легального перебування в країні. [4]

Проте не буде успіху без адаптації. Бізнес ідея повинна бути співставлена з навколишнім середовищем, з суспільством та традиціями в нього. Потрібно врахувати регіон, мову, релігію, екологію та майже все, що може відобразитись на підприємству.

Українець, який має таку мету, повинен пройти чималий шлях та докласти багато зусиль, грошей та часу, щоб проаналізувати кожну деталь, охопити весь спектр умов, дослідити ринок, обрати оптимальну юрисдикцію, врахувати податкові та валютні зобов'язання як в країні реєстрації, так і в Україні. Не менш важливою є правова підтримка, яка може включати консультації з місцевими юристами, бухгалтерією, фінансами, перевірка вимог ліцензування, правила банків і вимоги AML/«знай свого клієнта».

Підсумовуючи, відкриття бізнесу громадянином України за кордоном — це можливість, яка може бути дуже результативною, за умови що підприємець правильно підготується, дотримається юридичних вимог, врахує податкові, бухгалтерські й міграційні питання, обере відповідну країну з огляду на інвестиційний клімат, бюрократію, витрати та ризики.

ДЖЕРЕЛА ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Мельник Т. Ю. Особливості виходу українського бізнесу на міжнародні ринки під впливом воєнних ризиків. Економіка. – 2024. – Вип. 4(110). – С. 3–11.
2. Реєстрація бізнесу за кордоном: як обрати оптимальну юрисдикцію. LigaZakon. – 2024. – URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/232039_restratsya-bznesu-za-kordonom-yak-obrati-optimalnu-yurisdiktsyu
3. Як відкрити бізнес за кордоном: інструкція. AIN.UA. – 23.02.2025. – URL: <https://ain.ua/2025/02/23/iak-vidkriti-biznes-za-kordonom-instrukcia/>
4. Expanding borders: how to open a business in Europe if you are not an EU citizen. Visit Ukraine. – 2024. – URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/6049/expanding-borders-how-to-open-a-business-in-europe-if-you-are-not-an-eu-citizen>
5. Бізнес за кордоном. Migrant.biz.ua. – 2025. – URL: <https://migrant.biz.ua/dovidkova/emigracia/biznes-za-kordonom.html>

Чмут К.М.,
*Студентка юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ ЗБИРАННЯ, ПОДАННЯ ТА ОЦІНКИ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ

У період всеосяжної цифровізації питання, пов'язані зі збиранням, поданням та експертною оцінкою електронних доказів, стають надзвичайно важливими для адміністративного судочинства. Цифрові докази, як інформація, що міститься в електронному форматі (наприклад, електронні документи, комунікація, дані про місцезнаходження, відеозаписи), є визначальними для встановлення фактичних обставин справи, проте їх застосування породжує суттєві труднощі. Зокрема, здобуття таких доказів вимагає дотримання спеціалізованих методик і процедур для гарантування їх недоторканності та справжності, оскільки цифрові дані є вразливими до модифікації чи знищення. Крім того, передача електронних матеріалів до суду часто ускладнюється через відсутність єдиних стандартів і необхідність підтвердження їх допустимості (тобто відповідності встановленим законом вимогам до джерела та форми). Нарешті, судова оцінка цих доказів є комплексним завданням через їхню нематеріальну сутність та потребу залучення фахівців-експертів для підтвердження достовірності та доказової сили.

У сфері адміністративного судочинства, докази відіграють центральну роль, будучи вирішальною основою для встановлення істини у справі, зокрема, для підтвердження обставин, що стосуються законності оскаржуваних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, а також для з'ясування обґрунтованості аргументів сторін щодо існування чи відсутності юридичних фактів, важливих для розв'язання спору. Під доказами розуміють будь-які фактичні дані, на основі яких суд, дотримуючись встановленої законом процедури, може встановити наявність чи відсутність обставин, які слугують підґрунтям для вимог і заперечень учасників процесу, а також інші обставини, критичні для справедливого та правильного вирішення справи [1, с.230-231].

У сучасному адміністративному судочинстві цифрові докази стали ключовим компонентом доказової бази, охоплюючи будь-яку інформацію в електронній формі, що є релевантною для встановлення фактичних обставин справи, як-от електронна кореспонденція, записи з відеокамер, геодані, знімки екрана вебсторінок чи електронні документи. Їхня виняткова важливість зумовлена тим, що переважна більшість взаємодій між громадянами, бізнесом та державними органами на сьогодні відбувається в електронному просторі. Незважаючи на цю значущість, робота з такими доказами пов'язана зі специфічними викликами, зокрема: забезпеченням автентичності та цілісності (тобто гарантії незмінності даних), дотриманням належної процедури їхнього збирання та фіксації (наприклад, за допомогою протоколів огляду чи експертних

висновків), а також питанням допустимості, якщо доказ був отриманий із порушенням процесуальних норм. Судова практика висуває вимогу, щоб цифрові докази були представлені у формі, яка дає можливість суду безпосередньо їх дослідити (наприклад, на фізичних носіях або з додатком висновків експертів чи протоколів фіксації), що підкреслює критичну потребу у спеціальних знаннях та ретельному дотриманні процесуальної форми їхнього подання та подальшої оцінки для гарантування справедливого вирішення адміністративної справи [2, с.65-66].

Основна складність прилучення цифрових доказів у межах адміністративного судочинства криється у гарантуванні їхньої достовірності та цілісності, адже електронна інформація є надзвичайно вразливою до модифікацій, а існуючі механізми її вилучення часто ігнорують принципи, що відповідають вимогам комп'ютерної криміналістики, що, у свою чергу, ставить під сумнів їхню юридичну припустимість. Наприклад, звичайний скріншот, отриманий без належного документального оформлення процедури та підтвердження незмінності його метаданих, легко може бути відхилений судом як неналежний доказ. Для подолання цієї проблеми критично необхідним є впровадження уніфікованих стандартів і чітких протоколів для процесу вилучення цифрової інформації, обов'язкове застосування спеціалізованого програмного забезпечення (зокрема, інструментів для обчислення хеш-суми), яке надійно засвідчує непорушність (цілісність) зібраних даних, а також забезпечення участі висококваліфікованих фахівців (комп'ютерних криміналістів) безпосередньо на стадії збору доказів [3, с.87-88].

Основні труднощі, які виникають при поданні цифрових доказів у суді, здебільшого стосуються їхнього формату та технічної складності для опрацювання. Зокрема, суди, а також сторони судового процесу, не завжди мають у своєму розпорядженні необхідне програмне забезпечення або достатній рівень технічної компетентності, що ускладнює належне відтворення та адекватне сприйняття інформації, отриманої, наприклад, із великих електронних баз даних чи комплексних інформаційних систем. Крім того, гостро стоїть питання забезпечення допустимості таких доказів, оскільки наразі відсутні чіткі регулятивні вимоги щодо їхнього коректного оформлення як обов'язкового додатку до адміністративного позову чи відзиву; водночас, критично важливою є необхідність захисту конфіденційної інформації третіх осіб, яка може бути інтегрована у зміст цифрових матеріалів. Для подолання цих системних перешкод необхідно запровадити уніфіковані технічні стандарти та вимоги до подання цифрових доказів, включно з обов'язковою їхньою передачею в електронному вигляді із супровідним протоколом фіксації їхньої цілісності, обладнати судові установи спеціалізованими технічними засобами для якісної демонстрації цих доказів та розробити детальні методичні настанови для суддів, які б регулювали процес формалізації електронних документів. Ключовим стратегічним кроком є також досягнення справедливого балансу між принципом допустимості доказу та правом на приватність шляхом використання ефективних механізмів редагування або знеособлення (анонімізації) особливо чутливих даних [4, с.382-383].

Сучасна система правосуддя відчуває значні труднощі з об'єктивною оцінкою цифрових доказів, головним чином через необхідність точно встановити їхню автентичність і переконливу доказову силу. Основна перешкода криється у браку технічних знань серед суддів, які часто не мають достатньої кваліфікації для

самостійного критичного аналізу складних технічних елементів, як-от метадані, що ускладнює ефективне виявлення потенційних маніпуляцій або надійне підтвердження джерела інформації; у результаті виникає дисбаланс в оцінці, коли цифрові матеріали можуть бути або надмірно довірені, або, навпаки, безпідставно ігноровані. Щоб усунути цю прогалину та гарантувати неупередженість і рівність у судовому процесі, у край необхідне впровадження комплексного підходу: насамперед, потрібно забезпечити постійне фахове зростання суддів у сферах ІТ та цифрової криміналістики; по-друге, слід запровадити обов'язкове й активне використання судових комп'ютерно-технічних експертиз у справах зі складними технічними доказами для авторитетного підтвердження їхньої справжності; і, нарешті, необхідно створити й впровадити чіткі стандарти судової практики та юридичні презумпції для певних типів цифрових доказів (наприклад, даних з офіційних державних електронних реєстрів), що сприятиме уніфікації підходів до їхнього оцінювання [5, с.159-160].

Отже, у світлі стрімкої цифровізації суспільних відносин, цифрові докази набули визначального значення для встановлення істини в адміністративному судочинстві, оскільки вони є невід'ємним відображенням більшості сучасних взаємодій між суб'єктами владних повноважень та приватними особами. Незважаючи на їхню критичну релевантність, ефективне застосування цих доказів на практиці стикається з низкою системних викликів, що вимагають негайного вирішення. Ці виклики охоплюють: забезпечення цілісності та автентичності даних на стадії збирання, стандартизацію формату подання для їхньої допустимості та технічної доступності суду, а також підвищення кваліфікації суддів для їхньої об'єктивної оцінки. Успішне подолання цих перешкод через впровадження єдиних криміналістичних протоколів, залучення експертів та розробку чітких процесуальних стандартів є запорукою не лише технологічної адаптації судової системи, а й гарантією справедливого, достовірного та обґрунтованого вирішення адміністративних спорів у цифрову епоху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тунік Ю.М., Поняття доказування в цивільному процесуальному праві. Юридичний науковий електронний журнал. № 10/2022. С.232-236.
2. Васильєва-Шаламова Ж.В., Ковальчук І.А., Електронні докази в цивільному судочинстві: теоретичні та практичні аспекти. Юридичний науковий електронний журнал. № 5/2023. С.64-68.
3. Ковтуненко О.А., Дашко Д.С., Проблематика подання та дослідження електронних доказів крізь призму судової практики. Юридичний науковий електронний журнал. № 5/2023. С.86-89.
4. Малець М.Р., Матвієнко Я.В., Актуальні питання доказів та доказування в адміністративному судочинстві на сучасному етапі. Юридичний науковий електронний журнал. № 10/2023. С.381-384.
6. Гарасимів О.І., Марко С.І., Ряшко О.В., Цифрові докази: деякі проблемні питання щодо їх поняття та використання у кримінальному судочинстві. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023. Серія ПРАВО. Випуск 75: частина 2. С.158-162.

Шепотько Вікторія Миколаївна
Студентка, 3 курсу, 07 групи
факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

МОБІЛЬНИЙ БАНКІНГ - ВІЗИТІВКА УКРАЇНСЬКОГО ФІНАНСОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Якби провести масштабне соціологічне дослідження серед української діаспори по всьому світу з питанням «Чого Вам найбільше бракує у повсякденному житті?», то серед найпоширеніших відповідей, без сумніву, опинилась би відсутність звичного для України високотехнологічного мобільного банкінгу. Це явище стало настільки органічною частиною фінансової культури українців, що його якість і швидкість перетворилися на своєрідну візитівку нашої держави.

Процеси цифровізації настільки інтенсивно інтегрувалися в повсякденність, що їхня винятковість та високотехнологічний характер уже майже не усвідомлюються. Те, що ще кілька років тому здавалося малореалістичним, сьогодні сприймається як звична операційна рутинна: у межах одного мобільного застосунку користувач може за лічені хвилини здійснити грошовий переказ, оплатити комунальні послуги, провести валютну операцію чи навіть відкрити благодійний збір на підтримку Збройних Сил України.

Упродовж останніх років українська банківська система демонструє лідерство в цифровій трансформації. За даними НБУ та аналітиків, українські банки активно розвивають мобільні додатки та інтернет-банкінг, запроваджуючи нові сервіси, доступні будь-де і будь-коли [1]. Наприклад, ПриватБанк звітує, що понад 95 % своїх платежів і переказів клієнти здійснюють через інтернет- та мобільні сервіси. Частка безготівкових операцій в Україні також зросла: за 2023 рік близько 65 % розрахунків проведено картками [2]. Законодавча база адаптується під ці зміни: прийнято закони про платіжні послуги та віртуальні активи, які деталізують правила проведення переказів, платіжних систем і фінтех-інновацій. У 2023-2025 роках НБУ узгодив проєкт регулювання open banking, що дозволяє за згодою клієнта надавати фінансовим сервісам доступ до банківських рахунків і платіжних даних [1,3]. Таким чином формується прозорий «open banking», сумісний із європейськими стандартами.

Мобільні додатки українських банків надають надзвичайно широкий спектр можливостей. Користувачі можуть миттєво переказувати кошти між власними рахунками та на картки інших банків, оплачувати комунальні послуги, штрафи, поповнювати мобільний телефон, купувати квитки й здійснювати грошові операції у валюті чи криптовалюти. У додатках реалізовані оплата за допомогою QR-кодів, керування балансами й лімітами карток, оформлення депозитів і кредитів, інвестиційні послуги тощо. Багато банків запровадили персональні кабінети, де клієнт може

дистанційно оновити свої дані (наприклад, при отриманні нового паспорта чи ідентифікаційного коду), а також чат-боти та онлайн-консультації для миттєвої підтримки. До прикладу, монобанк і Приват24 регулярно отримують нагороди за зручність і функціональність: дослідження засвідчило, що мобільні додатки українських банків загалом мають більший функціонал у порівнянні з аналогами іноземних банків [4].

Дослідники підкреслюють, що якісна, безпечна та зручна взаємодія з клієнтом через мобільні додатки - ключовий елемент цифрової трансформації банківської сфери [4, С. 42]. Наприклад, понад дві третини (67 %) бізнес-клієнтів ПриватБанку вже обслуговуються через мобільний додаток. Під час війни банки ще активніше впроваджують інновації, а саме ПриватБанк розширив функціонал Privat24 - запровадив сервіс інтернет-кредитування, платіжні QR-інструменти та «конверти» для благодійності (допомога ЗСУ) прямо в додатку. Аналогічно, до мобільних додатків підключено послуги е-квитка, медичного страхування, оплати єдиного податку та інші електронні сервіси. Високотехнологічна робота банків відображається у звітах: скажімо, ПриватБанк повідомляє, що вже понад 95 % усіх клієнтських операцій переходять в онлайн-канали (мобільний/інтернет-банкінг)[2]. Це свідчить про те, що для українців користування мобільним додатком стало звичною щоденною практикою.

Зростання мобільного банкінгу тісно пов'язане з державними електронними послугами. Платформа «Дія» інтегрувала цифрові ID-документи, визнаючи їх такими ж офіційними, як паперові. Наприклад, в Україні цифрові ID-картка та закордонний паспорт мають таку ж юридичну силу, що й паперові аналоги. Це означає, що при вході в банківський додаток клієнт може пред'явити «Дію» замість паспорта. Сьогодні більше 14 мільйонів українців (приблизно кожен четвертий громадянин) активно користуються усіма сервісами екосистеми «Дія», що свідчить про глибоку проникність цифрових ідентифікаторів [5]. Через «Дію» можна підписувати документи електронним підписом (ЕЦП) прямо зі смартфона - це спрощує дистанційне оформлення банківських контрактів. Серед цих цифрових сервісів - і оновлення особистих даних: наприклад, електронний ідентифікаційний код зберігається в «Дії» і використовується під час відкриття рахунків чи оформлення депозиту в банку.

Наближення до ЄС також посилює ці можливості: ухвалена наприкінці 2025 року Постанова КМУ «Про затвердження вимог до випуску гаманців з цифровою ідентифікацією», яка передбачає впровадження європейського Digital ID Wallet [6]. Після цього українці зможуть відкривати банківські рахунки та отримувати банківські послуги в ЄС без фізичного паперового документа - достатньо демонструвати цифровий ідентифікатор із «Дії» чи Wallet. Таким чином, навіть за кордоном українець зможе швидко авторизуватися та користуватися мобільним банкінгом (наприклад, через NBU BankID, який працює через «Дію»).

Піддрунтям для якісного мобільного банкінгу є сприятливе законодавство у сфері фінансових послуг. Українська правова система віддає перевагу технологічній нейтральності: електронний документ за законом має таку ж юридичну вагу, як паперовий. Зокрема, Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» привівають кваліфікований електронний підпис до власноручного [7,8]. Це означає, що

клієнт може укладати банківські угоди через мобільний додаток, підписуючи документи ЕЦП із телефону. Рівень безпеки підвищують також правила НБУ та міжнародні стандарти (зокрема ISO 20022 для платіжної інфраструктури).

НБУ координує розвиток фінтеху, а саме оновлено Закон «Про платіжні послуги», щоб полегшити роботу платіжних операторів, а також прийнято Закон України «Про віртуальні активи» (ще не набрав чинності), що визначає права та зобов'язання сторін при здійсненні віртуальних переказів. Завдяки цим законам банки й небанківські платформи (електронні гаманці, мобільні платіжні оператори тощо) отримали чіткі рамки діяльності. У 2023-2025 рр. НБУ запустив регуляторні ініціативи «open banking» та створив систему BankID [1,2]. В результаті клієнт може за декілька хвилин відкрити рахунок онлайн, використовуючи діючу електронну ідентифікацію.

Сильна екосистема мобільного банкінгу сприяє загальному добробуту та фінансовій інклюзивності. Завдяки додаткам клієнтам не потрібно відвідувати відділення - це особливо цінно в умовах війни та в період евакуацій, коли віддалений доступ до рахунку може бути єдиною можливістю. Сплата податків, комуналки, штрафів чи поповнення рахунку тепер займає лічені хвилини з телефону. Важливий соціальний вимір - благодійність: наприклад, волонтери можуть за кілька дотиків створити в мобільному додатку збір коштів на підтримку ЗСУ чи інших потреб. Масштабно виріс обсяг добровільних пожертв через банківські сервіси, адже цифрові інструменти значно спростили процедуру. Інтеграція банків з держсистемою «Дія» дала змогу українцям відправляти цифрові копії документів - за даними, так вже було передано понад 2 млн електронних копій ідентифікаторів і документів через сервіси «Дії» [5]. Це величезний крок вперед у порівнянні з потребою носити паперові документи. Крім того, розгалужена мережа мобільного банкінгу в Україні позитивно впливає на економічний розвиток: цифрові сервіси скорочують витрати та час клієнтів і держави, підвищуючи ефективність системи загалом.

А тому, і справді мобільний банкінг є «візитівкою» високотехнологічності України. Повертаючись до початку, хочеться зауважити, що діаспора й гості країни також це відчують. Навіть перебуваючи за кордоном, українці можуть авторизуватися в додатку через BankID, поповнювати картки та переказувати кошти рідним. Для сучасного бізнесу в Україні мобільність банківських послуг - додаткова перевага, оскільки підприємці з усієї країни відкривають рахунки онлайн, користуються електронними платіжними рішеннями та виводять бізнес у цифровий простір швидше, ніж у багатьох інших державах.

Отже, висока якість мобільного банкінгу стала невід'ємною ознакою українського фінансового середовища. Це не лише зручний інструмент для клієнтів, а й потужний іміджевий фактор країни. Українські банки випереджають час, у їхніх мобільних додатках сполучено передові технології (штучний інтелект, біометрія, безконтактні платежі) з надійними системами безпеки і правовою підтримкою з боку держави. Завдяки цьому мобільний банкінг України став натуральною візитівкою держави - про це свідчать і опитування закордонних українців, і позитивні відгуки міжнародних фінансових аналітиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. White Book of Reforms 2025. Chapter 4. Monetary policy and banking sector. VoxUkraine Team Reforms, 8 May 2025. – URL: <https://voxukraine.org/en/white-book-of-reforms-2025-chapter-4-monetary-policy-and-banking-sector#:~:text=Since%202019%2C%20Ukraine%20has%20made,available%20anywhere%20in%20the%20world>
2. COMMITTED to Serving Ukraine. PrivatBank Report 2024. – URL: <https://static.privatbank.ua/files/2024-integrated-annual-report.pdf#:~:text=operational%20efficiency%20of%20the%20bank,one%20of%20our%20key%20priorities>
3. Ukraine national bank issues draft regulation on open banking. CMS Law-Now, 16.05.2025. – URL: <https://cms-lawnow.com/en/ealerts/2025/05/ukraine-national-bank-issues-draft-regulation-on-open-banking?format=pdf&v=12>
4. Tkachyk L., Irshak O., Synenko V., Demchyshak N., Rubakha M., Assessing the development of mobile banking in the context of digital transformation of the banking business in Ukraine. FINANCIAL AND CREDIT ACTIVITY: PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE Volume 4 (63), 2025 P. 25-45
5. Explore digital state. Ministry of Digital Transformation of Ukraine, 2025. – URL: <https://expo.diia.gov.ua/#:~:text=ID%20card%20World%27s%20first%20digital,to%20verify%20the%20citizens%E2%80%99%20identity>
6. Про затвердження вимог до випуску гаманців з цифровою ідентифікацією: Постанова Кабінету Міністрів України № 689 від 11 червня 2025 року.
7. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України № 851-IV від 22.05.2003. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 36, ст.275
8. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України № 2155-VIII від 05.10.2017. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 45, ст.400)

Шкода Аліна Романівна,
курсантка 2 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Христова Юлія Вікторівна,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

АНАЛІЗ ЗАМАХІВ НА КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА МЕТОДИ ПРОТИДІЇ

Війна підвищує вразливість до корупційних дій, адже швидке ухвалення рішень, необхідне в умовах конфлікту, може сприяти порушенню процедур, конфліктам інтересів і нецільовому використанню коштів. Оскільки Україна отримує міжнародну підтримку для армії та гуманітарної допомоги, важливо мати жорсткий контроль над розподілом цих ресурсів, щоб уникнути порушень під час закупівлі зброї, забезпечення війська або використання гуманітарної допомоги для особистих інтересів.

Корупція залишається однією з ключових проблем в Україні, що особливо актуалізувалась у воєнний час. За результатами дослідження НАЗК, 79,4% громадян та 76% представників бізнесу вважають корупцію однією з головних загроз після війни. Водночас лише 18,7% громадян та 23,2% підприємців безпосередньо стикалися з проявами корупції у 2024 році, що свідчить про зменшення її побутового рівня, але збереження системного характеру проблеми. Офіс Генерального прокурора продовжує активну діяльність щодо розслідування корупційних злочинів. У справах Майдану здійснюється провадження щодо 55 осіб у межах 57 кримінальних справ, що охоплюють понад 3600 епізодів. Лише у 2024 році було винесено три обвинувальні вироки, а загалом за 2024–2025 роки повідомлено про підозру 73 особам, серед яких — посадовці високого рівня. У межах реалізації Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки запроваджено низку реформ, зокрема у 15 секторах із підвищеним рівнем корупційних ризиків. Упроваджується функціонал пошуку у Єдиному реєстрі досудових розслідувань та цифрова система “eCase” для забезпечення прозорості процесів. Ще одним важливим епізодом стало розслідування розтрата близько 2 млрд гривень під час закупівель амуніції для ЗСУ, в якому фігурують колишні посадовці Міноборони. Ця справа набула широкого суспільного резонансу та наразі розглядається в суді. З метою підвищення прозорості в антикорупційній сфері впроваджено спеціалізовані аналітичні інструменти, зокрема онлайн-дашборд для моніторингу стану розслідувань економічних злочинів

проти бізнесу. Таким чином, попри воєнні обставини, антикорупційна політика в Україні поступово модернізується, акцентуючи увагу на цифровізації, відкритості та посиленні громадського контролю.

Відновлення країни після завершення бойових дій також є періодом високих корупційних ризиків. Різноманітні інфраструктурні проекти, що вимагатимуть великих обсягів інвестицій, можуть залучити приватні компанії та окремих чиновників до корупційної діяльності. Залучення громадськості та незалежних інспекторів для моніторингу проектів реконструкції є важливими засобами для забезпечення належного використання коштів.

Для боротьби з корупцією в Україні вживається комплекс заходів, таких як прийняття та вдосконалення антикорупційного законодавства, створення спеціалізованих антикорупційних органів, прозорість діяльності державних органів, міжнародне співробітництво, залучення громадянського суспільства та профілактика корупції. Однак, оцінка ефективності цих заходів є складною. З одного боку, створено низку антикорупційних інституцій та прийнято відповідні закони. З іншого боку, рівень корупції в Україні залишається високим.

Законодавчі заходи для протидії корупції включають впровадження національної антикорупційної стратегії на 2023-2025 роки, яка окреслює ключові напрями боротьби з корупцією в умовах війни та післявоєнного періоду. Серед них - оптимізація функцій державних установ, розвиток цифровізації та забезпечення прозорості в ухваленні рішень. Важливу роль у виявленні порушень покладено на громадянське суспільство, яке може допомагати виявляти зловживання в період відбудови, що забезпечує прозорість і підзвітність влади . [1]

Щоб точніше зрозуміти протидію корупційним кримінальним правопорушенням потрібно визначитись із замахом правопорушення.

Поняття «замах на кримінальне правопорушення» закріплено в кримінальному законодавстві, а точніше, в Кримінальному кодексі України, в ст.15. Законодавець визначає замах як діяння, спрямоване на вчинення кримінального правопорушення, однак, з причин, які не залежали від волі об'єкта, не було доведено до кінця.

Для розуміння поняття замаху саме в корупційних кримінальних правопорушеннях, необхідно окреслити, які саме правопорушення законодавець вважає такими. Відповідно до примітки до статті 45 ККУ корупційні правопорушення є кримінальними правопорушеннями, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1365-2, 368, 369-2 цього Кодексу.

Розглянемо деякі з них.

Стаття 191 ККУ: Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем

Момент закінчення кримінального правопорушення : кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту фактичного привласнення, розтрата або заволодіння майном. Тобто, коли особа, яка мала доступ до чужого майна в силу свого службового становища, безпідставно його вилучає, витрачає або переводить на користь іншої особи.

Замах на це злочин може бути визнаний, якщо особа вже розпочала дії, спрямовані на привласнення, розтрату або заволодіння майном, але з якихось причин не довела їх до кінця (наприклад, була затримана).[2]

Стаття 364 ККУ: Зловживання службовим становищем. Момент вчинення кримінального правопорушення : кримінальне правопорушення вважається вчиненим з моменту використання службовим особою свого службового становища всупереч інтересам служби в корисливих цілях або з іншої особистої зацікавленості.

Замах на це кримінальне правопорушення може бути визнаний, якщо службова особа вже розпочала вчиняти дії, спрямовані на використання свого службового становища всупереч інтересам служби, але з якихось причин не довела їх до кінця. [3]

Стаття 210 ККУ: Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. Момент вчинення кримінального правопорушення : кримінальне правопорушення вважається вчиненим з моменту фактичного нецільового використання бюджетних коштів, тобто коли кошти спрямовуються на цілі, відмінні від тих, що були затверджені у бюджеті. Незалежно від того, чи це відбувається шляхом прямого перерахування коштів на інший рахунок, чи шляхом здійснення витрат, які не відповідають бюджетним призначенням.

Замах на кримінальне правопорушення , передбачений ст. 210 ККУ, може бути визнаний у випадках, коли особа вже розпочала дії, спрямовані на нецільове використання бюджетних коштів, але з якихось причин не довела їх до кінця. Наприклад, якщо посадова особа підписала розпорядження про перерахування коштів на інший рахунок, але з якихось причин цей переказ не був здійснений. [4]

Відповідно, визначившись із поданими правопорушеннями ми можемо зрозуміти шляхи боротьби та запобігання корупції в самому початку вчинення таких дій.

У сучасних умовах інтеграції України у міжнародну правову спільноту важливим чинником є імплементація міжнародних стандартів боротьби з корупцією. Україна є учасницею кількох ключових міжнародних антикорупційних договорів, які формують основу національної політики у цій сфері:

1. Конвенція ООН проти корупції (UNCAC) – ратифікована Україною у 2006 році. Вона зобов'язує державу впроваджувати ефективні механізми запобігання корупції, криміналізувати відповідні правопорушення та забезпечити міжнародне співробітництво у цій сфері.

2. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією – ратифікована у 2006 році. Вона передбачає криміналізацію активного та пасивного хабарництва, зловживання впливом та інших корупційних діянь.

3. Конвенція ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб – хоча Україна не є членом ОЕСР, вона активно адаптує своє законодавство до стандартів цієї конвенції, що є важливим кроком на шляху до євроінтеграції.

Ці міжнародні зобов'язання стали основою для створення в Україні спеціалізованих антикорупційних органів, таких як НАБУ, САП та ВАКС, а також для прийняття Антикорупційної стратегії на 2023–2025 роки . Хоча конкретні цифри за 2024 рік

відсутні, Transparency International зазначає, що Німеччина має високий рівень боротьби з корупцією, але все ще стикається з викликами у сфері фінансового нагляду.

Корупція залишається серйозною перешкодою для розвитку України, впливаючи на економічне зростання, довіру громадян до влади та міжнародну репутацію. Незважаючи на значні зусилля, включаючи створення спеціалізованих антикорупційних органів та прийняття стратегічних документів, рівень корупції залишається високим. Порівняльний аналіз показує, що країни з розвиненими правовими системами, такі як США та Німеччина, мають ефективні механізми протидії корупції, включаючи суворі санкції та активне правозастосування. Україні необхідно продовжувати реформування антикорупційної інфраструктури, забезпечувати незалежність судової системи та підвищувати прозорість у всіх сферах державного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ :

1. Загальна інформація щодо антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми на 2021-2025 рік. Національне агентство з питань запобігання корупції URL: <https://dap.nazk.gov.ua/en/general-info/>
2. Науково-практичний коментар від 01.01.2009. Науково-практичний коментар до статті 191 Кримінального кодексу. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK004697> (дата звернення 25.10. 2024)
3. Науково-практичний коментар від 01.01.2009. Науково-практичний коментар до статті 308 Кримінального кодексу. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK004827> (дата звернення 25.10. 2024)
4. Науково-практичний коментар від 01.01.2009. Науково-практичний коментар до статті 210 Кримінального кодексу. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK004720> (дата звернення 25.10. 2024)